ISTORIA LITERATURII ROMÎNE

I

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Scanned with OKEN Scanner

ISTORIA LITERATURII ROMÎNE

I

Volum alcătuit de către
Institutul de istorie literară şi folclor al Academiei R.P.R.

Redactat de:
ACAD. G. CĂLINESCU,
PROF. UNIV. ION VITNER,
CONF. UNIV. OV. S. CROHMĂLNICEANU

Colaboratori:
M. GROSSU, I. C. CHIŢIMIA, I. OANA,
I. TRESTIANU, V. HUBER, I. MANOLE,
DAN COSTA

1954
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Scanned with OKEN Scanner

Lucrarea de față este o reeditare a primului din cele trei volume ale Istoriei literaturii romîne *pentru învățămîntul mediu, elaborată în cadrul Institutului de istorie literară și folclor al Academiei R. P. R.*

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

Înțelesul termenului „literatură".

Literatura este un fenomen social care ne ajută, ca și știința, să cunoaștem viața. Spre deosebire de știință, care ne oferă o cunoaștere a realității prin *noțiuni* și *legi*, literatura ne face să cunoaștem natura, societatea și în primul rînd omul ca ființă socială, cu ajutorul *imaginilor artistice.* Problema trăsăturilor caracteristice ale literaturii i-a preocupat pe diferiți gînditori de-a lungul timpului. Astfel, marele critic democrat-revoluționar rus Belinski spunea în această privință:

„Economistul, înarmîndu-se cu date statistice, dovedește acționînd asupra minții cititorilor sau asupra auditoriului său, că situația cutărei clase sau a societății s-a îmbunătățit mult sau s-a înrăutățit mult din cutare și cutare cauză. Poetul, înarmîndu-se cu o vie și clară înfățișare a realității, arată într-un tablou autentic, acționînd asupra fanteziei cititorilor săi, că situația cutărei clase a societății s-a îmbunătățit mult sau s-a înrăutățit mult din cutare sau cutare cauză. Unul dovedește, altul arată și amîndoi conving, numai că unul o face prin argumente logice, celălalt prin tablouri".

Într-un înțeles foarte larg, termenul de literatură este dat tuturor operelor scrise. Avem astfel literatura filozofică, științifică, politică etc. Ne ocupăm aci numai de literatura beletristică, adică de acea literatură care este gîndire în imagini.

Pentru prima oară în istoria culturii, o explicație științifică a apariției, dezvoltării și rolului literaturii în viața socială a fost dată de marii învățători ai omenirii muncitoare: Marx, Engels, Lenin, Stalin.

Clasicii marxism-leninismului și problemele literaturii.

Învățătura marxist-leninistă arată și în domeniul literaturii strînsa legătură care există între creația literară și dezvoltarea societății. Clasicii marxism-leninismului au subliniat totdeauna faptul că operele literare izvorăsc din necesitățile vieții sociale, caracterul literaturii fiind, în ultimă instanță, determinat de felul orînduirii economice.

Scanned with OKEN Scanner

Marile opere ale literaturii universale oglindesc felul de viață, concepțiile și aspirațiile oamenilor din anumite epoci istorice. Din *Iliada* lui Homer, de pildă, se poate reconstitui o întreagă perioadă a istoriei omenirii, corespunzătoare începuturilor sclavagismului.

Cu privire la dezvoltarea capitalismului, Engels mărturisea că „*a învățat din opera marelui scriitor realist francez Balzac, mai mult decît din toți istoricii, economiștii și statisticienii de profesie ai epocii, luați laolaltă*".

Fiind determinată de condițiile economico-sociale în care ia naștere, literatura exercită la rîndul ei o influență deosebită asupra societății.

Pornind de la aprofundarea fenomenelor vieții sociale, marxism-leninismul ne învață că există o strînsă interdependență între felul literaturii dintr-o anumită epocă istorică și lupta dintre clase care se dă în societate în acea epocă.

Rolul literaturii este să servească societatea cu gînduri exprimate în imagini, iar în societatea împărțită în clase antagonice să servească interesele și lupta claselor respective.

Clasele înaintate sînt interesate ca societatea să progreseze necontenit, de aceea au dat naștere unei literaturi care înfățișează viața sub toate aspectele ei, care denunță și luptă pentru înlăturarea a ceea ce este vechi și frînează mersul înainte al omenirii. Clasele reacționare au sprijinit întotdeauna acea literatură care manifesta dispreț pentru viața socială, pentru realitate, încercînd să ascundă oamenilor aspectele luptei de clasă dintre exploatatori și exploatați, să ascundă viața aspră a poporului și ura lui fără de margini împotriva asupritorilor. Burghezia și moșierimea din țara noastră au încurajat și au răspîndit teoria reacționară care susține că rădăcinile literaturii nu sînt în viața societății, în existența și luptele poporului, că arta *este pură*, sau că arta este făcută *pentru artă*, fără să aibă nici un țel social. Împotriva teoriei *artă pentru artă* au luptat marii scriitori ca: Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici, Coșbuc.

Cît de mare este însemnătatea literaturii în lupta de clasă ne-o dovedește prigonirea literaturii progresiste de astăzi, în țările supuse dominației imperialismului.

În dezvoltarea literaturii, au existat diferite metode de creație artistică. Metoda prin care scriitorii au reușit să zugrăvească realitatea în toată varietatea și complexitatea ei, să scoată la iveală adevărul vieții, este metoda realistă.

Engels a arătat că: „*Realism înseamnă în afară de fidelitatea detaliilor, redarea fidelă a caracterelor tipice și a împrejurărilor tipice*". Tipurile literare create de marii scriitori realiști sînt rezultatul unui studiu îndelungat și profund al vieții, constituind generalizarea unei largi experiențe sociale. Literatura cunoaște astfel de figuri nemuritoare ca Don Quijote,

Scanned with OKEN Scanner

eroul lui Cervantes, Faust al lui Goethe, Taras Bulba de Gogol, Pavel Vlasov, eroul lui Gorki.

Învăţătura marxist-leninistă despre literatură s-a îmbogăţit în mod considerabil prin contribuţia adusă de V.I. Lenin şi I.V. Stalin. Lenin a subliniat în repetate rînduri că ţelul cel mai înalt al creatorului de artă trebuie să fie slujirea poporului:

„Arta aparţine poporului. Prin rădăcinile ei cele mai adînci, ea trebuie să pătrundă în însuşi grosul maselor largi muncitoare. Ea trebuie să fie pe înţelesul acestor mase şi iubită de ele. Ea trebuie să unească simţirea, gîndirea şi voinţa acestor mase, să le ridice".

Lenin a formulat principiul că literatura trebuie creată în spirit de partid, principiu care stă la baza literaturii sovietice şi a literaturii progresiste din lumea întreagă. Lenin spunea că: „*chestiunea literară trebuie să devină o parte integrantă a cauzei generale-proletare*", arătînd prin aceasta rolul însemnat pe care-l are de jucat literatura în drumul omenirii spre socialism şi comunism.

V.I. Lenin şi I.V. Stalin au subliniat şi însemnătatea pe care o are literatura pentru educaţia comunistă a oamenilor.

Lenin şi Stalin au pus bazele teoretice ale celei mai înalte metode de creaţie artistică, metoda realismului socialist. Sub îndrumarea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice s-a dezvoltat minunata literatură sovietică, cea mai înaltă literatură din lume.

Caracterizîndu-i pe scriitori ca: „*ingineri ai sufletului omenesc*", I.V. Stalin scotea în evidenţă rolul literaturii înaintate în făurirea conştiinţei omului nou.

Opere ca: *Mama* de Maxim Gorki, *Tînăra gardă* de A. Fadeev sau *Pămînt desţelenit* de M. Şolohov ajută oamenilor cinstiţi din lumea întreagă să vadă drumul pe care îl au de urmat în viaţă, îi ajută să lupte pentru construirea unei vieţi libere şi fericite.

Ştiinţa literaturii şi părţile ei constitutive.

Istoria literaturii este o parte componentă a ştiinţei care are drept scop studiul literaturii. Ştiinţa literaturii este alcătuită din trei discipline fundamentale: istoria literaturii, teoria literaturii şi critica literară.

Istoria literaturii are ca obiect studiul procesului istoric al dezvoltării literaturii de-a lungul timpurilor. Scopul acestui studiu este de a desprinde legile care guvernează desfăşurarea procesului literar de la inferior la superior, de la formele de început, cu un caracter artistic încă primitiv, pînă la cele mai înalte creaţii literare. Studiind literatura din acest punct de vedere, se poate constata că desfăşurarea procesului literar nu are loc sub forma unui torent unic, curgînd în aceeaşi direcţie, ci sub aspectul unor lupte între tendinţele realiste, progresiste şi cele reacţionare şi antiprogresiste, lupte care sînt mai puternice sau mai slabe după diferite epoci isto-

Scanned with OKEN Scanner

rice. Aceste lupte oglindesc procesul social mai larg al luptei de clasă și dovedesc încă o dată legătura dintre literatură și viața socială.

Pentru aprofundarea studiului istoriei literaturii împărțim evoluția ei în perioade istorice. Se studiază astfel o *perioadă veche* a literaturii, care în cazul literaturii noastre merge pînă la începutul secolului al XIX-lea și o *perioadă modernă* de la începutul secolului al XIX-lea pînă în zilele noastre. Studiul literaturii în acest răstimp este subdivizat în epoci care au în centrul lor mari evenimente istorice și sociale. Astfel: *Literatura romînă în primul sfert al secolului al XIX-lea*, avînd în centru răscoala condusă de Tudor Vladimirescu; *Literatura romînă în cel de al doilea sfert al secolului al XIX-lea*, în jurul revoluției burghezo-democratice de la 1848 etc. Aceste perioade și subdiviziuni sînt convenționale, avînd drept scop ușurarea studiului procesului literar, atît de întins în timp, și punerea în lumină a legăturilor care există între literatură și fenomenele social-istorice.

Teoria literaturii este acea parte a științei literaturii care studiază particularitățile specifice ale literaturii, arată ce este și în ce constă fenomenul literar, analizează elementele sale componente (imaginile), arătînd cum iau naștere pe baza oglindirii realității.

Critica literară are drept obiect studiul valorii artistice a operelor literare. Ea trebuie să arate în ce fel ajută ele societatea, în ce măsură oglindesc, veridic sau nu, realitatea înconjurătoare.

Aceste trei discipline, avînd fiecare un anumit obiectiv de atins, rămîn însă strîns legate între ele. Nu putem face istorie literară fără a ști ce înseamnă literatura și care sînt particularitățile ei (teoria literară), sau fără a ști în ce fel trebuie să facem valorificarea artistică a creațiilor pe care le studiem (critica literară).

Particularitățile și însemnătatea literaturii noastre progresiste.

Literatura progresistă a patriei noastre a stat întotdeauna în strînsă legătură cu mișcarea de eliberare națională și socială a poporului. Conținutul ei de idei, bogat și valoros, marile ei calități artistice decurg din acest fapt dovedit istoricește. Încă din epoca cronicarilor, scriitori de seamă ai literaturii vechi romînești, cum sînt I. Neculce, D. Cantemir, au creat opere însemnate prin oglindirea adevărată a suferințelor țării sub nemilosul jug otoman. În secolul al XIX-lea literatura noastră ajunge la desăvîrșire prin opera marilor clasici. În centrul operei lui M. Eminescu, I. L. Caragiale, A. Vlahuță, G. Coșbuc ș.a. stau ura și disprețul împotriva nedreptăților regimului burghezo-moșieresc. Creațiile cele mai de seamă ale literaturii clasice sînt însuflețite de o puternică dragoste de patrie, de un profund democratism manifestat în lupta energică împotriva despotismului exploatatorilor, împotriva lipsei de drepturi și a vieții de mizerie a poporului. Scriind asemenea opere, marii noștri clasici au dat glas suferințelor fără margini ale maselor și au arătat în

Scanned with OKEN Scanner

același timp măreția morală a poporului; au demascat și criticat josnicia și fărădelegile exploatatorilor.

Creații cum sînt *Împărat și proletar* sau *Scrisorile* de M. Eminescu, *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale, *1907* de A. Vlahuță și atîtea altele au învățat poporul, în epoca întunecată a regimului burghezo-moșieresc să cunoască adevărata față a exploatatorilor, felul în care ei asupresc și amăgesc masele. În același timp au dezvoltat și mai mult în conștiința maselor marile idealuri de viață liberă, fericită și pașnică, le-au insuflat o mare dragoste de patrie.

Prin aceste trăsături înaintate, tot ce este valoros în creația literară a trecutului își păstrează în întregime actualitatea, învățînd și astăzi poporul patriei noastre, constructor al socialismului, să-și urască dușmanii și să-și cunoască măreția și forța de neînfrînt.

Literatura progresistă exprimă adevărul vieții folosind metoda de creație realistă. Marile culmi ale literaturii noastre sînt și culmi ale realismului, ale oglindirii realiste și critice a fenomenelor și aspectelor vieții sociale. Studiind istoria literaturii noastre, studiem în același timp și lupta între realism și metodele de creație antirealiste, promovate de ideologia exploatatorilor și avînd drept țel îndepărtarea literaturii de viață, de realitatea socială, de popor.

Literatura noastră clasică are un mare rol și în educarea dragostei pentru frumos a poporului. Operele scrise cu o mare măiestrie artistică ne emoționează, ne produc plăcere, bucurie, cultivînd în noi dragoste pentru tot ce e frumos și înălțător în viață; ură și dezgust pentru tot ce e josnic și ticălos.

Cunoașterea legăturilor existente între marile creații ale literaturii noastre și viața poporului este însemnată și din alt punct de vedere. Poporul este el însuși un artist, creator al unei literaturi de o mare varietate și bogăție artistică. Aceasta a fost prima literatură care a existat și a circulat de-a lungul veacurilor, înainte de apariția și dezvoltarea literaturii scrise și tipărite. Toți marii scriitori s-au îndreptat către creația populară, și-au însușit-o și au prelucrat-o în mod artistic. Procesul acesta, caracteristic oricărei literaturi înaintate, continuă și în zilele noastre.

Operele clasice sînt modele ale limbii literare. Studiind literatura noastră clasică, învățăm să cunoaștem întreaga bogăție și frumusețe a limbii poporului, frumusețe și bogăție oglindită din plin în operele marilor creatori.

Partidul ne învață să prețuim marele rol educativ al literaturii progresiste, însemnătatea ei în educarea conștiinței maselor.

Literatura noastră clasică este un minunat mijloc de educare patriotică.

Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej ne învață că trebuie cultivată *„mîndria națională pentru tradițiile revoluționare ale poporului nostru, interesul și dragostea pentru opera lui Nicolae Bălcescu, Victor Babeș,*

Gheorghe Marinescu, Aurel Vlaicu, pentru operele realiste ale unor scriitori și artiști ca Mihail Eminescu, Ion Luca Caragiale, Ion Creangă, Gheorghe Coșbuc, Theodor Aman, Nicolae Grigorescu."

Sub îndrumarea partidului, scriitorii noștri de astăzi continuă și dezvoltă creația marilor înaintași din trecut.

Avînd în față exemplul literaturii sovietice, folosind din plin tot ce e mai înaintat în moștenirea noastră literară, ei făuresc o literatură care constituie pentru oamenii muncii din patria noastră un puternic sprijin în munca și lupta lor eroică pentru construirea socialismului.

Scanned with OKEN Scanner

ÎNCEPUTURILE CULTURII NOASTRE

APARIȚIA PRIMELOR TEXTE ȘI TIPĂRITURI ÎN LIMBA SLAVONĂ

Poporul romîn s-a format într-o strînsă și lungă convieţuire cu popoarele slave. Acest fapt a lăsat urme evidente în numărul mare de cuvinte slave din limba romînă, în numeroase cuvinte toponimice de origine slavă de pe teritoriul romînesc (Gorj, Dolj, Bistrița, Dîmbovița, Ialomița), în obiceiuri și îndeletniciri, în felul de organizare a voievodatelor romînești. În perioada înjghebării primelor state romînești, cnezatul rus al Haliciului, alături de statele slave sud-dunărene, au exercitat o influenţă puternică asupra vieții sociale de pe teritoriul patriei noastre.

Aceste vechi legături au fost întărite apoi de lupta comună dusă de poporul romîn și de popoarele slave împotriva jugului otoman. Comunitatea religioasă ortodoxă a unit mai strîns, în această luptă pentru apărarea fiinţei naţionale, poporul nostru cu popoarele slave, biserica ortodoxă constituind astfel, în aceste timpuri, un factor de progres.

În timpul pătrunderii influenței bulgare în sec. al X-lea în nordul Dunării, deci înainte de organizarea statelor romînești și a ordinii bisericești, cultul religios s-a exercitat la poporul romîn în limba slavă, statornicită ca limbă liturgică în secolul al IX-lea de cărturarii Ciril și Metodiu și răspîndită ulterior de elevii acestora. Numai așa se explică terminologia religioasă veche slavă, păstrată în limba romînă („cazanie“, „hram“, „utrenie“, „vecernie“; „vlădică“, „a blagoslovi“, „iad“ ș. a.), deși organizarea oficial religioasă a Țării Romînești, de pildă, a avut loc mai tîrziu (1359) în strînsă dependență de patriarhia grecească din Constantinopol, care n-a impus limba greacă, ci a trebuit să consacre forma tradițională a cultului religios slav la romîni. Vechimea acestui cult e dovedită și de persistența lui la romînii ardeleni, subjugați de Ungaria catolică în sec. al XI-lea și totuși necatolicizați, întrucît aveau dinainte un cult religios slav.

Așadar, nu legăturile oficiale tîrzii, de stat și de biserică, ci relațiile mai vechi ale poporului romîn cu popoarele slave au determinat apariția

la noi a primelor manifestări de cultură în haină slavonă. Limba slavonă a fost acceptată apoi oficial ca limbă de biserică și ca limbă de cancelarie a voievodatelor românești. Alte împrejurări ca: legăturile de familie cu slavii ale voievozilor români, precum și refugiul cărturarilor slavi pe teritoriul românesc, după invazia turcească în Peninsula Balcanică, au venit să întărească și să promoveze cultura română în limba slavonă în secolele XIV-XV.

Cărturarii refugiați au adus cu ei scrieri slavone și nu întîmplător s-au descoperit pe teritoriul nostru exemplare slavone vechi și rare, uneori exemplare unice, scrise în afară de teritoriul românesc. Biblioteca Academiei R.P.R. posedă asemenea texte cu conținut religios sau cu caracter popular.

În această vreme, singurele școli și centre de cultură au fost mănăstirile. În interiorul lor existau toate condițiile ca scrisul în limba slavonă să fie continuat și cultivat.

Mănăstirile, școli și focare de cultură.

Biserica ortodoxă a constituit un sprijin al domniilor feudale și al regimului feudal în lupta împotriva turcilor cotropitori. Ea a dus o acțiune viguroasă și împotriva tendințelor de subjugare ale țărilor catolice, cu care țările românești au avut de luptat. De aceea, biserica a fost larg sprijinită de voievozi și de boierime, cu bani, odoare și averi în lăcașuri și moșii. Pe teritoriul țărilor românești s-au ridicat rînd pe rînd, în secolele XIV-XVI, un însemnat număr de mănăstiri, începînd cu Vodița, Tismana în Oltenia, Prislop în Transilvania, întemeiate de Nicodim, și continuînd cu Cozia, Călimănești, Bistrița, Dealul, Govora și altele în Muntenia, precum și cu Neamț, Bistrița, Moldovița, Sucevița, Voroneț, Slatina, în Moldova.

În aceste mănăstiri călugării au început o harnică muncă de copiere a textelor slavonești, fie religioase, fie juridice (pravile), cu caracter popular sau istoriografic. Ei n-au făcut o muncă mecanică, ci au folosit experiența culturii popoarelor slave în chip creator, ridicînd scrisul împodobit cu miniaturi și litere inițiale în bronz, roșu, verde, albastru la o minunată artă grafică, recunoscută și apreciată unanim de cercetătorii vechii noastre culturi. S-au păstrat și pot fi citate în acest sens *Evangheliarul* lui Nicodim din 1405, scris pe pergament, *Evangheliarul*, cu text slavon și grecesc pe două coloane, lucrat de Gavriil la mănăstirea Neamțu în 1429, textele scrise din porunca lui Ștefan cel Mare sau *Evangheliarul* de mare valoare artistică dăruit de boierul Mercea și soția sa Marga în 1519 mănăstirii Bistrița din Vîlcea. Munca de copiere, de legare în piele sau de ferecare în argint și aur a manuscriselor a fost intensă și ea a continuat și în secolele următoare. Biblioteca Academiei R.P.R. posedă azi peste 670 de texte slavone, între care scrieri populare ca *Varlaam și Ioasaf*, *Alexandria* etc. Cele mai multe sînt din secolele XV și XVI (în secolul al XVII-lea numărul lor scade simțitor).

În această perioadă se copiază și se pun în circulație aproape toate textele, care se vor traduce mai tîrziu în limba română.

Scanned with OKEN Scanner

Dar mănăstirile sînt și școli în care își fac pregătirea viitorii cărturari, slujitori de biserică sau dieci de cancelarie. La aceste școli vin să învețe chiar elevi străini, de pildă tineri din Lwow, pe vremea lui Alexandru Lăpușneanu, cînd în Ucraina învățătura ortodoxă era serios amenințată de propaganda catolică polonă.

Pe de altă parte, cunoscătorii de carte slavonească încep să redacteze scrieri originale. Monahul Filothei, fost logofăt al lui Mircea cel Mare, scrie un polieleu (un fel de imn religios) păstrat în mai multe copii manuscrise. Gr. Țamblac, pe vremea lui Alexandru cel Bun, ține predici în slavonește și compune *Viața și slujba Sf. Ioan cel Nou*, ale cărui moaște se găsesc la Suceava. Un *Cuvînt de laudă Sfîntului Ioan cel Nou* scrie și arhimandritul Teodosie la începutul secolului al XVI-lea.

Tot pe lîngă mănăstiri s-a dezvoltat și arta veche românească: arhitectură, pictură, miniaturi, broderie etc. Între aceste arte se remarcă pictura. Frescele de pe zidurile exterioare ale mănăstirilor Voronețul, Sucevița, Humorul, Vatra Moldoviței dovedesc o artă ajunsă la mare dezvoltare, care a stîrnit admirația specialiștilor. De asemenea s-a dezvoltat meșteșugul broderiei religioase. Plecînd de la vechi modele slave, țesătura brodată cu imagini religioase a ajuns la un nou stil, la o nouă școală de țesături. La fel s-a întîmplat în arta miniaturală. Împodobirea textelor scrise cu miniaturi s-a dezvoltat în secolelele XV și XVI, ilustrînd o mare îndemînare. Însăși scrierea textelor a devenit o preocupare de artă caligrafică.

A doua jumătate a secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea constituie epoca cea mai de seamă în dezvoltarea scrisului slavonesc pe teritoriul R.P.R. În această epocă ia naștere la curtea lui Ștefan cel Mare istoriografia românească în limba slavonă, continuată cu cronicile în limba slavonă din secolul al XVI-lea; în această epocă au fost alcătuite *Învățăturile lui Neagoe Basarab* și s-au pus bazele tiparului slavonesc, din care se va dezvolta tiparul în limba românească, după cum din scrisul slavonesc a izvorît scrisul în limbă românească.

Istoriografia în limba slavonă. Încă de la începutul secolului al XV-lea în mănăstiri s-au făcut însemnări scurte de întîmplări referitoare la viața mănăstirilor, a voievozilor, a boierilor ctitori ai mănăstirii, sau însemnări în legătură cu luptele duse cu dușmanii țării. Aceste notări în limba slavonă formează cele mai vechi izvoare istorice românești, sub formă de *pomelnice*. Un asemenea izvor este *Pomelnicul mînăstirii Bistrița* (din Moldova) care constituie, în forma păstrată azi, o copie executată pe vremea lui Ștefan cel Mare a unui vechi pomelnic început la 1407, sub Alexandru cel Bun. El cuprinde șirul întîiilor domni ai Moldovei, numele oștenilor, boieri ai lui Ștefan cel Mare, căzuți în lupta de la Vaslui, rudele lui prin doamna Evdochia de la Kiev etc.

Scanned with OKEN Scanner

O cronică propriu-zisă s-a alcătuit însă numai după anul 1484, la curtea lui Ştefan cel Mare. Ea prezintă evenimentele de la 1457 înainte. Ulterior această cronică s-a copiat în mănăstiri, adăugîndu-i-se fapte dinaintea domniei lui Ştefan cel Mare, găsite în vechile pomelnice şi fapte de după domnia voievodului. Asemenea redacţii lărgite ale cronicii sînt *Letopiseţul de la Bistriţa* (1359—1506) şi *Analele de la Putna* (1359—1526).

Cronica lui Ştefan cel Mare a avut o circulaţie largă; într-o formă prescurtată, ea a fost descoperită într-un vechi corp de cronici ruseşti, ceea ce indică încă o dată legăturile lui Ştefan cel Mare cu poporul rus; de asemenea s-a păstrat şi o traducere germană a acestei cronici, descoperită într-o copie din 1502, după cum a fost înglobată şi într-o traducere polonă din secolul al XVI-lea.

În general, cronica lui Ştefan cel Mare este sobră şi concisă, neurmărind decît însemnarea strictă a faptelor în înlănţuirea lor cronologică:

„6983 (1475): În luna lui ianuarie, în ziua de 10, într-o joi, avu Ştefan-Vodă o mare bătălie cu turcii nu departe de Vaslui, la o apă ce se cheamă Bîrlad. Îi ajută şi Dumnezeu că bătu pe turci cu desăvîrşire, cam la o sută de mii de mulţi şi şaptesprezece mii de munteni, ce erau cu ei, încît turcul abia putu scăpa"...

În secolul al XVI-lea, voievozii Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu şi Petru Şchiopul poruncesc să se scrie şi cronica domniei lor, apelînd respectiv la călugării Macarie, Eftimie şi Azarie. Aceste cronici cuprind, în continuare la cronica lui Ştefan cel Mare, evenimentele dintre anii 1504—1574. Macarie (1504—1551), Eftimie (1542—1554) şi Azarie (1551—1574) au luat ca model pentru cronicile lor cronograful bizantin al lui Manasses, care circula în limba slavonă la noi şi era scris într-un stil încărcat de imagini, metafore, comparaţii, epitete. Acest stil este adoptat şi de cei trei cronicari moldoveni. Dacă uneori figurile de stil împrumutate din Manasses nu es potrivesc faptelor povestite, alteori ele sînt bine întrebuinţate şi notează plastic stări sufleteşti, scene de luptă, momente grele din viaţa domnului. Iată spre pildă, din cronica lui Macarie, lupta lui Petru Rareş cu polonii:

„... văzînd aşadar cu jale Petru-Voievod (Rareş) cum leşii strîmtorau ţara Moldovei şi socotind a nu fi vitejie, ci o slăbiciune neiertată pentru omul viteaz să nu-şi răzbune batjocura suferită, ieşi la luptă aprins de mînie şi ajungînd în ţara lor, cădeau trupurile leşilor dinaintea lui ca spicele...".

De un stil asemănător se folosesc Eftimie şi mai ales Azarie.

„Învăţăturile lui Neagoe Basarab."

Această operă, din categoria scrierilor făcute pentru educarea fiilor de domn, poartă titlul exact de *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* şi este în bună parte originală. Titlul scrierii nu dovedeşte că ea a ieşit neapărat din mîna lui Neagoe Basarab (1512—1521), autorul fiind, mai degrabă, un cărturar din apropierea voievodului. Scrisă în limba

slavonă în secolul al XVI-lea, a fost tradusă mai pe urmă în greceşte şi romîneşte.

Opera conţine multe precepte religioase, dar şi învăţăminte sau informaţii în legătură cu viaţa laică, cu viaţa de curte (ceremonial, primirea solilor, mese domneşti), organizarea oastei şi tactica ei de luptă, sau îndemn la vitejie şi la apărarea ţării faţă de cotropitori.

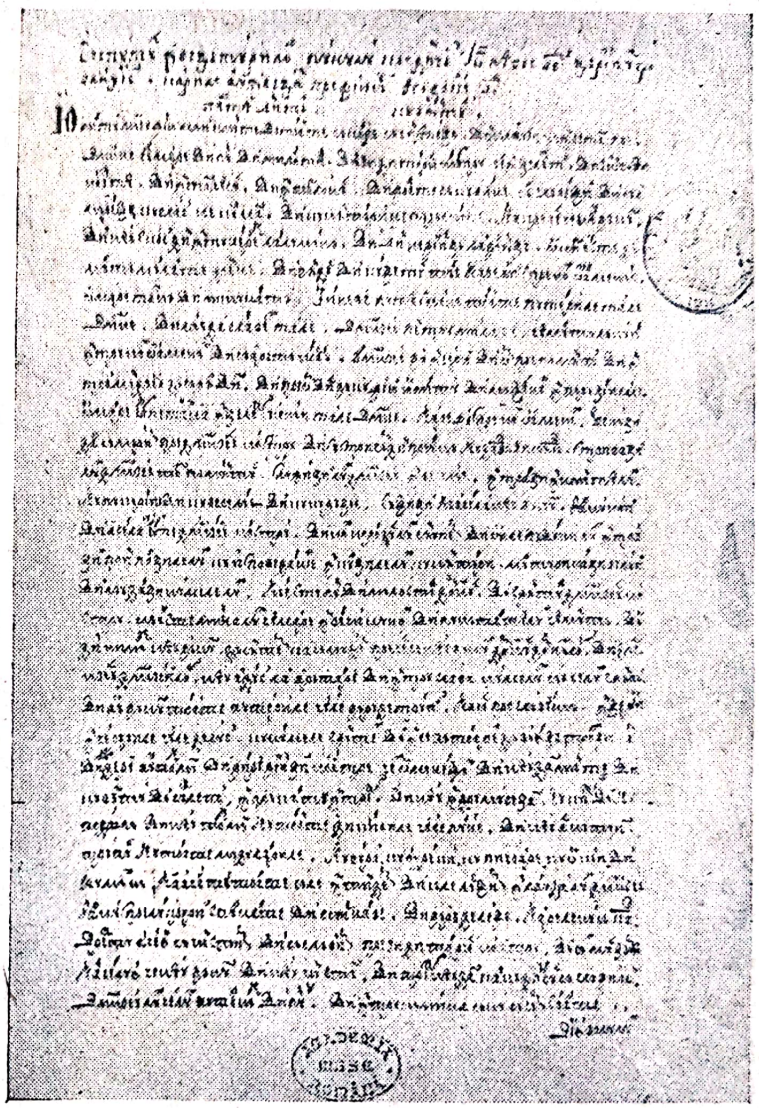

Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie (copie din 1816)

Manualul acesta de educaţie tinde să pregătească pentru domnie un voievod care să poată birui dificultăţile, îndrumîndu-l pe calea unei politici de înţelegere şi colaborare cu boierimea şi biserica, ferindu-l de abuzurile absolutismului monarhic, recomandîndu-i dreptate faţă de săraci („*mai bine să nu fie voia voastră deplină şi inima înfrîntă, decît să faci săracului strîmbătate*“) şi în acelaşi timp hotărîre şi dîrzenie în lupta pentru menţinerea independenţei statului.

Amănuntele despre arta ostăşească din *Învăţăturile lui Neagoe Basarab* au fost folosite în veacul al XIX-lea de N. Bălcescu, în studiul său *Puterea armată şi arta militară la romîni*.

Prin cronicile în limba slavonă şi *Învăţăturile lui Neagoe* se trece de la îndeletnicirea de simplă copiere a textelor la compoziţii cu caracter de creaţie literară. Scriitorul culege date şi compune singur în limba slavonă, mînuind arta compoziţiei şi a stilului cu propriile lui posibilităţi. Acest fapt constituie un progres însemnat în dezvoltarea literaturii din perioada slavonă.

Scanned with OKEN Scanner

Tiparul în limba slavonă.

Începuturile tiparului aparţin tot perioadei de cultură în limba slavonă. Ca şi în manuscrise, s-a folosit aci litera chirilică. Cele dintîi cărţi slavoneşti cu alfabet chirilic au apărut la Cracovia în 1491, apoi la Veneţia 1493, Cetinie 1493-1494, Cernogov (Rusia) 1494; în al cincilea rînd vin tipăriturile din Ţara Romînească, începînd cu anul 1508. Tiparul a fost adus în Ţara Romînească pe vremea lui Radu cel Mare (1495—1508) de călugărul sîrb Macarie, care lucrase la Cetinie. El tipăreşte trei cărţi în limba slavonă: un *Liturghier* (1508), un *Octoih* (1510) şi un *Evangheliar* (1512). Ultima tipăritură e un model de artă tipografică, prin claritatea literei şi frumuseţea elementelor decorative.

Macarie a stimulat prin activitatea sa dezvoltarea tiparului. Dimitrie Liubavici a înjghebat către jumătatea secolului o a doua tipografie, din care au ieşit între 1545—1547 mai multe cărţi religioase.

Acţiunea de tipărire a cărţilor slavoneşti este continuată de diaconul Coresi, începînd cu anul 1557, la Braşov, Tîrgovişte şi Sebeşul Săsesc; dar Coresi începe să tipărească paralel şi cărţi romîneşti, deoarece între timp limba romînă începuse să fie statornicită în scris. De acum înainte, vor continua să apară cărţi slavoneşti, dar pe primul plan vor sta tipăriturile în limba romînă, folosind alfabetul chirilic.

Perioada slavonă constituie în cultura noastră o fază strîns legată de mişcarea culturală şi literară ulterioară în limba romînească, punînd la dispoziţia acesteia alfabetul chirilic, exerciţiul îndelungat al scrisului, genurile literare, tiparul şi în mare parte chiar materialul care avea mai apoi să fie tradus şi prelucrat.

Scanned with OKEN Scanner

CULTURA ROMÎNEASCĂ ÎN SECOLUL AL XVI-lea

În secolul al XVI-lea ne găsim în plină orînduire feudală. Exploatarea țărănimii crește datorită lăcomiei domnilor și boierilor și se accentuează dependența celor două principate romînești față de Imperiul Otoman, care, după cucerirea Ungariei, își putea exercita cu mai multă tărie controlul asupra Moldovei și Munteniei. Lupta pentru domnie între partidele boierești contribuie la înăsprirea asupririi turcești. Tronul celor două principate romînești era supralicitat la Constantinopol, unde vizirii și ceilalți dregători pretindeau sume mari. Amintim numai faptul că unul din pretendenți, Mihnea Turcitul, a oferit Porții 600.000 de galbeni pentru a căpăta domnia.

Pentru a face față acestor uriașe cheltuieli, domnii puneau asupra țărănimii biruri din ce în ce mai mari, care erau plătite în cea mai mare parte în natură (albinăritul, oieritul, cășăritul, vama de porci). Totodată, țăranii erau puși la tot felul de munci (păscutul cailor, cositul fînului, căratul bucatelor, tăierea lemnelor, pescuitul morunilor, construirea caselor boierești).

Birurile domnilor, crunta exploatare boierească, jaful turcesc aduc țărănimea într-o stare de sărăcie cumplită și parte dintre țăranii liberi, neputînd să facă față atîtor dări, își vînd boierilor pămînturile și cad în stare de șerbie.

Pentru a se opune exploatării, țărănimea găsește numeroase forme de luptă ca: nesupunerea la lucru, fuga de prin sate, răscoala. Tîrgurile sînt la fel de frîmîntate, tîrgoveții ridicîndu-se adesea împotriva stăpînirii.

În Transilvania, regii și nobilii exercitau aceeași exploatare, la care se adaugă și jugul clerului catolic. Iobăgia se generalizează. Lupta dintre masa țărănească și pătura conducătoare feudală se ascute, dînd naștere repetatelor răscoale țărănești pe care le cunoaște istoria Transilvaniei. Focul primei răscoale de la Bobîlna (1437) e aprins de represaliile bisericii

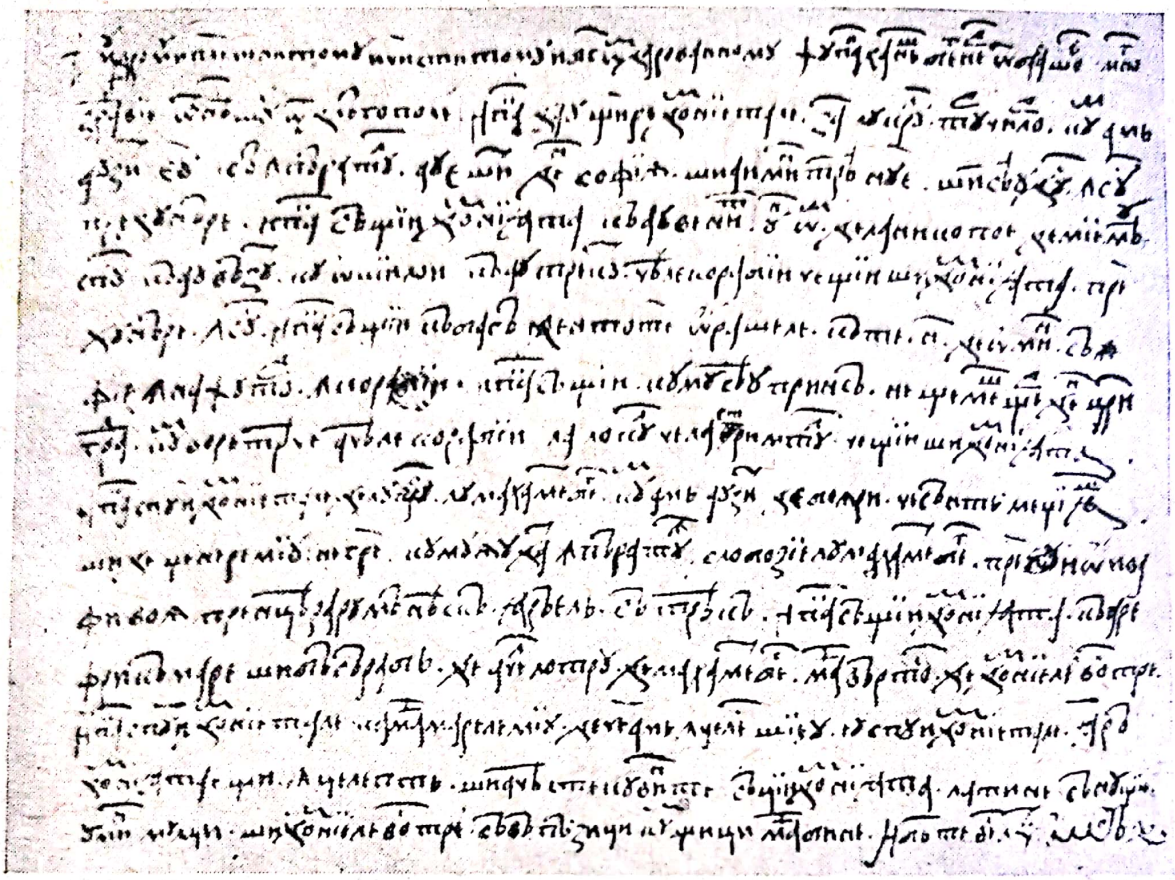

Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung, 1521

catolice împotriva țăranilor care nu-și putuseră plăti zeciuiala. În tot secolul al XVI-lea izbucnesc mari răscoale țărănești în Transilvania: răscoala de sub conducerea lui Doja la 1514, răscoala iobagilor din 1526, răscoala secuilor din 1562.

Lupta de clasă s-a răsfrînt și în cultură sub forma luptei de idei. Mișcarea de eliberare socială a maselor din Europa s-a manifestat în acea vreme pe plan ideologic și în ideile religioase ale Reformei, care lupta împotriva supremației bisericii catolice.

Reforma a avut un puternic ecou în Transilvania, unde catolicismul era unul din principalii stîlpi de susținere ai exploatării feudale.

Lupta dintre reformă și catolicism a dus la crearea unor condiții culturale noi, la apariția primelor traduceri în limba romînă. Sașii care au trecut la luteranism și ungurii, care au îmbrățișat calvinismul, au încercat să cîștige populația romînească pentru reformă. Propaganda religioasă n-a prins, dar cărțile apărute au dat prilejul unei rodnice munci de traducere și tipărire în limba romînă. Apariția unor lucrări scrise în limba poporului constituie o nouă etapă în dezvoltarea culturii romînești. Aceasta nu înseamnă că nu s-a scris romînește și mai înainte. Păstrarea în limba romînă a cuvintelor

Scanned with OKEN Scanner

de origine latină: *a scrie* și *carte* dovedește prezența continuă a acestor noțiuni la noi.

În documentele slavone din secolul al XV-lea apar nume românești de persoane și locuri, sau cuvinte și expresii românești, ca de pildă: Stan Preuțescul (1400), Duma Dulcescul (1438), Barbă Giamîră (1454), Mălură, Zănoagă; apoi nepot, oraș, picior, saci, țarină ș.a.

Jurămîntul omagial al lui Ștefan cel Mare (1484) făcut lui Cazimir al Poloniei a fost tradus din românește în latinește. Boierul Dragomir Udrițe începe o scrisoare cu un cuvînt românesc, iar socotelile orașului Sibiu menționează plata făcută pentru redactarea unor scrisori românești. Cel mai vechi text datat și păstrat pînă astăzi este scrisoarea boierului Neacșu din Cîmpulung (1521), prin care acesta îl informează pe judele Brașovului, Hans Benkner, despre o eventuală năvală a turcilor în Țara Românească.

„... dau știre domnietale za[1] lucrul turcilor; cum am auzit eu că împăratul au eșit den Sofiia și aimintrea nu e. Și se-au dus în sus pre Dunăre. I pac[2] să știi domniia-ta că au venit un om de la Nicopoe[3] de mie mi-au spus, că au văzut cu ochii loi, că au trecut ceale corăbii ce știi și domniia ta, pre Dunăre în sus..."

Afară de cîteva expresii (*za*, *i pac*) luate din limba slavonă, rîndurile lui Neacșu sînt scrise într-o limbă ro-

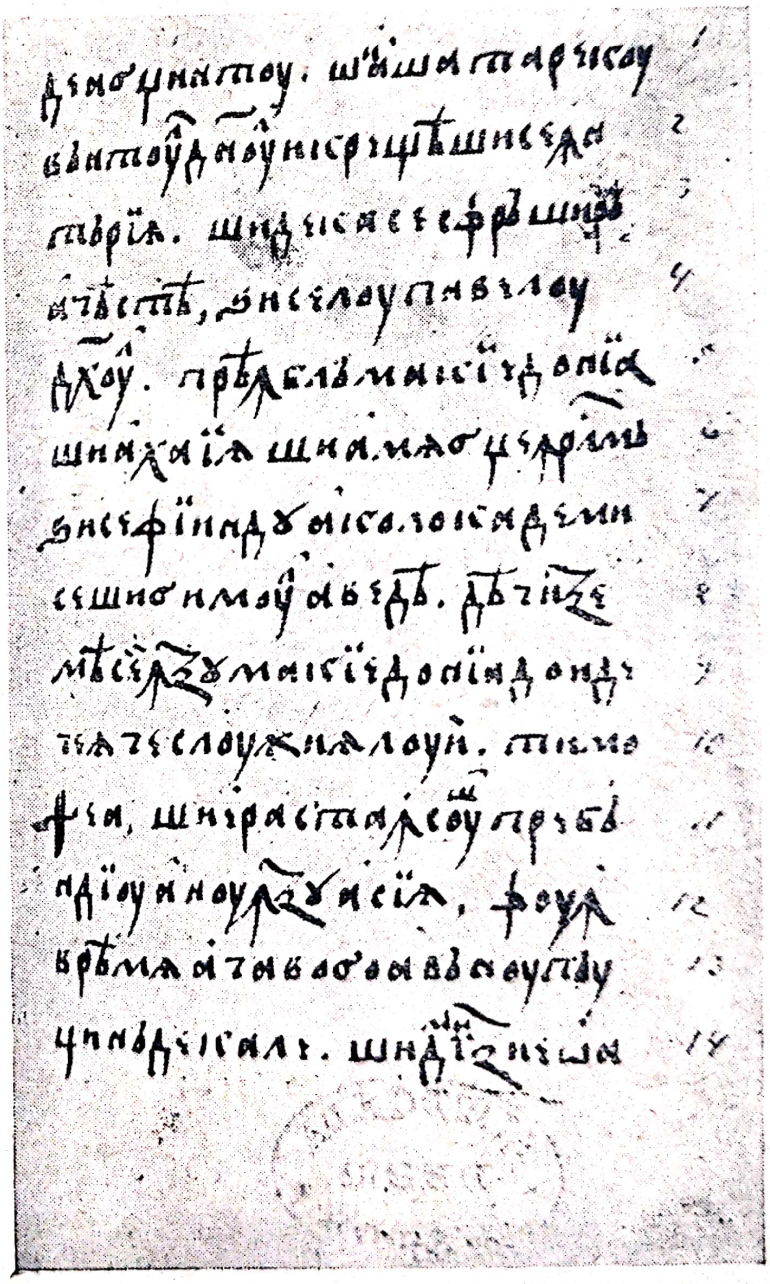

Codicele voronețean (manuscris pag. 4)

[1] *za* — despre (de).
[2] *i pac* — și iarăși.
[3] *Nicopoe* — Nicopole.

mînească vie, bine fixată în scris, care nu se deosebește fundamental de limba de azi.

Cam în aceeași epocă au apărut și primele traduceri. Originalele lor s-au pierdut. Copiile ce ni s-au transmis arată, prin caracteristicile limbii folosite, că traducerile au fost făcute în Maramureș și nordul Transilvaniei. Dintre aceste traduceri cele mai însemnate sînt: *Codicele voronețean* și *Psaltirea scheiană*. Ele sînt făcute din limba slavonă și e de menționat faptul că în afară de scrieri oficiale bisericești cuprind și texte apocrife, care sînt o adaptare poetică liberă a unor capitole din Biblie. Însemnătatea literară a acestor texte e mare. În ciuda faptului că traducerile sînt greoaie și urmează fidel modelul original, ele dovedesc strădania neîncetată a cărturarilor din trecut de a arăta că limba română poate să traducă frumusețile poetice ale psalmilor și să descrie faptele apostolilor.

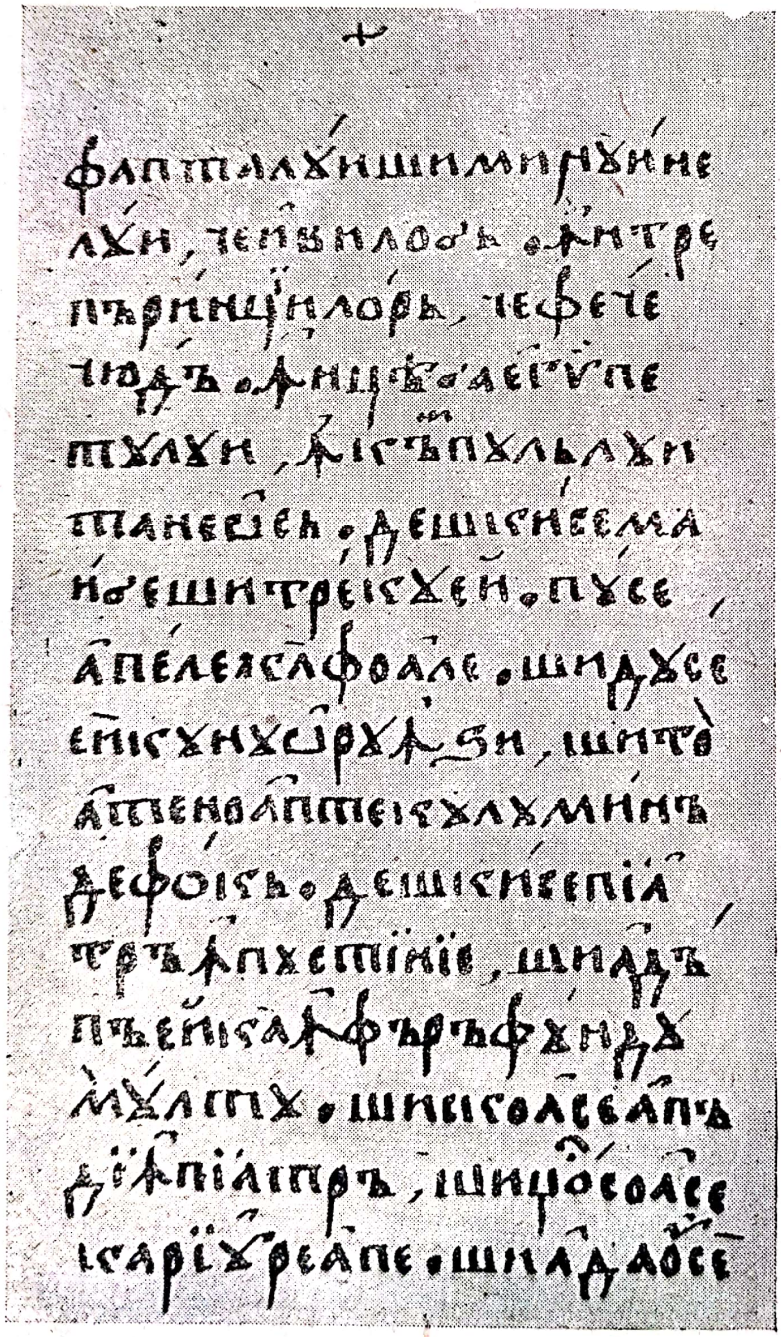

Psaltirea scheiană (manuscris pag. 245)

Iată un exemplu din *Psaltirea scheiană*:

„Cîntați Domnului cîntece noao, că minuine fece Domnul; spăsi elu dereapta lui și susioara sfînta lui. Spuse Domnulu spăsenia sa, între limbi descuperi dereaptatea sa".

Aceste scrieri constituie un progres pe drumul făuririi unei literaturi din ce în ce mai bogate.

Acțiunea de tipărire a cărților bisericești în limba romînă a fost sprijinită—cum am văzut—de propaganda luterană și calvină. Cea mai veche tipăritură de acest gen este *Catehismul*

Scanned with OKEN Scanner

luteran (Sibiu, 1544) din care nu s-a păstrat nici un exemplar. Cîţiva ani după aceea tipărirea de cărţi romîneşti se intensifică datorită activităţii diaconului Coresi.

Diaconul Coresi. Coresi era un priceput traducător şi meşter tipograf, care a tipărit între 1557—1581, la Tîrgovişte şi Braşov, cărţi slavoneşti şi romîneşti. Între tipăriturile romîneşti mai importante ale lui Coresi se numără un *Evangheliar*, *Apostolul*, *Cazanii*, (evanghelii cu tîlc, adică explicate) şi psaltiri.

Coresi şi-a dat seama de marea însemnătate pe care o are traducerea textelor de ritual în limba poporului. În epilogul *Evangheliarului* din anul 1561, Coresi, invocînd textul din epistola apostolului Pavel către corinteni, spune că: *„în sfînta besearecă mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înţeles decît zece mie de cuvinte neînţelease în limbă streină"*.

Aceeaşi idee o aflăm şi în prefaţa *Cazaniei* din anul 1564 în care Coresi spune că: *„acolo în bisericǎ... să se spuie sfînta Evanghelie în limba pre care grăiesc oamenii..."*.

Tot aci aflăm şi un aspru rechizitoriu la adresa catolicismului şi a papei. Pe acesta din urmă, Coresi îl acuză că *„s-a ridicat peste toată lumea şi calcă suptu picioare toţi împăraţii şi craii şi domnii despre pămînt"*.

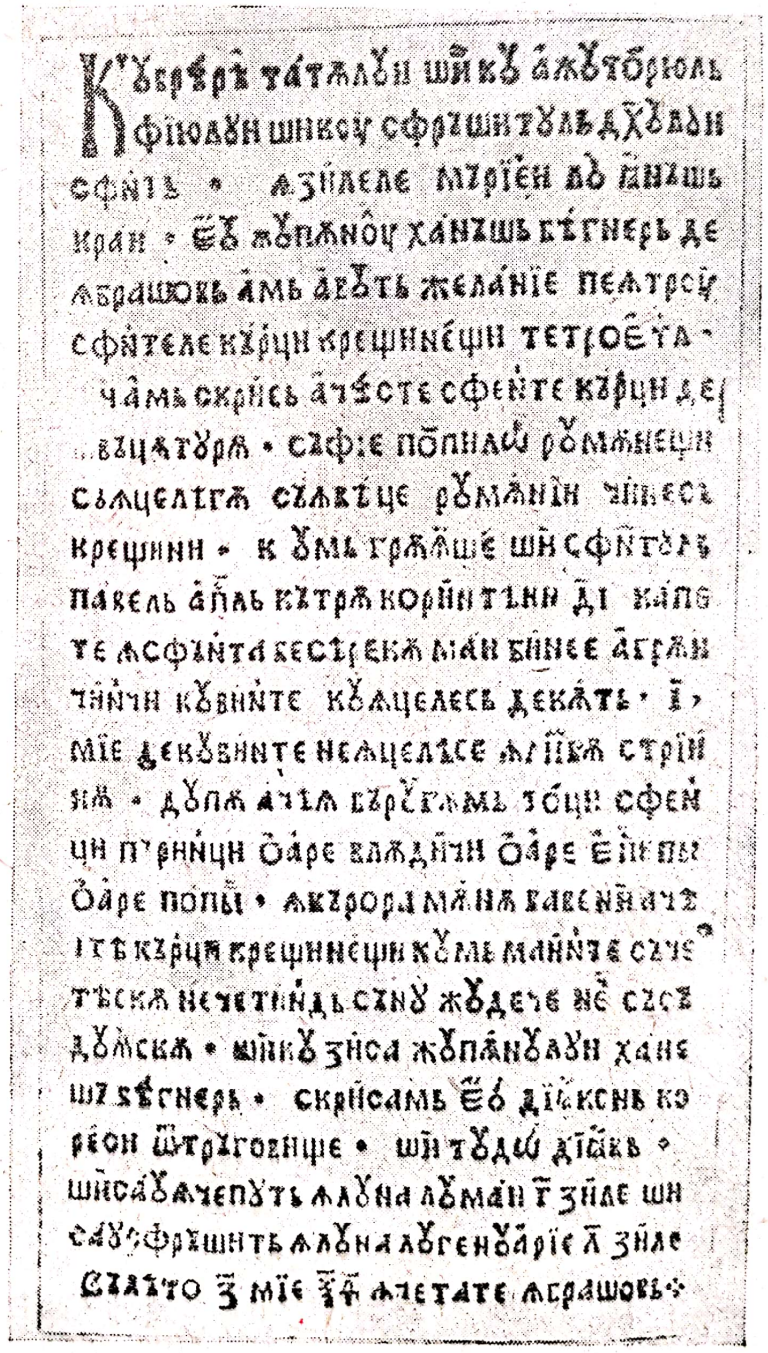

Coresi: Epilogul *Evangheliarulni*, 1561

Scanned with OKEN Scanner

Cărțile tipărite de Coresi la Brașov au circulat și în țările românești, mai ales *Cazania* din 1581. Această scriere este o traducere făcută „*den limba sîrbească*“, adică din slavonă.

În cele două principate, *Cazania* din 1581 a fost mult căutată, după cum ne arată documentele vremii, deși nu era lipsită de anumite învățături și tendințe reformate. Astfel, tipăriturile lui Coresi fac legătura cu cărțile ce vor apărea după aproape o jumătate de veac în Moldova și Țara Românească.

Textele lui Coresi nu sînt, în majoritatea cazurilor, traduceri noi, ci ele sînt rezultatul folosirii tălmăcirilor maramureșene anterioare. Tipărindu-le, Coresi și colaboratorii săi au înlocuit formele dialectale cu cuvinte de circulație mai largă din Țara Românească și din sudul Ardealului, contribuind în felul acesta la procesul de formare și unificare a limbii literare.

Astfel multe cuvinte au fost înlocuite pentru că nu erau înțelese peste tot. Cuvintele ca „feleleat“, „fuglu“, „opu iaste“, „gintu“ au fost înlocuite prin cuvinte de largă răspîndire ca: „răspunsu“, „legătură“, „trebuință este“, „năroade“. Coresi a construit o frază firească, apropiată de înțelegerea poporului și care are multă asemănare cu graiul vorbit.

Lucrul acesta se desprinde lesne din următorul pasaj, în care Coresi se ridică în mod energic împotriva descîntecelor și a farmecelor de tot felul:

„Noi nebunii, dacă ne bolnăvim, meargem la nescare muieri carele pre noi descîntă; deaca una nu poate folosi, noi ispitim și la zeace sau la doaozeci, că nu gîndim cu jale nemica nu putem folosi, cu fărmăcătura sau cu altă drăcie, — numai să ne noao ajute, că toată descîntarea nu e altă bunătate nemeca, ce numai drăcie“.

Cărțile lui Coresi, bucurîndu-se de o largă răspîndire, au impus graiul popular vorbit în Țara Românească și în sudul Ardealului ca mijloc de exprimare cărturărească, punînd bazele limbii noastre literare.

Textele lui Coresi, ca de altfel toate celelalte texte din secolul al XVI-lea, au deschis drumul culturii și literaturii române originale în limba națională.

Scanned with OKEN Scanner

CULTURA ȘI LITERATURA ROMÎNĂ ÎN SECOLUL AL XVII-lea

În secolul al XVII-lea, boierimea își întărește puterea economică și politică. Procesul de transformare a țărănimii libere în țărănime iobagă se intensifică; prin violență și înșelăciune, boierii își însușesc de la țărani pămînturi noi, creîndu-și întinse latifundii.

Pe măsură ce forța economică și politică a boierimii crește, viața șerbilor devine din ce în ce mai grea. Ei erau puși să muncească la „toate trebile", ziua și noaptea. Dijma era deosebit de împovărătoare; țăranii o plăteau de două ori: o dată pentru boieri și o dată pentru domnitor — „găleata boierească" și „găleata domnească" — pe lîngă numeroase dări întîlnite în secolul al XVII-lea ca: văcăritul, fumăritul și altele. Tot țăranii aveau de îndurat și greutățile deselor războaie ale turcilor și pustiirile abătute asupra țării.

În situația deznădăjduită în care se aflau, țăranii „fugeau în lume", băjenindu-se. Nesupunerea la lucru, încercările de răscumpărare cu bani și răscoalele sînt mai dese ca în secolul precedent.

Astfel se citează faptele întîmplate în satul Corbii, în care iobagii n-au mai voit să iasă la lucru: „*au sărit la egumenul și i-au luat toiagul din mînă și i-au înjurat slugile și poslușnicii* (oamenii) *mînăstirii*", cum spune un document al vremii.

Exemple de acest fel sînt numeroase și destăinuie ura din ce în ce mai puternică a maselor împotriva stăpînirii feudale.

Se semnalează de asemenea mari învrăjbiri între partidele boierești, cum ar fi de pildă luptele dintre Costinești, Cupărești și Cantemirești în Moldova sau cele dintre Băleni și Cantacuzini în Țara Romînească.

Un fapt care trebuie remarcat în acest veac este dezvoltarea relativ mare a meseriilor, în ateliere simple care dau la iveală produse noi, cum e sticla, hîrtia. Este cunoscută de asemenea exploatarea sării, a fierului, a aramei, dar în măsură mică, fiindcă frica de lăcomia turcilor făcea ca

populaţia să nu dezvăluie existenţa bogăţiilor subterane. Făcîndu-se simţită nevoia mîinii libere, mulţi iobagi izbutesc să se răscumpere sau să fugă la oraşe şi tîrguri pentru a se îndeletnici cu meseriile.

În acelaşi timp sporeşte şi numărul negustorilor, mărfurile circulînd în această vreme mai intens ca în secolul al XVI-lea. Boierii, care şi-au întărit puterea, nu văd cu ochi buni nici tendinţa ţăranilor de a scăpa de şerbie, nici aceea a negustorilor şi meseriaşilor de a obţine anumite privilegii, care să le uşureze exercitarea îndeletnicirilor.

În veacul al XVII-lea, jugul turcesc devine din ce în ce mai împovărător. Expediţiile războinice ale turcilor se fac pe cheltuiala popoarelor subjugate. Moldova şi Ţara Romînească sînt stoarse de bani şi mărfuri, pe care agenţii şi cămătarii turci le duc la Constantinopol. La finele secolului al XVII-lea, după calculele lui D. Cantemir, Moldova plătea anual Turciei 300.000 de galbeni.

Dar turcii nu se mulţumeau numai să jefuiască ţările romîne. Ei trec deseori ţara prin foc şi sabie, pîrjolind sate şi tîrguri, omorînd numeroşi locuitori paşnici. În rîndurile poporului nostru se accentuează astfel tendinţa de eliberare de sub jugul turcesc.

Problema independenţei se pune cu multă ascuţime după înfrîngerea turcilor, cu prilejul asediului Vienei. După grelele lupte, încununate de numeroase biruinţi, pe care le-a dus Ştefan cel Mare, apoi Mihai Viteazul, poporul din cele două principate a continuat şi mai tîrziu să-şi strîngă rîndurile în vederea unei puternice acţiuni de eliberare.

Petru Movilă, mitropolitul Kievului

Ţările romîne şi-au îndreptat privirea spre aliaţii care puteau să le sprijine, spre Polonia şi mai tîrziu spre Rusia. Această apropiere de ordin politic a dat roade şi pe tărîm cultural, cele două ţări exercitînd o influenţă binefăcătoare asupra dezvoltării culturii din Principate.

Şcoala. Ca şi în secolul anterior, în secolul al XVII-lea nu existau şcoli pentru învăţătura copiilor din popor. În schimb boierii îşi însuşesc o cultură serioasă în şcolile din Istambul, Italia şi mai ales la şcolile polone din Bar şi Lwow şi la colegiul din Kiev. Se înfiinţează şcoli şi în ţară. Astfel la Iaşi ia fiinţă şcoala domnească a lui

Scanned with OKEN Scanner

Vasile Lupu de la mănăstirea Trei Ierarhi, iar la București Academia de la Sfîntul Sava a lui Șerban Cantacuzino.

Școala din Iași este o pildă strălucită a influenței rodnice pe care a exercitat-o cultura ucraineană asupra culturii noastre. Ea se întemeiază cu ajutorul lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului, care trimite profesorii trebuitori. Școala e organizată după modelul colegiului din Kiev și al altor școli înființate de Movilă în Ucraina. Primul director al școlii de la Trei Ierarhi a fost Sofronie Pociapski, fost rector al colegiului din Kiev.

La cele două școli învățătura se făcea în limba greacă veche. La Trei Ierarhi, lecțiile se predau în slavonește, iar la început și în latinește.

Tiparul. Tot ajutorului prietenesc venit din Rusia i se datorește înflorirea tiparului în secolul al XVII-lea.

Matei Basarab a întemeiat la Cîmpulung o tipografie, cu sprijinul mitropolitului Petru Movilă de la Kiev, care i-a trimis nu numai o tiparniță întreagă, desăvîrșită, cu litere de cinci „feluri", dar și „*tipograf iscusit, împreună cu ea*", anume Timotei Alexandrovici Verbițki și alții.

Prin meșterii tipografi ucraineni și-au făcut ucenicia în Muntenia, iar mai apoi și în Ardeal, meșteri romîni. În vremea lui Constantin Brîncoveanu lucrau în Muntenia cinci tipografii, dintre care patru înființate de el: la Snagov, Buzău, Rîmnic și Tîrgoviște.

În Moldova, tipografia și meșterii au fost aduși tot de la Kiev, ca urmare a rugăminții pe care Vasile Lupu o adresase lui Petru Movilă.

Mai tîrziu, după ce tipografia ctitorită de Vasile Lupu se irosise cu totul, din pricina împrejurărilor neprielnice culturii, mitropolitul Dosoftei izbutește să dea ființă unei noi tipografii în 1679, tot cu ajutor rusesc. Într-adevăr, la cererea mitropolitului moldovean, patriarhul Ioachim al Moscovei trimite la Iași întreg materialul necesar noii tiparnițe, precum și lucrători specialiști. Pentru ajutorul primit, Dosoftei dedică Rusiei în lucrarea sa *Parimiile*, tipărită în 1683, stihuri de mulțumire:

„Lăudată s-aibă direptul pomană
în ceriu și pre lume fără de prighană
Că și de la Moscva luciaște lucoare,
întinzînd lungi raze i bun nume supt soare;
Ioachim Svîntul a svînta cetate
acia-mpărătească, de creștinătate.
La dînsu pentru mila cine năzuiaște
cu ovilit suflet, bine-l dăruiaște!"

Aceste tipografii lucrează din plin, tipărind cărți pentru romînii din toate provinciile, contribuind astfel la propagarea culturii și a ideii de unitate a poporului nostru.

Artele. În secolul al XVII-lea, artele se dezvoltă considerabil. Arhitectura religioasă cunoaște o deosebită înflorire mai ales în timpul domniilor lui Matei Basarab și Vasile Lupu. Răsar

adevărate monumente artistice cum sînt mănăstirile Trei Ierarhi și Golia din Iași „*peste toate mînăstirile aici în țeară mai iscusite*“, cum le laudă Miron Costin. În vremea lui Constantin Brîncoveanu, arhitectura bisericească din Țara Romînească a căpătat un stil nou, care s-a numit „brîncovenesc“. Un monument ridicat în epoca Brîncoveanului a fost mănăstirea Hurezului.

Aceste monumente artistice se caracterizează prin linii armonioase, ciopliturі măiestrite în piatră, zugrăveli de un colorit minunat ce se păstrează pînă în zilele noastre. De asemenea pereții exteriori, stîlpii și ferestrele (ca și stîlpii din pridvor și arhondaric) sînt înfloriți cu sculpturi în piatră sau lemn.

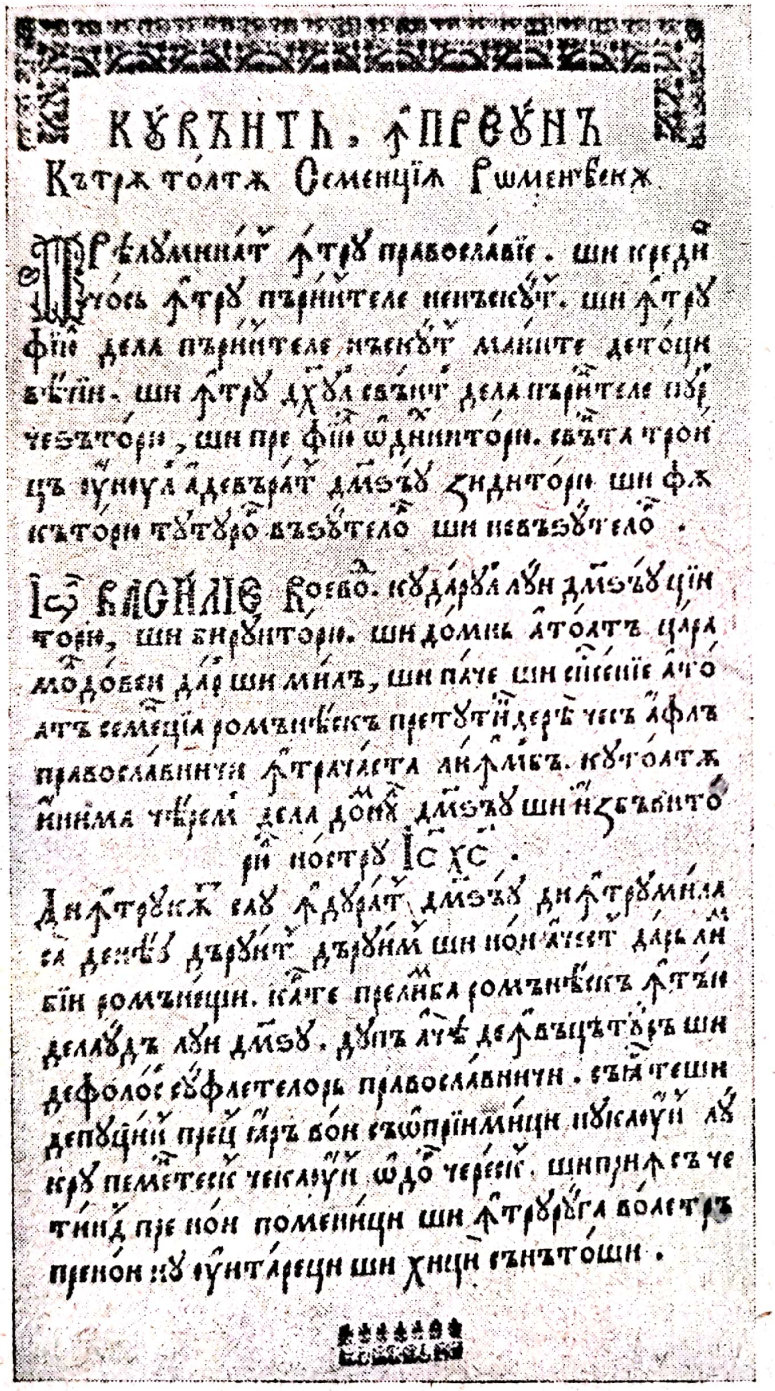

Varlaam: *Carte romînească de învățătură*, Iași 1643 (pag. 3)

O dată cu aceste monumente s-au ridicat și un număr de palate domnești și case boierești, în care se resimte influența creației populare în munca meșterilor care le-au construit. Astfel soția lui Matei Basarab și-a durat la Fierești un palat cu trei caturi, zidit din piatră de Rusciuc, împodobit cu ornamente interioare și exterioare.

În secolul al XVII-lea, elementele laice sînt foarte răspîndite în artă. Unele gravuri în lemn, care au slujit la imprimarea cărților religioase, ne arată turma porcilor păzită de fiul pierdut sau plugarul care ară, imagini dovedind deplină libertate de interpretare, o îndepărtare

de la regulile picturii bisericești. Desenele au linii vii, mișcarea e prinsă cu plasticitate, într-un cuvînt apropierea de realitate este evidentă.

Răspîndirea mai largă a cărții contribuie la consolidarea și dezvoltarea limbii literare. Un rol însemnat în această privință îl are activitatea lui Varlaam, Simion Ștefan și Dosoftei.

„Cazania" lui Varlaam.

În 1643 vede lumina tiparului în Moldova *Carte românească de învățătură* a mitropolitului Varlaam. Prefața *Cazaniei* lui Varlaam afirmă ideea originii comune a românilor. Prelucrare a mai multor izvoare, *Cazania* lui Varlaam ne-a transmis — în imagini artistice — aspecte din viața societății moldovenești din satele și tîrgurile de pe atunci, precum și priveliști din natură, care contribuie mult la ridicarea valorii literare a lucrării.

Stilul lui Varlaam părăsește canoanele rigide ale textelor bisericești, avînd calități ale prozei laice:

„Cumu-s iarna viscole și vînturi reci și vremi geroase de carile să îngrăuiază oamenii și sînt supărați în vremea iernii, iară deacă vine primăvara ei se ușureadză di aceale di toate și se veselesc, căci s-au trecut iarna cu gerul și s-au ivit primăvara cu caldul și cu seninul...".

Comparațiile folosite în acest pasaj sînt ale unui adevărat scriitor, preocupat de a mări forța de sugestie a scrisului său.

Autorul *Cazaniei* s-a străduit să ofere ideilor exprimate o haină artistică, recurgînd pentru aceasta la imagini împrumutate din tezaurul inepuizabil de locuțiuni al poporului:

„Și-i scrie giudețul măriei sale ca o lopată de vînturat ce alege grîul din pleve, și ca o săcure ce taie rădăcina lemnului, și ca un foc ce arde lemnele cele seci fără de roadă".

Cazania lui Varlaam a adus o prețioasă contribuție la evoluția limbii literare. Folosind în linii mari limba statornicită de Coresi, Var-

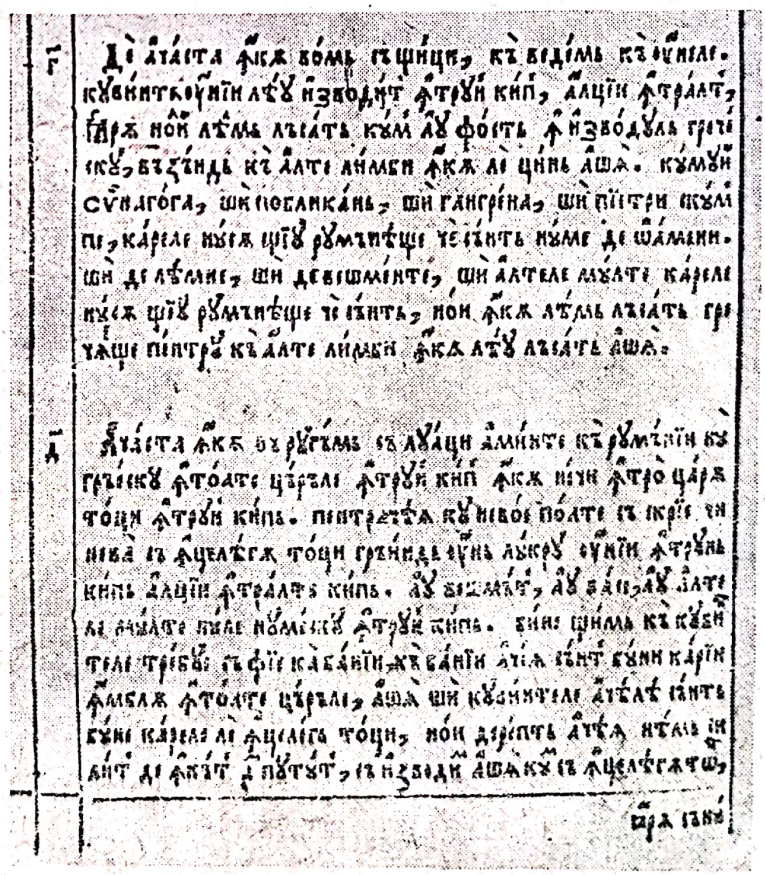

Noul Testament de la Bălgrad, 1648 (pag. 10)

laam o îmbogăţeşte, adăugîndu-i o serie de elemente luate din graiul moldovenesc.

Astfel, el foloseşte multe cuvinte expresive pe care le găsim uneori şi la marii noştri creatori: „a vorovi“ [1], „precătinel“ [2], „amăgei“ [3].

Iată un mic exemplu caracteristic pentru limba lui Varlaam:

„Pentr-aceasta să începu într-înşii şi închinăciunea bozilor[4], că precătinel, precătinel se desprinseră oamenii a le face cinste acelor chipuri...“.

„Noul Testament de la Bălgrad.“

Cam în aceeaşi vreme, după ce primise meşteri tipografi de la Matei Basarab, care voia să dea sprijin romînilor de peste munţi, Mitropolitul Simion Ştefan al Ardealului se declară şi dînsul pentru o limbă a textelor bisericeşti care să fie înţeleasă de toţi romînii, oriunde s-ar afla ei.

În prefaţa la *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), tipărit de Simion Ştefan, citim:

„Aceasta încă vă rugăm să luaţi aminte, că rumînii nu grăiesc în toate ţările într-un chip, încă neci într-o ţară toţi într-un chip. Pentr-aceea cu nevoie poate să scrie cineva să înţeleagă toţi, grăind un lucru unii într-un chip, alţii într-alt chip: au veşmînt, au vase, au altele multe, nu le numesc într-un chip. Bine ştim că cuvintele trebuie să fie ca banii: că banii aceia sînt buni care îmblă în toate ţările, aşia şi cuvintele acealea sînt bune, carele le înţeleg toţi. Noi derept aceaia ne-am silit de încît am putut, să izvodim aşia cum să înţeleagă toţi; iară să nu vor înţelege toţi, nu-i de vina noastră ce-i de vina celuia ce-au răsfirat rumînii printr-alte ţări, de şi-au mestecat cuvintele cu alte limbi de nu grăiesc toţi într-un chip.“

Mitropolitul Dosoftei

Ideea esenţială ce se desprinde din aceste rînduri este aceea a unităţii romînilor din Ţara Romînească, Moldova şi Transilvania, precum şi a necesităţii unei limbi unitare. Simion Ştefan înţelege rolul limbii în procesul de unificare, de aceea el recomandă folosirea acelor cuvinte care sînt înţelese de toată lumea. El rezolvă problema alegerii acestor cuvinte pe o bază înaintată, criteriul fiind puterea lor circulatorie.

„Psaltirea“ în versuri a lui Dosoftei.

Dintre cărturarii acestui veac, un loc de cinste în dezvoltarea literaturii îi revine mitropolitului Dosoftei, care ne-a lăsat prima

[1] *vorovi* — a vorbi.
[2] *precătinel* — încetul cu încetul.
[3] *amăgei* — mincinoşi.
[4] *bozi* — idoli.

operă în versuri, de mari proporţii. Această operă, tradusă după modelul polon al lui Jan Kochanovski, este *Psaltirea în versuri*, tipărită în Polonia la Uniev (1673). Dosoftei este aci puternic influenţat de versificaţia poeziei populare:

„Cîntaţi Domnului în strune
În cobuz de viersuri bune
Şi din ferecate surle
Viersul de psalomi să urle
Cu bucin de corn de buor
Să răsune pînă-n nuor".

Ca un poet realist care caută să dea un caracter concret ideilor şi sentimentelor, Dosoftei este creator de imagini:

„Că mi-i sufletul sec ca o ţară
Ne-avînd apă într-a ei
hotară".

Dar Dosoftei şi-a aplecat urechea nu numai la frumuseţile creaţiei populare, ci a dat atenţie şi vieţii sociale din Moldova vremii sale.

Astfel, într-un loc citim:

„Ne-au suit păgînii în ceafă
Cu rău ce ne fac şi ne cer
leafă".

Păgînii la care face aluzie Dosoftei în aceste două versuri sînt turcii, de al căror jug ar fi dorit să-şi vadă ţara mîntuită.

Într-alt loc:

„Să vă părăsiţi colacii
Şi să judecaţi săracii".

Nici versurile acestea nu se găsesc în originalul după care Dosoftei a tradus *Psaltirea*. Ele sînt adăugate de el,

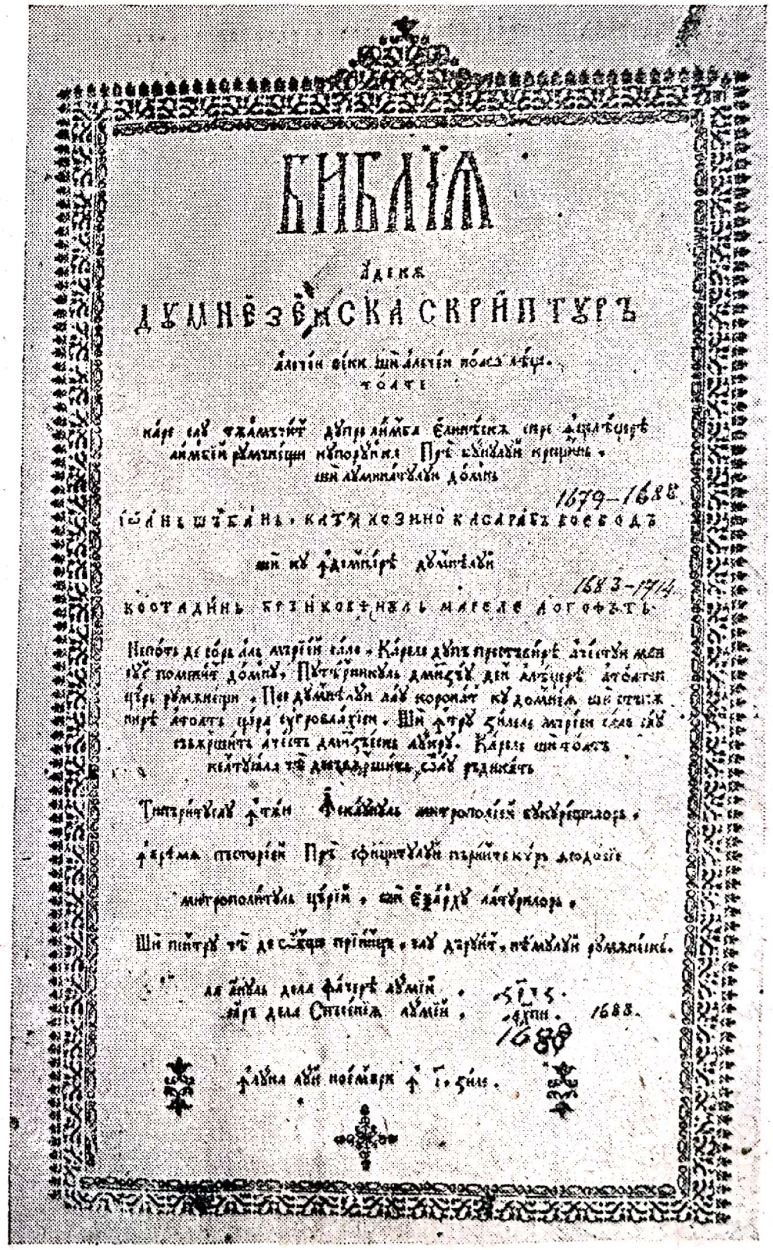
БИБЛІЯ
ДУМНЕЗЕЙСКА СКРИПТУРЪ
1679–1688
1683–1714
1688

Biblia de la Bucureşti, 1688 (coperta interioară)

cu scopul de a oglindi felul cum se făceau judecăţile mai de mult, cînd „*dreptatea umbla cu capul spart*“, cînd ea asculta numai pe cei care mituiau pe judecători şi nu pe săracii împilaţi.

Datorită însuşirilor sale, *Psaltirea în versuri* a avut o largă răspîndire, unele din versurile ei ajungînd să fie folosite de creatorii populari.

„Biblia de la Bucureşti.“

Un moment însemnat în procesul de formare a limbii noastre literare îl constituie tipărirea *Bibliei lui Şerban Cantacuzino* (1688), prima tălmăcire integrală în romîneşte a Bibliei, lucrată, pare-se, după traducerea mai dinainte începută de învăţatul boier Nicolae Milescu. La desăvîrşirea tălmăcirii au lucrat fraţii Şerban şi Radu Greceanu, ca şi stolnicul Constantin Cantacuzino.

Prin claritatea frazei, prin simplitatea şi frumuseţea stilului, *Biblia de la 1688* a găsit o largă răspîndire în Ţara Romînească, Moldova şi Transilvania, constituind astfel o etapă înaintată în procesul de formare a unei limbi literare unice.

ÎNCEPUTURILE ISTORIOGRAFIEI ÎN LIMBA ROMÎNĂ

Condiţiile economice, sociale şi politice arătate mai înainte au determinat o nouă orientare a istoriografiei moldoveneşti. Ea s-a ridicat la înălţimea unui instrument de luptă menit să susţină împlinirea marii năzuinţe a epocii: eliberarea de sub jugul tot mai greu al suzeranităţii turceşti. Cronicile moldoveneşti nu mai sînt o simplă înşirare de fapte, ca în vechile anale slavoneşti, ci lucrări închegate, bazate pe argumente bogate de ordin istoric şi filologic. Cronicarii au scris letopiseţele ţării ca să afle „*cap şi începătură moşilor*“, ale căror fapte bune să fie îndreptar pentru urmaşi: „ *ca să fie cele bune de învăţătură, iar de cele rele să se ferească*“.

În afară de aceasta, cronicarii oglindesc în opera lor şi aspecte ale vieţii sociale, precum raporturile dintre partidele boiereşti, problemele puse de ridicarea micii boierimi, dezvoltarea breslaşilor şi cîteodată chiar momente din viaţa grea a iobagilor.

Aceste aspecte de viaţă socială sînt înregistrate de multe ori cu realism, mai ales cînd cronicarii povestesc despre oameni şi evenimente ale epocii lor.

Unii dintre cronicari au fost boieri cu dragoste de cultură şi cu însuşiri deosebite de povestitori. Iată de ce cronicile, prin conţinutul lor bogat şi semnificativ, prin calităţile artistice şi limba cu mult superioară aceleia din textele religioase, au o mare importanţă ca prime creaţii originale cu caracter literar.

Mentalitatea de clasă a cronicarilor se reflectă în concepţia lor religioasă asupra istoriei şi asupra aşezărilor sociale. Faptele sînt prezentate în lumina concepţiei teologice care le limitează înţelegerea clară a evenimentelor.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel Grigore Ureche, cînd înfăţişează grozăviile bătăliei de la Rîmnic, arată că Ştefan cel Mare a dobîndit victoria pentru că de partea lui au fost puteri divine:

„Zic unii să se fi arătat lui Ştefan-Vodă, sfîntul mucenic Procopie, îmblînd deasupra războiului călare şi întrarmat ca un viteaz, fiind într-agiutoru lui Ştefan-Vodă şi dînd vîlhvă[1] oştii sele. Este de credzut acest cuvînt că dacă s-au întors Ştefan-Vodă cu toată oastea sa, cu mare laudă, ca un biruitoriu, la scaunul său la Suceava, au zidit biserică întru numele sfîntului mucenic Procopie la sat la Badeuţi unde trăieşte şi pînă astăzi".

De asemenea cronicarii şi mai ales Ureche îşi exprimă duşmănia faţă de acei domni care au intrat în conflict cu interesele boiereşti (Ion-Vodă cel Cumplit, Nicoară Potcoavă etc).

Cei mai de seamă reprezentanţi ai istoriografiei moldoveneşti în veacul al XVII-lea sînt Grigore Ureche şi Miron Costin.

Grigore Ureche.
(?—1647)

Puţine date avem despre viaţa lui Grigore Ureche. Se ştie că a urmat pe tatăl său Nestor Ureche în refugiul din Polonia între 1592—1616, în care timp şi-a făcut studiile la Lwow. În felul acesta, el a izbutit să adune o serie de date în favoarea tezei sale despre originea comună a romînilor.

Cronica sa intitulată *Domnii Ţării Moldovei şi viaţa lor*, care ni s-a transmis în copia însoţită de adăugirile lui Simion Dascălul, începe de la întemeierea acestei ţări (1359) şi povesteşte evenimente din istoria Moldovei pînă la a doua domnie a lui Aron-Vodă (1594).

Gr. Ureche dă o mare extindere în cronica sa domniei lui Ştefan cel Mare. Figura marelui domn ne este prezentată ca un simbol al luptei de eliberare a poporului de sub jugul otoman. Cronicarul se încălzeşte

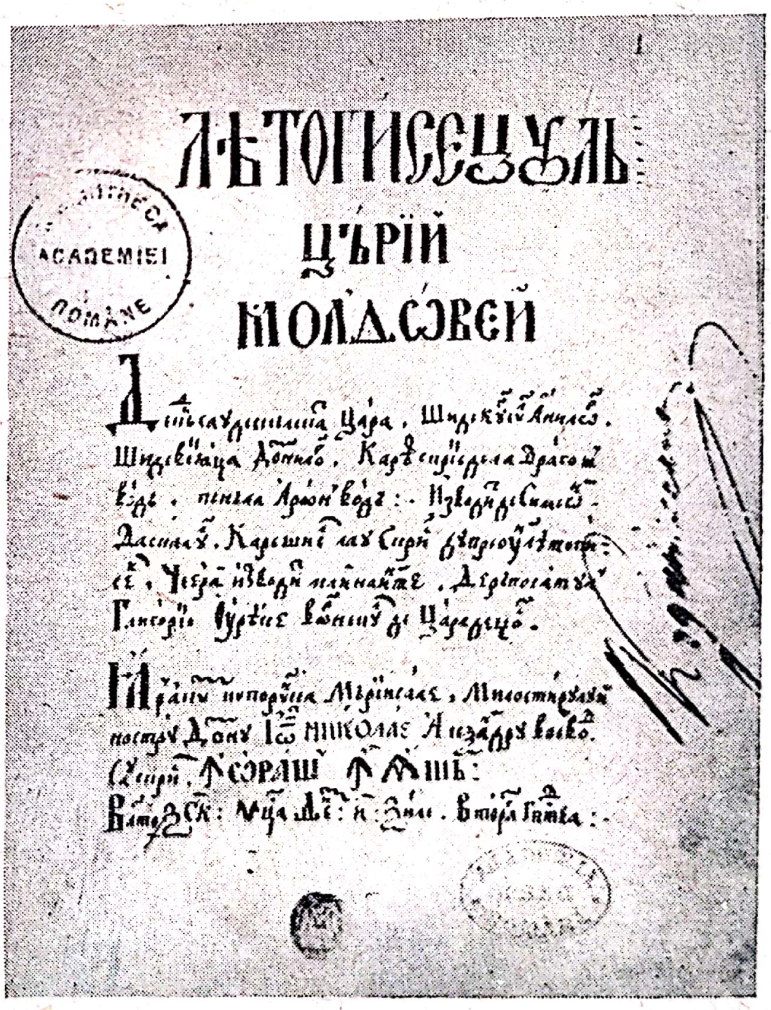

Grigore Ureche: Pagină din *Letopiseţ*

[1] *vîlhvă* — vrajă.

în timpul povestirii ca atunci cînd descrie jalea poporului la moartea lui Ștefan, întîmplată la 2 iulie 1504:

„Iară pre Ștefan-Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plîngere în mînăstire în Putna, care era de dînsul zidită. Atîta jale era, de plîngea toți, ca după un părinte al său, că cunoștea toți că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui pînă astăzi îi zic Sfîntul Ștefan-Vodă, nu pentru suflet, ce este în mîna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carele nime din domni, nici mai înainte, nici după aceia, l-au ajuns".

Atitudinea ostilă a lui Gr. Ureche față de cotropitorii turci se manifestă cu putere în numeroase pagini ale cronicii sale. Orice prilej i se pare nimerit pentru a scoate în evidență răul pricinuit Moldovei de asuprirea otomană. Vorbind de înțelegerea dintre turci și Alexandru Lăpușneanu privitoare la dărîmarea cetăților moldovenești, Ureche nu-și poate frîna ura ce-l stăpînește față de această măsură samavolnică a Porții:

„De acesta lucru cunoaștem că nici un bine țării n-au făcut, că vasul cel fără de fund, măcar cîtă apă ai turna într-însul nu-l mai poți umplea; așa și turcul de ce-i dai mai mult, de aceia-ți cere și-ți face mai multă nevoie, că el darul îl scrie obicină, mai apoi de n-ai vrea să-i dai, numai ce-ți caută să-i dai".

Părerea pe care o are Gr. Ureche despre rolul și scopul educativ al istoriei se desprinde din primele rînduri ale predosloviei:

„Mulți scriitori au nevoit de au scris rîndul și povestea țărilor de au lăsat izvod pre urmă și bune și rele, să rămîie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre cele rele să se ferească și să se socotească iară depre cele bune să urmeze și să se învețe și să se îndirepteze".

Ideea originii comune a romînilor din Moldova, Țara Romînească și Transilvania constituie de asemenea un alt element înaintat al cronicii sale:

„Romînii, cîți se află lăcuitori la Țara Romînească și în Ardeal și la Maramureș, de la un loc sînt cu moldovenii și toți de la Rîm se trag".

Cronica aduce informații cu privire la viața socială din vremea autorului ei, cum este tabloul cutremurător al sărăcirii poporului de către Aron-Vodă, care pusese biruri noi și grele, pentru a-și putea cumpăra scaunul domniei de la turci:

„Mai apoi, văzînd că de datornici nu se va putea mîntui, izvodi ca să ia de tot omul cîte un bou; și așa trimise în toată țara cu turci de strîngea și la carele nu se afla bou, lua al cui era în sat; de la altul îi lua toți, cîți avea, pentru alții, că mulți, de răutăți și de dabile multe, nici hrană nu avea".

Valoarea literară a cronicii trebuie căutată, în primul rînd, în arta de povestitor a cronicarului. Lupta de la Cahul și Roșcani a lui Ion-Vodă cel Cumplit, cu ciocnirea dintre moldoveni și turci, este zugrăvită cu un deosebit dramatism:

„Și multă moarte s-a făcut între îmbe părțile, că nu era a călca pre pămînt, ci pre trupuri de om. Și așa mai apoi de aproape se bătea că și mînule le obosise și armele-și scăpa. Că acela prah se făcuse cît nu se cunoștea carele de carele este, nici de sineț se auzia și de trăznetul pușcilor de îmbe părțile, că nici pușcarii nu mai știa în cine dau".

Scanned with OKEN Scanner

Sugestivă este descrierea secetei care a bîntuit în zilele lui Petru-Vodă cînd au secat toate izvoarele și bălțile, copacii s-au uscat, vitele ne mai avînd ce paște:

„Și atîta praf au fost, cînd se scornea vînt s-au fost strîngînd troiene la garduri și la gropi. de pulbere, ca de omăt".

Ureche nu uită să arate suferința poporului de pe urma secetei:

„Iară despre toamnă, dacă s-au pornit ploi, au apucat de au crescut mohoare și cu acelea și-au fost oprind foamea sărăcimea, că era pretutindenea foamete mare".

Gr. Ureche este și un bun portretist. În cîteva trăsături, el știe să dea viață personajului. Portretul lui Ștefan cel Mare este realizat ca o gravură sobră a trăsăturilor fizice și morale ale voievodului, fără a le evita pe cele negative:

„Fost-au acest Ștefan-Vodă om nu mare de stat, mînios și degrab a vărsa sînge nevinovat; de multe ori la ospețe omora fără giudeț. Amintrelea era om întreg la fire, neleneș și lucrul său îl știa a-l acoperi și unde nu gîndeai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vîra, ca văzîndu-l ai săi, să nu îndărăpteze, și pentru aceea rar război de nu biruia și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-se căzut jos, se rădica deasupra biruitorilor".

Tot în cîteva trăsături este realizat portretul lui Petru Șchiopul: „*Era domn blînd ca o matcă fără ac; la giudeț direpț, nebețiv, necurvar, nelacom, nerăsipitoriu...*"

Gr. Ureche este un artist nu numai prin conciziunea stilului, dar și prin prospețimea imaginilor, luate în cea mai mare parte din lumea țărănească sau din natură: Petru Rareș „*ca un păstoriu bun grijea de oile sale*"; Iliaș-Vodă „*din afară se vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuțit*".

Miron Costin. (1633—1691)

Opera începută de Grigore Ureche este continuată de Miron Costin. Pribegind în Polonia ca și predecesorul său, el își face studiile la colegiul din Bar, însușindu-și o serioasă cultură istorică și literară. Își slujește țara ca sol în felurite misiuni diplomatice, avînd în felul acesta prilejul de a cunoaște de aproape pe romînii din Muntenia, Ardeal și Banat, fapt care a întărit încredințarea sa despre unitatea poporului romîn.

Miron Costin are scrieri în limba romînă: *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace*; *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*; *Viața lumii*, (poem filozofic în versuri) și scrieri în limba polonă: *Cronica Țării Moldovei și a Munteniei*, *Despre Moldova și Țara Romînească* (poem în versuri).

Dintre lucrările în limba romînă cea mai însemnată este *Letopisețul Țării Moldovei*, în care continuă cronica lui Grigore Ureche, povestind evenimentele de la a doua domnie a lui Aron-Vodă (1595) pînă la domnia lui Dabija-Vodă (1661). Epoca înfățișată de Miron Costin este una din cele

Scanned with OKEN Scanner

mai zbuciumate în istoria Moldovei. Dezlănțuindu-se războiul dintre turci și popoarele slave, moldovenii își îndreaptă gîndurile către acestea din urmă, în care vedeau singurul ajutor pentru a putea scutura jugul turcesc.

Cu durere arată Miron Costin că nu poate avea liniște ca să scrie o cronică de mari proporții:

„Ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acmu, de nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri. Și la acest fel de scrisoare gîndu slobod și fără valuri trebuiește".

Miron Costin povestește pe larg și comentează războaiele și schimbările de domni, luptele dintre boieri, caracterele oamenilor, reformele sociale.

Dragostea de patrie a cronicarului se desprinde din felul în care istorisește evenimentele. El trăiește împreună cu contemporanii săi tragedia țării. Toată obida și pieirea țării o pune Costin pe seama domnilor lacomi:

„O! Moldovă, de-ar fi domnii tăi care stăpînesc în tine toți înțălepți, încă n-ai pieri așa lesne. Ce, domniile neștiutoare rîndului tău și lacome sînt pricina pieirii tale. Că nu caută să agonisească și nume ceva la țară, ce caută, desfrînați, numai în avere să strîngă, care apoi totuși se risipește și încă cu primejdie caselor lor. Că blăstămul săracilor cum se zice nu cade pre copaci cît de tîrziu".

Ideea originii comune și unității poporului romîn o întîlnim încă la începutul cronicii în *Stihuri de descălecatul țării*:

„Turnul-Săverinul iaste în Țara Muntenească, unde au fost și pod de piatră peste Dunăre, de Traian împăratul făcut, atunce cînd au descălecat aceste dooă țări cu rîmlenii".

Cronica zugrăvește diferite aspecte ale societății timpului. Cînd descrie împrejurările în care Alexandru-Vodă Iliaș a venit la domnie, Miron Costin ne dă un tablou plin de mișcare a frămîntărilor sociale în care este prinsă țărănimea. Între boieri și domn era o mare vrajbă, deoarece Alexandru Iliaș urzise în taină pieirea unui mare număr de boieri: „*Aceștia s-au vorovit cu toții și au dat știre țării, care hierbînd în greutăți și în netocmele prea lesne s-au pornit și nu numai curtea ce și țărănimea*".

Starea de mizerie a țărănimii este înfățișată ca o fierbere „*în greutăți și în netocmele*" din care pricină ușor au putut fi răsculați împotriva stăpînirii.

Cronica se distinge în primul rînd prin meșteșugul cronicarului de a povesti faptele. Miron Costin știe să prindă trăsăturile caracteristice ale psihologiei personajelor, cînd se ivesc în țesătura narațiunii. Povestind plecarea marelui logofăt Gheorghe Ștefan din Iași spre a întreprinde o acțiune împotriva lui Vasile Lupu, cronicarul relevă ipocrizia celui care vine la curte „*să-și ia dzua bună, dîndu-i știre de acasă că-i iaste giupîneasa spre moarte, cu hîrtie scornită*"... și bănuiala lui Vasile Lupu, pe care „*l-au lovit gînduri de purcesul logofătului așa fără nădejde*".

Scanned with OKEN Scanner

Atît în povestiri, cît și în descrieri, Miron Costin folosește comparații dezvoltate. Iată cum ne este zugrăvită căderea lui Vasile Lupu:

„Precum munții cei înalți și malurile cele înalte, cînd se năruiesc de vreo parte, pre cît sînt mai înalți, pre atîta și durît fac mai mare, cînd să pornesc și copacii cei înalți mai mare sunet fac cînd să oboară, așe și casele cele înalte și întemeiate cu îndelungate vremi cu mare răsipă purceg la cădere, cînd cad".

Cu aceleași însușiri poetice, ne zugrăvește cronicarul starea țării după domnia lui Radu-Vodă:

„Ce cum floarea și pometii și toată verdeața pămîntului stau ovilite de brumă căzută peste vreme și apoi după lină căldura soarelui, vin iară la hire și la frîmseţele sale... așe și țara, după greutățile ce era la Radu-Vodă... au venit fără zăbavă, țara la hirea sa".

În descrierea năvălirii lăcustelor, fapt întîmplat în acea vreme, Miron Costin a arătat întreaga măsură a talentului său, izbutind să ne dea un tablou măreț al acestei catastrofe naturale:

„Cădea și la popasuri, însă unde mînea, rămînea pămîntul negru, împuțit. Nice frundze, nice pai, ori de iarbă, ori de sămănătură nu rămînea".

Arta cronicarului iese în evidență și în portretele cu care-și presară scrierea. Miron Barnovschi, Radu Mihnea, Gheorghe Ștefan și alții, deși creionați doar prin cîteva trăsături, apar ca figuri bine individualizate:

„Fost-au acest domn, Radul Vodă, deplin la toate și întreg la hire. Cuvîntul ce-l grăia ca o pravilă era tuturora, giudețele cu mare dreptate și socoteală, fără fățărie, cu cinste, iară nemăruia cu voie vegheată".

Stilul său e mai bogat și mai nuanțat decît acela al lui Gr. Ureche. Frazele lui au o construcție savantă, înfățișînd evenimente dramatice și exprimînd sentimente puternice. Cînd trebuie să concretizeze o situație, el folosește cu multă îndemînare proverbe, expresii tipice, împrumutate din graiul poporului.

În letopisețul său, Miron Costin recurge la neologisme latinești și poloneze, îmbogățindu-și astfel vocabularul. Îmbinînd toate aceste elemente, el și-a făurit o limbă artistică, expresivă, legată de viață. Cronica lui Miron Costin a atras, prin calitățile ei, atenția marilor noștri scriitori. În înfățișarea trecutului de luptă al poporului nostru, prozatorul Mihail Sadoveanu a găsit în *Letopisețul* lui Miron Costin izvor de inspirație. Astfel, în romanul său *Neamul Șoimărești*lor, multe din faptele istorisite au la bază momente din domnia lui Ștefan Tomșa, povestite cu mult meșteșug de către cronicar. Miron Costin a fost mult prețuit pentru valoroasa lui operă. Pentru vremea sa — așa cum atît de plastic a arătat Mihail Sadoveanu în romanul *Zodia Cancerului* — el era o personalitate care putea arăta străinilor că *„nici într-ale duhului nu stăm prejos"*.

Scanned with OKEN Scanner

CRONICARII MUNTENI

În Ţara Romînească istoriografia se dezvoltă mai ales în a doua jumătate a veacului al XVII-lea. Ea reflectă condiţiile specifice în care se afla Ţara Romînească într-o vreme cînd se înteţise vrăjmăşia dintre Cantacuzini şi Băleni. Cronicarii au scris pentru una sau cealaltă dintre partidele boiereşti aflate în luptă. Faptele sînt aceleaşi, prezentarea lor diferă. Cele mai însemnate cronici munteneşti sînt:

1. *Istoria Ţării Romîneşti a stolnicului Constantin Cantacuzino*; 2. *Cronica lui Radu Popescu*; 3. *Cronica anonimă.*

„Cronica" stolnicului Constantin Cantacuzino.

Cronica stolnicului Constantin Cantacuzino expune istoria poporului romîn de la cucerirea Daciei pînă la aşezarea hunilor în Panonia.

În lucrarea sa, el se bazează pe unele date ale ştiinţelor timpului său.

Stolnicul Cantacuzino, care studiase la Universitatea din Padova, este influenţat de construcţia frazei italiene, lungă şi complicată, ceea ce îngreuiază înţelesul textului. Pentru termenii tehnici foloseşte neologisme, împrumutate în special din limba italiană.

„Cronica" lui Radu Popescu.

Om de casă al Bălenilor, Radu Popescu a scris *Cronica Ţării Romîneşti* care cuprinde evenimentele petrecute în Muntenia între 1290—1729. Manifestînd o ură violentă faţă de Brîncoveanu, cronica înfăţişează cu multă culoare momente ale domniei acestuia. Tonul polemic dă cronicii vioiciune. Cronicarul are calităţi de povestitor, fiind şi un bun portretist. Momentul întoarcerii lui Brîncoveanu de la Odriu, este prins într-un episod care constituie un adevărat tablou social al vremii:

„Cîţiva ani dară trecînd cu această odihnă a lui Constantin-Vodă, iată că vine un imbrihor al împăratului cu poruncă să-l rădice, să-l ducă la Odriu, unde era împăratul, şi pricina pentru ce nimica nu ştia; deci, el de inimă rea s-au bolnăvit, dar imbrihorul tot aici au şezut, pînă s-au mai îndreptat din boală, deci l-au rădicat şi l-au dus unde i-au fost porunca...

... Însă după ce l-au slobozit de la Odriu şi au venit în ţară ş-au schimbat firea, s-au făcut mai rău, mai cumplit, împrumutări au pus pre boiari, pre mănăstiri, biruri mari pre săraca ţară, cît n-avea putere să le împlinească, ci se văita şi blestema...

... şi cîţiva ani au trecut fără grijă, dar tot nu se odihnea Constantin-Vodă, văzînd pre turci că sînt nestatornici, nu stau la vorbele lor, ci unele zic şi altele fac. Şi văzînd şi pe nemţi că s-au împăcat cu turcii, de nu era nici un ajutor, nici un razim despre dînşii, au început a se ajunge cu muscalii în vorbă, totdeauna trimeţînd oameni cu scrisori, îndemnîndu-i ca să vie cu oşti asupra turcilor".

Conţinutul social şi variat al cronicii lui Radu Popescu e pus în valoare de expresivitatea limbii cronicarului şi a stilului bogat în figuri literare.

„Cronica anonimă".

Epoca lui Brîncoveanu e povestită şi de o cronică pe care Nicolae Bălcescu a publicat-o sub titlul *Istoria Ţării Romîneşti de la 1689 încoace, continuată de un anonim*, pe care unii istorici o atribuie tot lui Radu Popescu.

Scanned with OKEN Scanner

Cronica anonimă înfăţişează evenimentele petrecute de la moartea lui Şerban Cantacuzino pînă la începutul domniei lui Ştefan Cantacuzino. Ea foloseşte adesea dialogul, pentru a da povestirii mai multă viaţă. Astfel este înfăţişată scena judecării de către Brîncoveanu a rudei sale, clucerul Constantin Ştirbei, care despuiase poporul, strîngînd biruri mai mari decît se cuvenea, pentru a-şi face sieşi o parte însemnată. După ce Brîncoveanu primeşte plîngerile locuitorilor jefuiţi, cercetînd condicile vistieriei, se încredinţează de vinovăţia lui Constantin clucerul. Pîrîtul este adus la judecată, în Divan, unde urmează o scenă transcrisă într-un dialog foarte viu:

— „Cluciare, cînd te-am trimis în ţeară cu slujbe, fiind cu boierie, dreptate am poruncit să faci, au nedreptate?

— Ba dreptate ai poruncit, măria ta, să fac, răspunse el. Şi începu a se îndrepta din cuvinte. Iar domnul zise:

— Dar acestea ce sînt? Şi scoase hîrtioarele cu iscălitura lui şi le dete lui Radu cluciariul, feciorul Hrizei vistiariul din Popeşti să le citească".

Citirea hîrtiilor dă la iveală mulţimea de bunuri furate de la locuitori. Domnul începe a-l mustra, zicînd:

„Dar pînă cînd aceste jafuri să le faci, cluciare Constandine, că din nimica eu te-am ridicat şi te-am făcut slugiar mare, comîs mare şi cluciar mare, şi te-am miluit şi te-am ţinut credincios. Ai luat judeţul Dîmboviţei; l-ai prădat de n-au rămas ca un sat. L-am luat acela şi ţi-am dat Teleormanul şi mai rău l-ai făcut, că ţi-am găsit pe urmă-ţi sume de bani jăfuite, pentru care te-am suduit într-o vreme şi te-am urgisit să nu te văz în ochi. Iar te-am iertat pentru rugăciunile altora; acum iar ai făcut jafuri şi nedreptate".

Brîncoveanu încheie aspru:

„Şi acum ai îmbătrînit şi tot nu te laşi. Voi să te fac să înveţi" —, şi porunceşte dregătorului care avea în pază pe cei osîndiţi: „Ia-l căpitane de dorobanţi — zise domnul — şi-l du la vistierie. Şi să cauţi un car să-l pui să-l ducă la Mehedinţi, prin satele pe care le-au jefuit, să le dea banii care i-au luat. Şi apoi să-l aduci; însă să-l bagi şi în fiară".

Cronica se remarcă prin mînuirea sigură a dialogului, prin firescul povestirii şi prin folosirea graiului viu al poporului.

Scanned with OKEN Scanner

CULTURA ŞI LITERATURA ROMÎNĂ ÎN SECOLUL AL XVIII-lea

În secolul al XVIII-lea cresc mult nădejdile celor două principate romînești în putința eliberării de sub jugul turcesc. Decăderea Imperiului Otoman, începută încă de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, se accentuează. Turcii primesc puternice lovituri din partea Rusiei, credincioasă politicii ei de eliberare a popoarelor creştine din robia Islamului. De aceea Moldova şi Muntenia s-au apropiat din ce în ce mai tare de Rusia care, în relaţiile ei cu ţările romînești, s-a călăuzit după principiul neamestecului în afacerile lor interne pentru ca, așa cum spune cronicarul: „*Întru toate să fie după a lor judecăţi şi rînduieli*".

La începutul secolului cunoaștem încercarea de eliberare a Moldovei de sub jugul turcesc, întreprinsă de Dimitrie Cantemir, care s-a bucurat de sprijinul entuziast al maselor populare. Cantemir a încheiat un tratat de alianţă cu Petru cel Mare şi a dat un manifest în care declară:

„Noi ne-am unit cu împăratul milostiv şi credincios al Rusiei, Petru Alexeevici, care au ridicat arma spre a mîntui pe creştini din jugul robiei mahomedane. Prin urmare, tot omul din această ţară să iee armele spre a-i veni în ajutor".

Întrucît războiul s-a desfăşurat în defavoarea Rusiei, Dimitrie Cantemir a trebuit să părăsească Moldova şi a găsit azil la curtea ţarului. Cu el pleacă şi Ioan Neculce, care a avut un rol de frunte în războiul împotriva turcilor: a condus armata moldovenească în lupta de la Stănileşti.

Dimitrie Cantemir şi Ioan Neculce, figurile culturale proeminente ale epocii, s-au înfrăţit astfel în lupta de eliberare dusă cu sprijinul marelui popor rus, împotriva vitregei stăpîniri turceşti.

Faţă de orientarea din ce în ce mai pronunţată a domnitorilor din Ţările romîne către Rusia, turcii au luat măsuri de prevedere trimiţînd pe tronul Principatelor slujbaşi de la Istambul. Astfel au început domniile fanariote.

Întrucît în acest timp creşte influenţa Angliei şi Franţei asupra Imperiului Otoman, domnii fanarioţi, în calitatea lor de diplomaţi ai Porţii, devin şi agenţi ai capitalului englez şi francez, care pătrunde în Ţările romîne.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se dezvoltă germenii orînduirii capitaliste. Schimbul de mărfuri, mai ales agricole, devine tot mai activ, mărindu-se, în acelaşi timp, apăsarea şi exploatarea maselor. Puţinii ţărani rămaşi liberi cad în şerbie, condiţiunile lor de muncă înăsprindu-se. Mulţi dintre ei erau vînduţi şi mutaţi dintr-un loc în altul aidoma unor mărfuri.

Împotrivirea ţăranilor îmbracă forme tot mai violente. Astfel, între anii 1745 şi 1756, peste 35 de mii de familii au fugit de pe locurile lor.

Nesupunerea la lucru devine un fenomen curent în secolul al XVIII-lea. Un document al lui Grigore Calimachi din 1768 arată că „*locuitorii ce se află cu şederea pe moşiile boierilor nu vor să lucreze nici acele obicinuite de mult douăsprezece zile pe an.*“

Spre sfîrşitul secolului, rezistenţa ţărănimii se transformă în adevărate răscoale populare. Au avut răsunet şi răscoalele ţăranilor din Rusia, conduse de Pugaciov.

În acelaşi timp se revoltă şi lucrătorii iobagi din atelierele de manufactură, ne mai putînd îndura grelele condiţii de lucru. În ateliere munceau laolaltă lucrători iobagi, osîndiţi, femei, copii de 12—16 ani.

Această situaţie are urmări şi în viaţa culturală. În cultură pătrund numeroase elemente laice, care o leagă de activitatea practică. Cărturarii acestui veac se ocupă de şcoli, de alcătuirea de cărţi necesare şcolii ş.a.m.d. Tendinţele feudale de dispreţ faţă de popor, manifestate printr-o ploconire în faţa limbii şi culturii neo-greceşti, sînt frînate de tendinţele noi, progresiste, ale folosirii limbii romîne.

Artele se dezvoltă mai ales în domeniul arhitecturii. Meşterii din vremea lui Brîncoveanu au dăruit culturii noastre adevărate opere artistice. Printre acestea notăm: mănăstirea Hurezului, palatul de la Mogoşoaia, de la Potlogi şi altele. În urma acestora se ridică şi alte construcţii, ca de pildă mănăstirea Văcăreşti, ctitorită de Nicolae Mavrocordat, după modelul celei de la Hurez. Alte monumente arhitectonice sînt: biserica Domniţa Bălaşa din Bucureşti, porţile monumentale cu sculpturi ridicate de meşterii lui Alexandru Ipsilanti şi Alexandru Calimachi la Iaşi.

Din elementele tradiţionale închegate într-o nouă alcătuire, specifică artei poporului nostru, se formează apoi un nou stil—stilul brîncovenesc—caracterizat îndeosebi prin prezenţa pridvorului deschis, cu stîlpi sau coloane, împodobite adesea la bază şi capiteluri cu admirabile sculpturi în piatră (bisericile Doamnei şi Colţea din Bucureşti şi mănăstirile Cotroceni, Hurez şi Sinaia). Decoraţia exterioară sculptată, de proveniență georgiană,

Scanned with OKEN Scanner

desigur în legătură cu activitatea desfășurată la noi de către Antim Ivireanu, se întîlnește la o parte din clădirile ridicate în primele decenii ale veacului al XVIII-lea și în primul rînd la biserica mănăstirii Văcărești.

În ceea ce privește pictura, sînt de amintit lucrările pictorului Mihail și ale pictorului Grigore, care ne-au lăsat caiete cu desene reprezentînd portrete contemporane, schițe înfățișînd animale ș. a. Un rol deosebit au avut și pictorii bisericești, care în lucrările lor introduc elemente realiste. Astfel de picturi întîlnim pe zidurile bisericii Sfinților din București.

În pictura religioasă se lucrează în frescă, după normele bisericești, dar cu mai multă libertate decît în trecut. Un fapt caracteristic este apariția picturii murale exterioare la bisericile muntene, cu scene biblice și sfinți, printre care zugravii, amintindu-și de romanele populare, strecurau și cîte un personaj mitologic sau chipul vreunui filozof. Sub influența picturii bisericești ruse, pictura bisericească moldoveană va face un nou pas către realism. Din Rusia se aduceau însă nu numai zugravi, dar și numeroase icoane, al căror model a contribuit de asemenea la umanizarea artei noastre religioase, la apropierea ei de realitate.

Icoanele pe sticlă, zugrăvite în Transilvania, reprezintă un alt aspect tipic al artei noastre vechi. Colorate viu, cu multe elemente laice, ele sînt produse populare, provenind adesea din partea de nord a Transilvaniei, din regiunea Gherlei. Tot aici, meșterii țărani gravau în lemn scene religioase și mai ales laice din viața de toate zilele, precum și din romanul popular de largă răspîndire la noi *Alexandria*. S-au păstrat și cîteva manuscrise ilustrate ale cărților populare, datînd din ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea.

Vechea noastră ilustrație de carte s-a dezvoltat sub influența artei realiste a gravorilor ucraineni, veniți în țară o dată cu tiparnițele dăruite de Petru Movilă. Cel mai însemnat dintre aceștia fusese Ilia, care a ilustrat *Cazania* lui Varlaam. Arta ilustrării cărților va renaște apoi în epoca lui Brîncoveanu, datorită îndeosebi lui Antim Ivireanu, cărturar, tipograf și gravor în același timp.

În vremea aceasta tiparul ia o dezvoltare deosebit de mare. În tipografiile din București, Snagov, Rîmnic, Iași se tipăresc, în afară de cărți religioase, și lucrări beletristice, traduceri, cărți de știință, abecedare, lucrări juridice și altele.

Datorită acestei dezvoltări, istoriografia începe încetul cu încetul să-și piardă din însemnătate. Faptul se petrece mai ales spre sfîrșitul secolului. Mai interesantă e doar cronica în versuri rămasă de la pitarul Hristache și intitulată: *Istoria faptelor lui Mavrogheni-Vodă și a răzmeriței din timpul lui, pe la 1790*.

Scanned with OKEN Scanner

Ca să alcătuiască portretul lui Mavrogheni, pitarul Hristache socoate nimerit să arate părerile pe care le au feluriţi oameni despre domn:

„Unii zicea că-i om bun,
Cei mai mulţi că e nebun.
Alţii îl ţinea de prost,
Şi nimeni nu-i da de rost".

În timpul domniei lui Mavrogheni a luat fiinţă şi un corp de oştire alcătuit din romîni, zugrăvit de autorul cronicii în felul următor:

„Să te fi dat la o parte
Să vezi regule curate;
Cît erau de drăgălaşi
Şi născuţi a fi puşcaşi".

Versurile pitarului Hristache se remarcă prin sprinteneala şi hazul lor popular.

Antim Ivireanu (?—1716)

Un rol de seamă în dezvoltarea culturii în veacul al XVIII-lea l-a avut Antim Ivireanu. Acesta a venit la noi în ţară tocmai din Georgia (Iviria). În Ţara Romînească a desfăşurat o vie activitate culturală ca tipograf, editor de cărţi populare, ctitor de mănăstiri şi a militat pentru apropierea de Rusia. Duşman neîmpăcat al turcilor, pe care i-a criticat de pe amvon, el este caterisit, batjocorit în public şi ucis de către aceştia în drumul spre mănăstirea de pe muntele Sinai, unde fusese osîndit să-şi petreacă restul vieţii.

Opera cea mai însemnată a lui Antim Ivireanu poartă titlul de *Didahii* (predici), însemnate prin faptul că în cuprinsul lor aflăm numeroase elemente originale, care ne deslușesc aspecte ale vremii şi dezvăluie în Antim un artist, un bun mînuitor al stilului oratoric.

Năzuind către eliberarea de sub jugul turcesc, Antim Ivireanu foloseşte amvonul în acest scop. Sub forme mai ocolite sau mai deschise, el face dese aluzii la *„lupii cei văzuţi şi nevăzuţi"*, la suferinţele îndurate de ţara sa *„de la cei ce stăpînesc pămîntul acesta"*.

Alteori el vorbeşte despre corabia „apostolilor" prinsă de furtună, simbol al ţării bătute de valurile duşmanilor şi frămîntate de vrajba din interior:

„Mi se pare ca şi cînd aş vedea înaintea ochilor mei chipul ei de toate părţile să sufle vînturi mari, să se strîngă împrejurul vîntului nori negri şi deşi, toată marea să spumege de mînie şi pretutindenea să se nalţe valurile ca nişte munţi şi mi se pare că văz corabia apostolilor că se luptă cu multă sălbăticie în turburarea mării; de o parte o bat valurile, de altă parte o turbură vînturile".

Valoroase sînt în predici puternicele accente de critică a boierimii şi a moravurilor ei.

Antim nu se mulţumeşte să mustre pe boieri pentru acele păcate ce sînt în legătură cu îndatoririle religioase, ca neţinerea în seamă a posturi-

Scanned with OKEN Scanner

lor, ci pătrunde mai adînc, veștejind luxul fără rușine al claselor avute, patima boieroaicelor pentru sulimeneală și podoabe, disprețul pentru muncă:

„... ia scoate mîna Sarei! O văd plină de cocă. Scoate și mîna unei muieri de acum! O văd plină de inele și de scule. Caut și văd fața Sarei, plină de pielm[1]. Văd și fața unei muieri de acum, plină de fleacuri drăcești".

O predică e închinată vrajbei dintre boieri, dăunătoare pentru țară. Antim nu pregetă să înfiereze însuși sistemul de exploatare și metodele de împilare folosite de boieri. La spovedanie, aceștia uită să spună: *„mîncăm carnea și munca fratelui nostru, creștinului și bem sîngele și sudoarea feții lui, cu lăcomiile și nesațul ce avem"*.

Predicile sale conțin în același timp o adevărată galerie de tipuri. Prezentarea lor e făcută cu umor, uneori cu sarcasm, în felul unor adevărate portrete morale. Iată un ipocrit la spovedanie:

„Spunem că am mîncat la masa domnească miercurea și vinerea pește, și în post raci și untdelemn, și am băut vin. Nu spunem că ținem bălaurul cel cu șase capete, zavistia, încuibată în inimile noastre, de ne roade totdeauna ficații, ca rugina pre fier și ca cariul pre lemn, ci zicem că n-am făcut nimănui nici un rău; nu spunem strîmbătățile ce facem totdeauna, clevetirile, voile veghete, fățăriile, mozaviriile[2], vînzările și pîrile ce facem unul altuia, ca să-l surpăm din cinstea lui; ci zicem: am face milă ci nu ne dă mîna, că avem nevoi multe și dări și avem casă grea, și copilași cam gloată...".

Antim a dezvoltat stilul oratoric, utilizînd fraze largi și armonioase, în care repetă cuvîntul pe care vrea să-l accentueze:

„Cine au văzut vre-odinioară între ziduri atîta dragoste cîtă iaste aceea ce arată soarele pre pămînt? Că deși iaste luminător mare al ceriului și împărat al tuturor stelelor, iar lăsînd celelalte stihii, îndrăgește și mai mult pre smeritul acesta de pămînt și spre dînsul are închinată toată pohta lui, luminează cu razele sale, pre dînsul împodobește cu toate feliurile de copaci, pre dînsul încununează cu florile, pre dînsul îmbogățește cu rodurile...".

Oratorul folosește viguroase expresii populare, ca să dea putere criticii: *„umblăm ca niște cai sirepi, fără zăbală și făr' de rușine"*.

Opera lui Antim Ivireanu rămîne în istoria literaturii noastre vechi ca un moment important, prin critica socială pe care o cuprinde și prin oglindirea artistică a frămîntărilor epocii sale.

CĂRȚILE POPULARE

În secolul al XVIII-lea se bucură de mare răspîndire cărțile populare. Se retipăresc cărțile care au circulat în veacurile trecute, precum și altele noi. Cele mai însemnate cărți populare sînt: *Alexandria*, *Esopia* și *Halima*.

---

[1] *pielm* — făină albă.
[2] *mozavirie* — morav.

„Alexandria". În *Alexandria* ni se povestesc vitejiile împăratului Alexandru Machedon. Acesta porneşte războaie, cucerind toate ţinuturile cunoscute în vremea sa. Mai mult încă, oştile sale trec şi de hotarele lumii cunoscute şi străbat ţinuturi închipuite, unde întîlnesc izvorul cu apă vie, fiinţe cu cap de om şi trup de cal. În momentul în care petrecea sărbătorindu-şi izbînzile şi regăsirea soţiei şi mamei sale, Alexandru Machedon este otrăvit de un principe duşman.

După ce a pătruns pe teritoriul romînesc s-a îmbogăţit cu elemente ce lipsesc din originalul după care a fost tradus romanul. Adaosurile oglindesc frînturi din viaţa socială a poporului nostru din secolele XVI—XVIII. Aşa, de exemplu, se vorbeşte despre tătari (în loc de sciţii din versiunile bizantine); despre expediţia unui general spre Marea Acrîm Tătaru, în Ardeal şi Ţara Romînească; despre lucruri care se fac după „sfatul boierilor", despre luarea de „haraciu". De asemenea unii dintre cei care au copiat romanul au adăugat textului însemnări cu privire la „Dachia" şi la întemeierea Principatelor.

Multe din întîmplările cuprinse în Alexandria au fost luate din folclor, fapt care a determinat şi o largă răspîndire a cărţii. La rîndul lor, elemente din Alexandria au pătruns în folclor: colinde, oraţii de nuntă. Unele versuri dintr-o oraţie de nuntă amintesc de Ducipal, calul lui Alexandru:

„Iar nunul cel mare
Călare p-un cal
Ca un Ducipal..."

„Esopia". De mare căutare s-a bucurat şi *Esopia*, carte ce cuprinde viaţa şi întîmplările lui Esop, sclavul unui moşier, vîndut unui negustor de sclavi, care la rîndul său îl vinde unui filozof. Acesta preţuieşte mult agerimea minţii lui Esop. Deştept, îndrăzneţ şi glumeţ,

Pagină din *Alexandria*

își slujește stăpînul cu credință, deși, ori de cîte ori filozoful îi dă prilejul, nu se dă în lături de a-l înfrunta cu glumele și poznele sale. Sub haina umorului, povestea este foarte adesea o critică a societății de altădată, un protest în fața abuzurilor stăpînirii.

„Halima". Foarte mult răspîndite în această vreme sînt vestitele basme orientale din colecția intitulată *Halima* sau *O mie și una de nopți*. Colecția cuprinde numeroase povești, fabule și anecdote care pun în lumină înțelepciunea popoarelor din Orient și din care cititorul trage în chip firesc anumite învățături. Unele episoade din această carte, cum e de pildă *Istoria ghebosului celui mic*, au fost prelucrate de scriitorii noștri populari.

Aici e vorba de un cocoșat care, mîncînd la un croitor, se înecă cu un os de pește și moare. Croitorul, înspăimîntat, îl duce la un doctor și îl sprijină de ușă; doctorul, ieșind, se lovește de el și-l prăvălește. Crezînd că l-a omorît, îl pune în ușa unui vecin, care vecin îl duce altuia și așa mai departe, pînă cînd mortul ajunge lîngă prăvălia unui negustor. Acesta, crezînd că are de-a face cu un hoț, începe să-l bată. Sare un paznic mahomedan, care îl tîrăște pe negustor la judecătorie. Negustorul e osîndit la moarte. Printr-o nouă întorsătură, toți cei pe la care colindase mortul, cuprinși de remușcare, vin și arată judecătorului cum s-au petrecut lucrurile în adevăr. Această anecdotă a fost încorporată de Anton Pann în *O șezătoare la țară* sau *Povestea lui moș Albu*.

Multe din întîmplările povestite în cărțile populare sînt prelucrate de scriitorii noștri; astfel M. Sadoveanu folosește colecția de basme a *Sindipei* în opera sa *Divanul persian*.

Cărțile populare, prin continua lor împrospătare, s-au dezvoltat neîncetat și au ajuns ca în secolul al XIX-lea să capete un caracter laic, legat de realitatea socială.

IOAN NECULCE

(1672—1745)

Viața și activitatea

Ioan Neculce s-a născut în anul 1672. După cum ne încredințează documentele, tatăl său era un om de carte, grămătic, care cunoștea și limba greacă. Mama sa făcea parte din familia bogată și influentă a Cantacuzinilor, fiind fiica lui Iordache Cantacuzino, despre care M. Costin are cuvinte de laudă: „*cap ca acela abia de au avut țara cîndva, sau de va mai avea*".

Ioan Neculce a avut astfel toate condițiile să-și adîncească învățătura de carte. De mic copil viața lui a fost zguduită de evenimente dramatice.

Scanned with OKEN Scanner

La vîrsta de 14 ani, în 1686 cînd regele polon Ian Sobieski se întorcea din expediția de despresurare a Vienei (1683) și cînd cete răzlețe de oșteni din armata lui prădau și dădeau foc prin țară, tatăl lui Neculce a fost omorît la Tîrgul-Ocna, unde se găsea ca vistier cămăraș de ocnă.

Rămas orfan, Neculce pribegește cu familia sa în Muntenia, la casele Cantacuzinilor, unde este adăpostit timp de 4 ani. Șederea în Muntenia i-a dat prilej să cunoască mai de aproape această țară și evenimentele petrecute aci, ca și pe rudele sale, boierii Cantacuzini, pe care de altfel îi va biciui mai tîrziu, în cronica sa, fără cruțare.

În 1691, anul în care cădea capul lui Miron Costin, Neculce revine în Moldova cu prilejul nunții fiicei lui Brîncoveanu cu Constantin Duca. Sub Constantin Cantemir el rămîne printre micii dregători, fiindcă, zice el: „*n-am fost în mila domnilor*". Numai sub Antioh Cantemir începe să fie prețuit; se căsătorește cu nepoata de soră a acestuia, primește însărcinări de cinste și urcă din dregătorie în dregătorie. Îl vedem întîi vătaf de aprozi, apoi vel agă. La Iași primește solia polonă, care avea în frunte pe Rafael Leszczynski, tatăl regelui polon Stanislav Leszczynski, și-și face astfel relații de prietenie printre polonezi. În 1705 însoțește pe Antioh Cantemir la Constantinopol. Sub domnia de foarte scurtă durată a lui Mihail Racoviță este înaintat la rangul de mare sulger, iar Antioh Cantemir, care revine îndată la domnie, îl face mare spătar: „*și pre mine, Ioan Neculce, din sulgeria cea mare m-au pus spătar mare*".

Era, după cum se vede, un dregător cu multă pricepere, pe care domnii țării căutau să-l cîștige.

În 1706 e trimis în solie de nuntă la curtea lui Brîncoveanu, iar în anul următor Antioh Cantemir îl lasă înlocuitor de domn (caimacam) la Iași, împreună cu alți boieri „de purta grija țării". Numit din nou domn, Mihail Racoviță face listă de boierii care trebuiau prinși și închiși înainte de sosirea lui în țară:

„Atunce, tîmplîndu-se de eram și eu de casa lui Antioh-Vodă, m-au fost pus Mihai-Vodă și pre mine într-acel izvod, să mă prindă, și pînă a sosi siimenii la gazdă-mi, eu am prins de veste și am apucat de am încălecat, și am fugit în țara leșească. Și acolo... am zăbovit cîtăva vreme, pînă mi-am făcut pace cu domnia și am venit înapoi la casa mea...".

La venirea lui Dimitrie Cantemir, Neculce este numit din nou mare spătar și devine cel dintîi sfetnic al domnului, după cum acesta singur relatează în cronica sa: „*iară mai de credință și mai ales toate trebile domniei erau după mine, Ioan Neculce, vel spătar*". Încheind alianța cu Petru cel Mare, pentru a încerca să dezrobească Moldova de sub turci, Dimitrie Cantemir îl numește pe Neculce în slujba de mare hatman, ca să aibă oștile țării sub conducere sigură și credincioasă.

Alianța cu Rusia a însemnat pentru poporul nostru o încununare a legăturilor prietenești de pînă atunci cu poporul rus. Politica de alianță

Scanned with OKEN Scanner

cu Rusia era chezăşia cea mai sigură a eliberării Moldovei de sub jugul otoman. Însufleţit de dragoste de ţară, Neculce a făcut parte dintre cei care sprijineau alianţa cu Rusia şi luptau împotriva turcilor, iar ca prim sfetnic al domnului a cunoscut şi înţeles bucuria poporului, cînd oştile ruseşti s-au apropiat de Prut şi cînd boierii i-au spus domnului: „*Bine-ai făcut, măria ta...*".

În cronica sa, el ne dă o imagine mişcătoare a întîlnirii la Iaşi dintre ţarul Petru cel Mare şi Dimitrie Cantemir.

Se ştie însă că lupta împotriva turcilor a fost pierdută la Stănileşti în 1711. Neculce apucă drumul pribegiei cu alţi mulţi boieri, cu domnul lor şi 4000 de oameni din popor, bărbaţi şi femei. Ajungînd în regiunea Harkovului, s-au stabilit acolo, iar Petru cel Mare le-a dăruit sate şi moşii.

După doi ani de şedere în Rusia, cu tot sfatul domnului şi al celorlalţi boieri de a nu se expune plecînd în Moldova, Neculce se desparte de pribegi şi pleacă spre ţară, intrînd întîi în Polonia, unde avea prieteni. Cercetînd de aci situaţia din Moldova, află că a fost judecat de divanul domnesc şi găsit trădător de ţară, împreună cu cumnatul său Ştefan Luca vistiernicul. Moşiile i-au fost confiscate de domnie şi dăruite lui Lupu vornicul, care trecuse în timpul războiului ruso-turc de partea turcilor şi fusese apoi acuzatorul principal al cronicarului.

Neculce se adresează lui Nicolae Mavrocordat şi-l roagă să intervină la Poartă pentru firman de intrare în ţară. Firmanul este obţinut, dar Mavrocordat fiind mutat în Muntenia, Lupu vornicul are grijă să facă firmanul pierdut. În asemenea împrejurări, Neculce trebuie să rămînă în Polonia 7 ani, pregătindu-şi cu răbdare întoarcerea în ţară. În 1720, după 9 ani de pribegie, i se îngăduie să calce iarăşi pămîntul Moldovei şi e repus de divanul domnesc în drepturile sale.

Acum cronicarul îşi regăseşte liniştea şi împăcarea sufletească. Devine vornic al Ţării de Sus şi apoi judecător, „*aice la Iaşi dimpreună cu boierii cei mari la toate trebile şi judecăţile şi sfaturile*".

Avînd o bogată experienţă de viaţă şi cunoştinţe numeroase asupra evenimentelor politice din vremea sa, Neculce a început după 1733, la vîrsta de 61 de ani, să scrie, continuînd cronica lui Miron Costin, rămasă la anul 1661. Într-un interval de 10—12 ani a scris o operă care-i fixează un loc de frunte în dezvoltarea literaturii noastre vechi.

Opera

Cronica lui Neculce poartă titlul de *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Dabija-Voievod pînă la domnia lui Ioan Mavrocordat*, şi cuprinde evenimentele istorice dintre anii 1661—1743.

Scanned with OKEN Scanner

Autorul a scris-o cu gîndul de a pune la îndemîna cititorilor o operă instructivă, bazată pe experienţa vieţii sale şi pe învăţătura pe care o dau omului marile întîmplări istorice:

„Deci fraţilor cetitorilor cu cît vă veţi îndemna a cetire pre acest letopiseţ mai mult, cu atîta veţi şti a vă ferire de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oştire, ori de voroave, la domni şi la noroade de cinste".

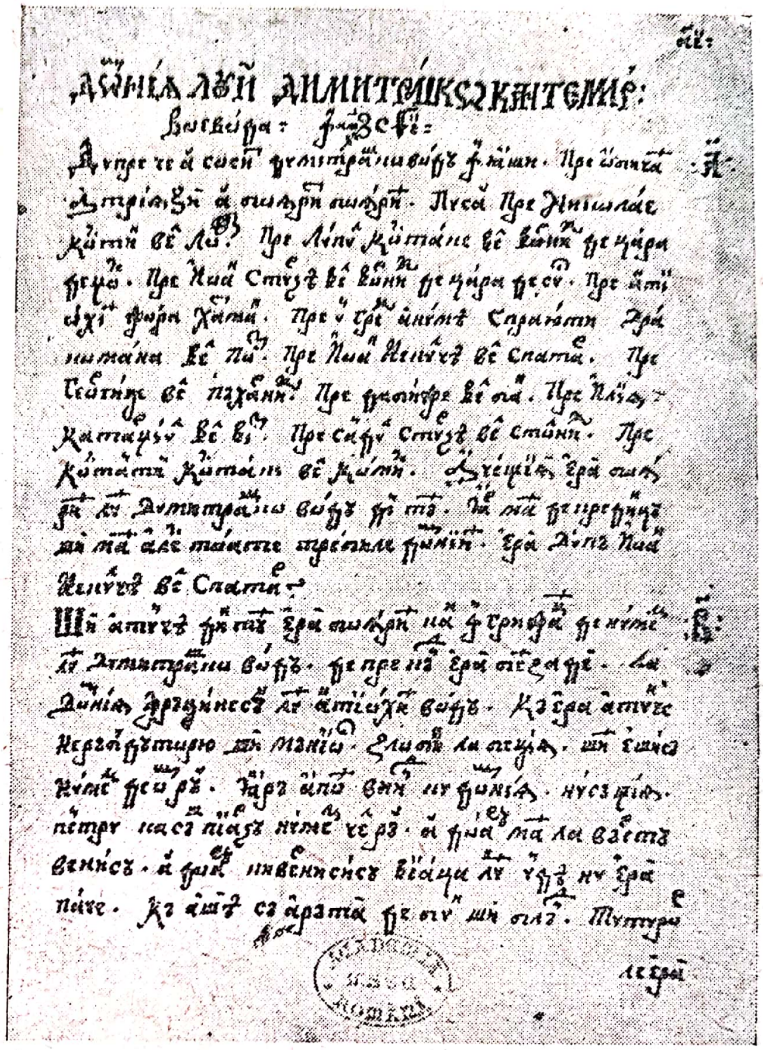

Ioan Neculce: Pagină din *Letopiseţ*

Predoslovia cronicii ni-l arată de la început pe Neculce modest, cumpănit la vorbă, cinstind munca înaintaşilor săi în domeniul istoriografiei, iubind poporul şi tradiţia lui orală. Tocmai de aceea el înregistrează în scris un număr de frumoase legende istorice, pe care le aşază în fruntea cronicii sale.

„O SAMĂ DE CUVINTE"

Patruzeci şi două de legende istorice deschid letopiseţul lui Neculce. El le dă titlul de *O samă de cuvinte ce sînt auzite din om în om, de oameni vechi şi bătrîni, şi în letopiseţe nu sînt scrise, ce s-au scris aice după domnia lui Ştefăniţă-Vodă, înaintea domniei Dabijei-Vodă.*

Neculce îşi dă seama că multe legende istorice orale au un fundament istoric, fiind legate de viaţa poporului. Cronicarul ştie că multe evenimente povestite de popor nu-şi pot găsi locul în izvoare străine, „*că mulţi istorici străini... nu le ştiu toate cîte se fac într-alt pămînt; tot mai bine ştiu cei de loc...*". De aceea Neculce crede cu putere în această istorie vie pe care şi-a creat-o poporul singur, punînd în lumină, prin tradiţia orală, figurile acelor eroi care au stat aproape de masele populare şi de lupta lor împotriva

asupritorilor dinafară și dinăuntru. Neculce nu vrea să impună aceste legende ca adevăruri istorice de necontestat. El le publică pentru că sînt o imagine a trecutului și pentru că multe lucruri:

„... n-or fi știut istoricii ca să le pomenească toate. Deci o samă de istorii, mai ales, și noi nu le-am lăsat să nu le scrim... Ce cine va vrea să le creadă, bine va fi, iar cine nu le va crede, iarăși bine va fi, cine cum îi va fi voia, așa va face".

Reiese că Neculce n-a înregistrat decît „o samă", adică un număr de legende. Așadar, circulau în vremea lui mult mai multe, însă nu erau luate în considerație de cărturari, nu exista interesul pentru producția și tradiția orală a poporului. Neculce culege o parte din aceste bunuri culturale populare, situîndu-se astfel printre cei dintîi culegători de material folcloric.

O bună parte a legendelor publicate sub titlul de *O samă de cuvinte* se referă la domnia lui Ștefan cel Mare.

Chipul lui Ștefan cel Mare în „O samă de cuvinte."

Chipul marelui voievod al Moldovei trăiește în aceste legende după aproape 300 de ani de la stingerea lui din viață. Ștefan apare ca un erou iubit, ca un luptător viteaz împotriva turcilor cotropitori, ca un domn care n-a închis ochii la nevoile și suferințele norodului.

Tradiția populară nu trece cu vederea slăbiciunile omenești ale eroului. În legenda Cetății Neamțului, cu o circulație ulterioară atît de largă, Ștefan cel Mare, într-un moment de cumpănă, vrea să părăsească lupta cu turcii. Maică-sa nu-i deschide însă porțile Cetății Neamțului și-l îndeamnă să reia bătălia:

„...și așa pe cuvîntul mîne-sa s-au dus în sus și au strins oaste... Iar turcii înțelegînd că va să vie Ștefan-Vodă cu oaste în gios, au lăsat și ei Cetatea Neamțului de a o mai bate și au început a fugire spre Dunărea..."

Dar în același timp tradiția populară scoate puternic în relief calitățile morale ale voievodului. În legenda lui Purcel, Ștefan cel Mare dăruiește nevoiașului Purcel un plug cu boi, pe care voievodul îl ia de la fratele hapsîn. Acesta nu i-a împrumutat lui Purcel plugul pentru muncă decît în zi de sărbătoare:

„... și într-alte zile n-au vrut frate-său să-i dee plugul și acum duminica i-au dat. Deci Ștefan-Vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui sărac, să fie a lui".

Legenda subliniază ideea că domnitorul nu era rupt de popor. El cobora în rîndurile celor sărmani spre a le cunoaște nevoile. Legenda despre aprodul Purice demonstrează fidelitatea oștenilor față de marele domnitor, conducătorul luptei împotriva cotropitorilor. În bătălia de la Scheea pe Siret,

„... au fost căzut calul cu Ștefan-Vodă în război. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Și nu putea în grabă încăleca Ștefan-Vodă, fiind om mic. Și au zis Purice aprodul: Doamne, eu mă voi face o moviliță și vino de te suie pe mine și încalecă! Și s-au suit pre dînsul Ștefan-Vodă și au încălecat pe cal".

Scanned with OKEN Scanner

Th. Aman: *Aprodul Purice*

Ștefan cel Mare l-a ridicat apoi pe Purice la rangul de mare armaș[1], dîndu-i numele de Movilă.

Portretul și caracterul lui Ștefan cel Mare este întregit cu trăsăturile reale în legendele despre mănăstirea Putna, despre întîlnirea cu sihastrul Daniil, despre Dumbrava Roșie.

În alte legende sînt prezentate, așa cum s-au păstrat în amintirea poporului, figurile lui Petru Rareș, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, Ghica-Vodă, cu amănunte caracteristice din viața și domnia lor. De asemenea sînt prezentate figuri de boieri vestiți ca logofătul Tăutu și învățatul spătar Nicolae Milescu, autor în rușește al unei frumoase descrieri de călătorie făcută în „Țara Chitailor".

Figura spătarului Milescu.

Legenda despre N. Milescu luminează deplin figura acestui mare cărturar moldovean, care „*știa multe limbi : elinește, slovenește, grecește și turcește*"[2].

Ștefăniță-Vodă Lupu îl prețuiește și-l are sfetnic, dar poruncește să i se taie nasul, cînd îl prinde uneltind să-i surpe domnia. Milescu caută și găsește doctor, care-l vindecă și-i face nasul la loc; se stator-

[1] S-a dovedit mai tîrziu că aprodul Purice a fost un personaj istoric real, nu legendar și deci Neculce avea dreptate să creadă în adevărul legendelor populare.

[2] Cunoștea și limba latină, în care a scris cîteva opere.

niceşte apoi în Rusia, „*la marele împărat, la Alecsii Mihailovici, la tatăl marelui Petru Împărat carele au venit la noi aice în Moldova*“. Se vede cum Neculce ştie să învie informaţia istorică, legînd-o de fapte cunoscute tuturor. Devenit interpret al împăratului Alexie, Milescu „*învaţă şi pe fiul împăratului pre Petru Alexievici carte, şi era la mare cinste şi bogăţie*“. Întors din China după moartea împăratului Alexie, senatorii ruşi l-au surghiunit în Siberia. Dar Petru cel Mare, ajungînd împărat:

„... îndată au chemat senatorii şi au întrebat: Unde este dascalul meu cel ce m-au învăţat carte ? acum curînd să-l aduceţi. Şi îndată au răpezit de olac şi l-au adus la Petru Alexievici împăratul Moscului în stoliţă...“

Preţuirea de care Milescu se bucura în ochii împăratului, Neculce ştie s-o însemne printr-un amănunt caracteristic. Atunci „*cînd au ras barbele... moscalilor, atunce cînd şi-au schimbat portul, atunce singur împăratul i-au ras barba cu mîna lui*“. Legenda luminează astfel cu datele ei nu numai figura lui Milescu, ci şi pe aceea a lui Petru cel Mare, uman şi prietenos în gesturi, aşa cum îl vom vedea zugrăvit de Ioan Neculce şi în cronica sa.

Calităţile literare ale legendelor din „O samă de cuvinte“.

Fondul legendelor din *O samă de cuvinte* e popular, folcloric. E neîndoielnic însă că forma literară în care istorisirile sînt îmbrăcate se datoreşte în mare parte talentului de povestitor al lui Neculce, care folosind graiul viu al poporului, forme de exprimare autentic populare, deschide drum în literatura romînească naraţiunii scurte, simple, pline de viaţă şi de culoare. Iată de pildă una din legendele despre Gheorghe Ştefan:

„Gheorghie Ştefan-Vodă cînd era logofăt mare au fost şăzînd odată în divan cu toiagul în gură ; iar Iordachi Cantacuzino cel bătrîn, vel visternic: «Ce zici în fluier, dumneta logofete?» Iar el au răspuns: «Zic în fluier, să mi se coboare caprele de la munte şi nu mai vin !» El au răspuns în pildă şi alţii nu s-au priceput că el aştepta oştile ungureşti să vie de preste munte“.

Legenda avea o circulaţie largă în popor, căci înainte de Neculce o reproduce în Muntenia, în cronica sa, Radu Popescu, care însă nu-i dă loc aparte, ci o contopeşte în povestirea răsturnării lui Vasile Lupu din scaunul domnesc.

Neculce nu se pierde într-o povestire cu elemente de prisos, ci pune la fiecare legendă o notă de umor, sau de satiră. El ştie de asemenea să scoată în evidenţă atitudinea morală a personajului.

Din solia logofătului Tăutu la Poartă este reţinută situaţia comică în care s-a aflat solul ; necunoscînd obiceiurile turceşti, Tăutul s-a pomenit în faţa vizirului în ciorapi, ca apoi cînd i s-a adus cafeaua, să închine cum era obişnuit: „*să trăiască împăratul şi vezirul*“ şi să dea pe gît băutura fierbinte.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd Petru Rareș, detronat, este fugărit de locuitorii din Piatra, îl ajunge din urmă un popă. Fugarul trage în el cu arcul lovindu-l în oblîncul șelei și îi strigă în batjocură: „*Întoarce-te, popo, înapoi; nu-ți lăsa liturghia nesfîrșită!*“ Gluma era urmată de o imagine dramatică, fiindcă în a doua domnie Petru Rareș „*au scos ochii popii și petrenilor acelor ce l-au gonit*“.

Narațiunea despre Ghica-Vodă este mai dezvoltată și realizată cu deosebit talent. Copil sărac, Ghica-Vodă pleacă după lucru la Țarigrad. Pe drum se întîlnește cu un turc tot așa de sărac. „*De vor găsi pită*“ și-au promis „*să se caute unul pre altul*“. S-au despărțit și după multă vreme turcul a ajuns vizir, iar Ghica-Vodă a nimerit la el într-o solie moldoveană. Ghica-Vodă nu l-a mai recunoscut pe vizir, dar vizirul „*l-au și cunoscut cine este*“. A poruncit atunci unui slujitor turc să-l rețină de „*să spăriesă tare, că nu știa povestea ce este*“. În timpul întrevederii vizirul i-a oferit domnia, dar „*Ghica-Vodă au și mers de i-au sărutat mîna și s-au rugat atunce pentru stăpînu-seu, să-l lase să fie domn, să nu-l mazilească*“. Arătînd credința solului, Neculce dezvăluie și o trăsătură de caracter a viitorului domn. De altfel, după cum vom mai vedea, cronicarul urmărește în scrierea sa trăsăturile morale ale oamenilor și ia atitudine față de ele, lăudîndu-le sau criticîndu-le.

Frumusețea celor 42 de legende este accentuată și de limba vie, populară, folosită de cronicar („*de se spăriesă*“, „*de vor găsi pită*“, „*iar sărac*“, „*de asemenea sărac*“, „*cunoaște-mă pe mine, au ba?*“).

Cu un deosebit simț al observației realiste, Neculce surprinde elementul semnificativ, pe care, cu îndemînare, îl scoate în evidență, prin procedeele folosite obișnuit în schiță și nuvelă. În *O samă de cuvinte* cronicarul a înserat mai ales acele legende însemnate nu atît pentru valoarea lor documentară, cît pentru calitatea lor de a defini individualitatea personajelor istorice. Procedeul acesta este propriu creației literare, iar Neculce îl folosește, fie că vrea să dea scenei povestite o coloratură de umor, fie că vrea să biciuiască sau să prezinte fapte dramatice prin realismul lor.

O samă de cuvinte și-a creat o faimă deosebită; dar Neculce rămîne același talentat povestitor al evenimentelor și în cronica sa.

„LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI“

Pentru *Letopisețul Țării Moldovei* Neculce a folosit pe de o parte izvoare interne, în ce privește epoca mai veche, pe de alta a povestit direct din memorie faptele și evenimentele trăite. Asupra acestei din urmă părți a cronicii, Neculce spune:

„Nu mi-au mai trebuit istoric străin să cetesc și să scriu, că au fost scrise în inima mea“.

Viaţa lui s-a împletit în bună parte cu întîmplările din cronica lui, care cuprinde evenimentele istorice dintre anii 1661 —1743 şi continuă cronica lui Miron Costin. Se cunosc azi cronici anonime, scrise înainte de Neculce, care merg pînă la 1709. Neculce se sprijină pe aceste cronici, dar povestirea lui are date mai bogate şi mai precise, ceea ce dovedeşte că a folosit şi alte izvoare. Pe de altă parte, letopiseţul lui Neculce conţine interesante şi amănunţite ştiri de istorie externă în legătură cu poporul rus şi poporul polon. Doi ani petrecuţi în Rusia şi şapte ani în Polonia i-au dat cronicarului prilejul să vină în contact cu cultura ţărilor respective şi să capete o bogată informaţie istorică.

Epoca pe care o prezintă Neculce în cronica sa este o epocă de frămîntări sociale care zdruncină orînduirea feudală a vremii.

Amestecul turcesc de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, tot mai des, în treburile interne ale Ţărilor romîneşti, apoi instituirea domniilor fanariote de la începutul secolului al XVIII-lea înainte au promovat elemente noi boiereşti, adversare vechii boierimi, care avea rosturi mari în conducerea ţării şi care se vedea tot mai mult ameninţată în situaţia politică, în averea şi chiar viaţa ei. E vremea cînd, din cauza acestei adversităţi, se rostogolesc la pămînt capete ilustre ca al lui Miron Costin, Brîncoveanu, stolnicul Constantin Cantacuzino, Antim Ivireanu.

Pe de altă parte, turcii jefuiesc neîntrerupt ţara, mai ales de cînd căzuse Cameniţa în mîinile lor, în 1672. Ei fac din Principatele romîneşti drum de trecere spre Polonia şi domenii de aprovizionare cu alimente pentru cetatea cucerită. Aşadar pentru Moldova dependenţa faţă de turci devenise de nesuferit atît din punct de vedere politic, cît şi din punct de vedere economic. În asemenea condiţii o bună parte din boierime îşi îndreaptă ochii spre Rusia, în care popoarele subjugate începuseră să vadă un sprijin puternic în lupta împotriva musulmanilor. Alianţa lui Dimitrie Cantemir nu e decît o urmare firească a acestei orientări politice, care răspundea năzuinţelor poporului, greu lovit de jaful turcesc.

Letopiseţul lui Neculce este o frescă exactă şi sugestivă a istoriei Moldovei din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Evenimentele principale care străbat cronica şi în jurul cărora se încheagă povestirea, sînt lupta pentru eliberarea ţării de sub jugul turcesc, critica aspră a boierimii şi a domnilor care contribuie, din interese mărunte şi meschine, la jefuirea ţării, zugrăvirea cu căldură a acelor fapte şi personalităţi istorice care au ţinut seamă de nevoile ţării şi au căutat să vină în ajutorul poporului. Acestea sînt note care revin insistent în cursul povestirii şi sînt ilustrate de diferite episoade şi portrete istorice. Neculce participă la frămîntările ţării; mentalitatea vremurilor şi a clasei din care face parte se răsfrînge în cronica sa, în concepţiile sale fataliste asupra istoriei, în atitudinea faţă de mica boierime,

Scanned with OKEN Scanner

dar dragostea de patrie, interesele mari ale luptei pentru eliberarea de sub turci, îl fac să nu devină îngust și pătimaș, ci dimpotrivă să poată cuprinde, în opera sa, istoria poporului din epoca respectivă într-o imagine apropiată de realitate. Autorul prezintă realist chipul personalităților istorice și desfășurarea întîmplărilor însemnate ale epocii.

Ținînd seamă de ceea ce urmărește Neculce în cursul operei sale, e natural ca alianța lui Dimitrie Cantemir cu țarul Petru cel Mare, primită cu mare bucurie de popor, să constituie în dezvoltarea evenimentelor un moment culminant. Cronicarul descrie cu căldură vizita și primirea lui Petru cel Mare la Iași, masa dată în cinstea țării lui, atmosfera caldă de prietenie și familiaritate, care traduc nădejdea sfărîmării jugului turcesc:

„Dimitrașco-Vodă au făcut împărăției masă frumoasă în curțile domnești, în casa cea mare cu cină; iară cînd au fost să șeadă împăratul la masă, n-au vrut să șeadă în capul mesii, ce au șezut în scaun lîngă masă, iară în capul mesei au pus pre Dimitrașco-Vodă".

Este notată apoi atenția pe care împăratul o acordă comesenilor:

„Se ospăta și se veselea prea frumos cu vin de Cotnar, și lăuda vinul foarte și încă mai bine le plăcea vinul cel cu pelin. Și mult se mira cum spre partea lor nu se face vin cu pelin așa bun. Dupre ce s-au sculat de la masă, au venit și boierii țării de s-au împreunat cu împăratul. Și le-au dires împăratul cu mîna lui tuturor cîte un pahar de vin. Împărăteasa și cu doamna și cu giupînesele ce se tîmplasă în Iași încă ședea la masă în casa ce mică de se cinstea."

Descrierea în amănunțime a luptei pe care o duc trupele ruse și moldovene împotriva turcilor demonstrează aceeași sinceră înfrățire.

Lupta cu turcii este înverșunată, iar cronicarul moldovean reușește să prezinte plastic, în cîteva fraze, tabloul grozavei bătălii:

„Și au început a se batere prea vrăjmaș, cît nu se vedea razele soarelui și se întunecasă lumea, de nu se vedea om cu om, ce numai se vedea para cum ieșea din pușce[1], ca cum ar arde niște stuh mare, trestie, pe niște vînt mare, așa se vedea focul ieșind din pușce...".

Portretul lui Petru cel Mare.

Evenimentele din 1711 sînt dominate în cronică de figura țarului Petru cel Mare, care apare sub condeiul lui Neculce ca o personalitate puternică, plină de omenie. Țarul se poartă prietenos, coboară fără ceremonial în mijlocul mulțimii, e iubitor de veselie. Plin de curaj, stă neclintit în mijlocul oștenilor săi cît ține lupta. E cumpănit la vorbă și chibzuiește cu înțelepciune fiecare hotărîre. Portretul lui Petru capătă viață prin gesturile și purtările marelui monarh în diferite împrejurări. Așa de pildă vizita de la Iași, care ilustrează prietenia sinceră a țarului față de Dimitrie Cantemir:

„Împăratul era om mare, mai înalt mai decît toți oamenii iară nu gros, rătund la față și cam smad, oacheș și cam arunca cîteodată din cap fluturînd și nu cu mărire multă și cu pohvală mare ca alți monarhi, și îmbla de multe ori fie cum și numai cu două

[1] *pușce* — tunuri.

trii slugi, de era de grija trebilor, și îmbla pe gios fără de alai ca un om prost, iară atîta dragoste arăta împăratul către Dimitrașco-Vodă, unde văzuse că s-au închinat de bună voia lui, că se tindea cu amîndouă mînile și cuprindea pre Dimitrașco-Vodă de grumaz și-l săruta pe față, pe cap și pe ochi, ca un părinte pre un fiu al seu".

Neculce, observator atent al vieții, compune cu îndemînare, numai în cîteva rînduri, un portret în care se îmbină cu artă trăsăturile fizice și cele morale.

Dragostea față de țară și de popor în cronica lui Neculce.

Simpatia față de țarul Petru cel Mare izvorăște în cronica lui Neculce și din dragostea autorului față de patrie, căci țarul venise ca dezrobitor al Moldovei. Patriotismul cronicarului străbate paginile *Letopisețului.*

Cînd povestește momentul în care Dumitrașcu-Vodă, Cantacuzino și o seamă de boieri cer și obțin să fie lăsate pentru iernat în țară hoarde tătărești prădalnice, menite să-i apere de o eventuală răsturnare din scaun, cronicarul este pătruns de amărăciune și indignare:

„Deci intrat-au tătarii în țară ca lupii într-o turmă de oi, de s-au așăzat la iernatic pin sate de oameni, din Prut pînă în... apa Jijiei, nemărui nefiind nici o milă de săraca de țară, cum ar fi fost țara fără de domn".

Și Neculce izbucnește indignat împotriva domnului și boierilor netrebnici: „*Cum s-au îndurat ă da țara în pradă fără nici o nevoie*?" Povestirea jafului este continuată de Neculce în culori întunecate:

Tătarii „... mănîncă tot carne de vacă și de oaie, de nu-i poate să-i biruiască cu hrana pre dînșii și pre caii lor. Că un sac de orz da pe zi unui cal. Și cît nu putea să mănînce un cal într-o zi îl deșărta din traiste și-l strîngea deosebi. Și dacă își sfîrșea bietul om orzul din groapă, iară tătarul îl făcea pre om de cumpăra orzul cela ce stringea el din traiste. Mîncat-au tot, și pîne și dobitoc, și au jăcuit tot pînă la un cap de ață. Pre mulți au și robit furiș, femei, fete, copii".

Cronicarul își sfîrșește povestirea cu notația impresionantă a chinurilor pe care le îndurau oamenii simpli:

„Rămas-au bieții oameni numai cu sufletele, bătuți și struncinați precum era mai rău și mai amar, cum nu se poate nici a se scrie, nici a se povestire caznele și ucisurile lor ce au avut de la tătari".

Dragostea de țară a cronicarului apare și din atitudinea pe care o ia împotriva boierilor moldoveni, care căutau prin uneltiri să-l doboare pe Dimitrie Cantemir din scaun.

La venirea țarului la Iași, unii boieri au început să clevetească „*asupra lui Dimitrașco-Vodă*", zicînd că:

„Nu este bine să fie domn vecinic pe neam în Moldova, ce este bine să se schimbe, după cum va pofti țara, adecă precum sînt și acum domniile de la turci".

Țarul, aflînd aceasta, a pus pe generalul Golovkin să le aducă la cunoștință că:

Scanned with OKEN Scanner

„Marele împărat silește să scoată această țară din robie, de subt mîna turcilor și nu-i trebuie nimică de la dînsa să ieie, ce-i este voia să-și facă pomană, fiind creștinii mîncați de păgîni".

Neculce prezintă tabloul înjositor al certurilor boierimii cînd era în joc viitorul țării: „*Și se pricea ei în de ei înaintea lui Golovkin și nu socotea că este lucru cu rușine*".

Neculce deplînge luptele iscate de uneltirile boierimii hrăpărețe între moldoveni și munteni:

„Caută de acum înainte de vezi ce s-au luat din zavistie și din răutate în Moldova și în Țara Muntenească, din pisma lui Șerban-Vodă și a Cupăreștilor, ce au avut pismă veche de demult".

„Cantemir-Vodă cu Cupăreștii s-au mai apucat și de alt dant asupra muntenilor și muntenii asupra lor".

„Țineți-vă, săracilor țări, dacă sînteți putincioase de acum să biruiți nevoile din pismele vechi..."

Elemente de satiră socială și de umor în cronica lui Neculce.

Simpatia sau revolta față de mai marii vremii dau cronicii lui Neculce relief și culoare. Cronicarul mînuiește cu mult talent ascuțișul satiric, vădit în portretizarea lui Duca-Vodă, jefuitorul fără milă al avuțiilor țării:

„Și au dus pe Duca-Vodă în Țara Leșească și acolo au murit. Cînd îl ducea pe drum, îl pusese într-o sanie cu doi cai, unul alb și unul murg și cu hamuri de tei, ca vai de dînsul, ocări și sudălmi de auzea cu urechile; și agiungînd spre Suceava la un sat, au poftit puțintel lapte să mănînce, iară femeia gazdă i-au răspuns: «N-avem lapte să-ți dăm, că au mîncat Duca-Vodă vacile din țară, de l-ar mînca viermii iadului cei neadormiți!» Că nu știa femeia aceea că este el singur Duca-Vodă, iară Duca-Vodă dacă au auzit așa, au început a suspinare și a plîngere cu amar..."

Blestemul femeii sărace, redat în graiul ei, eternizează figura urîtă de popor a voievodului.

Cu egală forță satirică sînt creionate portretele unor dregători necinstiți. Despre doi din aceștia care se sprijineau reciproc în facerea tuturor fărădelegilor, cronicarul spune:

„... Și se potrivea amîndoi acești boieri într-o fire după cum se zice «calul rîios găsește copaciul scorțos».

Despre sfaturile pe care le dădeau boierii lui Grigore Ghica-Vodă, cronicarul zice:

„Și așa îl sfătia și îl purta ei, că cui se cădea să dea, el îi lua, și cui i se cădea să ia, el îi da".

Dumitrașcu-Vodă, „*nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaș de cai de la Fanar*", e batjocorit într-un tablou care scoate cu haz la iveală ridicolul voievodului, care nu se gîndea decît la dragoste și la podoabe, iar de bătrîn ce era „*dinți în gură nu avea; dimineața îi încleia, de-i punea în gură, iar sara îi descleia cu uncrop și-i punea pe masă*". Portretul se încheie cu un strigăt de jale:

„... Şi carne în toate posturile cu turcii dinpreună mînca. Oh, oh, oh! săracă ţară a Moldovii, ce norocire de stăpîn ca acesta ai avut! Ce sorţi de viaţă ţi-au căzut!..."

Stilul şi limba cronicii.

Cronica lui Neculce prezintă o deosebită valoare şi din punct de vedere stilistic. Neculce mînuieşte un stil literar, simplu şi viu, a cărui plasticitate rezultă din folosirea largă a unor frumoase şi autentice expresii populare. Caracteristicile înţelepciunii populare, concentrată în locuţiuni, metafore şi proverbe, au fost preluate de cronicar în chip creator. În operă se întîlnesc la tot pasul, locuţiuni în genul acestora: „*ca puii de potîrniche*", „*ca lupii într-o turmă*", „*ca perele din pom*"; sau proverbe ca: „*pasărea în cuibul său piere*", „*mielul blînd suge la două maice*", „*pasărea vicleană dă singură-n laţ*", „*paza bună trece primejdia ră*" etc. Cuvinte ca: „biciuşcă", „măcat", „a hîtcăi", „ştiubei", „ţapăn" sînt de asemenea luate de Neculce din graiul poporului şi folosite în cronică, ceea ce dă textului precizie şi nuanţă.

Stilul cronicii este sfătos, povestirea curge domol şi cu multă naturaleţe, cuprinzînd note de veselie, ironie, amărăciune sau revoltă. Calitatea principală a stilului lui Neculce constă în comunicativitatea lui. Parcurgînd cronica, ai mereu impresia că autorul vorbeşte cu simpatie şi dragoste cititorilor săi, vrînd să-i înveţe şi să-i ajute.

„O samă de cuvinte" şi „Letopiseţul" ca izvor de inspiraţie artistică.

Atît *O samă de cuvinte*, cît şi *Letopiseţul* au constituit, prin frumuseţea lor deosebită, un nesecat izvor de inspiraţie pentru creaţia noastră literară din secolul al XIX-lea şi de mai tîrziu.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, sub impulsul mişcărilor populare din epoca revoluţiei burghezo-democratice de la 1848, creatorii literari îşi îndreaptă tot mai mult atenţia spre trecutul istoric al poporului, spre elementele de cultură populară. De aceea *O samă de cuvinte*, editate de M. Kogălniceanu la 1845, o dată cu cronica lui Neculce, au trezit un viu interes printre scriitorii care au încercat să dea viaţă legendelor care aveau o veche circulaţie orală.

Astfel Gh. Asachi scrie balada *Ştefan cel Mare înaintea Cetăţii Neamţu*, cu subiectul luat din legenda amintită mai sus, iar C. Negruzzi, inspirat de aceeaşi legendă, publică încă din 1837, deci înainte de ediţia lui Kogălniceanu, poemul istoric *Aprodul Purice*.

Cel care s-a inspirat mai larg din *O samă de cuvinte* este D. Bolintineanu în *Legendele* sale istorice.

Poezia *Mama lui Ştefan cel Mare* ia ca izvor legenda Cetăţii Neamţului din Neculce. Tot după *O samă de cuvinte* Bolintineanu a scris: *Daniil sihastru*, *Cupa lui Ştefan*, *Dumbrava Roşie*, *Ştefan la moarte*, *Barnoschi domnul*, *Aprodul Purice* ş.a. Aceleaşi subiecte se găsesc tratate şi în operele altor poeţi.

În colecţia de *Poezii poporale*, *Balade (Cîntice bătrîneşti)* publicată de V. Alecsandri în 1852, se găseşte frumoasa baladă *Movila lui Burcel*, luată

Scanned with OKEN Scanner

și ea din legenda cu privire la țăranul sărac, Purcel, a cărui legendă se găsește în *O samă de cuvinte*. Alecsandri a mai creat, inspirat din *O samă de cuvinte*, poeziile: *Altarul mănăstirii Putna*, *Dumbrava Roșie*, *Visul lui Petru Rareș*.

Letopisețul Țării Moldovei a slujit, la rîndul său, ca izvor istoric și motiv de largă inspirație artistică multor scriitori și, în special, lui Mihail Sadoveanu. Romanul *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă* este inspirat direct de cronica lui Neculce. M. Sadoveanu a făcut și cea mai frumoasă caracterizare a activității cronicarului, scriind despre el aceste rînduri pline de dragoste și prețuire:

„Tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi, îl găsim în cel dintîi povestitor-artist al nostru, Ion Neculce... În marginile limbii simțite și înțelepte, a adunat comori de frumuseți artistice în cronica lui. Letopisețul său mi-i carte de căpătîi — și de cîte ori îl deschid, mi se umple sufletul de plăceri rare..."

DIMITRIE CANTEMIR

(1673—1723)

Viața și activitatea

Continuînd opera înaintașilor, figura lui Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei și cărturar de seamă al vremii sale, se situează cu mult deasupra contemporanilor, atît prin înțelegerea realităților politice din vremea sa, cît și prin remarcabila sa operă științifică și literară.

Dimitrie Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673. Era fiul lui Constantin Cantemir, domnul Moldovei, și al Anei Bantăș, vestită ca „foarte învățată".

De copil încă, primește acasă, cu învățatul dascăl grec Ieremia Cacavela, o instrucțiune îngrijită. Un ecou al acestei învățături îl vom găsi în primele încercări literare ale lui Dimitrie Cantemir, ca de pildă: *Divanul sau Gîlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*.

Plecînd la Constantinopol pentru a înlocui ca ostatec pe fratele său Antioh, Dimitrie Cantemir își desăvîrșește aci învățătura între anii 1687 și 1691, cînd se întoarce la Iași, unde-și petrece timpul studiind. După moartea tatălui său, la 13 martie 1693, el a fost ridicat, la vîrsta de numai 20 de ani, în scaunul Moldovei, în care n-a stat decît o lună, din pricina intrigilor lui Constantin Brîncoveanu.

În *Istoria ieroglifică* (1705), prima noastră încercare de roman social, Dimitrie Cantemir descrie pe larg luptele dintre Cantemirești și Brîncoveni pentru tronul Moldovei. La aceste lupte scriitorul însuși a luat parte activă.

În timpul domniei fratelui său Antioh, Dimitrie rămîne la Constantinopol în calitate de capuchehaie al acestuia pe lîngă Poartă. Această

Dimitrie Cantemir, consilier imperial

nouă petrecere îndelungată în capitala imperiului turcesc (timp de 17 ani) îi dă răgazul să-şi adune un însemnat material istoric, mai cu seamă pentru opera sa *Istoria Imperiului Otoman*. El se ocupă nu numai de obiceiurile şi tradiţiile culturale ale turcilor, dar compune chiar cîntece turceşti, care se bucură de o largă circulaţie. Cantemir reuşeşte să alcătuiască un sistem nou de notare a melodiilor. Sultanul Ahmed III îl retrimite pe tronul Moldovei în noiembrie 1710, an în care turcii declară război ruşilor.

Cantemir, care a trăit la Constantinopol, în nemijlocita apropiere a sultanului, şi-a dat seama că numai cu ajutorul Rusiei ţara sa poate fi dusă pe făgaşul independenţei şi al progresului social. De aceea el încheie cu Petru cel Mare un tratat secret de alianţă, care nu prevede nici o clauză umilitoare şi nici o dorinţă de amestec a Rusiei în treburile lăuntrice ale Moldovei. Pentru a întări această alianţă şi pentru a-l cinsti pe Dimitrie, învăţatul domn moldovean, ţarul Petru cel Mare vine la Iaşi. Poporul şi-a manifestat din plin entuziasmul pentru vizita împăratului, care îi dădea nădejdea dezrobirii de sub jugul turcesc.

Desfăşurarea războiului a fost însă defavorabilă Rusiei, care a fost învinsă în lupta de la Stănileşti pe Prut (1711) de către armata turcă, mult superioară numericeşte. Respectîndu-şi angajamentul luat prin tratatul secret, Petru cel Mare a acordat toată ospitalitatea, atît lui Dimitrie şi familiei lui, cît şi dregătorilor care au apucat calea pribegiei în Rusia.

D. Cantemir s-a stabilit mai întîi la Harkov, unde Petru cel Mare i-a dat titlul de cneaz şi 13 sate, apoi la Moscova în 1712, căpătînd acolo de la ţar 50 de sate. Foarte legat de ţar şi de elementele progresiste de la curtea acestuia şi bucurîndu-se de stima lor, Dimitrie Cantemir este numit, prin decret imperial, consilier secret al lui Petru cel Mare şi senator. În calitate de consilier al împăratului el îl însoţeşte în campaniile militare. Astfel, în expediţia de la Derbent din Persia, îndeplineşte sarcina de a traduce şi a tipări în limba populaţiilor autohtone manifestele lui Petru cel Mare.

În Rusia, care a fost cea de-a doua patrie a sa, Dimitrie Cantemir a desfăşurat o activitate culturală rodnică. Trăind în mediul cult al

Scanned with OKEN Scanner

Dimitrie Cantemir, consilier imperial

nouă petrecere îndelungată în capitala imperiului turcesc (timp de 17 ani) îi dă răgazul să-şi adune un însemnat material istoric, mai cu seamă pentru opera sa *Istoria Imperiului Otoman*. El se ocupă nu numai de obiceiurile şi tradiţiile culturale ale turcilor, dar compune chiar cîntece turceşti, care se bucură de o largă circulaţie. Cantemir reuşeşte să alcătuiască un sistem nou de notare a melodiilor. Sultanul Ahmed III îl retrimite pe tronul Moldovei în noiembrie 1710, an în care turcii declară război rușilor.

Cantemir, care a trăit la Constantinopol, în nemijlocita apropiere a sultanului, şi-a dat seama că numai cu ajutorul Rusiei ţara sa poate fi dusă pe făgaşul independenţei şi al progresului social. De aceea el încheie cu Petru cel Mare un tratat secret de alianţă, care nu prevede nici o clauză umilitoare şi nici o dorinţă de amestec a Rusiei în treburile lăuntrice ale Moldovei. Pentru a întări această alianţă şi pentru a-l cinsti pe Dimitrie, învăţatul domn moldovean, ţarul Petru cel Mare vine la Iaşi. Poporul şi-a manifestat din plin entuziasmul pentru vizita împăratului, care îi dădea nădejdea dezrobirii de sub jugul turcesc.

Desfăşurarea războiului a fost însă defavorabilă Rusiei, care a fost învinsă în lupta de la Stănileşti pe Prut (1711) de către armata turcă, mult superioară numericeşte. Respectîndu-şi angajamentul luat prin tratatul secret, Petru cel Mare a acordat toată ospitalitatea, atît lui Dimitrie şi familiei lui, cît şi dregătorilor care au apucat calea pribegiei în Rusia.

D. Cantemir s-a stabilit mai întîi la Harkov, unde Petru cel Mare i-a dat titlul de cneaz şi 13 sate, apoi la Moscova în 1712, căpătînd acolo de la ţar 50 de sate. Foarte legat de ţar şi de elementele progresiste de la curtea acestuia şi bucurîndu-se de stima lor, Dimitrie Cantemir este numit, prin decret imperial, consilier secret al lui Petru cel Mare şi senator. În calitate de consilier al împăratului el îl însoţeşte în campaniile militare. Astfel, în expediţia de la Derbent din Persia, îndeplineşte sarcina de a traduce şi a tipări în limba populaţiilor autohtone manifestele lui Petru cel Mare.

În Rusia, care a fost cea de-a doua patrie a sa, Dimitrie Cantemir a desfăşurat o activitate culturală rodnică. Trăind în mediul cult al

curții lui Petru cel Mare, influențat de ideile înaintate ale marelui țar, Dimitrie Cantemir și-a putut pune în valoare vasta lui erudiție. El a participat direct la aplicarea reformelor cu caracter progresist ale lui Petru cel Mare. Nu întîmplător aprecierea acestuia despre Cantemir, găsită într-o notă din agenda sa personală, ni-l prezintă pe domnul moldovean ca pe „un om foarte înțelept și un sfetnic capabil".

D. Cantemir și Petru cel Mare la Iași

D. Cantemir și-a putut îndrepta pasiunea lui de cercetător în toate domeniile care-l interesau. Aici, în Rusia, scrie el cele mai însemnate lucrări ale sale, precum *Hronicul vechimii a Romano-Moldo-Vlahilor* (1718). În această operă, el dezbate problema unității și originii comune a poporului romîn, reluînd tema cronicarilor moldoveni care l-au precedat. *Hronicul* a fost conceput după un plan vast, care nu a fost realizat în întregime; el începe cu istoria grecilor și a romanilor, vădind larga informație a autorului în domeniul istoriei antice, dar nu ajunge decît pînă la începutul istoriei romînilor, care trebuia să formeze partea a II-a.

Lucrarea cuprinde și pasaje interesante din punct de vedere literar, mai ales acolo unde autorul vorbește cu dragoste despre popor și patrie: *„dulce este dragostea de moșie"*.

Cu toate ideile greșite în ceea ce privește originea pur romană a poporului romîn, această lucrare este valoroasă prin vastitatea și documentarea ei, răspunzînd nevoii de afirmare a ideii unui stat centralizat și independent.

O altă operă care se remarcă prin aceeași vastă documentare este *Istoria creșterii și descreșterii curții aliosmănești* (1714 — 1716). Această scriere s-a bucurat de o faimă europeană, întrucît era cea mai completă istorie de pînă atunci a Imperiului Otoman și printre primele care arătau că Imperiul Otoman era sortit căderii.

Tot în Rusia, Dimitrie Cantemir alcătuiește *Descrierea Moldovei* (1716), lucrare scrisă la cererea Academiei din Berlin.

Atît *Hronicul*, cît și *Descrierea Moldovei* au fost scrise din marea dragoste a lui Cantemir față de istoria Moldovei, față de viața poporului său, pe care le voia cunoscute cît mai mult peste hotare.

Scanned with OKEN Scanner

Orizontul cultural al istoricului și scriitorului era foarte larg pentru vremea sa. Prin universalitatea cunoștințelor și caracterul multilateral al preocupărilor sale, prin străduințele lui științifice și literare, Dimitrie Cantemir a fost un mare cărturar umanist.

Vasta sa erudiție i-a creat o faimă deosebită în rîndurile învățaților din întreaga Europă. Caracterizarea pe care i-a făcut-o Belinski arată limpede acest lucru:

„Prințul Dimitrie a fost un om învățat, cu deosebită plăcere se ocupa el cu istoria, era iscusit în filozofie și matematică și avea multe cunoștințe în arhitectură; el a fost membru al Academiei din Berlin; vorbea turcește, limba persană, grecește, latinește, moldovenește; știa destul de bine limba franceză și a lăsat în urma sa cîteva lucrări în limba greacă, moldovenească și rusească".

Dimitrie Cantemir moare în 1723, la conacul său de la Dimitrovka, fără a-și vedea realizate planurile sale de domnie într-o țară eliberată de jugul turcesc. A fost înmormîntat în una din cele trei biserici zidite de el, în „Biserica de jos" din Moscova. În anul 1935, guvernul Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice ne-a restituit osemintele lui Cantemir, care au fost depuse în biserica „Trei Ierarhi" din Iași.

Opera

„DESCRIEREA MOLDOVEI"

La cererea Academiei din Berlin, Dimitrie Cantemir alcătuiește în limba latină *Descriptio Moldaviae (Descrierea Moldovei)* (1716), prima încercare de monografie asupra Moldovei. Lucrarea a fost tradusă în rusește, nemțește, grecește și apoi în romînește.

Ca și celelalte opere ale lui Cantemir, *Descrierea Moldovei* are la bază o întinsă și adîncă documentație, fapt pentru care va rămîne multă vreme unul din cele mai prețioase izvoare pentru cunoașterea multor aspecte din viața Moldovei din acea vreme.

În același timp, *Descrierea Moldovei* este și o dovadă a pasiunii lui Cantemir pentru cercetarea științifică pusă în serviciul aflării adevărului cu privire la fenomenul studiat. Singur spune:

„Sufletul odihnă nu poate afla, pînă nu găsește adevărul, care îl cearcă oricît de departe și oricît de cu trudă i-ar fi a-l nimeri".

Organizarea materialului din *Descrierea Moldovei* a fost făcută pe trei mari diviziuni care cuprind descrierea așezării geografice, organizării politice și bisericești a statului moldovenesc. În cadrul acestor trei părți, materialul este rînduit pe capitole mai scurte, în care ni se prezintă o descriere amănunțită a tuturor acestor aspecte.

Scanned with OKEN Scanner

Iată, bunăoară, cum este înfățișat Ceahlăul într-o descriere care nu e lipsită de meșteșug literar:

„Muntele cel mai înalt se numește Ceahlăul, despre care, dacă anticii ar fi făcut vorbire în basmele lor, ar fi fost tot atît de vestit ca și Olimpul, Pindul sau Pelias. Este așezat în ținutul Neamțului, în apropiere de izvoarele Tazlăului, și pe la mijlocul lui, acoperit de zăpezi. Pe vîrf nu se găsește un pic de nea, încît pare a fi deasupra norilor. De pe culmea cea mai ascuțită, care se ridică sub forma unui turn, izvorăște un pîrîu alb care se rostogolește printre stînci abrupte și se varsă în Tazlău, cu mare zgomot".

Dar eruditul principe nu se mărginește să ne dea numai o descriere geografică a țării sale: hotare, munți, ape, faună, floră, tîrguri; sau politică: forma de stat, alegerea, confirmarea și scoaterea din scaun a domnilor; el înțelege să facă în același timp și o operă etnografică și folclorică (încercînd o caracterizare critică a felului de viață și a firii moldovenilor din nordul și sudul țării, a creațiilor lor artistice). Astfel, Cantemir vorbește despre obiceiurile și ceremoniile de la curțile domnești, despre vînătorile domnești, despre îngroparea domnilor cînd mor în scaun, despre divanul de judecată al domnilor și al boierilor, despre ceremonialul nunților țărănești și boierești, despre obiceiurile înmormîntării, despre credințe și superstiții populare.

Capitolul cu observații etnografice și folclorice prezintă un deosebit interes, pe de o parte ca material documentar pentru o serie de credințe și superstiții populare care erau în floare pe vremea lui, ca de pildă datele despre *Drăgaica*, iar pe de altă parte fiindcă Dimitrie Cantemir este primul cărturar care cuprinde în sfera cercetărilor sale și folclorul.

Cu privire la pețitul și orația de nuntă vorbește la capitolul: *Despre obiceiurile lor la logodne și nunți*:

„Strămbunii, părinții strămbunilor și strămbunii strămbunilor au descoperit țara pe care o locuim acum, pe cînd mergeau la vînătoare în păduri și în aceasta trăim noi acum și sîntem hrăniți și întăriți cu laptele și mierea ei. Îndemnat de exemplul lor, ilustrul domn a întîlnit în timp ce căuta vînat pe cîmp, în păduri și prin munți, o cerboaică, care, fiind rușinoasă, nu a îngăduit acestuia să-i vadă fața ei, ci a luat-o la fugă și s-a ascuns. Noi am venit pe urmele lăsate de copitele ei și am fost conduși de aceste urme în această casă; de aceea voi trebuie sau să ne predați sau să ne arătați unde a fugit acest vînat pe care noi l-am scotocit cu osteneală și sudoare prin pustietăți."

Creații asemănătoare se aud și astăzi prin satele noastre. Multe din ele au fost strînse în colecții mai vechi și mai noi. Pentru a scoate în evidență grija deosebită cu care învățatul domn moldovean a transcris aceste producții ale poporului, vom reproduce un fragment dintr-o astfel de creație, în care se istorisește episodul vînătorii, de care vorbește și Cantemir:

„Cînd dete soarele-n deseară
Ieșirăm la drumul cel mare
Și deterăm d-o urmă de fiară:
Stătu toată oastea-n mirare...
Unii ziseră că e urmă de zînă
Să fie-mpăratului cunună

Așa se chibzuiră
Și se mai găsiră
Alți vînători
Mai cunoscători,
Și-i ziseră că-i urmă de căprioară
Să fie-mpăratului soțioară".

Sînt extrem de valoroase datele pe care ni le dă Cantemir cu privire la jocurile moldovenești. El vorbește amănunțit despre horă și dansul călușarilor (călucenі):

„Dansurile sînt la moldoveni cu totul altfel decît la celelalte popoare. Căci nu dansează împreună doi sau patru inși ca la francezi și poloni, ci mai multe persoane împreună, care formează un cerc sau un șir lung. De altfel ei nu dansează lesne decît la nunți. Dacă se iau toți unul cu altul de mînă și dansează într-un cerc și merg de la dreapta la stînga cu aceiași pași făcuți în tact, atunci spun că joacă hora; dacă stau însă într-un lung șir, se prind de mîini între ei, totuși așa că sfîrșitul rămîne liber, și merg împrejur în diferite ocoluri, atunci acesta este numit cu un cuvînt luat de la polonezi, „danț".

Tot atît de interesantă este și descrierea înmormîntării la moldoveni, unde se reproduce și un început de bocet:

„În genere toți se adună în fiecare sîmbătă la mormînt timp de un an întreg și plîng pe răposatul lor. Cei bogați plătesc femei bocitoare, care zic diferite bocete, în care sînt descrise mizeria și deșertăciunea vieții, după cum se poate vedea din următoarele versuri, care fac de obicei începutul:

A lumii cînt cu jele
Cumplita viață,
Cum se rupe și se taie
Ca cum ar fi o ață".

Este mereu prezentă în această operă dorința de independență față de turci, cum e, de pildă, în următorul citat din capitolul despre tributul și darurile pe care Moldova le plătește curții otomane:

„De cînd armele otomanilor s-au arătat pe malurile Dunării și pînă pe timpurile lui Ștefan cel Mare, moldovenii și-au apărat vitejește libertatea, și nu s-au lăsat ademeniți nici de lingușiri, nici de mari făgăduieli și nici de exemplul vecinilor lor, al valahilor pentru ca să-și bage grumajii lor la jugul străin".

Cantemir arată că robirea Moldovei de către turci se datorește boierilor sprijiniți de clerici în acțiunile lor prădalnice.

Descrierea Moldovei este o operă însemnată atît prin înfățișarea vieții sociale din timpul lui Cantemir, cît și prin atenția acordată unor probleme de ordin etnografic și folcloric.

„ISTORIA IEROGLIFICĂ"

Dintre toate scrierile lui Cantemir, cea mai închegată din punct de vedere literar este *Istoria ieroglifică* (1705).

Sub vălul alegoric al luptei dintre împărăția Leului și împărăția Vulturului, se ascunde de fapt un moment din istoria Munteniei

Scanned with OKEN Scanner

și Moldovei și anume dușmănia dintre Brîncoveanu și Cantemireștii. Pentru a lămuri sensul alegoriei, Cantemir dă la sfîrșitul operei sale dezlegarea numelor și cuvintelor ieroglifice din care aflăm că împărăția Leului era Moldova, împărăția Vulturului, Muntenia; Inorogul, însuși Dimitrie Cantemir; Corbul, Brîncoveanu; Filul (elefantul), Antioh Cantemir.

Acțiunea romanului este foarte complexă. Începe cu o adunare a delegaților celor două împărății în care se hotărăște ca tronul împărăției Leului să fie ocupat de Struțo-Cămila (Mihai Racoviță), favorita Corbului. O solie pleacă la împărăția turcească pentru a duce la bun sfîrșit misiunea de a asigura tronul Struțo-Cămilei. Cu prilejul așezării acesteia pe scaunul domnesc se hotărăște continuarea luptei împotriva Inorogului și aliaților săi. Inorogul, aflat la Constantinopol, este atras într-o cursă din care, datorită iscusinții sale, izbutește să scape.

Corbul înfuriat poruncește ca Inorogul să fie omorît. Acesta e atras din nou într-o cursă din care iarăși scapă, dar e vîndut din nou de un turc. Datorită sprijinului marelui vizir, care-i era prieten, Inorogul scapă și-l silește pe Corb să încheie pace.

Valoarea literară a *Istoriei ieroglifice* constă în faptul că ea reprezintă o încercare izbutită de a oglindi artistic un aspect din realitatea politică a vremii.

Luăm cunoștință de metodele caracteristice de luptă politică ale timpului — intriga curților domnești, mergînd pînă la asasinat, precum și de mijloacele de obținere a înaltelor demnități la Poartă prin bani și daruri.

Prezentarea acestor realități este făcută cu vervă satirică.

Cu deosebire sugestive prin arta caricaturii fine sînt scenele în care firea personajelor reale se potrivește cu înfățișarea animalelor sub care sînt simbolizate. Așa e, de pildă, scena plină de mișcare comică în care, după cuvîntarea pentru unire a Papagaiei, fiecare dintre ascultători reacționează în felul său.

Bunăoară Cioara:

„În sfîrșit, Cioara rupse amorțeala și, după cîteva înecăciuni, cloncăni și răgăi din grumaz cu îndesat de duh de trei ori: „car, car, car!".

Iată și comentariul Pardosului vărgat și al Rîsului:

„Iar în această vreme, Pardosul vărgat și Rîsul picat cu negru, împreună cu toți ai lor, ca înnebuniți de urgia pizmei, începură a striga: Silogismul Corbului este vîrtos, sfatul Cucunozului (Mihai Cantacuzino) este înțelept, retorica Papagaiei este minunată! De acum înainte numai o omonie, numai o stăpînire și o monarhie. Iar cine ar clăti sentința într-alt chip, partea îi va fi fierul și focul".

În țesătura narațiunii, Cantemir introduce și alte elemente literare, ca poemele lirico-elegiace *Tînguirea Inorogului* și *Tînguirile Afroditei*.

Scanned with OKEN Scanner

În ultimul, găsim versuri compuse după modelul celor populare, cum sînt de pildă acestea din tînguirea iubitului:

„Eu m-am vechit
M-am vestejit,
Și ca florile de brumă
M-am ofilit.
Soarele m-a lovit,
Căldura m-a pălit,
Vînturile m-au negrit,
Drumurile m-au ostenit,
Zilele m-au vechit,
Aii m-au îmbătrînit,
Nopțile m-au schimosit
Și, de cît toate mai cumplit,
Norocul m-a urgisit
Și din dragostele tale m-a izgonit!“

Un alt poem introdus în cursul acțiunii este acel satiric *„resbel al gîngăniilor“*, care oglindește lupta dintre diversele grupuri boierești cu prilejul suirii pe tron a lui Mihai Racoviță.

Poemul e remarcabil prin notele lui critice și prin bogăția imaginilor:

„Iară vulturul și leul, de mînie ca băşica de vînt se umplură,
Unul piui,
Altul răcni
Și fiecare cetelor sale de război să se gătească porunciră.
. . . . . .
În colți îi zdrumicați,
În labe-i spintecați,
Cu lutul și țărîna-i amestecați
Și cu pravul și pulberea în vînt îi aruncați!“

Adeseori accentele satirice sînt îmbrăcate în imagini și tablouri pline de măreție:

„Căci de multe ori pasărea înaltă și tocmai peste nori ridicată
În fundul beznei necunoștinței pogorîndu-se cade
Și cu cît mai mult cu mărimea se slăvește
Cu atît mai mult în prăpastie prăvălindu-se, se ocărăște.
. . . . . .
Așadar, falnicele și trufașele dihănii,
Duhurile cele înalte și umflate ce purta,
Și sprîncenele cele peste frunte ridicate ce înălța,
Cu ocară a toată lumea, de tot gios se lăsară,
Și gîndul într-altă socoteală își mutară“.

În *Istoria ieroglifică* intră și un număr de parabole extrem de pitorești prin faptele pe care ni le înfățișează și prin expunerea lor în stilul limbii vorbite.

Scanned with OKEN Scanner

„Odănăoară era un om sărac, carile într-o pădurițâ, supt o colibiță era locuitoriu. Acesta mai mult de zece găini, doi cucoși, doi miei și un dulău, altă ceva după sufletul său nu avea... Dulăul ieșea pre dinaintea casei pururea se afla, iară găinile în podul colibei se culca, mieii noaptea dinaintea ușii în tindiță, iară omul ostenit și obosit, dacă vinea de la lucru, în colibiță spre odihnă se așeza".

Uneori Cantemir izbutește să ne dea tablouri pline de viață și culoare, cum e, de exemplu, scena pornirii grăbite a ștafetelor în toate părțile împărăției:

„... de alergăturile iuților olăcari și de tropotele picioarelor a neobositilor alergători, toată pulberea de pre toată calea în cer se rădica, toate văile adînci de tari strigări se răsuna, toate a munților înalte vîrvuri de iuți chiote și groase huiete în clipă se covîrșea și toți cîmpii pustii și necălcați de groaznice strigări și de fricoase lăudări se împlea".

În această lucrare Cantemir folosește numeroase forme lexicale muntenești, ceea ce arată tendința spre o limbă literară unitară. Totodată aflăm numeroase neologisme ca: „argument", „condiție", „contribuție", „democrație", pe care le găsim astăzi în vorbirea noastră curentă.

*

Întinsa și prețioasa operă a lui Cantemir nu și-a putut exercita influența asupra contemporanilor săi, deoarece cercetarea și publicarea ei în țara noastră a început tîrziu.

D. Cantemir a fost un adevărat patriot, care, înzestrat cu o viziune politică neobișnuit de clară pentru condițiile epocii lui, a înțeles însemnătatea apropierii de Rusia lui Petru I și a pus-o în faptă fără șovăire.

În operele lui apar, pentru prima oară, în toată bogăția lor, aspectele multilaterale ale țării noastre, ale vieții poporului.

În dezvoltarea literaturii romîne, opera sa, și mai cu seamă *Istoria ieroglifică*, reprezintă un însemnat pas înainte.

Scanned with OKEN Scanner

LITERATURA ROMÎNĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN ARDEAL

ȘCOALA ARDELEANĂ

Sub denumirea de *Școala ardeleană* se înțelege mișcarea culturală desfășurată în Ardeal în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mișcare patriotică de eliberare națională și socială, determinată de lupta pe care masele populare au dus-o pentru desființarea iobăgiei.

În Transilvania, populația iobagă a trăit în condiții vitrege de asuprire socială și națională, datorită împrejurărilor istorice specifice acestei provincii. Situația economică, politică și culturală din Ardeal a fost deosebită de aceea în care s-a dezvoltat poporul nostru în Principate.

După pătrunderea lor în Ardeal, feudalii unguri au dus o acțiune intensă pentru maghiarizare, catolicizare sau calvinizare.

Această propagandă a atras pe cnejii și nobilii romîni care, cîștigînd astfel noi privilegii, s-au contopit cu nobilimea neromînească. După lupta de la Olparet (1437) a iobagilor care s-au răsculat împotriva cruntei asupriri feudale, nobilimea ardeleană văzîndu-se în primejdie caută să-și strîngă rîndurile și creează „*unio trium nationum*“ adică „uniunea celor trei națiuni“; ea vorbea numai despre nobilii unguri, sași și secui, și-i considera pe romîni, în majoritate iobagi, ca un popor fără „natio“ (adică fără origine nobilă). Astfel, clasa dominantă a pus în circulație ideea falsă că poporul romîn este pripășit în ținutul „celor trei națiuni“ și că în Ardeal el este numai „tolerat“.

Nu încape însă nici o îndoială că cele „trei națiuni“ cuprindeau și elemente din rîndurile nobilimii romînești deznaționalizate, care au îngroșat rîndurile castei privilegiaților, după cum „uniunea“ era îndreptată împotriva tuturor iobagilor.

Această stare de lucruri înrăutățește și mai mult situația păturilor largi asuprite. În 1653 și 1669 nobilimea își întărește po-

ziția privilegiată, legiferînd acele *Approbatae et Compilatae Constitutiones* [1], în care se pot citi fraze ca aceasta:

„Locuitorii ce țin de secta romînilor și a grecilor se tolerează provizoriu în țară, pînă cînd le va plăcea domnilor și pămîntenilor".

Sub dominația habsburgică a continuat politica de oprimare națională a popoarelor din Transilvania. Procesul de deznaționalizare era urmărit cu stăruință și în felurite chipuri.

La 1774, cînd episcopul Inochentie Micu prezintă în ședința Dietei unele revendicări ale romînilor, i se răspunde că *„romînii sînt niște pribegi"*, iar într-o lucrare drept răspuns la *Supplex libellus Valachorum Transilvaniae* (1791), prin care romînii cereau egalitate cu celelalte națiuni, istoricul Eder susține că romînii sînt venetici.

În același fel, alți reprezentanți ai nobilimii au emis o seamă de teze false despre romînii din Transilvania.

Intensificarea schimbului de mărfuri duce la dezvoltarea comerțului care sporește și mai mult exploatarea iobăgimii.

Burghezia romînească, în plin proces de creștere, se află — în această fază — într-o situație de inferioritate față de celelalte burghezii naționale care o consideraú „tolerată", așa cum era privită și iobăgimea romînească.

Din această pricină, burghezia romînească agită ideea națională, interesele sale, în lupta de eliberare națională, coincizînd în acest moment politic cu interesele iobagilor romîni.

Astfel, o dată cu dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste se desăvîrșește procesul formării națiunii și se accentuează ideea națională.

Guvernul imperial și nobilii ardeleni se străduiesc din răsputeri să mențină în Transilvania structura feudal-agrară existentă. Interesele de clasă uneau nobilimea ardeleană în acțiunea de exploatare a iobagilor, iar orînduirea feudală se prelungește în Ardeal mai mult decît în Principate.

Datorită acestei stări de lucruri, în frămîntările și lupta poporului ardelean pentru libertate, elementul social se îmbină cu cel național.

Romînii ardeleni reacționează împotriva oprimării feudale. Prin unirea parțială cu biserica Romei (1700) ei au urmărit o ușurare a situației lor. Speranțele le-au fost însă curînd înșelate, iar acțiunea de deznaționalizare întreprinsă de catolicism s-a întețit; poporul romîn a dus o luptă hotărîtă împotriva oprimării naționale și a tendințelor de catolicizare. Se cunosc astfel mișcări anticatolice de un caracter mai larg decît cel pur religios.

---

[1] *Approbatae et Compilatae Constitutiones*: două colecții de legi ungurești din Transilvania de la 1540—1653 și de la 1653—1669. Ele oglindesc concepția de drept feudal: drepturi și libertăți numai pentru nobili și asuprire grea pentru țăranii iobagi unguri și romîni. Romînii erau considerați ca tolerați.

Scanned with OKEN Scanner

În 1784 are loc marea răscoală a maselor țărănești conduse de Horia, Cloșca și Crișan, expresie a luptei întregului popor pentru drepturile și libertatea de care era lipsit.

În această epocă frămîntată, tinerii romîni trimiși să studieze teologia în școlile catolice de la Roma și Viena au avut prilejul să facă serioase studii umaniste și latine. Adîncind și asimilînd ideile umaniste, ei și-au dat seama că, în opoziție cu așa-zisul drept divin pe care se sprijineau regii și papii, se înalță dreptul natural la viață al omului și al popoarelor.

Studiile istorice și studiile de limbă latină întreprinse la Roma de studenții romîni din Ardeal le-au pus în față problema originii latine a limbii romîne și de aci a originii însăși a poporului romîn. Ideea latinității exclusive a originii poporului romîn și a limbii sale nu are o bază științifică și ea a format mai tîrziu izvorul a nenumărate teorii reacționare, naționaliste. Folosirea acestei idei în epoca respectivă constituie însă o reacțiune împotriva jugului național și social pe care căutau să-l sfărîme romînii transilvăneni.

Întorși în Ardeal, acești intelectuali luminați îmbrățișează cauza și lupta poporului asuprit, însuflețind mișcarea culturală și patriotică din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, din care ia naștere *Școala ardeleană*.

Principalii reprezentanți ai *Școalei ardelene* sînt Samuel Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ion Budai-Deleanu. Situîndu-se pe pozițiile poporului, ei oglindesc năzuințele acestuia în operele lor istorice, filologice și literare.

Cele mai importante lucrări istorice ale acestor reprezentanți sînt: *Istoria, lucrurile și întîmplările romînilor* a lui Samuel Micu, *Hronica romînilor și a mai multor neamuri* a lui Gheorghe Șincai și *Istoria pentru începutul romînilor în Dachia* a lui Petru Maior.

Lucrările de căpetenie care vădesc preocupările lor filologice sînt următoarele: *Carte de rogacioni* de Samuel Micu, scriere care este prima tipăritură romînească cu litere latine (1779), *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* a lui Gh. Șincai și S. Micu (1780), *Disertație pentru începutul limbii romîne* și *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchiu* de Petru Maior, precum și *Lexiconul* apărut la Buda în 1825, început de S. Micu și continuat de alți filologi, între care V. Caloși, Petru Maior, I. Teodorovici.

Prin scrierile lor istorice, reprezentanții *Școalei ardelene* au luptat pentru afirmarea ideii continuității istorice a poporului romîn din Transilvania, străduindu-se din răsputeri să dovedească tuturor calomniatorilor și impilatorilor că romînii nu erau niște venetici lipsiți de „natio", ci — dimpotrivă — vechii locuitori ai acestor meleaguri. Arătînd că la anul 271 Dacia nu a fost părăsită de întreaga populație — așa cum susțineau unii istorici străini — Petru Maior scrie:

„Cine e atîta nesimțitoriu, carele să nu știe, că tuturor oamenilor atîta le iaste dulce și vrută Patria, întru carea sunt născuți și crescuți; și unde oasele părinților și a moșilor

lor celor răposaţi se odihnesc, cît tocma de ar fi şi slabă ţeara şi cu multe năcazuri ar avea a se lupta într-însa, puţini se află, carii să se pleace a-şi lăsa Patria, de cumva nu cu grea poruncă şi neapărată silă îi scot dintr-însa... Iară poruncă şi silă de la împăratul Aurelian să fi fost, ca romanii toţi, sau cea mai mare parte să iasă din Dachia şi să treacă preste Dunăre... nici într-un istoric nu se ceteaşte!"

Gheorghe Şincai militează pentru ideea unităţii romînilor de pretutindeni. El socoteşte că izvorul asupririi şi subjugării romînilor de către alte neamuri îl constituie şi faptul că romînii sînt dezbinaţi şi că, uniţi, ei s-ar apăra mai uşor. Cronica lui Şincai, „*din mai multe mii de autori, în cursul de 34 de ani culeasă*" — după cum se menţionează în titlu — este străbătută de un fierbinte patriotism. Şincai a îndurat un adevărat martiriu, purtîndu-şi „hronicul" în desagă o viaţă întreagă, de-a lungul peregrinărilor lui. Pe această cronică plină de neţărmurită dragoste pentru popor, cenzura stăpînirii vremii a scris că „*opera este bună de pus pe foc, iar autorul merită să fie spînzurat*".

Samuel Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior au susţinut însă şi idei istorice greşite.

Astfel, pornind de la ideea neîntemeiată că poporul romîn este urmaş direct al cuceritorilor romani ai Daciei, aceşti scriitori s-au silit să demonstreze că noi sîntem coborîtori curaţi din romani.

Ideea aceasta a purităţii etnice este întru totul neştiinţifică, deoarece se ştie că în procesul de formare a poporului romîn romanii s-au amestecat cu dacii băştinaşi şi apoi cu elemente slave. Această „nobilă" puritate etnică o va trîmbiţa naţionalismul şovin de mai tîrziu, care a făcut atîta rău poporului nostru.

De asemenea, în problemele filologice şi lingvistice aceşti scriitori, care au militat în mod just pentru introducerea alfabetului latin în locul celui chirilic, au căzut în greşeala de a crede că elementele nelatine intrate în limba noastră pot fi înlăturate şi înlocuite cu latinisme, iar ortografia trebuie să fie cea etimologică. Dar limba romînă, deşi de proveniență latină prin structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte, a primit totuşi o bogată contribuţie din partea unor limbi nelatine şi în primul rînd din partea limbilor slave, care au pătruns nu numai în vocabular, ci şi în fondul principal lexical şi chiar în structura gramaticală. Falsitatea acestei idei despre puritatea latină a limbii noastre a fost observată în bună parte de către Paul Iorgovici şi Ion Budai-Deleanu. Curentul latinist de mai tîrziu a preluat însă această idee greşită şi, făcîndu-şi din ea un crez, a exagerat-o pînă la absurd.

Reprezentanţii *Şcoalei ardelene* sînt călăuziţi în activitatea şi lupta lor de o seamă de idei ce dovedesc o atitudine progresistă: ei luptă împotriva instituţiilor pe care se sprijinea orînduirea feudală, împotriva papalităţii, a caracterului exploatator şi antinaţional al bisericii catolice, împotriva obscurantismului şi pentru luminarea poporului.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, Samuel Micu și mai ales Gh. Șincai osîndesc cu toată tăria nobilimea exploatatoare, biciuind în același timp pe romînii renegați care, „*lepădîndu-se de neamul, legea și credința romînilor din care erau prăsiți*" și făcîndu-se calvini și catolici, s-au înnobilat, căpătînd privilegii. Șincai are cuvinte înflăcărate de protest împotriva vieții chinuite a iobagilor. El notează plin de indignare: „*iobagii la atît ajunsese pe vremea mea, de se vindeau ca dobitoacele*". I. Budai-Deleanu critică și satirizează și el cu asprime orînduirea feudală, instituțiile și stîlpii ei de susținere.

Școala ardeleană duce o luptă înverșunată împotriva supremației papale și a abuzurilor bisericii catolice, aliata feudalității. Deși au primit o educație religioasă, reprezentanții *Școalei ardelene* și-au afirmat limpede anticlericalismul și mai ales anticatolicismul lor, intrînd în conflict adînc cu biserica (în 1784 Șincai și Maior părăsesc tagma monahală). Șincai, biciuind „năravurile popești", se adresează cititorului în acest chip:

„Vezi, socotește și giudecă ce vreau arhiereii aceștia: să te învețe să-ți prindă partea pe lumea aceasta, au să te ducă la ceruri? Nu crede, o romîne, pentru că numai punga ta o ișiesc, ca să-și împle pungile lor și tu să rămîi rob... Deșteaptă-te drept aceia, neamul meu și ai minte".

„*Capii bisericii*" spune Șincai, în alt loc, „*tund cu lăcomie oile cele cuvîntătoare*".

Cu indignare și dezgust dezvăluie Petru Maior în opera sa *Procanon*, rămasă în manuscris, viața plină de huzur și desfrînare a înalților prelați catolici și a călugărilor din mănăstiri:

„Surle la prînzurile lor ca la praznicul lui Nabucodonosor, bucatele dese, șărbii înaintea lor cu frică și cu cutremur în vîrful degetelor pipăind, nu călcînd, necurmați și nenumărați. Ba unii poroncesc ca cîte doisprăzece oameni împodobiți pre umere cu tronul să-i poarte în beserecă. Oarecarii îi îngăduiesc să le sărute picioarele".

El atacă pretenția de dominație a bisericii catolice:

„Ba și cum se află unii și prin părțile noastre, care învățînd la Roma teologia socotesc că numai acelea sunt adevărate care le-au auzit la Roma și doar sîngele și l-ar vărsa pentru monahia papei. O, de-ar fi apărat Dumnezeu neamul romînesc de acest feliu de oameni învățați și teologi!"

Petru Maior atacă chiar infailibilitatea papei:

„Adevărat, de ar fi papa nesmîntic[1], la ce ne mai rupe capetele cu atîtea învățături, la ce ne mai cheltui bogățiile pentru cumpăratul cărților!... Destul ar fi să scrii la Roma, ca de acolo, printr-o epistolie, prin o bulă, să-ți vie toată știința dogmaticească! Nici nu era lipsă să trapezi atîția sfinți părinți, atîția bătrîni și neputincioși, cari orbi, cari șchiopi, să se adune la soborul de la Nicheia și la celelalte și să-și părăsească bisearicile și oile sale; destul era să aducă graiul papei!"

Mai ascuțit în atacuri decît toți este, în această privință, Budai-Deleanu. Pentru el organizarea și întreaga ierarhie bisericească este o adevărată întreprindere comercială. Toate fețele bisericești își adună averi pe spinarea cre-

[1] care nu poate greși.

dincioșilor, începînd cu papa și cu patriarhul de la Bizanț, care-și fac concurență în vînzarea darurilor sfinte și sfîrșind cu cel mai de jos preot sau călugăr.

Trebuie să subliniem că anticatolicismul nu era doar o răfuială personală a acestor reprezentanți cu prelații catolici, ci o stare de spirit generală ce oglindea atitudinea de protest a poporului împotriva asupririi și a exploatării săvîrșite de biserica posesoare a unor vaste domenii. Reprezentantul oficial al bisericii de la Blaj, episcopul Ion Bob — om fățarnic, lacom, egoist și cu apucături de tiran — a fost nu numai dușmanul îndîrjit al reprezentanților *Școalei ardelene*, pe care i-a prigonit sistematic și fără răgaz, ci și un asupritor și jecmănitor al credincioșilor.

Paralel cu lupta amintită, reprezentanții acestei mișcări întreprind o vastă acțiune pentru laicizarea spiritelor și culturalizarea maselor. În lupta împotriva misticismului și pentru eliberarea de sub tirania dogmelor bisericești, contribuția cea mai de seamă a adus-o Budai-Deleanu, a cărui operă literară nu ține seama de nici un canon, fiind străbătută de spiritul popular. De asemenea, Samuel Micu, pătruns de spiritul raționalist al timpului care propaga încrederea omului în forțele rațiunii, traduce și prelucrează unele scrieri filozofice ale lui Baumaister (*Logica*, *Legile firii*, *Etica și politica*).

Asemenea lucrări nu mai supuneau pe om dogmelor înțepenite ale bisericii. Tot Samuel Micu, în introducerea la cartea sa de predici, *Propovedanie*, arată că scopul acestei scrieri este să lumineze pe toți acei ce tînjeau în neștiință, ca toți să se instruiască și să profite de învățătură, iar în prefața istoriei sale spunînd că oamenii mari trebuie să fie luați de model, iar cei răi să fie disprețuiți, subliniază rolul educativ al istoriei.

Grija pentru luminarea poporului o are și Petru Maior, care aduna copiii și-i îndemna să meargă la școală, precum și Budai-Deleanu, care prin opera sa literară de căpetenie a căutat să formeze și să introducă „*un gust nou de poezie românească*."

Dar cea mai mare rîvnă în munca de culturalizare a maselor a depus-o Șincai. În timpul celor 12 ani cît a fost „*director al școlilor românești*", el a înființat peste 300 de școli, pe care a căutat să le înzestreze cu manuale.

În acest scop Șincai a tradus sau alcătuit unele scrieri didactice: *Îndreptar către aritmetică*, *Economie de cîmp*, *Istoria naturei sau a firei*, *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*, o carte de *Fizică*. De asemenea, el a dispus ca studiul limbii latine să se facă în școlile românești cu ajutorul limbii române, nu cu al celei maghiare.

Continua străduință de culturalizare a maselor vădește din partea scriitorilor amintiți o mare dragoste față de poporul pentru a cărui luminare și ridicare ei nu și-au precupețit eforturile.

Luptînd împotriva împilării, atacînd orînduirea feudală, catolicismul, „năravurile popești", muncind pentru culturalizarea maselor, reprezentanții *Școalei ardelene* au fost însuflețiți de un cald patriotism, iar miș-

Scanned with OKEN Scanner

carea pe care au creat-o, prin toate manifestările ei înaintate, este expresia firească a luptei poporului pentru eliberarea socială și libertatea națională.

Sub influența naționalismului burghez mișcarea *Școalei ardelene* degenerează în cursul secolului al XIX-lea în așa numitul „curent latinist", reprezentat de unii cărturari ardeleni, care trec munții și propovăduiesc în Muntenia și Moldova, mai ales ideile istorice și filologice neștiințifice ale lui Micu, Șincai și Maior.

Apărut într-un moment istoric cînd împrejurările economice, politice și sociale nu-i mai îndreptățeau existența și alimentat de naționalismul burghez, curentul latinist exagerează pînă la ridicol ideile greșite ale *Școalei ardelene*. Astfel, din tendința de a alunga din limba romînească tot ce nu are o proveniență vădit latină, s-a ajuns la încercarea lui Laurian și Massim de a alcătui un dicționar împănat cu o mulțime de creații artificiale, latinizante, ce trebuiau să ia locul cuvintelor nelatine izgonite. La fel Aron Pumnul a propus o sumedenie de termeni și expresii care au stîrnit chiar pe atunci hazul din pricina caracterului lor ciudat. De asemenea, s-a încercat să se îndepărteze din folclorul romînesc toate elementele nelatine și s-a urmărit, printr-o reformă lingvistică dintre cele mai retrograde, să se stînjenească evoluția firească a limbii și a culturii noastre.

Din aceste pricini, curentul latinist a avut un caracter net antiștiințific și vădit reacționar. Agitînd un naționalism șovin și încercînd să denatureze limba vie a poporului printr-o latinizare forțată, el urmărea promovarea unei culturi rupte de popor.

Împotriva curentului latinist au dus o luptă consecventă, plină de vigoare patriotică, toți marii scriitori ai secolului al XIX-lea.

Ereziile latiniștilor au fost combătute atît cu argumente științifice, cît și cu arma satirei, de mari scriitori ca: Al. Russo, C. Negruzzi, V. Alecsandri, Al. Odobescu, B. P. Hasdeu și alții.

ION BUDAI-DELEANU

(?1760 — 1820)

Viața și activitatea

În lupta dusă împotriva stăpînirii feudale, fruntașii *Școalei ardelene* folosesc îndeosebi armele puse la îndemînă de studiul istoriei și al filologiei. Dar lupta nu se duce numai de pe aceste poziții. O altă armă, literatura, este mînuită cu o deosebită iscusință, mai ales de Ion Budai-Deleanu.

Alături de el și-au desfășurat activitatea literară și alți scriitori ardeleni, care își propun să arate că limba romînă e capabilă să exprime sentimente și idei înalte și să devină instrumentul unei culturi superioare. Dintre aceștia amintim pe Dimitrie Țichindeal, Vasile Aaron și Ion Barac.

Scanned with OKEN Scanner

Ei au tradus și au prelucrat opere literare felurite, care au constituit în Ardeal un început de literatură scrisă. Acești scriitori au oferit poporului, în limba sa, o literatură care să-i lărgească orizontul cultural și care, păstrînd legătura cu frumusețile literaturii și limbii populare, a pătruns adînc în mase. Totuși, în această vreme, de o literatură artistică în adevăratul înțeles al cuvîntului nu poate fi vorba decît la Budai-Deleanu. Epopeea sa *Țiganiada* reprezintă — într-un timp în care atît în Ardeal, cît și în Principate literatura nu era decît la începuturile sale — nu numai o operă de maturitate literară, ci o adevărată realizare artistică, autorul ei depășindu-și cu mult contemporanii.

Fiu de preot, Ion Budai-Deleanu s-a născut în satul Cigmău din ținutul Hunedoarei, aproape de Orăștie. Data nașterii nu se cunoaște precis, dar e situată de biografi între 1760 și 1763. Scriitorul își petrece copilăria în satul său natal, unde face și școala primară, pentru ca, urmînd îndemnul părinților, să-și continue studiile la seminarul din Blaj. Această epocă este foarte importantă pentru închegarea personalității sale. Copilul și apoi tînărul Budai-Deleanu cunoaște în adîncime toate aspectele vieții de la țară, de la împilarea țăranilor, pînă la datinile și obiceiurile, legendele și toată frumusețea folclorului atît de bogat în ținutul său de naștere. Tînărul seminarist rămîne — și la Blaj — mereu legat de viața de țară. Legătura vie cu viața poporului va constitui pentru scriitorul de mai tîrziu trăsătura de bază a personalității sale.

Studiile și le continuă la Viena, unde termină facultatea de teologie și-și trece doctoratul, făcînd totodată și studii juridice. Aici el cunoaște pe Samuel Micu și pe Șincai, aici va intra în contact cu literatura universală și cu ideile umaniste ale vremii. Adîncirea literaturii clasice și universale și îndemnul oferit de cercetările științifice ale celorlalți ardeleni aflați în capitala imperiului i-au limpezit și mai mult drumul ce avea să-l urmeze. În acest timp strînge material pentru lexiconul său; învață latina, italiana, franceza și e de presupus că în această vreme l-a încercat gîndul de a scrie opera sa literară *Țiganiada*.

Reîntors la Blaj, funcționează un scurt timp ca profesor și „prefect de studii" la seminarul unde fusese elev. Aici însă are o serie de neînțelegeri cu episcopul Ion Bob, care îl dezgustă adînc. Prigonit de Bob, Budai-Deleanu este nevoit să plece din Ardeal și să se înstrăineze la Lemberg, unde ocupă postul de secretar de tribunal provincial și apoi de „sfetnic chezaro-crăiesc" la Curtea de apel.

În prefața lexiconului său, scriitorul vorbește astfel despre înstrăinarea sa:

„... abia călcai strămoșescu pămînt, cînd întîmpinîndu-mă toate împotrivelele fui silit iarăși a mă înstrăina. Ba cum aș zice, a merge de voie bună în urgie. Fui silit în urmă a mă așeza în țară străină, întru care nemernicie mă aflu pînă acum".

Referindu-se la Bob și la mediocrităţile oficiale ale Blajului, Ion Budai-Deleanu îi scrie de la Lemberg lui Petru Maior:

„Știu eu foarte bine că toate acele urgii purced din culcușul nevrednicilor de nume romînesc ce s-au încuibat la Blaj... Cunoscutu-i-am eu atunci foarte bine cînd i-am părăsit și fugînd mai bine am ales nemernicia decît sîmbra[1] cu dînșii. Însă veni-va vreme și doar nu e departe, cînd vor ieși la lumină toate răsfăţatele ruşinări ale Hierusalimului cestui nou".

La Lemberg scriitorul rămîne pînă la sfîrșitul vieţii sale; moare la 24 august 1820. În capitala Galiţiei, unde a trăit peste treizeci de ani, scriitorul nu a rămas izolat de oamenii și realităţile din ţară. Acolo, Budai-Deleanu își redactează scrierile cu caracter istoric, filologic și pedagogic, precum și cele literare și traduce o serie de opere juridice, pentru a le pune la îndemîna populației romînești. De asemenea face un raport asupra Bucovinei, criticînd hotărît relele orînduiri existente. Același protest îl reflectă și citatul din Machiavelli: „*O societate e cu atît mai nefericită cu cît instituţiile pe care se reazimă sînt mai depărtate de drumul cel drept*", pus ca motto în fruntea uneia din numeroasele sale scrieri istorice.

În domeniul filologiei I. Budai-Deleanu ne-a lăsat studii de gramatică: *Temeiurile gramaticei romînești*, *Teoria ortografiei romînești cu slove latinești* și un *Lexicon romînesc-nemțesc*, *nemțesc-romînesc*, proiectat în proporţii mari, dar realizat numai în parte. Budai-Deleanu pune în evidenţă în vocabularul limbii romîne o serie de cuvinte slave, grecești, germane, maghiare și, contrar multora dintre contemporanii săi, se declară pentru rămînerea lor în limbă.

Scrierile sale au rămas aproape toate în manuscris și n-au putut fi cunoscute la vremea lor decît într-o mică măsură. Ele ne dovedesc însă erudiţia, preocupările și legăturile scriitorului cu poporul patriei sale și ne dau date importante despre epoca respectivă.

„ŢIGANIADA"

Variantele „Ţiganiadei".

Întreaga activitate a lui Budai-Deleanu este încununată prin opera sa literară. Această operă, străbătută de idei înaintate, cuprinde o critică usturătoare și un protest îndrăzneţ împotriva asupririi feudale. Titlul complet al operei sale literare de căpetenie este următorul: *Ţiganiada sau tabăra ţiganilor, poemation eroi-comico-satiric, alcătuit în doaosprăzece cîntece de Leonachi Dianeu, îmbogăţit cu multe însemnări și luări-aminte, critece, filosofice, istorice, filologhice și gramatece de către Mitru Perea și alţii mai mulţi în anul 1800.*

Ţiganiada este cunoscută în două variante scrise la date diferite. Prima, începută pe la 1792 — 1795 și terminată în jurul anului 1800, a fost publicată pentru întîia oară în revista ieșeană *Buciumul romîn* la 1875 și 1877 și reprodusă în o serie de ediţii care s-au îndepărtat de text. Această variantă

[1] *sîmbră* — tovărășie.

Scanned with OKEN Scanner

cuprinde episodul nemeșului Beșcherec Ișstoc și dă o mare întindere părții relative la răpirea Romicăi și la peripețiile lui Parpangel, care o caută.

Redactarea celei de a doua variante a poemei, Budai-Deleanu a început-o în jurul anului 1800 și a isprăvit-o pe la 1812. Această variantă — tipărită abia în 1925 — constituie forma definitivă a *Țiganiadei*, reprezentînd stadiul ultim în elaborarea poemei. Autorul a eliminat episodul lui Beșcherec Ișstoc și a restrîns pe acela al lui Parpangel și Romicăi; opera a căpătat astfel o mai mare unitate. Figura lui Vlad Țepeș este apoi mai bine zugrăvită, punîndu-i-se în lumină în o mai mare măsură dragostea de patrie; de asemenea, introducerea discuției asupra formelor de guvernămînt (cînturile X și XI) adîncește fondul social al operei. În sfîrșit, varianta a doua, pe lîngă unitatea de ansamblu și substratul social mai pronunțat, este mai îngrijită și în ceea ce privește forma: versurile sînt mai corecte, mai cizelate și mai bine stilizate, limba este mai cu îndemînare folosită.

Scriitorul n-a părăsit însă acțiunea legată — în prima variantă a *Țiganiadei* — de Beșcherec Ișstoc, ci a folosit acest episod pentru construirea noului său poem satiric, *Trei viteji*, din care autorul n-a apucat să termine decît trei cînturi și l-a început pe cel de al patrulea. Deși a avut ca model pe *Don Quijote*, liniile generale ale poemului *Trei viteji* sînt pentru Budai-Deleanu un pretext pentru demascarea relelor înrădăcinate în societatea timpului.

Cei „trei viteji" sînt recrutați din cele trei provincii românești: Beșcherec Ișstoc de Uram Haza (Transilvania), Chir Calos de Cucureaza (Muntenia) și Născocor de Cîrlibaba (Moldova). Primul, țigan de origine dar ajuns nemeș, călare pe calul său Ducipal și însoțit de „frățuțul" Crăciun, trece prin feluritе peripeții, căutîndu-și iubita, pe Anghelina. Al doilea, de obîrșie grecească, datorită falsificării unor hîrțoage ajunge nobil și, în tovărășia lui Trandafir Țînțariul, pleacă în lume să-și încerce vitejia, spre a putea dobîndi mîna prințesei Smaranda. Născocor „mazilașul", căpitan de țigani, răpit de frumusețea Chiranei, o caută și el cu înfrigurare.

Scriitorul are astfel prilejul să satirizeze apucăturile „vitejilor" săi eroi, să le arate lăudăroșenia, îngîmfarea ciocoiască, lașitatea, fățărnicia. În fond, el își îndreaptă ascuțișul criticii împotriva unei întregi clase de asupritori pe cît de ridicoli, pe atît de odioși.

Autorul a făcut din Beșcherec Ișstoc un reprezentant tipic al îngîmfării feudale. El se mîndrește cu situația sa de nobil și nu uită să spună acest lucru slujitorului său, Crăciun, pe care nici nu-l socotește om. Iată cum îi vorbește:

„Dar nu știi tu că eu îs nemeș, iară
Tu romîn plouat și iobagul meu.
Domnul pe iobagiu poate să-l omoară,
Să-l vînză și după cugetul său
Cu dînsul să facă măcarce voiește;
Așa pravila noastră hotărește".

Beşcherec, asemenea clasei pe care o reprezintă, socoteşte pe iobagi „*mai răi decît pe o vită*“ şi, înţepenit în titluri de nobleţe, este un amestec hidos de trufie boierească şi de tiranie neînduplecată.

Tema şi subiectul „Ţiganiadei“.

Critica cea mai ascuţită şi atacul cel mai necruţător împotriva întregii orînduiri din vremea sa, Budai-Deleanu le desfăşoară în *Ţiganiada*. „*Am izvodit această poeticească alcătuire* — spune poetul în *Prolog* — *vrînd a forma ş-a întroduce un gust nou de poezie romînească*“. Conştient de rolul instructiv şi educativ al literaturii, autorul face de la început următoarea precizare în *Epistolie închinătoare cătră Mitru Perea*... (anagrama numelui Petru Maior):

„Ş-am izvodit această poveste... întru care am mestecat întru adins lucruri de şagă, ca mai lesne să să înţăleagă şi să placă. S-află într-însa şi critică, pentru a cării dreaptă înţălegere te poftesc s-adaugi oarecare luări-aminte...“

Nu este deci vorba, aşa cum a căutat să arate critica burgheză, de o ridiculizare a ţiganilor. „*Toată povestea* — zice poetul altundeva — *mi să pare că-i numa o alegorie în multe locuri, unde prin ţigani să înţăleg ş-alţii, carii tocma aşa au făcut şi fac, ca şi ţiganii oarecînd. Cel înţălept va înţălege*!“

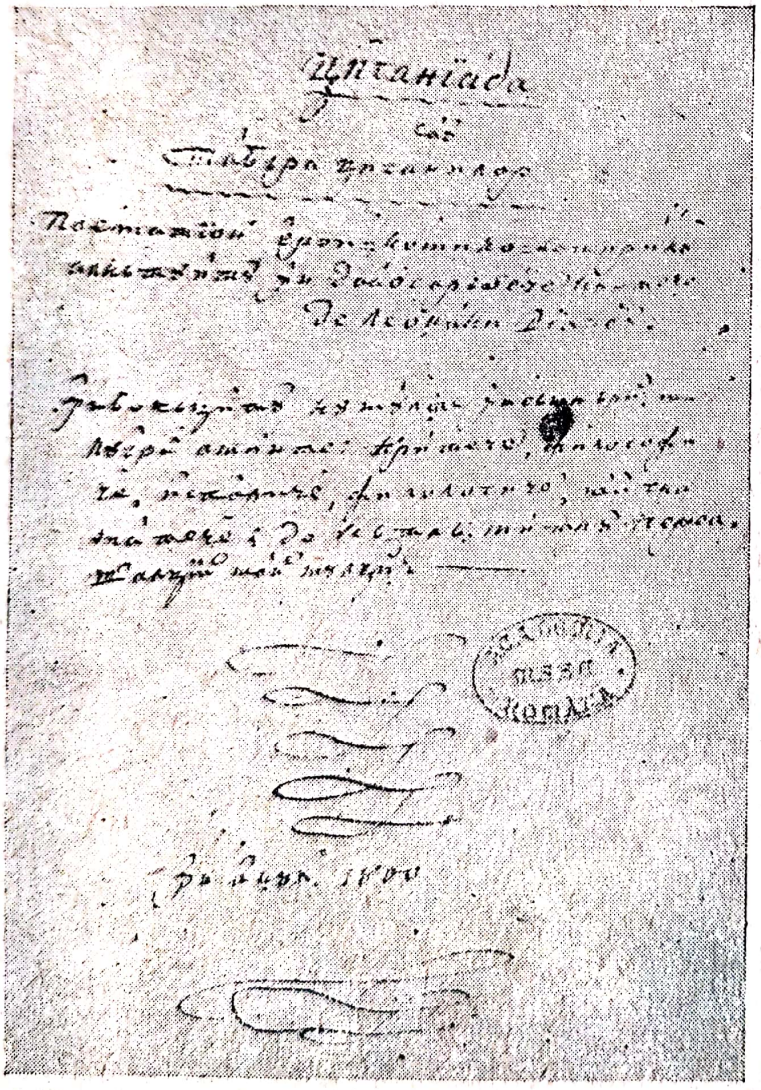

Ion Budai Deleanu: *Ţiganiada* (manuscris, pag. 1)

Ţiganiada cuprinde o aspră critică socială a relelor vremii. Opera satirizează, pe cale alegorică, orînduirea feudală şi instituţiile corespunzătoare acestei orînduiri. Autorul mărturiseşte: „*Multe am scris acolo ce poate că la mulţi nu le va plăcea*; *însă toate adevărate. Greu era a vicleni cronica şi a scrie într-alt chip*“; iar în alt loc el spune limpede că, deşi glumeşte, „*muza*“ lui „*nu minte, ci numa cît are o gură mare şi cîteodată-i prea cîrtitoare*“.

„Muza cîrtitoare“ a poetului este glasul revol-

tei maselor subjugate. Autorul atacă puternic orînduirea feudală care apăsa propriul său popor. Budai-Deleanu a fost silit de împrejurări să-şi învăluie atacul în haina alegoriei şi să dea un caracter aluziv operei sale, deoarece satira biciuitoare îndreptată împotriva exploatării şi exploatatorilor din vremea sa nu putea fi directă. Tot din această pricină şi-a ascuns şi numele sub anagrama Leonachi Dianeu.

Acţiunea *Ţiganiadei* se petrece în Muntenia pe vremea lui Vlad Ţepeş (sec. XV). Organizînd rezistenţa împotriva turcilor cotropitori, domnitorul Ţării Romîneşti strînge la un loc pe toţi ţiganii spre a nu fi folosiţi de turci drept iscoade în caz de război. Ţiganii se învoiesc şi, alcătuind o oaste înarmată şi hrănită de Ţepeş, fac popas între satele Alba şi Flămînda, apoi — după ce defilează în faţa lui Vlad — se îndreaptă spre Spăteni, între Bărbăteşti şi Inimoasa, unde îşi aşază tabăra. Drumul este lung şi întrerupt din pricina diferitelor împotriviri ce dau naştere la lungi discuţii. În această vreme, Satana — care sprijină pe turci — fură pe Romica, logodnica lui Parpangel, iar acesta o caută cu înfrigurare şi pînă la urmă o găseşte în palatul din pădurea nălucită unde mai erau atraşi de vrăjile diavoleşti şi alţi viteji creştini. La un semn al sfîntului Spiridon — protectorul femeilor — Romica piere o dată cu palatul vrăjit, iar Parpangel, rătăcind nemîngîiat prin codru, bea dintr-un izvor cu apă vie, prinde curaj şi puteri nemăsurate, îmbracă armura voinicului Argineanul şi pleacă la luptă, semănînd groază în rîndurile păgîne. În bătăliile dintre munteni şi turci, intervin sfinţii, care îi ajută pe primii şi dracii, care dau sprijin „*păgîneştilor ciopoare*“[1]; pînă la sfîrşit lupta e cîştigată de Vlad Ţepeş, care, năvălind în tabăra otomană şi lovind pe turci neîncetat, face minuni de vitejie apărîndu-şi ţara.

După multe peripeţii, ţiganii ajung la Spăteni, unde Parpangel se căsătoreşte cu Romica — pe care o aflase între timp — iar la nuntă povesteşte călătoria lui în iad şi rai. Ţiganii vor să-şi facă un stat al lor, dar din discuţiile asupra formei de guvernămînt şi mai ales de la neînţelegerea cu privire la alegerea conducătorului ei ajung la o încăierare şi bătaie cumplită, în urma căreia se împrăştie. Vlad Ţepeş, care a fost înlăturat de la domnie din cauza intrigilor boierilor trădători, se desparte de oastea lui şi ia drumul exilului. Tînărul Romîndor — personaj cu semnificaţie simbolică — i se adresează astfel lui Vlad, exprimînd voinţa trupelor care nu vor să renunţe la luptă:

„Şi deacă-i hotărît din vecie
Patria să cază fără vină
Aceeaşi soarte ş-a noastră fie;
Un mormînt ne-astupe ş-o ţărînă!
Vrăjmaşului alta nu rămînă,
Făr' pămîntul şi slava romînă!“

[1] *ciopor* — ceată.

Poema se încheie cu versuri slăvind patriotismul înflăcărat și hotărîrea mulțimii de a duce lupta mai departe, versuri prin care trupele răspund într-un glas, „*din șireag în șireag*“:

„Du-ne... măcar în ce parte,
Ori la slobozie, sau la moarte!“

Personajele principale.

Valoarea deosebită a *Țiganiadei* nu constă în prezentarea peripețiilor prin care trec țiganii, ci în faptul că acțiunea prilejuiește autorului o serie de atacuri împotriva regimului de împilare. Deși subiectul e luat din trecutul istoric, faptele de viață țin de epoca scriitorului, pe care o oglindesc critic, iar prin gura personajelor Budai-Deleanu își exprimă propriile sale păreri. Personajele care apar în operă sînt oameni vii, ce trăiesc o viață proprie. O primă categorie o formează căpeteniile țiganilor. Prin mijlocirea lor, scriitorul a criticat pe de o parte unele slăbiciuni de care nu sînt lipsiți uneori oamenii din popor, cum ar fi: lipsa de unitate, lipsa de curaj, îngîmfarea, lenea; iar pe de altă parte a lovit în stăpînirea nedreaptă a timpului.

Parpangel, voievodul zlătarilor, care mergea călare înaintea cetei sale:

„Era nalt și ghizdav[1] la făptură,
Bun lăutariu, pre bun cîntăreț;
La toate faptele cu măsură
Iară de inele meșter ales“.

El „*purcedea în dreaptă spiță din craiu Jundadel*“. Căutînd pe Romica — logodnica ce-i fusese răpită — Parpangel nu ia parte din plin la toate frămîntările taberei țiganilor. Din această pricină se ceartă, de la început, cu Tandaler și numai intervenția celor din jur îi împiedică să se încaiere. În timp ce restul țiganilor se agită și dezbat între ei o sumă de probleme pe care le socotesc vitale pentru soarta comună a taberei, Parpangel se tînguie astfel după iubita dispărută:

„O! mie ca sufletul Romică
Dragă, neasămănată copilă!
Dă mursa[2] proaspătă mai dulcică,
Decît o turturea mai cu milă,
Decît o mielușică mai blîndă,
Mai neatedă și dăcît oglindă,

Mai lină decît umbra dă vară,
Mai dragă decît vremea sărină,[3]
Mai lucedă dă steaua de sară!
Deh! vină-mi, dragă suflete! Vină.
Dulce Romică și bunișoară,
Nu lăsa pe Parpangel să moară!“

[1] *ghizdav* — frumos.
[2] *mursă* — nectar.
[3] *sărin* — senin.

Scanned with OKEN Scanner

Conducătorul cetei aurarilor este:

„Tandaler inimosul, de care
Nu cuteza nime să să apuce,
Așa era de harnic și de tare.
Spun că nu cunoștea nice o spaimă,
Că ar fi fost cu dracul unii-l defaimă".

Tandaler cel semeț îmbărbătează pe țiganii înspăimîntați de eventualitatea unei bătălii și socotindu-se priceput în treburile războinice, îi sfătuiește să se bată cu ochii închiși, spre a nu se îngrozi de armele înfricoșate sau de „*căutătura îndrăzneață*" a vrăjmașului. Tandaler este îngîmfat, dornic de mărire și gata oricînd să dea numai porunci. Corcodel i-o și spune aceasta:

„Tandalere, să-ți fie rușine
Odată a grăi despre toți rău
Și a te gînfa ca broasca în tău!"

„Goleman voinicul" este căpetenia ciurarilor. Prin gura lui, Budai-Deleanu arată (în cîntecul XI) viața de huzur și trîndăvie a unui rege, care are o singură grijă: impunerea birurilor.

Droaia lăieților și a goleților stă sub porunca lui Corcodel, cel slobod la vorbă:

„... care cu bobi aruncă
Și cu vrăjituri oamenii înșală.
Oricine ce va fura el știe,
Spuindu-i dracu din răspîntie".

Corcodel face (în cîntecul XI) o aspră critică fețelor bisericești, care în lăcomia lor nemăsurată jecmănesc norodul, îmbogățindu-se pe spinarea lui.

Prin figura lui Bălăban, conducătorul căldărarilor, poetul biciuiește lipsa de curaj în fața dușmanului și teama de a-l înfrunta în mod direct. Iată ce „sfătuiește" Bălăban pe țigani să facă în momentul cînd vor năvăli turcii:

„Noi atunci, cu tabăra ha groasă,
Văzînd că vin asupră dîncoace,
Să apucăm fuga ha sănătoasă
Încolo și să mergem în pace
Pînă cînd ne vor purta picioare,
Numa să scăpăm de la strîmtoare",

iar altă dată e de părere că oastea lor înarmată să se retragă „*în sus către munte*" și să nu aștepte pînă cînd „*turcul vine*".

Drăghici, „*carele multe veacuri văzuse*", este căpetenia fierarilor. Cîntărind totdeauna bine ceea ce spune, el este un bătrîn înțelept și chibzuit. Atunci cînd țiganii nu mai vor să-și continue drumul, la propunerea lui

Scanned with OKEN Scanner

Drăghici, se așază carele cu bucate înaintea coloanei. Tot el adună la sfat căpeteniile cetelor și pe bătrînii sfătoși, ori de cîte ori se ivesc neînțelegeri.

Prin cuvintele lui Drăghici, care îndeamnă pe țigani să fie uniți, vorbește însuși Budai-Deleanu, care se adresează propriului său popor:

„Fiți pururе într-o minte ș-o voie,
Mai vîrtos la vreme dă nevoie.

Că, dacă nu vă veți prinde dă mînă,
Părtășiri iubind și împărăchiare,[1]
Asupri-vă-va limbă străină
Și veți hi periți fără scăpare;
Nice veți mai face un neam pă lume,
Ci veți hi fără țară și nume".

Alte figuri se desprind din rîndurile țiganilor. Prin unele din ele, autorul satirizează anumite cusururi ale oamenilor, cum ar fi : lașitatea (în figura lui Gogoman, care temîndu-se de tîlhari cere pază ostășească, deși țiganii erau înarmați); lingușirea și servilismul (Neicul, nerecunoscîndu-l pe Vlad Țepeș travestit turcește și crezînd că au dat turcii peste ei, lingușește pe pretinșii turci și aruncă în spatele domnului muntean vina tuturor relelor ce s-au abătut asupra țiganilor); lenea (Giolban, căldărarul, propune să se facă „*trei hodini cîteodată*"); supunerea oarbă față de cei „puternici" (Vlaicu, lingurarul, e de părere ca țiganii să plece totdeauna „*cu multă rugăminte*" fruntea „*hălui mai tare*").

Scriitorul satirizează pe Gogu, care, deși are dreptate cînd osîndește războaiele de cotropire:

„... nebun e hăl care
Să scoală și dă război să gată
Asupra hălor dă preste mare,
Pă cari n-au văzut nice odată,
Apoi pă acei ucide și strică
Cari lui nu i-au făcut nimică,"

totuși rămîne un laș, întrucît nu cutează să țină piept năvălitorilor, ci caută scăpare în „*fuga rușinoasă*". De asemenea în figura lui Bobul, care mai bucuros se închină „*hălui mai rău muntean... decît ciurarului Goleman*", poetul critică pe aceia care n-au încredere în propriul lor popor.

Boierii, clerul și negustorii nu apar în poemă prin personaje individualizate, dar fiecare din aceste categorii sociale sînt înfățișate în adevărata lor lumină. Atunci cînd se vorbește despre luptele lui Vlad Țepeș, boierii sînt arătați ca trădători și vînzători de țară, iar clerul și negustorii apar în toată lăcomia și lipsa lor de scrupule atunci cînd e vorba de a strînge averi din truda celor mulți.

[1] *împărăchiare* — dezbinare.

Turcii sînt prezentaţi ca niște cotropitori. Figurile lui Hamza Paşa, Catavolin şi a sultanului sînt bine prinse, arătîndu-se semeţia primului, şiretenia celui de al doilea şi cruzimea ultimului, care este un prototip al asupritorului de popoare. De asemenea sînt individualizaţi şi o sumedenie de draci (Mamona, Belzebut, Asmodeu, Velial, Moloh, Valu, Velfegor), care ajută pe turci împotriva muntenilor.

Figura lui Vlad Ţepeş.

Eroul care atrage în cel mai înalt grad dragostea şi admiraţia poetului este Vlad Ţepeş. În operă, el simbolizează revolta împotriva asupririi şi întruchipează pe adevăratul conducător al poporului. Vlad nu se teme de boierii hrăpăreţi şi trădători pe care îi trimitea *„la pedepse prea cumplite“*:

„Zicea că boierii sînt supuşi
Aşa domniei ca şi ţăranii;
Ba fiind în toate mai ajunşi,
Nu numai cu sfatul şi cu banii,
Ci însuşi cu capul ar fi datori
A ţării să fie ocrotitori.

Acestea zicea Vlad la divan
Şi la macar ce feliu de adunare,
Adăugînd că oricine, fie ţăran,
Tîrgoveţ, boiariu mic sau mare,
Mestec va avea cu limbă străină,
Cu capu-şi va plăti şugubină“[1]

Vlad Ţepeş luptă însă nu numai împotriva duşmanului dinăuntru, ci şi a celui dinafară, împotriva jugului otoman. Autorul îl prezintă pe Vlad în împrejurări care scot la iveală patriotismul lui, curajul şi vitejia de care dă dovadă. Cînd turcii năvălesc în ţară semănînd groază peste tot şi cînd lumea înspăimîntată aleargă buimăcită, Vlad, înarmat şi *„cu inima nefrîntă“*, aşteaptă pe păgîni pentru a-i înfrunta în luptă. Domnul muntean este un înalt exemplu de patriotism. El îşi iubeşte ţara şi poporul şi nu vrea să se plece jugului turcesc. Atunci cînd Catavolin, trimisul Porţii, pretinde ca ţara să plătească haraci sultanului, Ţepeş îi răspunde fără şovăire:

„Haracii sînt gata, supt aleasă
Încuietoare; dar a pătrunde
Nu poate acolo poftă străină
Într-alt chip, făr' cu sabia-n mînă.

De sultanului de dînşii îi pasă,
Vie să şi-i ducă, de să încrede!“

[1] *şugubină* — nelegiuire.

Iar ca răspuns la cererea de închinare îi poruncește solului să-i spună lui Mahomet:

„... că atunci cînd iepurii în goană
Vor lua pe ogari, lupilor moarte
Micii vor da, poate că atunci doară
M-oi închina; iar nu de-astă-oară!"

Iar comentariul din notă adaugă:

„Adecă aceasta va să zică că nu vra să se închine nice odată. Prea mărețe sînt cuvintele aceste de către un domn muntenesc către puternicul Mahomet!"

Autorul vrea astfel să sublinieze înaltul exemplu oferit de Vlad, care, redeșteptînd în popor „*vîrtutea ostenească*", a știut să-și apere țara cu abnegație și curaj.

În cîntecul VII se prezintă pe larg actele de vitejie săvîrșite de Vlad Țepeș, care, prin atacuri îndrăznețe și repetate, izbește fără încetare oștile turcești vîrînd groaza în dușmani.

Alt chip luminos este și cel al viteazului Argineanul, care înzestrat cu puteri supranaturale, își pune toată viața în slujba patriei și face minuni de vitejie împotriva turcilor. Atît Argineanul, cît, mai ales, Vlad Țepeș, întruchipează lupta hotărîtă împotriva cotropitorilor.

Conținutul de idei al operei.

Aspra critică socială și satira usturătoare se văd limpede în desfășurarea poemului. Scriitorul le subliniază însă și le accentuează totodată în bogatele „însămnări și luări-aminte". Aceste comentarii, adăugate în josul paginii și puse de autor în gura lui Mitru Perea și a altor personaje, sînt fără îndoială ale lui Budai-Deleanu. Ele ajută la înțelegerea intențiilor poetului și întregesc satira, atrăgînd atenția cititorului asupra adevăratului sens al celor spuse. De pildă, într-un pasaj poetul vorbește despre boierii de pe timpul lui Vlad Țepeș, care erau „*pizmași a tot bune rînduieli*" și care „*cocea sfaturi păgîne*". Acest pasaj este comentat de Mitru Perea astfel:

„Aici mă rog să nu gîndească cineva că prietenul mieu au vrut să zică pentru toți boierii, ci numai pentru acei de-atunci cari pizmuia lui Vlad".

Autorul atrage în acest chip atenția asupra faptului că cititorul trebuie să se gîndească nu atît la boierii de pe vremea lui Vlad Țepeș, cît la acei din timpul său. Exemplele s-ar putea înmulți. De la ironie pînă la protest, de la explicații filologice ori istorice pînă la critica directă, de la simplitatea voită a unora pînă la ținuta savantă a altora, notele stabilesc un fel de comentariu care amplifică satira *Țiganiadei*, subliniindu-i sensurile reale.

Poema este întrețesută cu episoade comice. De la adăpostul situațiilor care stîrnesc rîsul, autorul își desfășoară satira cu și mai multă tărie. Une-

ori, împingînd critica prea departe, el își dă seama de îndrăzneala atacului care i-ar putea aduce mari neplăceri. Astfel, criticînd cu asprime pe tinerii care nu se pot ridica la „*vîrtutea oștenească*“, singura în stare să frîngă „*lanțul robiei... cumplite*“, scriitorul își exprimă temerea justificată ca mai marii zilei, — pe care îi vede cum „*ridică sprincene*“ — să nu-i pună muza „*sub falangă*“.

Țiganiada cuprinde atacuri vehemente împotriva orînduirii feudale și a instituțiilor pe care ea se sprijină, împotriva samavolniciei celor puternici, împotriva exploatării și a tiraniei, precum și un îndemn hotărît la lupta împotriva asupririi.

O primă țintă de atac a scriitorului o constituie nobilimea feudală. Vlad Țepeș luptă împotriva boierilor hrăpăreți, fățarnici și lași, care — cînd vine vestea că turcii au năvălit în țară — în loc să se împotrivească dușmanului cotropitor, „*luasă fuga mai înainte*“. Goleman arată că boierii duc o viață de huzur, că „*șed în pălaturi nalte, toată zioa cu ciubuc în gură*“, iar Gogu spune despre ei că sînt „*ca nește lăcuste*“ care:

„... mîncă a pămîntului grăsime,
Trăind în volnicie[1] și silă,
Jupesc toată țara fără milă“.

În cîntecul IX puternicii vremii sînt pedepsiți cu chinurile veșnice ale vieții „de dincolo“. Iadul zugrăvit de Parpangel nu este decît locul în care sînt adunați laolaltă, spre a fi supuși la cazne, toți cei care împilează și jecmănesc. În acest loc de eternă ispășire, boierii nu pot lipsi:

„Așijdere pă domni și boieri
Care jupesc pă bietul țăran
Iau la sine dracii măceleri
Făr-a da pentru dînșii vr-un ban,
Hrănindu-i cu cătran și, în loc de apă,
Cu fiere mult amară îi adapă“.

De asemenea sînt pedepsiți toți cei care și-au adunat bogățiile pe spinarea norodului. În iad se află „*dughene tot cu marfă*“, în care negustorii vînd fel de fel de lucruri, căutînd să-și strîngă bani „*cu chipuri neînvoite*“. Lovind în negustorii lacomi ce tind să-și sporească avuția prin orice mijloace, Budai-Deleanu lovea în metehnele burgheziei.

Autorul *Țiganiadei* critică apoi cu multă asprime monarhia despotică, formă de guvernămînt ce pretindea că se întemeiază pe dreptul divin și care călca în picioare dreptul popoarelor. Pe monarhii tirani, autorul îi trimite de asemenea în focul Gheenei, unde „*șed legați pe tronuri înfocate, bînd sîn-*

[1] *volnicie* — despotism, tiranie.

ge fierbinte din potire", în timp ce dracii le spintecă pîntecele. Goleman, vorbindu-le celorlalţi despre ocupaţiile unui rege, le enumeră astfel:

„Doarme ca noi pă dungă, pă spate,
Sau cum vra, păn' se face zio;
Apoi sculîndu-să bea şi mîncă,
Sau îşi razămă capul în brîncă.

Apoi jalbe şi cereri ascultă
Şi le hotăreşte cum precepe
Făr-a-ş mai frînge capul cu multă
Învăţătură; ce nice-i închepe
Lui în mintea ha domnească de alte
Griji mai trebuincioase şi nalte,

Precum sînt ciferturi şi împlinele[1]
Ş-alte a domnii venituri grase.
Iacătă-vă a lui mai toate hele
Ostăneli şi greutăţi povăroase;
Într-altele apoi, cum socoteşte
Ş-îi vine în minte, aşa porunceşte."

Cea mai adîncă şi mai cuprinzătoare critică a monarhiei tiranice o face însă Slobozan care, înfruntîndu-l pe Baroreu (cîntecul X), dezvăluie toate relele şi viciile care rod monarhia şi o fac odioasă. Monarhul, avînd toată puterea în mînă, calcă legile şi domneşte după bunul său plac, înconjurîndu-se de curteni intriganţi şi vicleni. Astfel se statorniceşte tirania cea mai cumplită. Regele este „*un vierme pus la rădăcina a unui copaciu cu desfătate ramuri*", care îi roade măduva pînă ce acesta „*seacă şi cade*". Despotul aruncă asupra ţării biruri grele şi socoteşte vistieria „*ca moştenirea sa*". Într-o frumoasă comparaţie, Slobozan aseamănă „*împărăţia monarhicească*" cu o turmă de oi, iar pe monarh cu „*un păcurariu ce şeade a umbră*", le tunde şi le ia mieii pe care îi vinde sau îi înjunghie pentru sine.

Acestei forme de guvernămînt, Slobozan îi opune republica, pe care el o susţine cu multă tărie. În republică nu există privilegii, ci toţi au drepturi egale „*fie de viţă mare sau mică, aibă avuţie multă sau puţină*". Cetăţenii sînt cu toţii fii ai patriei, care face din fiecare un „om slobod":

„În răpublecă-s toţi cetăţenii
Fraţi şi fii a unii maice bune;
Ei sînt ai ţării deobşte moştenii,
Legea pre toţi asemene-i pune;
. . . . . .
Care-i mai vrednic dregătoreşte
Ales fiind cu deobşte voinţă".

[1] *împlineală* — impozit.

Scanned with OKEN Scanner

Atacul scriitorului se îndreaptă și înspre biserică și clerul corupt. Lăcomia și fățărnicia fețelor bisericești sînt dezvăluite cu indignare:

„Papa vinde darurile sfinte
Pentru gălbănași; iar patriarhul
Din Vizanț le cumpără înainte.
Din episcop pînă la eclisiarhul,
Toți își prevînd cele cumpărate,
Ce trebuia să fie în dar date".

Inchiziția „sfîntă" și fanatismul religios — care folosesc drept argumente de convingere măciuca și toporul — sînt demascate. E satirizat fariseismul și îmbuibarea prelaților, care despoaie credincioșii, făgăduindu-le în schimb *„raiul viitor"*. Corcodel vorbește despre preoții care ospătînd *„la botez și la nunți, la zăifeturi, cumîndări și mese"*, își iau tot *„partea ha mai mare"*, iar Cucul spune că vlădicii și popii:

„Cu o mînă te blagoslovesc,
Cu alta dă averi te jecuiesc".

Budai-Deleanu este la fel de neîndurător și cu tagma călugărească, trăgînd la o parte vălul de minciună ce acoperă viața din mănăstiri. Diavolul, luînd chipul unei fete, pătrunde într-un schit, unde ispitește călugării și-i încaieră între ei.

Autorul *Țiganiadei* lovește și într-o altă instituție a orînduirii din timpul său: justiția, pe care el o cunoaște îndeaproape, despre care știe că apără privilegiile nobililor. De aceea în iad se află și *„judecătorul ce lua mită pentru ca să facă strîmbătate"*.

Statul despotic, împreună cu întreaga sa rețea de instituții, pentru a putea menține mecanismul exploatării, ținea poporul în bezna neștiinței, prielnică pentru tot felul de credințe deșarte. Budai-Deleanu ia atitudine și împotriva obscurantismului și misticismului, mai ales în notele ce însoțesc textul poemei.

De asemenea, el critică războaiele de jaf și *„moleața junie"* ușuratecă și lipsită de virtute ostășească. După cum s-a văzut, prezentînd unele slăbiciuni ale căpeteniilor țiganilor, Budai-Deleanu a criticat în realitate anumite slăbiciuni ale poporului, cum ar fi lipsa de unire, lipsa de curaj, lenea, supunerea oarbă. În nenumărate rînduri scriitorul „moralisește", adică dă sfaturi poporului și-i arată calea pe care să meargă pentru a se ridica la altă viață. Îndemnul la unire exprimat de Drăghici, chiar la începutul poemului, dovedește că și Budai-Deleanu era însuflețit de aceeași grijă pentru soarta poporului său, ca și ceilalți reprezentanți ai *Școalei ardelene*.

Țiganiada cuprinde însă și îndemnuri hotărîte la luptă. Gîndindu-se la eroii și vitejii de altădată, care curățau pămîntul de „tirani" și scoteau din

robie „*neamuri întregi*“, deoarece „*nu răbdau ca asuprit să fie cel mai slab de către cel mai tare*“, scriitorul arată că drumul pe care trebuie să apuce poporul pentru a scutura jugul asupririi nu poate fi altul decît al luptei deschise:

„Un coif în cap, o sabie în dreapta,
Inimă în piept și scutul în stînga,
Cu vîrtute și minte deșteaptă,
Aceste sînt care pot să frîngă
Lanțul robii tale cumplite,
O, neamul mieu, de tot ovilite!“

Tocmai pentru că reprezintă acest ideal de bărbăție, gîndul scriitorului se îndreaptă cu admirație spre figura lui Vlad Țepeș, care înflăcărînd poporul la „*bătaia adînsă*“ a dus o luptă înverșunată pentru scuturarea jugului turcesc. Îndemnul la luptă străbate toată opera și nu este o întîmplare că poema se încheie tocmai cu acest îndemn.

Toate acestea arată limpede că Ion Budai-Deleanu este întîiul nostru mare scriitor care prin scrisul său se ridică împotriva orînduirii nedrepte a timpului său și care îmbărbătează poporul la luptă fățișă. Îmbrățișînd năzuințele maselor, el este însuflețit de un cald patriotism, iar *Țiganiada* cuprinde un protest curajos împotriva asupririi.

Compoziția poemului și realismul imaginilor.

Datorită înaltului conținut de idei și formei sale artistice, *Țiganiada* are o mare valoare literară, fiind prima epopee a literaturii noastre și pînă astăzi singura realizată. Budai-Deleanu a asimilat artistic experiența scriitorilor clasici (Homer, Virgiliu, Tassoni, Casti, Ariosto, Tasso), iar modelele oferite de literatura universală i-au ajutat în propria sa muncă de creație. Prin oglindirea realității vremii lui, prin psihologia eroilor și zugrăvirea culorii locale, prin prospețimea limbii și în general prin spiritul său popular, *Țiganiada* este o operă întru totul originală, născută din realitățile românești ale epocii. Însuși Budai-Deleanu era conștient de acest lucru și îl accentua:

„În urmă trebuie să știi, bade Pereo, cum că această operă (lucrare) nu este furată, nici împrumutată de la vreo altă limbă, ci chiar izvoditură noao și orighinală românească. Deci, bună sau rea cum este, aduce în limba aceasta un product nou“.

Înaintatul conținut de idei al operei a determinat și o reușită formă artistică. Reflectării realității de pe poziții avansate îi corespunde realismul imaginilor. Descrierile și mijloacele realiste se întîlnesc la tot pasul și sînt folosite din plin chiar și la prezentarea elementelor supranaturale: dracii din iad, sfinții creștini, pădurea nălucită, vrăjile săvîrșite. Înfățișarea muncilor iadului și a frumuseților raiului sînt exemple tipice de descrieri realiste. Raiul lui Parpangel este întruparea visului aceluia ce a răbdat de foame o viață întreagă:

„Rîuri dă lapte dulce pă vale
Curg acolo și dă unt păraie,

Țărmuri-s de mămăligă moale,
Dă pogăci[1], dă pite și mălaie!
O, ce sîntă și bună tocmeală!
Mînci cît vrei și bei făr-ostăneală.
. . . . . .
Dealurile și coastele toate
Sînt dă caș, dă brînză, dă slănină;
Iar munții și stînce gurguiate
Tot dă zăhar, stafide, smochine!
De pe ramurile dă copaci
Spînzură covrigi, turte, colaci.
Gardurile acolo-s împletite
Tot cu fripți cîrnăciori lungi, aioși[2],
Cu plăcinte calde streșinite
Iar în loc dă pari, tot cîrtaboși..."

Nu ni se prezintă aici o viziune paradisiacă, ci o imagine jinduită în viața adevărată de poporul care a flămînzit, îndurînd lipsuri și nevoi.

Țiganiada cuprinde tablouri realiste de o mai mare întindere, care prin forța lor descriptivă sau narativă rămîn întipărite multă vreme în mintea cititorului. Așa sînt: defilarea cetelor țigănești din cîntecul I și încăierarea țiganilor de la sfîrșitul poemei (cîntecul XII).

Autorul știe să zugrăvească cu multă măiestrie forfota mulțimilor, învălmășeala din scenele de bătaie, înghesuiala și buimăceala în goana pribegiei. Iată un moment din bejenia mulțimii îngrozită de năvala turcilor:

„Fug copii cu tinere copile,
Fug muieri cu mititei în brață;
Iară cei mai încărcați de zile
Îi mîngîie și le sînt povață.
De vaiet amar, țipete, jele
Plini-s codrii, cîmpii și vîlcele.

Ici unul își poartă pruncii în spate,
Altul colea pe slabul părinte;
Cel-ar fugi, bietul, dar nu poate
Și stă ca zăpăcit de minte,
Neștiind cui mai curînd s-ajute:
Pruncilor sau muierii căzute.

Nepotul duce pe moș de mînă,
Moașa[3] pe nepoției și nepoate
Iară nora pe soacră-sa bătrînă..."

Alteori tablourile creează atmosfera potrivită pentru cele ce se vor întîmpla. Astfel, este semnificativă descrierea nopții cu care începe cîntecul VI,

[1] *pogace* — turtă de mălai, plăcintă.
[2] *aios* — cu usturoi (de la *ai* — usturoi).
[3] *moașă* — bunică.

descrierea precedînd sfatul dracilor din împărăţia întunericului. În timp ce se lasă noaptea, iar vitele se odihnesc „prin stăure“,

„Numa fieri priveghea răpitoare
Şi bărbaţii cu cugete rele;
Lupul gonea după căprioare,
Buha vîna în tufe păsărele;
Ş-îmbla ş-alte jivini stricătoare
Ce întunerec iubind fug de soare.

Era vremea tocma întăiaş dată
Cînd cîntă cocoşii de cu sară,
Ş-încălecînd mături sau lopată
La Rătezat strigoile zboară;
Cînd se preîmblă cele frumoase
Strîmbînd oamenilor dreptele oase.

Toate adecă odihnea cele bune,
Numa cele rele blăstămate
Îmbla după a lor înşelăciune,
Cum sînt duhurile necurate,
Care nu dorm nice odinioară,
Ci noaptea în toate părţile zboară“.

Fără îndoială că sfatul dracilor este anticipat în cel mai potrivit chip de o asemenea noapte prin care mişună fiarele sălbatice şi duhurile necurate.

Descrierile au uneori un mare colorit, datorită numeroaselor epitete care sporesc pitorescul versului (de pildă tabloul defilării ţiganilor); alteori, cînd acţiunea se precipită, dinamismul mişcării este transmis prin abundenţa verbelor. Vlad, lovind pe turci,

„... trupuri polignește[1],
Rînduri întregi prăvale ş-oboară,
Taie, surpă, dar mai mult stropşeşte
. . . . . .
Frînge, spintecă, încoalţă ş-îngheară“.

Datorită faptului că satira socială, protestul şi atacul trebuiau întreţesute cu iscusinţă în cuprinsul poemei, autorul a avut de întîmpinat greutăţi în ceea ce priveşte compoziţia. El a împletit însă cu multă măiestrie cele două acţiuni paralele: întîmplările din tabăra ţiganilor şi cele legate de Parpangel, folosindu-se de o serie de episoade necesare pentru a-şi strecura protestul faţă de nedreptăţile sociale ale vremii lui. Elementele supranaturale, ca şi în producţiile populare, capătă o valoare simbolică, întărind satira socială.

Comicul „Ţiganiadei“.

Budai-Deleanu e un artist al umorului. Peripeţiile conduse în mod meşteşugit spre un sfîrşit neaşteptat, alăturarea unor situaţii contrastante, precum şi o seamă de alte mijloace de expresie pun în lumină verva scriitorului şi toate se

[1] *poligni* — a doborî.

îmbină de-a lungul paginilor, contribuind la realizarea diferitelor forme de comic ale *Țiganiadei*.

Episoade, cum ar fi acela în care porcii sălbatici dau năvală peste străji, sau acela în care se relatează încăierarea țiganilor cu cireada de boi îndrăciți — vădesc un autentic comic de situații, bogat reprezentat în poemă și mînuit cu mare măiestrie. Astfel, episodul în care se relatează pătrunderea dracului în mănăstire și oarba încăierare a călugărilor, este — pentru scriitor — nu numai prilej de rîs, ci mai ales un bun pretext pentru a face o critică aspră tagmei călugărești.

Notele umoristice sînt de cele mai multe ori mascate de tonul serios și grav al autorului, ceea ce le sporește și mai mult efectul. Neagul, iubitorul de dreptate, „*numai de o parte aude*"; Tandaler, priceput în treburile ostășești, sfătuiește oamenii să se lupte cu ochii închiși spre a nu se speria de fața „*înfricoșată a vrăjmașului*". El cade victimă aplicării propriului său procedeu și ajunge să se bată cu „*un taur moldovenesc*", care îi răspunde „*cu două tari dovezi ce avea în frunte*"; Parpangel, fiind silit a se apăra, ajunge de nevoie „*mare viteaz*", ceea ce îl duce la concluzia că și „*calul bun face vitejii cîteodată*". Această concluzie o împărtășește cu toată seriozitatea și altora ca un fapt neîndoielnic, rezultat dintr-o experiență personală. O căpetenie, înfierînd frica oștenilor săi, le vorbește acestora astfel, dîndu-le un strălucit „exemplu" de „curaj":

„Care să teme să poate ascunde!
Iacă codrul! Dară cui voinică
Încă în sînișor inima bate,
Locului va sta pănă cînd poate".

Umorul e prezent și în notele ce însoțesc textul, în alăturări pline de tîlc ale unor noțiuni contradictorii, sau în jocurile de cuvinte făcute cu numirile de oameni sau de localități. Așa, de pildă, comentatorul care face observațiile lingvistice se numește „Filologos"; cel cu notațiile savante „Kir Erudițian". Pergamentele pe care se află înscrisă istoria țiganilor se găsesc ori în mănăstire la Cioara, ori la mănăstirea Zănoaga. Cetele țigănești poposesc în localități cu numele Flămînda, Alba, Inimoasa, Spăteni.

Versificația, limba, stilul. Folosirea elementelor folclorice.

În ceea ce privește versificația, dincolo de unele stîngăcii pe care le prezintă ritmul și în afară de unele forme lexicale forțate din necesități de rimă sau măsură, *Țiganiada* reprezintă în literatura noastră o etapă însemnată în dezvoltarea mijloacelor artistice, specifice poemului epic.

Versurile *Țiganiadei*, folosind experiența cîntărețului popular în ceea ce privește arta versificării, depășesc simpla structură a versului popular. În folosirea mijloacelor de expresie și în general a procedeelor stilistice, autorul se dovedește a fi un poet înzestrat cu o serioasă pregătire clasică și cu o înain-

tată tehnică poetică. El folosește pe o scară largă comparațiile de factură clasică. Despre vitejia și dîrzenia lui Vlad Țepeș se spune astfel:

„Cum rîul de munte primăvara,
Cînd în pripă neaua să topește,
Dintru nălțime urnind povara
Apelor, să varsă și bujdește,
Toate înecă, surpă și prăvale
Și nu-i ce să-l oprească în cale,

Așa Vlad neînvinsul să răpede
Și cu șireaguri nespăimîntate
Frînge, taie ce nainte vede,
Surpă, răstoarnă, calcă, străbate
Și nu-i vîrtute, nice tărie
Să-l contenească sau drum să-i ție".

Îndrăznețul și neașteptatul atac al oștirii muntene care izbește pe turci este întocmai:

„Ca pîrjolul, ce întîi prin frunzare
Merge nădușit pe zios cu mică
Flacără, iar după ce din rare
Tufe răzbi din brădet, să rădică
Bobotind[1] în văpaie, apoi prinde
Vînt și în urmă tot codrul încinde".

Astfel de comparații au o mare putere de sugestie. Țiganii se îmbulzesc grămadă și „*ș-ascund capetele*" de frica turcilor:

„Cum oile blînde prin ocoale
Cînd aulmă[2] lupul pe de-aproape
Ascunzîndu-și capetele sale,
Care de care pre cît încape
Între celelalte să vîrește,
Iar de apărat nici una gîndește".

Rima adesea este bogată și ingenioasă: substantive ca „poartă", „vine", „sară", rimează cu omonimele lor verbale; adjective rimează cu substantive proprii (mișel — Cucavel, maestru — Sestru). De asemenea rimează verbe cu adjective sau cu alte forme verbale incomplete ce se continuă în versul următor, prilejuind și procedeul „încălecării" („zisă" — „ca să mi să"... sau cu „ți să"... etc). Uneori o conjuncție și un pronume rimează cu un nume propriu („și el"— „Aristotel"). Desigur că asemenea procedee variate nu sînt

[1] *boboti* — a arde cu vîlvătaie.
[2] *aulma* — a adulmeca, a simți.

ale poeziei populare, ci aparţin măiestriei autorului. Budai-Deleanu este astfel — şi din acest punct de vedere — printre primii poeţi ai literaturii noastre care ridică poezia romînească la un înalt nivel artistic.

Limba în care este scrisă *Ţiganiada* este plină de prospeţime. Scriitorul şi-a dat seama de faptul că limba literară din acel timp era prea puţin modelată şi s-a plîns de „neajungerea" acestei limbi. În limba literară a epocii respective nu pătrunsese cu totul limba vorbită, încît ea era încă îngreuiată de canoanele lexicale ale textelor bisericeşti sau cu caracter oficios. Din această pricină şi în *Ţiganiada* mai persistă pe-alocuri unele forme greoaie.

Scriitorul s-a menţinut însă mereu în strîns contact cu bogăţia limbii populare. Aceasta l-a făcut să renunţe la formele anchilozate ce se întîlneau în lucrările scrise ale timpului şi să folosească limba vie şi mult mai evoluată a poporului. Astfel, Budai-Deleanu are meritul deosebit de a fi îmbogăţit limba literară prin promovarea limbii populare. El a preţuit poezia populară, iar în poemă menţionează şi rapsozii populari, pe bătrînii, ciobanii, cimpoierii sau „orbeţii" de prin tîrguri. Aminteşte cîntecele de vitejie despre eroii cunoscuţi, cîntece care circulă în masele populare. De asemenea el a cunoscut o mulţime de obiceiuri, credinţe şi datini, iar contactul cu aceste producţii folclorice a fost direct, nu stabilit prin mijlocirea ţiganilor lăutari, aşa cum s-au petrecut lucrurile cu primii poeţi din Moldova şi Muntenia. Tocmai această asimilare directă a folclorului explică folosirea creatoare a literaturii şi limbii poporului, precum şi mînuirea elementelor folclorice atît în caracterizarea personajelor, cît şi în realizarea poetică a fantasticului — fapt ce constituie un mare merit al lui Budai-Deleanu.

Scriitorul foloseşte uneori neologisme („antişambră", „egoist", „himere", „intriganţi", „melanholie", „patron", „periferie"), îmbogăţindu-şi astfel posibilităţile de expresie. Vocabularul său se alimentează însă din limba vie a poporului, de unde a luat o sumedenie de termeni care au împrumutat poemei plasticitate şi vigoare realistă. Budai-Deleanu nu a căutat regionalismul rar, ci a transpus pur şi simplu limba poporului, încît astăzi un ţăran din părţile Orăştiei, citind *Ţiganiada* aproape că nu are nevoie de glosar. Cuvinte şi expresii ca: „aiaptă", „băieş", „a bate lela", „a bujdi", „buiguială", „cărigă", „cricală", „a dejghiina", „găvălie", „năsîlnic", „a se pune în poară", „pogace", şi altele au o mare circulaţie şi acum.

Dar poetul însuşi creează o mulţime de cuvinte noi prin procedeul derivării sau foloseşte forme noi gramaticale. Iată cîteva exemple care ilustrează productivitatea lexicală şi de forme gramaticale întîlnite în *Ţiganiada*: Ziea, dumnezoaie, dracă, palată (feminine de la: zeu, Dumnezeu, drac, palat); bogătate, înţălepţie, păgînie, slobozie (substantive formate de la adjectivele corespunzătoare: bogat, înţelept, păgîn, slobod); termeni noi

Scanned with OKEN Scanner

alcătuiți prin diferite procedee de la alte cuvinte: „berbecare" (izbitura făcută de un berbec, care lovește cu capul), „cetioară" (diminutiv de la „ceată"), „ciuhoși" (urîți, zdrențăroși, de la „ciuhă"—sperietoare de păsări), „corbiș" (adverb format de la substantivul „corb"), „iubeață" (iubitoare), „negrijă", „ocrotință", „prisosnic" (de prisos), „povăroase", „scîrbeață", „șăgace" (adjective de la povară, scîrbă, șagă), „a obrăzui" (a modela, a desena chipul cuiva).

În poemă se întîlnesc la tot pasul locuțiuni populare, proverbe și zicători, cum ar fi: „*la fala goală traista-i ușoară*", „*fuga-i rușinoasă, dară-i din toate mai sănătoasă*", „*ajunge un băț la un car de oale*", „*cui vra norocul, și durmind îi cade para în gură*". Autorul știe să aleagă și cele mai potrivite cuvinte pentru a da exprimării sale exactitate și umor: Urgia „*privea corbiș*", țiganii „*sfătuiau din prînz pănă-n cină*", un personaj îi „*șterge o palmă*" altuia care „*se născocoară*", țiganii fac „*ciorobor*", un „*viteaz*" își încurajează cetașii „*inimîndu-i din gură*".

Notația precisă și economia mijloacelor verbale dau versului expresivitate. Iată un instantaneu:

„Cade ciurariul ca mort pe spate
Și căzînd furca din mînă-i pică:
Pămîntul cu picioarele bate..."

Dînd dovadă de o înaltă conștiință artistică, autorul face deosebire între vorbirea diferitelor personaje, punînd în gura fiecăruia cuvinte potrivite felului său de a fi. Într-o notă din josul paginii se și spune aceasta: „*Poetul în voroava sa deobște... întrebuințează cuvinte obștite între țărani, afară de tîmplări cînd vorbește altcineva căci atunci așa-și chibzuiește voroava ca să fie cuviincioasă persoanei care vorbește*". Burda, fierarul, vorbește colțuros, într-un limbaj cacofonic; Tandaler în cuvinte ce oglindesc semeția lui, iar Parpangel întrebuințează totdeauna — și pe cît îi stă cu putință — vorbe alese.

Numele personajelor sînt alese de scriitor în mod intenționat pentru a le caracteriza. Uneori numele lor sînt simbolice: Romîndor, Slobozan; alteori definesc precis personajul: Gogoman cere pază pentru oastea țigănească înarmată. Alături de viteji ca Argineanul sau Florescul de la Vercicani, ori de comentatori ca Erudițian, Criticos, Căpitan Pățitul, Popa Nătărău din Tîndarînda, Arhonda Suspusanul, Arhonda Suflănvînt, se întîlnește marea diversitate de nume țigănești: Janalău, Corcodel, Sfîrcul, Aordel, Șoșoi, Găvan, Parnavel, Mozoc, Titirez și alții. În privința grijii cu care a căutat cele mai potrivite nume care să oglindească dintru început specificul personajelor, Budai-Deleanu poate fi considerat, pe drept cuvînt, un precursor al lui Alecsandri și Caragiale, care au folosit în chip strălucit acest procedeu.

Ţiganiada este întîia operă literară românească de mari proporţii care se impune prin caracterul său realist, prin aspra critică socială a orînduirii vremii. *Ţiganiada* oglindeşte din plin năzuinţele arzătoare ale poporului, care au fost îmbrăţişate de autor şi în numele cărora a lovit în asupritori şi în uneltele lor. Datorită acestui fapt, opera lui Budai-Deleanu are un adînc caracter popular atît prin bogatul conţinut de idei, cît şi prin forma sa, care foloseşte în mod creator limba vie a poporului. Toate acestea fac din *Ţiganiada* o operă valoroasă a literaturii noastre.

M. 14. 4792

Scanned with OKEN Scanner

LITERATURA ROMÎNĂ ÎN SECOLUL AL XIX-lea

CULTURA ŞI LITERATURA ROMÎNĂ ÎN PRIMUL SFERT AL SECOLULUI AL XIX-lea

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului al XIX-lea se dezvoltă tot mai mult în Principatele romîne relaţiile de producţie capitaliste, producîndu-se prefaceri în sînul vieţii economice şi sociale. Mărirea schimbului de mărfuri cu piaţa internaţională contribuie la dezvoltarea noilor relaţii de producţie în agricultura noastră.

Puterea boierimii nu mai stă în îndestularea hambarelor proprii cu produse de tot felul, ci în bani cît mai mulţi pentru comerţ, pentru haraciul pe care domnii îl trimiteau Porţii în vederea întăririi domniei. Boierului îi trebuie produse cît mai multe, ca să le poată vinde şi chiar exporta, fiindcă numai astfel poate să agonisească bani.

Din această cauză, ţărănimea iobagă are de îndurat o exploatare din ce în ce mai crîncenă. Se înmulţesc zilele de clacă: astfel, în 1805, în Moldova, ele ajunseseră între 30 şi 40 zile pe an. Sporeşte jefuirea de pămînturi a ţărănimii libere (produsele acestor pămînturi fiind aducătoare de bani). În primul rînd, li se iau ţăranilor locurile de păşunat şi pădurile, deoarece vitele şi lemnul sînt articole însemnate, cu căutare în comerţul timpului. Birurile de toate felurile, născocite atît de marea boierime cît şi de domni, înrăutăţesc situaţia ţărănimii.

În această epocă comerţul extern al Principatelor romîne era încă monopolizat de Imperiul Otoman, ceea ce constituia o frînă în calea dezvoltării relaţiilor de producţie capitaliste. Pentru a putea îndeplini obligaţiile către Poartă se produc în ţările noastre în cantităţi mari: unt, lînă, piei, carne sărată, grîu, miere, ceară, lemn, vinuri. Strîngerea acestor produse de către trimişii Porţii — beilicii — se făcea prin jaf şi silnicie.

Lupta împotriva jugului otoman merge astfel mînă în mînă cu repetatele încercări ale maselor ţărăneşti, ale meşteşugărimii, ale negustorimii şi chiar ale micii boierimi de a lovi în orînduirea feudală.

Scanned with OKEN Scanner

Fenomenul cel mai însemnat al epocii, cu larg răsunet în toate domeniile vieții sociale, este destrămarea tot mai accentuată a relațiilor feudale, sub presiunea noilor relații de producție capitaliste, în dezvoltare.

Acest fenomen are loc pe o scară largă în tot sud-estul Europei și în Rusia. Înfrîngerea lui Napoleon în 1812, pe cîmpiile Rusiei, a făcut ca lupta forțelor progresiste împotriva absolutismului feudal țarist să se intensifice. În anul 1816 ia ființă în Rusia mișcarea decembriștilor, alcătuită din elemente ale nobilimii ocupînd funcții în armată. Decembriștii au încercat în 1825 ca, printr-o răscoală militară, să desființeze țarismul și legiuirile orînduirii feudale. Mișcarea decembriștilor a avut un mare răsunet în viața socială și culturală a imperiului țarist. Ea a exercitat o influență rodnică și în viața noastră socială și culturală. Marele poet Pușkin este un reprezentant, în literatură, al ideologiei decembriștilor, cu care era în strînsă legătură. De altfel critica aspră a feudalismului își avea în literatura clasică rusă o tradiție mai veche prin opera lui A. N. Radișcev (1749 — 1802), autorul vestitei *Călătorii de la Petersburg la Moscova*. O asemănare izbitoare cu această carte, prin compătimirea maselor țărănești exploatate, o are în literatura noastră *Însemnare a călătoriei mele* de Dinicu Golescu.

În directă legătură cu mișcarea decembriștilor, se formează în sudul Rusiei mișcarea eteriei, care, condusă de Alexandru Ipsilanti, general în armata rusă, avea ca scop eliberarea popoarelor din sud-estul Europei de sub jugul otoman și desființarea privilegiilor feudale.

Răscoala lui Tudor Vladimirescu (1821) este astfel un moment dintr-o vastă mișcare de eliberare socială și independență națională a întregului răsărit al Europei. În felul acesta apare ca foarte legitimă preocuparea marelui poet Pușkin pentru eterie și răscoala lui Tudor Vladimirescu, față de care își exprimă admirația.

Proclamația lui Tudor arată rostul răscoalei din 1821:

„Fraților locuitori ai Țării Romîne, veri de ce neam veți fi, nici o pravilă nu oprește de a întîmpina răul cu rău. Șarpele cînd îți iesă înainte, dai cu ciomagul de-l lovești ca să-ți aperi viața, iar nu ca să-i iei viața carea mai de multe ori nu să primejduiește"... „Că ne ajunge, fraților, atîta vreme de cînd lacrimile noastre de pe obrazele noastre nu s-au mai uscat".

Chemînd poporul la luptă, Tudor lămurește că răscoala s-a dezlănțuit împotriva „*tiranilor boieri*":

„... numai binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să să jărtfească ... pentru folosul de obști".

De asemenea, o altă proclamație pe care o dă Tudor la 14 mai 1821, cînd părăsește Bucureștii, înscrie ca unul din scopurile principale ale răscoalei: lupta împotriva Imperiului Otoman:

„Să deșertăm pușca noastră în carne de turc... luptîndu-ne cu vrăjmașul cu îndrăzneală și inimă voinicească".

Deşi răscoala lui Tudor a fost înăbuşită de cotropitorii turci, ea reprezintă un moment de seamă în lupta împotriva boierimii exploatatoare, în lupta pentru eliberarea naţională şi socială a poporului nostru. Tudor Vladimirescu rămîne o mare figură de luptător pentru cauza celor năpăstuiţi. Izbind cu putere în orînduirea feudală, mişcarea din 1821 arată dîrzenia poporului, avîntul revoluţionar în lupta pentru libertate care va creşte neîncetat. După cum afirmă marele patriot N. Bălcescu, revoluţia din 1848 a fost *„dezvoltarea progresivă din Moldova a revoluţiei din 1821"*.

Îndată după înecarea în sînge a răscoalei lui Tudor, elemente progresiste organizate după modelul revoluţionarilor „carbonari" din Italia alcătuiesc în 1822 constituţia numită a „cărvunarilor". Constituţia este violent atacată de marea boierime, care se vedea ameninţată în privilegiile sale. Deşi n-a putut fi aplicată, constituţia cărvunarilor este încă o formă a luptei duse împotriva orînduirii feudale şi a jugului turcesc.

Ideile de libertate socială şi deşteptare naţională capătă o largă răspîndire în această epocă. În domeniul culturii se observă numeroase semne de înnoire.

ÎNTÎILE ŞCOLI ÎN LIMBA NAŢIONALĂ

Ajutat de boieri cu dragoste de cultură, ca Iancu Văcărescu şi Iordache Golescu (fratele lui Dinicu), Gheorghe Lazăr deschide în 1818, la Sf. Sava, prima şcoală superioară în limba romînă din Ţara Romînească. Pentru aşezarea şcolii pe temelii solide, Lazăr trebuie să-şi întocmească singur manualele de care avea nevoie. El publică un abecedar — *Povăţuitorul tinerimii* (1820), — în a cărui prefaţă arată că şi-a propus să pună *„toate cărţile scolasticeşti, în bună regulă, în limba patriei"*.

Gheorghe Lazăr

Şcoala lui Gh. Lazăr avea o orientare progresistă. Ea era o *„şcoală de ştiinţe filosoficeşti şi matematiceşti, o şcoală de inginerie"*. Pentru învăţămînt a mai scris Gh. Lazăr o *Aritmetică matematicească* şi o *Trigonometrie*.

În timpul răscoalei de la 1821, Gh. Lazăr a fost alături de Tudor Vladimirescu. După înăbuşirea răscoalei, el a încercat în zadar să-şi redeschidă

Scanned with OKEN Scanner

școala. Încercările sale au fost întîmpinate cu dușmănie de boierime. Amărît, Lazăr a trebuit să se retragă în Transilvania, în satul său natal, Avrig, unde a murit în 1823, în cea mai mare sărăcie.

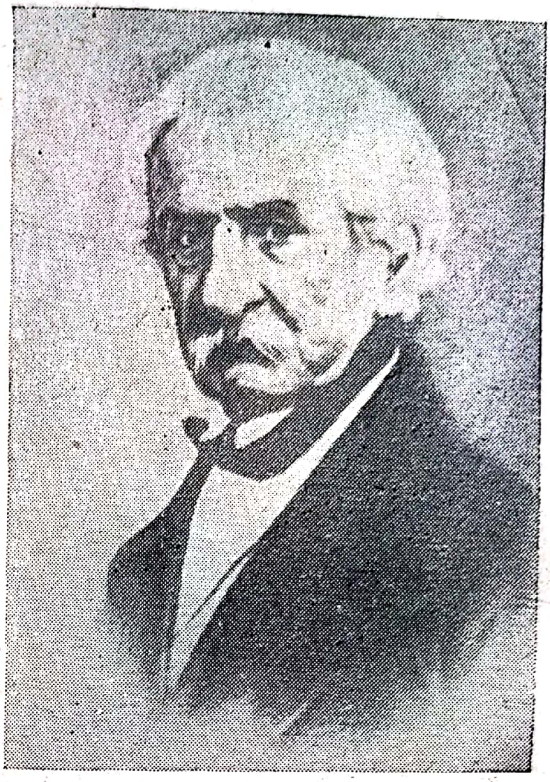

Gheorghe Asachi

Rolul lui Gh. Lazăr, ca înnoitor al învățămîntului din Muntenia în limba națională, l-a avut în Moldova Gh. Asachi, figură luminoasă de cărturar umanist, cu largi cunoștințe în domenii variate. El era doctor în filozofie, inginer, desenator și gravor talentat, poet și dramaturg. În 1813, Asachi înființează primele cursuri în limba romînă la școala de la Trei Ierarhi, unde limba de predare era greaca. Asachi predă cursuri de matematică teoretică și practică, însuflețind lecțiile sale cu considerații patriotice asupra istoriei romînilor.

În 1818 el scoate prima promoție de ingineri formați în țară. În 1821 Asachi trecu în Rusia, refugiindu-se din fața oștilor turcești care intraseră în Moldova pentru a reprima mișcarea lui Ipsilanti și a lui Tudor. Bun cunoscător al limbii și literaturii ruse, se va afirma ca un propagandist activ al culturii înaintate ruse.

În 1828, Asachi reorganizează școala de la Trei Ierarhi, introducînd, în mod exclusiv, limba romînă în predarea cursurilor.

Frămîntările social-politice dinainte și după răscoala lui Tudor au un ecou puternic în activitatea literară a unor boieri cu dragoste de cultură ca: Dinicu Golescu, Ionică Tăutu și Iancu Văcărescu.

Poeții Văcărești. Ienăchiță, Alecu și Nicolae Văcărescu se trag dintr-o veche familie boierească. Datorită culturii pe care și-au însușit-o, ei sînt primii poeți ai literaturii noastre în ale căror opere pătrund ecouri ale vieții maselor populare, precum și accente de critică împotriva orînduirii feudale. Activitatea lor poetică și culturală se desfășoară la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Scrierile lui Ienăchiță, Alecu și Nicolae Văcărescu oglindesc însă, alături de idei înaintate, și modul de viață feudal al acestor poeți boieri, cu inevitabilele lui influențe asupra mentalității despre lume și societate.

Printre poeziile lăsate de Ienăchiță Văcărescu, care a trăit înaintea acestui moment cultural, dar care prin activitatea și preocupările sale e legat

Ienăchiță Văcărescu (portret de Chladek)

de el, stă la loc de cinste testamentul său literar, în care poetul își arată dragostea de patrie și de limba poporului, conștiința că limba literară trebuie necontenit îmbogățită:

„Urmașilor mei Văcărești!
Las vouă moștenire:
Creșterea limbii romînești
Ș-a patriei cinstire."

În studiul său *Poeții Văcărești*, Odobescu vorbește cu admirație de aceste cuvinte memorabile și numește testamentul în versuri „*cel mai nobil legat ce putea lăsa un om de geniu posterității sale*".

Vrednice de luat în seamă, din punct de vedere artistic, sînt poeziile *Amărîtă turturea* și *Într-o grădină*, compuse de Ienăchiță Văcărescu sub influența poeziei populare. Poezia *Amărîtă turturea*, pe care Odobescu o numește o „*duioasă elegie*", o „*poetică nestemată*", este inspirată din doina care cîntă jalea turturelei rămasă singură. Urmînd modelul popular, pe care poetul l-a cunoscut prin lăutari, această poezie ne arată măsura în care Ienăchiță Văcărescu și-a aplecat urechea ca să asculte ecouri din creația artistică a poporului. Este interesant că atunci cînd poetul boier a simțit nevoia să-și exprime sentimentele, propria durere cu prilejul pierderii soției sale, a recurs la poezia populară.

Poezia *Într-o grădină* este inspirată din literatura populară aromînă, pe care probabil că poetul a cunoscut-o prin filieră grecească.

Acest „*părinte al limbii*", cum îl numește Odobescu, este autorul unei cărți de gramatică pe care a tipărit-o în 1787, în două ediții (Rîmnicul-Vîlcea și Viena): *Observări sau băgări de seamă asupra regulilor și orînduielilor gramaticei romînești.*

Înaintea acesteia, mai fuseseră alcătuite gramatici de către Dimitrie Eustatievici din Brașov (1757, în manuscris), de către Samuel Micu și Gheorghe Șincai (tipărită la Viena în 1780).

Mergînd așadar pe o cale abia deschisă, Ienăchiță Văcărescu înzestrează cultura noastră cu „observările" sale, în cursul cărora se ocupă de morfologie, pronunție, ortografie și versificație. Atenția acordată de Ienăchiță Văcărescu

Scanned with OKEN Scanner

problemelor de gramatică a limbii romîne, „*limba patriei noastre*“ — cum o numește el, — constituie un element cultural însemnat în această epocă. Meritul lui Ienăchiță este acela că-și bazează gramatica pe limba vie a poporului. Capitolul intitulat *Pentru construcțiune figurată* este una din primele încercări de stilistică din literatura noastră:

„Simțind că cel dintîi pas al limbilor spre cultură și armonie este poezia, el se încearcă a da reguli prozodiei romînești“ (Al. Odobescu: *Poeții Văcărești*).

Prețioasă este de asemenea și părerea sa despre necesitatea îmbogățirii limbii romîne cu termeni noi, necesari studierii științelor:

„O viață nu atît de lungă cît plină de fapte și de lucrări folositoare a însemnat acestui nobil bărbat un loc nepieritor în analele romînești; faptele-i însă au rămas legate de epoca în care el a trăit, epocă tristă pentru noi, tabel întunecos și umilitor, în care ne place totuși a întrevedea umbra lui mai demnă și mai măreață, dar lucrările sale în cercul literar, acelea vor rămînea ca pietre unghiulare pe care s-au așezat temeliile literaturii noastre“. (Al. Odobescu: *Poeții Văcărești*.)

Cei doi fii ai lui Ienăchiță Văcărescu, Nicolae și Alecu, continuă tradiția literară a familiei. Și ei scriu versuri ușoare, de petrecere, caracteristice pentru felul de viață al boierimii. Dar Nicolae Văcărescu trăiește în epoca răscoalei poporului condusă de Tudor. Poezia lui intitulată *Cîntec* este o imitație a cîntecului haiducesc:

„Roibule, mi te gătește,
Șalele-ți întepenește,
Să mă duci peste pripoare,
Văi și coaste la strîmtoare,
Pe potecă fără soare“.

Nicolae a scris și satire. Într-una intitulată *Răspuns*, poetul biciuiește patima luxului, după care se dădeau în vînt boieroaicele; într-alta ia în rîs jocul de cărți, la care mulți boieri își pierdeau, într-o noapte, banul stors din exploatarea poporului:

„Fără voi, oh, ce osîndă!
Roșu, verde, tobă, ghindă!
Fără voi nu poci un ceas,
Fante, damă, rigă, as!“

Nu trebuie să trecem cu vederea nici cele două satire scrise de Alecu Văcărescu în grecește. În prima, intitulată *Satire*, autorul critică societatea vremii în care trăia:

„Societatea a devenit o turmă de mîrșavi. Toți sînt amăgitori... De cauți asupra clerului, îl găsești și pe dînsul plin de fățărnicii; îți dă o mulțime de binecuvîntări de tot felul, dar te mușcă pe ascuns, ca un șarpe“.

Iancu Văcărescu

Într-a doua parodiază rugăciunea *Tatăl nostru*, prefăcînd-o într-un atac împotriva domnului și a slugilor lui.

Iancu Văcărescu. (1792—1863)

Cel mai de seamă dintre poeții din familia Văcărești-lor, Iancu Văcărescu a fost unul dintre puținii boieri care au aderat la mișcarea lui Tudor Vladimirescu.

Iancu Văcărescu a desfășurat o activitate bogată de animator cultural. Ca mare logofăt, a sprijinit pe Gh. Lazăr să-și deschidă școala de la Sf. Sava.

A fost unul din întemeietorii teatrului în limba romînă. În 1819, cînd pe scena de la *Cișmeaua Roșie* s-a reprezentat *Hecuba* în traducere romînească, Iancu Văcărescu a scris, cu prilejul acestui prim spectacol de teatru în limba romînă, un prolog în care, printre altele, prin glasul lui Saturn, poetul făcea următoarele reflecții în legătură cu evenimentul amintit:

„V-am dat teatru, vi-l păziți
Ca un lăcaș de muze;
Cu el curînd veți fi vestiți,
Prin vești departe duse.

În el năravuri îndreptați,
Dați ascuțiri la minte;
Podoabe limbii voastre dați
Cu romînești cuvinte“.

Aceste stihuri exprimă atît rolul educativ al teatrului, cît și dragostea pentru limba națională a celui mai de seamă poet din familia Văcărești-lor.

Dar acest început de teatru în limba romînă n-a fost pe placul păturii conducătoare cu apucături cosmopolite.

Abia după 1827, cînd s-a înființat *Societatea literară*, s-au organizat iarăși spectacole în limba romînă, jucîndu-se piese, dintre care unele erau traduse de Iancu Văcărescu (*Britannicus* de Racine).

Iancu Văcărescu a sprijinit pe tinerii scriitori. Astfel, el a îndrumat primii pași în literatură ai poetului Gr. Alexandrescu. În 1837, Grigore

Scanned with OKEN Scanner

Alexandrescu, care se afirmase ca un poet de seamă, cere încă sfaturi marelui său protector poet, Iancu Văcărescu:

„Tu care ai fost din pruncie al muzelor favorit
Și ca strămoșeasc-avere geniul ai moștenit,
Cîntător al primăverii, ce ai darul a plăcea,
A fi-nalt cu deslușire, simplu fără a cădea,
Care lucruri mici de sine știi să le mărești frumos
Și să nu zici niciodată cuvînt ce ar fi de prisos!
Dacă mai gîndești și astăzi, cum atuncea socoteai,
Cînd hotărît de natură să fiu poet mă credeai,
Făr-a-ți vorbi de folosul bunelor tale poveți,
La a mea nedeslușire alerg încă să mă-nveți."

În *Primăvara amorului*, Iancu Văcărescu își exprimă dragostea față de natură, folosind motive din poeziile populare:

„La Carpați mi-am adus jalea,
Lor am vrut s-o hărăzesc:
Resunetu, frunza, valea,
Apele mi-o înmulțesc".

Răscoala poporului sub conducerea lui Tudor Vladimirescu găsește un puternic răsunet în cîteva poezii ale lui Iancu Văcărescu. El își arată simpatia față de mișcarea lui Tudor pe care o cîntă în *Glasul poporului supt despotism* și în *Bunavestire* (1821).

Însuflețit de ideea de dreptate socială și de libertate națională, Iancu Văcărescu exprimă în *Glasul poporului supt despotism* (1821) ura maselor asuprite împotriva tiraniei feudale și a jugului otoman. Poetul îndeamnă la răscoală pentru zdrobirea tiraniei și nimicirea tiranilor, dovedind o sinceră revoltă și încredere în puterea poporului:

„Ai libertății fii sînt toți subt steagu-i cîți s-adună,
Toți robii își rup fiarele! Toți bunii-s-împreună.
Poporu-ncrede cîrmele-i la fiii ce-și alege,
Cînd dă pedeapsă groaznică la fiii făr' de lege.
Să tremure! Să tremure cumplita tiranie!
Zdrobit va fi cine-o-ndrăzni gînd de tiran să-i vie."

Iancu Văcărescu merge în pas cu vremea sa atunci cînd proslăvește în *Marșul romînesc* reînființarea miliției naționale, cînd se inspiră din folclor în *Piază rea, Piază bună* și *Ielele* sau cînd susține necesitatea unirii celor două Principate.

Îndemnul la unire apare în mod deschis în *La Milcov*, poezie scrisă în 1830:

„De unde-ți vine numele, pîrîu fără putere,
Ce despărțirea neamului tu îndrăznești a cere?...
Desprețuire fratii dau puterii-ți ne-nsemnate!
Căci, despărțit ori depărtat, fratele e tot frate".

Constantin (Dinicu) Golescu

Idei luminoase mai întîlnim și în alte poezii. Astfel, în *Adevărul*, poetul aspiră la o societate mai bună, în care:

„Cu drepții ș-înțelepții
Cu drag m-oi înțelege,
Sărac să nu se afle
Și rob a nu fi nimeni!"

Iancu Văcărescu este, prin elementele patriotice și democratice ale operei sale, un scriitor înaintat, apropiat de lupta maselor populare.

Dinicu Golescu.
(1777—1830)

În epoca aceasta de frămîntări sociale manifestările culturale oglindesc tot mai puternic avîntul spre libertate al poporului. În literatură, clocotul acesta s-a răsfrînt și în scrierile lui Constantin Golescu, sau — cum i se mai spune — Dinicu Golescu, boier cu idei progresiste.

Dinicu Golescu a luat parte la mișcările politice înaintate ale epocii. El este fondatorul *Societății literare* (1827), asociație cu scopuri culturale mărturisite și scopuri politice secrete. Din această asociație au făcut parte Const. Cîmpineanu, Eliade, Bolliac. Ședințele se țineau la Golescu acasă — pe locul unde e acum în București Palatul Republicii noastre. Aceasta a fost una din asociațiile culturale care au pregătit revoluția de la 1848. Tatăl său, Radu Golescu, a întemeiat în satul Goleşti o școală pentru învățătura copiilor satului în limba romînă, făcîndu-se el însuși învățător.

„Iar Dinicu — scrie A. Vlahuță — moștenind împreună cu averea și sufletul părintesc, lărgește învățăturile și îndemînările școalei, făcînd acolo ca un fel de internat, unde să poată veni copiii și de prin alte părți... Singur întocmește cărți romînești și le tipărește cu cheltuiala lui, aduce profesori pe Eliade Rădulescu și pe Aaron Florian și toate gîndurile și puterile lui le pune întru părinteasca îngrijire și buna învățătură a școlarilor, fii de boieri sau de robi, una fiind în altarul luminii".

Dinicu Golescu a întocmit o înștiințare-program, pe care a trimis-o în toată țara, îndemnînd părinții să-și trimită copiii la școala din Goleşti, unde atît întreținerea, cît și învățătura erau gratuite.

De numele lui Dinicu Golescu sînt legate începuturile presei în țara noastră. În urma stăruințelor depuse pe lîngă genera-

lul Kisseleff, obține de la acesta autorizația pentru apariția primei gazete în limba romînă: *Curierul romînesc.*

Opera cea mai de seamă a lui Dinicu Golescu este *Însemnare a călătoriei mele Constantin Radovici din Goleşti făcută în anul 1824, 1825, 1826.*

Dinicu Golescu a văzut nu numai Braşovul şi Sibiul, locurile obişnuite de retragere pentru boierii pribegi, ci a împins mai departe călătoriile sale, cutreierînd Transilvania, Banatul, Ungaria, Italia, Germania, Elveția. Pentru a ne da seama cît de avansate sînt ideile lui Dinicu Golescu, e de ajuns să comparăm însemnările sale cu corespondența vornicului Barbu Ştirbei, reprezentant al reacțiunii feudale, care în vara anului 1796 își făcea cura de băi la Karlsbad, bucurîndu-se de *„prieteşugul cu mulțime de grofi şi de prinți ce am făcut!“*, de mese şi de baluri, notînd cu satisfacție şi îngîmfare *„că aşa trai n-am trăit de cînd sunt; celor care le dă mîna a cheltui, aceia vin aici“.*

Notele de călătorie ale lui Dinicu Golescu zugrăvesc în mod critic viața socială din Țările romînești. Ocupîndu-se de tot ce-a văzut dincolo de hotarele patriei, Golescu se întoarce mereu la stările de lucruri de la noi. Privind gospodăriile înfloritoare ale țăranilor din împrejurimile Vienei, se gîndește la viața țăranului romîn şi caută să explice *„pricinele pentru care birnicul Țării Romînești, care lăcuiaşte într-acel bogat şi frumos pămînt, este într-o sărăcie şi întru o ticăloşie atît de mare, încît un străin este peste putință să creadă această proastă stare“.*

Golescu nu-şi poate stăpîni indignarea cînd descrie caznele cu care se storceau birurile de la țărani:

„O, se cutremură mintea omului, cînd își va aduce aminte că făptura dumnezeirii, omenirea, frații noştri au fost cîte zece aşternuți pe pămînt cu ochii în soare şi o bîrnă mare şi grea pusă pe pîntecile lor, ca mușcîndu-i mușchii şi țințarii nici să poată a să feri... Alți creştini, tot pentru dare de bani au fost spînzurați cu capu'în jos şi alți iarăşi închişi în coşare de vite, unde le-au dat fum şi alte multe asemenea pedepsi“.

ДОВМНИРЪ
ЛѢТѢТОРІН МѢѦ
КОНСТѦНДИН ѦДОВИЧІ
ДИНГОЛѲЩЙ
ФѢКЄТЪ
ѦѢШѢ 1824. 1825. 1826.
Reise-Beschreibung von Konst. Golesti.
ВЪ БѢДѢ
Въ Кралска Типографїа а Оушнерситатїй Оушаръ
1826.

Dinicu Golescu: *Însemnare a călătoriei mele* (coperta interioară)

Paginile în care Dinicu Golescu ne dă imaginea vieţii ţărănimii exploatate sînt cu adevărat clasice:

„Aceste nedrepte urmări şi nepomenite peste tot pămîntul i-au adus pe ticăloşii lăcuitori întru aşa stare, încît întrînd cinevaş într-acele locuri unde se numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casei, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămănăturile omului pentru hrana familiii, şi în scurt nimică; ci numai nişte odăi în pămînt ce le zic bordeie, unde întrînd cinevaş, nu are a vedea alt decît o gaură numai în pămînt, încît poate încăpea cu nevasta şi cu copiii împrejurul vetrii şi un coş de nuiele scos afară din faţa pămîntului şi lipit cu balegă, — şi după sobă, încă o altă gaură prin care trebuie el să scape fugînd cum va simţi că au venit cinevaş la uşă-i; căci ştie că nu poate fi alt decît un trimis spre împlinire de bani. Şi el neavînd să dea, ori o să-l bată, ori o să-l lege şi o să-l ducă să-l vînză pentru un an, doi şi mai mulţi, sau la un boiernaş sau la un arendaş sau la oricine să va găsi, ca el să-i slujească acei ani şi banii ce să dau pentru slujba acelor ani, să să ia pentru birul lui!"

Cu aceeaşi vigoare realistă şi critică prezintă scriitorul pe asupritorii poporului. Boierii îşi cumpără dregătorii cu bani grei şi storc apoi pe iobagi ca să-şi scoată înzecit cheltuielile. Ei au deprins poporul cu ideea că slujbaşul trebuie să fie neapărat aprig. Boierii rîvnesc numai la trai îmbelşugat, la lux şi cred că patria trebuie să le dea mereu şi să nu le ceară nimic. Clerul este la fel de corupt; iar averile mănăstirilor întreţin trîndăvia şi luxul starеţilor, ori trec graniţa în Orient.

Boieroaicele din ţara noastră „*mai bucuroase sînt acasă să le moară copiii de foame, decît să iasă la plimbare, făr' de a avea pe rochie alte o sută de bucăţele în felurimi cusute, ce le zic garnituri*".

Iată şi părerea despre ocîrmuitori:

„Şi în scurt, după acelea care ştiu, cînd chiar eu am fost în slujbele Patrii, zic că toţi aceşti mulţi speculanţi, stăpînirea cu toţi cei din prin prejuru-i, şi făr' de deosibire toate treptele dregătoriilor, de la mare pînă la cel mai mic, necontenit şi făr' de milostivire, zleesc toată sudoarea norodului, făr' de a pricinui nici unul acestui neam, acestor fraţi, folos măcar cît bobul de meiu".

Cît despre inegalitatea socială, acest cărturar cu idei înaintate cugeta astfel:

„Nu va găsi nimeni vreo deosebire între cenuşa din trupul împăratului şi dintr-a săracului".

În această epocă nu sînt multe pagini în literatura noastră care să înfăţişeze cu atîta realism odiosul regim feudal.

Pretutindeni pe unde a călătorit a pus pe hîrtie ceea ce era vrednic de însemnat: frumuseţile naturii şi ale clădirilor, stăruind asupra instituţiilor de binefacere şi de cultură, asupra bogăţiilor naturale, dar mai ales a celor create de energia omenească, dorind ca tot ceea ce văzuse bun să fie înfăptuit şi în ţara lui:

„Dar cum puteam, ochi avînd, să nu văz, văzînd, să nu iau aminte, luînd aminte, să nu aseamăn, asemănînd, să nu judec binele şi să nu pohtesc a-l face arătat compatrioţilor mei?"

Scanned with OKEN Scanner

Un om cu idei înaintate a fost și *Ionică Tăutu*, un boiernaș moldovean, autor de pamflete politice. Ca și Dinicu Golescu, el a luptat cu arma scrisului pentru smulgerea poporului din întunericul inculturii și pentru dreptatea socială.

Al. Russo spune despre acest boier cărturar și cu dragoste de țară, că a jucat „*prin condei și stăruințî*" în politică același rol, pe care „*îl giuca Vladimirescu cu pușca plăieșască*".

Pamfletele lui Ionică Tăutu sînt intitulate *Strigarea norodului Moldovei* și *Scrisoarea unui boier din Moldova*, primul scris prin anul 1821, iar al doilea în 1824.

Dinicu Golescu și Ionică Tăutu, oameni înaintați, iubitori de cultură, au luptat împotriva înapoiatului regim feudalo-iobag din Principate. Lichidarea prin revoluție a acestui regim interesa întregul popor, cum ne dovedește, între altele, răscoala condusă de Tudor Vladimirescu, la care a luat parte cum spune el însuși „*tot norodul Valahiei*", acel norod „*cu al cărui sînge s-a hrănit și s-a poleit tot neamul boieresc*".

LITERATURA ROMÎNĂ ÎN CEL DE AL DOILEA SFERT AL SECOLULUI AL XIX-lea

Trăsăturile principale ale acestei epoci sînt determinate de profundele prefaceri economice din țările romînești. Elementele capitaliste se dezvoltă din ce în ce mai mult. Atelierele manufacturiere se înmulțesc, sporește considerabil exportul de grîne, se dezvoltă negoțul și meșteșugurile.

Numai între anii 1830 și 1850, s-au înființat în Moldova și Valahia aproximativ 5000 de întreprinderi manufacturiere și industriale. Rețeaua de drumuri începe să ia o dezvoltare din ce în ce mai mare. În ajunul lui 1848, avem 1845 km. șosele. Porturile de la Dunăre, Galați și Brăila, cunosc o mare înflorire. Galații, de exemplu, care în 1821 aveau 7000 de locuitori, ajung în 1843 la o populație de 25.000 de locuitori.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și mai ales la începutul secolului al XIX-lea, orînduirea feudală trece printr-un serios proces de destrămare. Pe scena istoriei apar pături noi sociale: burghezia formată din bancheri, industriași, negustori și arendași, apoi funcționărimea și meșteșugărimea. Cei ce lucrau în atelierele manufacturiere formează nucleul viitoarei clase muncitoare, care se dezvoltă tot mai mult, devenind o însemnată forță politică în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

După pacea de la Adrianopole (1829), prin care Moldova și Valahia au căpătat autonomia administrativă și libertatea comerțului cu celelalte țări, se mărește posibilitatea desfacerii produselor agricole ale Principatelor pe piața internațională. Renumele din ce în ce mai mare de care se bucură pe

pieţele străine produsele agricole, precum şi alte articole de export ca: produse animale, lemne de construcţie, determină o sporire importantă a suprafeţelor cultivate şi o intensificare a exploatărilor forestiere.

Dezvoltarea elementelor capitaliste din economie a fost sprijinită şi prin dispoziţiile Regulamentului Organic (1830—1832), care prevedeau o legislaţie unică pentru Moldova şi Valahia, înlesnind astfel dezvoltarea economică şi pregătind unirea politică ce avea să se înfăptuiască mai tîrziu.

Ca urmare a acestui proces, boierimea lacomă de bani întăreşte exploatarea maselor iobage. Astfel, din numărul de 365 zile ale unui an, ţăranilor nu le mai rămîneau pentru munca şi folosul gospodăriei proprii decît 41 de zile. Mizeria maselor ţărăneşti ajunsese de nedescris.

Lupta pentru desfiinţarea iobăgiei domină întreaga epocă. Ea reprezenta problema principală în jurul căreia s-a desfăşurat lupta de clasă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care a culminat cu revoluţia burghezo-democratică de la 1848. Atitudinea faţă de problema ţărănească delimitează forţele progresiste, revoluţionare, de cele reacţionare.

Prin lupta pentru eliberarea ţăranilor din jugul iobăgiei, această perioadă însemnată din istoria patriei noastre este strîns legată de întreaga luptă dinainte a poporului romîn împotriva exploatării feudale. Răscoala ţăranilor de la Bobîlna din anul 1437, răscoala ţărănească de la 1784 condusă de Horia, Cloşca şi Crişan, răscoala de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu sînt legate organic de mişcarea maselor populare din ţările romîneşti din vara anului 1848.

Cît de adevărate rămîn cuvintele marelui patriot N. Bălcescu care spunea despre revoluţia de la 1848:

„... ea se întrevede din ziua în care a dispărut egalitatea strămoşilor noştri, din ziua în care au fost săraci şi bogaţi, robi şi stăpîni, exploataţi şi exploatatori“ (Question économique).

Avîntul revoluţionar al maselor, lupta forţelor progresiste împotriva orînduirii feudale se intensifică tot mai mult în această epocă. Răstimpul de la 1821 pînă la 1848 este plin de acţiuni împotriva exploatării feudale. Astfel, în 1839 are loc „conjuraţia confederativă“ din Moldova, condusă de Leonte Radu, care cerea desfiinţarea deosebirilor de rang dintre boieri, desfiinţarea cenzurii, confiscarea averilor mănăstirilor, eliberarea robilor.

În 1840 este organizată conjuraţia din Muntenia, mai largă decît cea din Moldova, sub conducerea lui Dimitrie Filipescu. Din conjuraţie fac parte N. Bălcescu, Eftimie Murgu, Sotir Ţăranul ş. a. Conjuraţia avea legături cu meseriaşii, negustorii, funcţionarii, intelectualii tîrgurilor şi cu elemente din rîndurile ţărănimii. Comitetul conjuraţiei redactează un proiect de constituţie care prevedea desfiinţarea privilegiilor boierilor, împroprietărirea clăcaşilor, alcătuirea unei armate naţionale şi instaurarea unei republici democratice.

Scanned with OKEN Scanner

Conjurația a fost descoperită și cei care au luat parte la ea, printre care N. Bălcescu, au fost condamnați la închisoare pe timp de 3 pînă la 10 ani.

Factorii care au dus la marile frămîntări sociale din această epocă răsar limpede: în primul rînd dorința fierbinte a țărănimii de a scăpa din lanțurile iobăgiei; aspirația micilor funcționari, a muncitorilor și meșteșugarilor de la orașe de a-și asigura un trai mai bun; tendința burgheziei, a negustorilor, bancherilor și industriașilor de a da activității lor o bază economică cît mai largă, de a desființa privilegiile feudale și de a-și întări propriile poziții politice.

Dar acești factori, în desfășurarea revoluției burghezo-democratice de la 1848, au dat naștere la două tendințe deosebite:

1. Una, reprezentată prin majoritatea burgheziei înfricoșată de valul revoluționar al maselor largi populare, își vedea salvarea în înțelegerea cu boierimea, dușmana revoluției.

Burghezia a căutat să frîneze avîntul maselor populare pentru ca, după cum a spus Lenin despre burghezia rusă:

„... transformările necesare în direcția burghezo-democratică să se înfăptuiască mai încet, mai gradat, mai prudent, mai puțin hotărît, pe calea reformei și nu pe calea revoluției". (Lenin, *Opere*, vol. I, partea a II-a, pag. 42, ed. P. M. R. 1949.)

2. Cealaltă tendință era reprezentată prin masele exploatate de la orașe și sate, care împingeau revoluția mereu înainte și care și-au apărat aspirațiile revoluționare cu arma în mînă. Aceste mase au luptat pentru eliberarea lor, pentru lichidarea mizeriei în care se zbăteau, pentru egalitate de drepturi în fața legilor, pentru democrație și republică, pentru independența națională. Lupta acestor mase se îndreaptă împotriva exploatatorilor interni și împotriva jugului otoman.

Expresia politică a luptei maselor populare din Muntenia o constituie *Proclamația de la Islaz*, care urma să fie baza noii constituții. Această proclamație cerea transformarea Țării Romînești în republică, instaurarea libertăților democratice, drepturi egale pentru toate naționalitățile și religiile precum și „eliberarea țăranilor clăcași".

Programul de reforme burghezo-democratice n-a fost realizat, pentru că revoluția a fost înfrîntă prin trădarea elementelor burgheze din conducerea mișcării revoluționare, care au pactizat cu moșierimea. Bălcescu, Al. Gh. Golescu, generalul Gheorghe Magheru din conducerea mișcării, figuri eroice ca Ana Ipătescu, preoții Radu Șapcă, Popa Tun și mulți alții au luptat pentru izbînda cauzei poporului. Elementele de dreapta ca Eliade Rădulescu, Rosetti și mai ales viitorul fondator al partidului reacționar național-liberal Ion Brătianu (șeful unei întregi dinastii bancare din Romînia burghezo-moșierească), s-au coalizat cu moșierimea și au lovit mișelește mișcarea revoluționară.

Scanned with OKEN Scanner

Ipocrizia și lașitatea burgheziei romînești se datorau fricii ei de consecințele ridicării la luptă revoluționară a maselor. De altfel, pe plan european, burghezia își arătase pe deplin fața ei reacționară. În iunie 1848, în ajunul izbucnirii revoluției din Muntenia, străzile Parisului au fost înroșite de sîngele proletariatului, care a luptat pe baricade pentru libertatea maselor largi populare. La noi, în desfășurarea mișcării revoluționare, poporul de la sate și de la orașe, muncitorii, micii meseriași, celelalte elemente exploatate și asuprite s-au ridicat cu arma în mînă pentru a salva revoluția în momentele ei critice, cînd conducătorii liberali, ce formau majoritatea în guvern, ajungeau la pactizări trădătoare cu boierimea reacționară.

Și în desfășurarea revoluției burghezo-democratice din țara noastră se confirmă în mod strălucit principiul lui Lenin după care:

„...în virtutea intereselor ei de clasă, burghezia liberală caută să ajungă la o înțelegere cu puterea veche, ezită între revoluție și reacțiune, se teme de popor, se teme de dezvoltarea liberă a activității acestuia".

Revoluția începu la 9 iunie 1848 la Islaz, unde se citi în fața poporului *Proclamația* întocmită de Bălcescu. La București, în ziua de 11 iunie, poporul năvăli la Palat și sili pe Bibescu să sancționeze Constituția nouă. Se formă un guvern provizoriu, care era compus nu numai din elemente revoluționare. Boierimea reacționară începu să comploteze împotriva revoluției, cerînd ajutorul armatei turcești. Neaplicîndu-se punctele din *Proclamație*, ca votul universal și desființarea iobăgiei, țărănimea pierde încrederea în revoluție. Moderații din guvern, în frunte cu Eliade, alunecă pe drumul tratativelor cu turcii și al lichidării mișcării revoluționare. Turcii intră în București, boierii reacționari fraternizează cu ei, măsurile luate de revoluție sînt anulate, revoluționarii arestați.

Revoluția de la 1848 a fost înfrîntă, dar ea a avut o mare însemnătate pentru dezvoltarea țării. Revoluția de la 1848 a dat o serioasă lovitură regimului feudal din Romînia, a răscolit masele populare dornice să scuture jugul moșieresc și turcesc, a mobilizat conștiința acestor mase, le-a arătat calea care va fi străbătută pînă la capăt, cu aproape un secol mai tîrziu, în condițiile luptelor victorioase ale clasei muncitoare, sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn.

În Raportul politic al C.C. la Congresul P.M.R. din februarie 1948, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea:

„A trecut un secol de cînd Bălcescu și alți conducători ai revoluției din 1848 au formulat programul lor de prefaceri democratice. Nu era vorba de loc în acest program despre prefaceri cu caracter socialist. Reformele cerute de el purtau un caracter burghezo-democratic. Dar cele mai multe din aceste cerințe, cu tot caracterul lor limitat, nu au putut fi traduse în viață, deoarece revoluția din 1848 s-a săvîrșit sub hegemonia burgheziei. Aripa stîngă a burgheziei, în frunte cu Bălcescu, a fost nevoită, după revoluție, să ia drumul exilului.

Desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice în Romînia a devenit posibilă numai sub hegemonia proletariatului, atunci cînd clasa muncitoare a Romîniei, punîndu-se în fruntea celorlalte forțe populare, a cucerit un rol hotărîtor în viața de stat".

Scanned with OKEN Scanner

Dezvoltarea şcolii. Frămîntările revoluţionare au influenţat puternic viaţa culturală. Atît Eliade Rădulescu în Muntenia, cît şi Gheorghe Asachi în Moldova desfăşoară o vie activitate pentru dezvoltarea şcolii în limba naţională. Astfel, Eliade Rădulescu, la vîrsta de 20 de ani, preia conducerea şcolii de la Sf. Sava a lui Gh. Lazăr, rămînînd în această funcţie timp de şase ani. Pentru elevii şcolii publică în 1828 gramatica sa, căutînd să lovească în cosmopolitismul clasei stăpînitoare, care susţinea că un învăţămînt în limba romînă e cu neputinţă.

Gh. Asachi îşi continuă opera de dezvoltare a şcolilor în limba naţională în Moldova. Pe lîngă Trei Ierarhi el întemeiază o şcoală primară, una normală şi un gimnaziu. Asachi a fost *referendar*, adică director al Eforiei şcolilor din Moldova. În urma stăruinţelor lui se creează un nou aşezămînt cultural: *Academia Mihăileană* (1835).

Presa. În slujba luptei pentru înfăptuirea aspiraţiilor lor, forţele progresiste, în perioada care a premers revoluţiei de la 1848, ca şi în timpul desfăşurării acesteia, şi-au dat seama de importanţa presei ca organ de luptă revoluţionară. Această epocă este epoca întemeierii jurnalisticii în ţările romîneşti.

În 1829, la Bucureşti, Ion Eliade Rădulescu, cu sprijinul lui Kisseleff, scoate *Curierul rumînesc*, primul ziar din Muntenia. Tot în 1829, la Iaşi, apare din iniţiativa lui Gheorghe Asachi *Albina romînească*.

În 1836, Eliade adaugă gazetei sale un supliment literar: *Curierul de ambe sexe*, urmat fiind de Gh. Asachi, care editează şi el *Alăuta romînească* (1837).

Curierul rumînesc, 1829 (frontispiciu)

Albina romînească, 1829 (frontispiciu din al doilea an de apariție, 1830)

În Transilvania, Gheorghe Bariț scoate în 1838, la Brașov, *Gazeta de Transilvania*, căreia îi adaugă apoi un supliment: *Foae pentru minte, inimă şi literatură*.

Atît gazetele, cît și suplimentele lor, fac între ele schimb de informații și de material cultural.

Paralel cu transformările economico-sociale din Principate, presa romînească se dezvoltă din ce în ce mai mult, pătrunzînd în cercuri largi:

Foae pentru minte, inimă şi literatură, 1838 (frontispiciu)

№ 1.

ПРОПЪШІРЕА.

ФОАІЕ

ПЕНТРȣ ІНТЕРЕСȣРІЛЕ МАТЕРІАЛЕ ІІІІ ІНТЕЛЛЕКТȣАЛЕ.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

ANȣЛ I. Dȣminікъ ѫн 2 Ianȣapie 1844.

Propăşirea, 1844 (frontispiciu)

În 1840, M. Kogălniceanu editează la Iaşi revista *Dacia literară*. Publicaţia n-a avut o existenţă lungă, dar influenţa ei ideologică a fost mare. Ea cerea scriitorilor să dea la iveală lucrări originale, inspirate din istoria poporului şi din basmele şi poeziile populare.

În 1844, în urma înţelegerii cu Ion Ghica şi cu N. Bălcescu, M. Kogălniceanu scoate o altă revistă: *Propăşirea*. Numele revistei fu socotit de cenzură revoluţionar şi publicaţia apăru numai cu subtitlul *Foaie ştiinţifică şi literară*. După cîteva luni de la apariţie, revista a fost suprimată din ordinul lui Mihail Sturdza.

O parte activă la mişcarea revoluţionară din 1848 o au gazetele *Popolul suveran* şi *Pruncul romîn*, care apar chiar în timpul revoluţiei. Ambele au luat o poziţie hotărîtă de protest împotriva dizolvării Comisiei de împroprietărire a clăcaşilor.

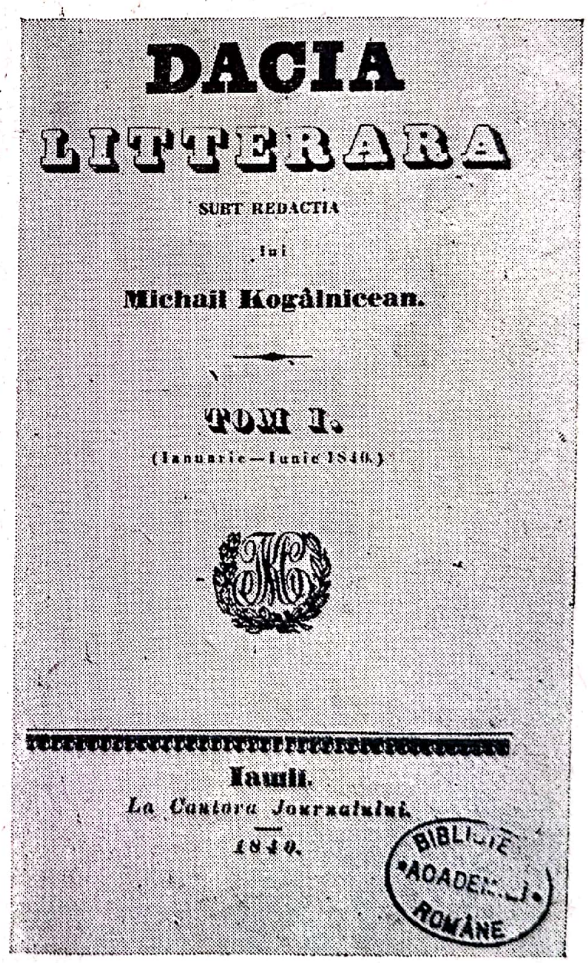
DACIA

LITTERARA

SUBT REDACTIA

lui

Michail Kogâlnicean.

TOM I.

(Ianuarie—Iunie 1840.)

Iaşii.

La Cantora Journalului.

1840.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Dacia literară, 1840 (coperta interioară)

Frăţia, acuarelă de Costache Petrescu

În *Pruncul romîn* se publică, la 8 iulie 1848, *Odă la eroina romînă Ana Ipătescu* de C. Aricescu, poezie care oglindea, la numai cîteva săptămîni după desfăşurarea evenimentelor, impresia puternică produsă de fapta eroică a Anei Ipătescu.

Trebuie să semnalăm de asemenea *Marşul revoluţionar* al tînărului poet Ioan Catina. Ideile înflăcărate ale acestui marş urmăreau să dinamizeze mulţimea în luptă:

„Haideţi fraţi într-o unire,
Ţara noastră e-n pieire,
Aste ziduri şi palate
Unde zac mii de păcate
Haideţi a le dărîma!

N-auziţi în piaţă larmă?
Daţi năvală-n mîini cu armă
Că soldatul ne împinge;
Baioneta ne împunge;
Daţi, de-o vrea şi el
să dea".

După înfrîngerea revoluţiei, participanţii au fost nevoiţi să se refugieze dincolo de hotare. Mulţi dintre ei se adună la Paris, unde N. Bălcescu reuşeşte să strîngă în jurul revistei *Romînia viitoare* (1850) pe revoluţionarii consecvenţi.

Luptînd pentru organizarea unei noi acţiuni revoluţionare, Bălcescu nu încetează de a critica în această revistă pe cei care au împiedicat împroprietărirea ţăranilor şi au dus în felul acesta la înfrîngerea revoluţiei.

Organizaţii politico-culturale.

Revoluţia de la 1848 din Muntenia a fost pregătită prin acţiunea societăţilor culturale cu substrat politic.

În 1827 se înfiinţează *Societatea literară*, (asociaţie cu un scop cultural mărturisit şi cu scop politic secret), din care vor face parte Const. Cîmpineanu, Dinicu Golescu, Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, I. Eliade Rădulescu.

În 1833 se înfiinţează *Societatea filarmonică*, ce înlocuieşte vechea *Societate literară*, desfiinţată din cauza neînţelegerilor dintre membrii ei. Deşi nu era străin de această dizolvare, din motive meschine Eliade aruncă

vina pe ceilalţi membri ai societăţii, ca Bolliac, dar mai ales pe Grigore Alexandrescu.

Acest fapt arată că poziţia reacţionară a lui Eliade din timpul revoluţiei începe să se manifeste cu mult mai înainte.

Cea mai de seamă dintre societăţile secrete revoluţionare a fost *Frăţia*, care avea drept scop să pregătească lupta revoluţionară ce va culmina cu anul 1848. Sufletul acestei societăţi politice a fost N. Bălcescu. Deviza ei era *Dreptate şi frăţie*, care va reveni în unele din articolele politice ale lui Cezar Bolliac, unul din cei mai entuziaşti membri ai societăţii.

Membrii *Frăţiei* creează mai tîrziu *Asociaţia literară*, care a avut ca preşedinte pe Iancu Văcărescu, iar ca secretari pe N. Bălcescu şi Voinescu II. *Asociaţia literară* a fost folosită de *Frăţia* pentru formarea elementelor politice necesare revoluţiei. Astfel, în toamna anului 1845 pleacă la Paris, cu o bursă oficială oferită de *Asociaţia literară*, Dimitrie Bolintineanu, care, după reîntoarcerea în patrie, se pune în serviciul mişcării revoluţionare scoţînd ziarul *Popolul suveran*.

În cadrul acestei societăţi s-au realizat legături mai strînse cu scriitorii moldoveni: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri şi C. Negruzzi.

Dezvoltarea teatrului. Cum am văzut, primele spectacole de teatru în limba romînă se datorau lui Iancu Văcărescu şi Gh. Asachi. Dar acest început de teatru în limba naţională n-a fost pe placul clasei conducătoare cosmopolite, care stăvili continuarea activităţii sale.

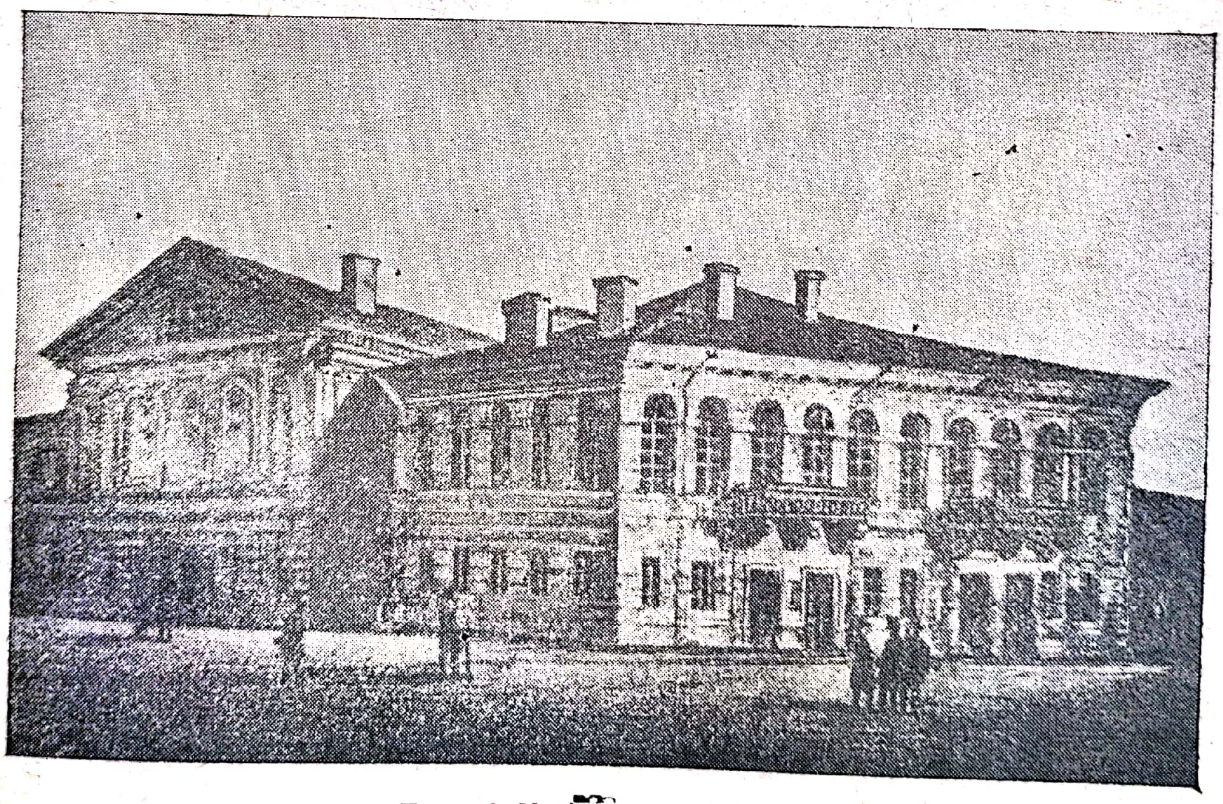

Teatrul Naţional din Iaşi

După anul 1827, an cînd se înfiinţă *Societatea literară*, s-a putut vorbi din nou de spectacole de teatru în limba romînă. La unul din spectacolele organizate de elevii şcolii de la Sf. Sava, cu prilejul examenelor, s-a jucat *Regulus* de Heinrich von Collin, în traducerea lui Iancu Văcărescu.

Eliade este unul din ctitorii teatrului romînesc. Cînd *Societatea filarmonică* înfiinţează o şcoală de muzică vocală, de declamaţie şi de literatură, Eliade este numit director şi profesor. În *Gazeta Teatrului Naţional*, scoasă tot de *Societatea filarmonică* în 1835, Eliade publică atît articole de îndrumări şi critică teatrală, cît şi traduceri din teatrul străin.

Lui Gh. Asachi i se datoresc cele dintîi spectacole în limba romînă din Moldova: în 1816, se joacă la Iaşi o prelucrare făcută chiar de el după pastorala *Mirtil şi Hloe* de Gessner şi Florian. În introducere, Asachi vorbeşte în cuvinte calde despre limba patriei, dispreţuită de boierimea cosmopolită. Urmînd exemplul din Muntenia, el înfiinţează în 1836 un conservator menit să pregătească pe viitorii artişti.

În 1840, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu şi C. Negruzzi preiau conducerea Teatrului Naţional şi fac un pas hotărîtor înainte. Ei îşi propun nu numai să dea piese în limba romînă, ci să oglindească, în opere dramatice originale, realităţile societăţii romîneşti de atunci. Ei luptă pentru realizarea unui teatru democratic şi patriotic. În concepţia lor, teatrul trebuia să devină o tribună de la înălţimea căreia să se ducă lupta — cu arma ascuţită a satirei — împotriva nedreptelor întocmiri ale societăţii feudale. În felul acesta, teatrul, condus de ei, a devenit un instrument de educaţie cetăţenească şi de ridicare a nivelului cultural al maselor.

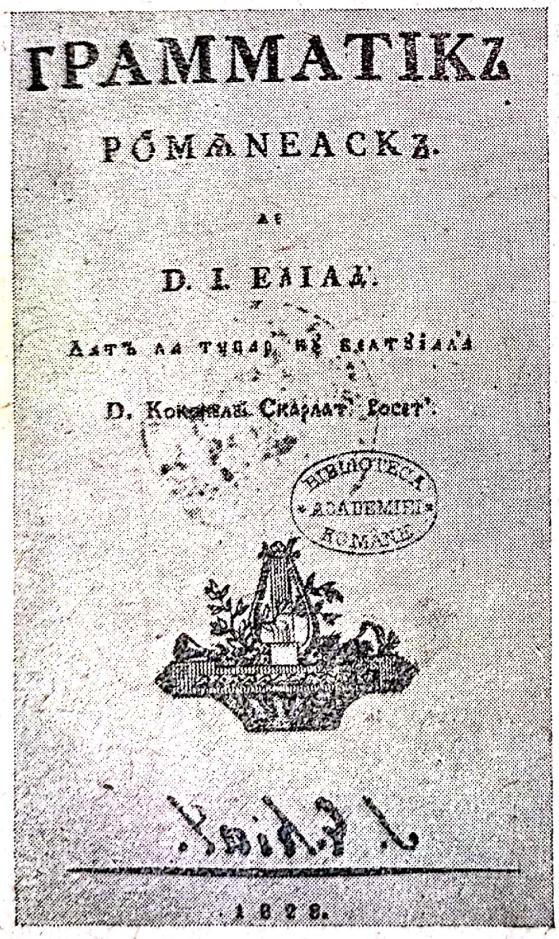

I. E. Rădulescu: *Gramatică romînească*, 1828 (coperta interioară)

Progresul studiilor ştiinţifice, lingvistice şi istorice.

Afirmarea ideologică a forţelor progresiste se vădeşte pe toate tărîmurile de activitate ale vieţii culturale.

Preocupările ştiinţifice sînt numeroase. Iau naştere societăţi cu caracter ştiinţific, cum ar fi *Societatea de medici şi naturalişti din Iaşi*, întemeiată încă din 1833 din iniţiativa naturalistului Cihac.

Pe această linie, trebuie menționată și activitatea lui Ion Ghica: el publică numeroase lucrări de popularizare a științei, atît la Iași, în revista *Propășirea* (1844), cît și la București (1848 — 1884).

O viguroasă luptă dau scriitorii progresiști ai epocii de la 1848 în problemele limbii, împotriva curentului latinist, ca și împotriva jargoanelor cosmopolite ale claselor exploatatoare. În scrierile lor, C. Negruzzi, Alecu Russo, V. Alecsandri combat formele și sistemele lingvistice artificiale, create de filologii desprinși de realitate. Ei promovează, atît teoretic cît și practic, limba vie a poporului.

Printre primii care luptă împotriva tendințelor latinizante în limbă este Ion Eliade Rădulescu.

El tipărește la Sibiu în 1828 *Gramatica romînească*. Condus de o înțelegere — avansată pentru acea epocă — a problemelor limbii, Eliade soluționează în modul cel mai fericit problemele ridicate în gramatică. El simplifică alfabetul, arată lipsa de logică a ortografiei etimologice și superioritatea ortografiei bazate pe principiul fonetic. De asemenea dă directive juste pentru îmbogățirea vocabularului prin neologisme.

Mai tîrziu, Eliade a alunecat pe poziții reacționare în problemele lingvistice, preconizînd „purificarea" limbii de cuvintele cu origine nelatină și înlocuirea lor cu termeni împrumutați din limba italiană.

În această epocă, se dezvoltă o nouă concepție despre istorie — văzută ca o știință servind țelurile forțelor progresiste. Această concepție va fi formulată cu toată limpezimea de N. Bălcescu. Ca și Kogălniceanu în Moldova, Bălcescu pune pentru prima oară problema rolului maselor populare în istorie. Bălcescu insistă și asupra cauzelor economice ale fenomenelor sociale, vorbind despre lupta de clasă. El subliniază menirea istoriei de a trezi conștiințele, de a îndemna la reforme politice și sociale.

Se publică, pentru întîia oară, colecții de documente și cronici. În 1841, Kogălniceanu scoate *Arhiva românească*, în care publică documente

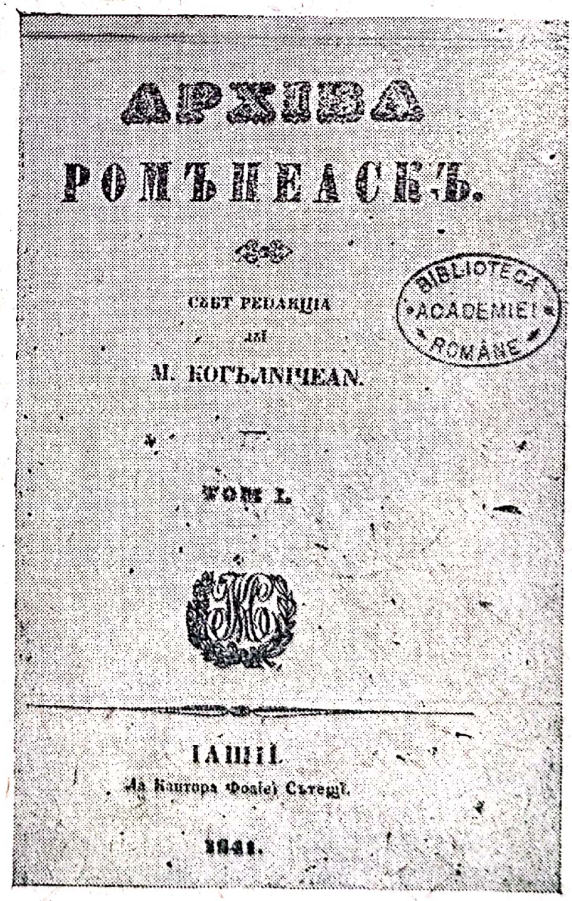
АРХИВА
РОМЪНЕАСКЪ.
СЪБТ РЕДАКЦІА
АЛ
М. КОГЪЛНИЧЕАН.
ТОМ І.
ІАШІІ.
1841.
BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Arhiva românească, 1841 (coperta interioară)

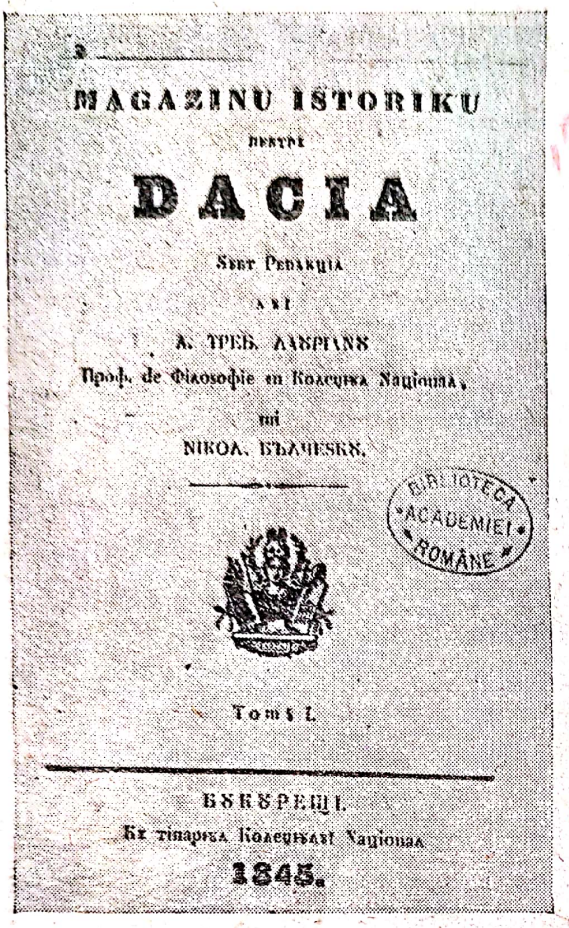
MAGAZINU ISTORIKU
PENTRU
DACIA
Sub Redakţia
ani
A. Treb. Laurianu
Проф. de Філософіе ен Колеціѣл Націонал,
ші
Nikol. Bălcescu.
Tomŭ I.
Бѹкѹрещі.
Ку тіпарѣл Колеціѣлѹі Націонал
1845.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Magazin istoric pentru Dacia, 1845 (coperta interioară)

în legătură cu istoria patriei, iar între 1845 şi 1852 dă la iveală *Letopiseţele Ţării Moldovei*. În 1845, în colaborare cu August Treboniu Laurian, Bălcescu începe editarea revistei *Magazin istoric pentru Dacia*, cu scopul de a publica cronici şi hrisoave.

Toate studiile istorice scrise de N. Bălcescu în această epocă au fost puse în slujba luptei revoluţionare burghezo-democratice: *Puterea armată şi arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei şi pînă acum* (1844); *Spătarul Ioan Cantacuzino*; *Postelnicul Costandin Cantacuzino* (1845); *Despre starea socială a muncitorilor plugari...* (1846); *Istoria romînilor subt Mihai-Vodă Viteazul* (1846-1852).

De asemenea, studiile istorice ale lui M. Kogălniceanu au fost scrise pentru a dovedi dreptul la libertate al poporului: *Istoria Valahiei, a Moldovei şi a valahilor de dincolo de Dunăre* (1837).

Dezvoltarea artelor în această perioadă.

După pacea de la Adrianopole (1829), în istoria artelor romîneşti începe un capitol nou. *Regulamentul Organic*, prima constituţie comună ambelor Principate, a avut o contribuţie hotărîtoare la dezvoltarea artelor. Sub impulsul principiilor înscrise în *Regulament* se dezvoltă învăţămîntul artistic, menit să ridice din rîndurile poporului romîn cadre de artişti. Formarea unei şcoli artistice naţionale, capabilă să popularizeze prin imagini plastice trecutul naţional, corespunde tendinţelor generale ale epocii. Deşteptarea conştiinţei naţionale şi întărirea spiritului de luptă împotriva jugului otoman sînt promovate de însuşi generalul Kisseleff. Acesta, în două din *Ofiţiile* sale, arată limpede rolul artei în educarea noilor generaţii în spirit patriotic.

Generalul Kisseleff scria într-unul din aceste acte oficiale, din 15 martie 1834, în legătură cu pictura cu subiect istoric, că ea este menită a se *„întipări în cugetul tinerilor elevi, spre a-i însufleţi cu dragostea patriei şi cu virtuţile publice, carele singure înalţă pe o naţie şi fac înfloritoare ale sale aşezămînturi"*, iar în altă parte el îşi întărea spusele, arătînd că artele trebuie

sprijinite de către stat, întrucît au un rol ideologic bine precizat, acela de „*a formarisi duhul obștei și a evghenisi*[1] *simțirile tinerimii*".

Cu sprijinul generalului Kisseleff, Gheorghe Asachi pune bazele învățămîntului artistic oficial din Moldova, mai întîi prin introducerea caligrafiei și a desenului la *Ghimnazia Vasiliană* (1831) și apoi prin crearea *Clasului de zugrăvie* la Academia Mihăileană (1835). În Muntenia, cam tot în acea vreme, prin stăruința lui Ion Eliade Rădulescu se înființează la Colegiul Sfîntul Sava catedra de desen și caligrafie.

Care era scopul urmărit prin înființarea învățămîntului artistic oficial se vede și din importanța acordată predării desenului și tehnicii litografiei, ca mijloace de multiplicare în vederea răspîndirii în mase a imaginilor cu conținut istoric.

Asachi însuși desfășoară o intensă activitate de acest ordin, executînd desenele pentru litografierea compozițiilor istorice ca *Mama lui Ștefan cel Mare* sau *Alexandru cel Bun primind solii împăratului bizantin.*

Datorită caracterului său democratic, învățămîntul artistic îndrumat de Asachi este prost văzut de marea boierime reacționară din jurul domnului Mihail Sturdza.

Prin intrigile acelora care nu vedeau cu ochi buni școala ca factor de răspîndire a ideilor revoluționare, Academia Mihăileană este desființată și, o dată cu ea, clasa de pictură.

Dar interesul pentru artă era în această epocă suficient de dezvoltat pentru ca viața artistică să continue prin atelierele particulare atît de la Iași, cît și de la București. În atelierele pictorilor străini veniți în Principate și-au făcut ucenicia, în condiții adesea destul de grele, unii din pictorii de seamă ai secolului trecut: la cehul Anton Chladek, de pildă, a învățat un timp Nicolae Grigorescu.

Epoca *Regulamentului Organic* favorizează dezvoltarea nu numai a picturii, ci și a celorlalte arte. Datorită influenței ruse, se dezvoltă arhitectura romînească. Arhitectul rus Sungurov, singur sau în colaborare cu arhitectul romîn Al. Costinescu, ridică la Iași mai multe clădiri publice în jurul anului 1841. La București, sub Alexandru Grigore Ghica, se reface la 1839, în stilul modern, palatul domnesc.

Curentul progresist al vremii determină începerea, la 1847, a construirii clădirii Teatrului Național din București, lucrare care va fi terminată însă abia în 1852.

Tot sub influența rusă face progrese și sculptura, care în perioada feudală fusese redusă la rol decorativ și ornamental, reprezentarea figurii umane fiind interzisă de canoanele bisericești. Același Sungurov face, împreună cu Asachi, proiectul monumentului existent și astăzi în grădina Copoului la Iași. Un

[1] *evghenisi* — a înnobila.

artist venit din Odesa, Francisc Vernetta, execută la 1831 monumentul funerar al familiei Sturdza de la mănăstirea Frumoasa de lîngă Iași.

Primul sculptor romîn modern este ardeleanul *Ioan Costande*, care trăiește în jurul anilor 1810—1879. El vine în preajma anului 1848 la București, unde se pune la dispoziția guvernului provizoriu revoluționar.

Datorită condițiilor prielnice, artele plastice iau o mare dezvoltare în preajma revoluției de la 1848.

Toți pictorii romîni de seamă, care se formează în această epocă, au o participare activă atît la pregătirea mișcării revoluționare, cît și la desfășurarea revoluției însăși. Și înainte de evenimentele de la 1848, dar mai ales în timpul revoluției, ei își pun arta în slujba cauzei poporului.

Cei trei principali pictori revoluționari — *Ioan Negulici*, *C.D. Rosenthal* și *Barbu Iscovescu* — constituie atît prin viața, cît și prin opera lor, o pildă de ceea ce înseamnă artistul cetățean, luptător activ pentru progres. Prin apropiere de viață și de popor, arta lor cîștigă în adîncime și își îmbogățește conținutul. Ea devine în același timp o armă în lupta revoluționară.

Ioan Negulici, născut în 1812 la Cîmpulung-Muscel, își începe studiile la București, dar este repede dezgustat de starea învățămîntului, agravată și de cenzura impusă de boierimea reacționară profesorilor care erau — cum scrie Negulici — „popriți" a spune „*adevărul pe catedră*".—Negulici frecventează asiduu cercurile revoluționare, cu ajutorul cărora pleacă în 1833 la studii, în străinătate. Acolo se împrietenește cu Al. Ioan Cuza, cu V. Alecsandri și cu alți studenți romîni aflați în capitala Franței. Reîntors în țară la 1837, este întrebuințat de către curtea domnească din București și cea din Iași pentru executarea portretelor oficialității. Demnitatea sa de artist și conștiința sa cetățenească îl fac să refuze a se deplasa la palat pentru a face portretul domnitorului Mihail Sturdza, căruia îi cere să vină în atelierul său de la Iași.

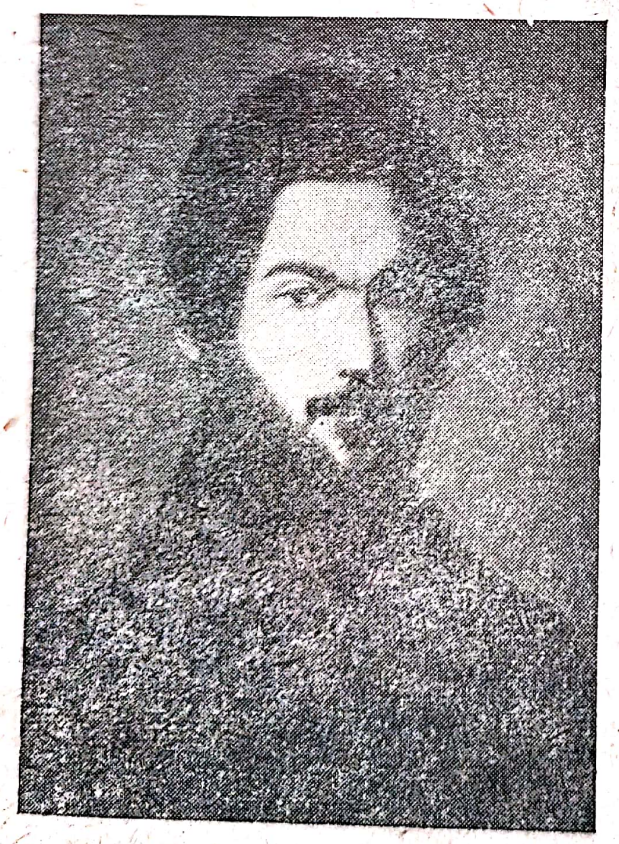

Ioan Negulici (autoportret)

La 1838 Negulici este un artist format, cu faimă și peste granițele țării, fiind chemat să lucreze la Atena și Constantinopol.

Scanned with OKEN Scanner

Dornic să fie cît mai folositor educației culturale a poporului, Negulici desfășoară, sprijinit de Eliade, și o activitate de publicist, traducător și liustrator de cărți. El conduce timp de doi ani *Curierul rumînesc* al lui Eliade și este, împreună cu N. Bălcescu, I. Ghica, V. Alecsandri, I. Eliade Rădulescu și alții, printre membrii fondatori ai *Societății literare*.

În timpul guvernului provizoriu, Negulici este prefect de Prahova și are un rol important în zdrobirea primelor încercări contrarevoluționare. După trădarea burgheziei și înăbușirea revoluției de către armatele turcești, Negulici este exilat, împreună cu alți revoluționari, și se stabilește pentru scurt timp la Brașov, de unde urmează drumul exilului în lagărul de la Brussa, în Asia Mică.

Răpus de tuberculoză, Negulici moare la Constantinopol în 1851. Scrisorile trimise de el din exil lui Eliade înfierează trădarea burgheziei și atitudinea lașă a lui Eliade Rădulescu însuși.

Datorită luptei sale revoluționare și apropierii sale de popor, I. Negulici face în opera sa, în cea mai mare parte portretistică, un mare pas înainte pe calea analizei adîncite a figurii umane. Așa sînt portretele sale de revoluționari, ca N. Bălcescu, Al. Slătineanu, Aga Iancu Manu, Zinca Golescu și autoportretele expuse la Muzeul de Artă al R. P. R.

Barbu Iscovescu, al doilea pictor din grupul revoluționarilor de la 1848, născut în București în 1816, era fiul unui zugrav de icoane.

De timpuriu el intră în legătură cu cercurile revoluționare, cu sprijinul cărora pleacă în străinătate pentru a studia pictura.

Iscovescu ia parte la pregătirea revoluției, iar după izbucnirea ei primește din partea guvernului provizoriu cîteva importante misiuni, pe care le îndeplinește cu succes. Ca și Negulici, el organizează cortegii revoluționare și decorează sălile în care se țineau diferite festivități. După trădarea revoluției, el desfășoară, ca refugiat politic în Ardeal, o agitație revoluționară, executînd o seamă de portrete de revoluționari ardeleni în scopul alcătuirii unui album al revoluției. Pentru larga difuzare a acestor portrete le și litografiază. După un timp în care stă la dispoziția comitetului revoluționar al exilaților ro-

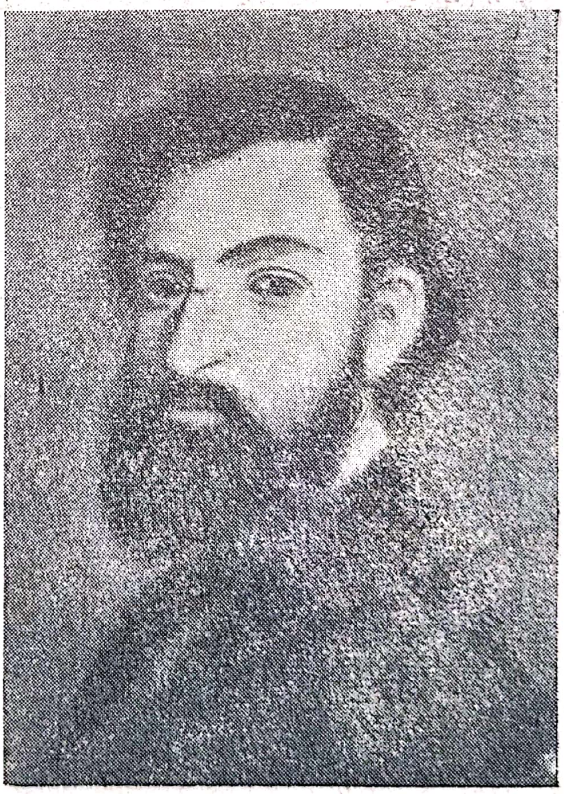

Barbu Iscovescu (autoportret)

C. Rosenthal: *Romînia revoluționară*

mîni de la Paris, Iscovescu pleacă pe urmele celorlalți exilați, la Constantinopol, unde moare, departe de țară, la 1854.

În afară de portretele de revoluționari ca Avram Iancu și tovarășii săi de luptă din Ardeal, sau ca N. Golescu, Iscovescu a îmbogățit repertoriul picturii executînd în litografii peisaje din țară. Aceste peisaje arată

Scanned with OKEN Scanner

dragostea sa față de privelиștile patriei. Sub îndrumarea lui Nicolae Bălcescu, Barbu Iscovescu se preocupă de redarea marilor figuri din trecutul nostru istoric. El copiază după gravuri de epocă, descoperite de N. Bălcescu în biblioteci, chipuri de voievozi, popularizînd astfel adevăratele lor figuri, în locul imaginilor convenționale executate de pictorii și litografii dinaintea lui.

C. Rosenthal (portret de Negulici)

Constantin Rosenthal, al treilea mare pictor din acest grup, s-a născut la 1820 la Budapesta. El a venit în Țara Romînească în urma întîlnirii sale cu Negulici, în 1847, la Viena, unde își terminase studiile la Academia de Arte Frumoase. De la început Rosenthal este atras de ideile revoluționare. Frecventează și el *Societatea literară* și leagă o strînsă prietenie cu C.A. Rosetti, Goleștii și alți fruntași ai mișcării revoluționare, cu care lucrează împreună la pregătirea revoluției, atît în țară, cît și la Paris.

Înțelegînd rolul hotărîtor al poporului în revoluție, el demască, în corespondența sa cu conducătorii revoluției de la 1848, atitudinea trădătoare a burgheziei, pe care o vede gata în fiecare moment să se alieze cu inamicul.

Atunci cînd turcii arestează pe capii revoluției și-i transportă în captivitate pe Dunăre, Rosenthal urmărește de pe mal corabia pînă pe teritoriul austriac, unde izbutește să-și elibereze tovarășii. În exil la Paris, el se pune în slujba comitetului revoluționar, care-i încredințează diverse misiuni propagandistice în Elveția și Austria. Trimis în misiune în Ardeal în 1851, cade în mîinile poliției imperiale austro-ungare și este ucis în chinuri la Budapesta.

Opera lui Rosenthal se caracterizează printr-un înalt nivel artistic. Portretele sale, ca de pildă cel al Elenei Negri, sînt modele de adîncire picturală a vieții sufletești.

Ceea ce aduce Rosenthal cu totul nou în pictura romînească sînt compozițiile alegorice: *Romînia revoluționară* și *Romînia rupîndu-și cătușele pe Cîmpia Libertății*, întrupînd în figura femeii din popor avîntul eroic revoluționar și năzuința spre libertate a poporului. Conștient de însemnatul rol social al artei, Rosenthal face din imaginile sale adevărate arme de luptă și de transformare a societății.

Alături de acești trei pictori morți pentru cauza revoluției și ceilalți pictori de seamă ai epocii au sprijinit prin activitatea și chiar prin opera lor lupta poporului.

Gheorghe M. Tattarescu, aflat la studii la Roma, creează aici compoziția *Deșteptarea Romîniei*, care atrage atenția publicului și presei italiene asupra evenimentelor din Principate. În strînse relații cu revoluționarii din exil, el face portretul lui Bălcescu la Paris în 1851, cîteva luni înainte de moartea tragică a acestuia, ca și portretele altor revoluționari (G. Magheru, Aricescu).

Fruntaș al mișcării revoluționare este și pictorul *Constantin Lecca*, care-și pierde catedra după înfrîngerea revoluției și este silit să se exileze la Brașov, unde lucrează împreună cu pictorul Mișu Popp. Acesta, revoluționar ardelean, vine după Lecca în 1849 în Țara Romînească, unde autoritățile, în loc să-i dea adăpost, îl arestează.

Marii artiști ai epocii au fost deci alături de popor, a cărui luptă au sprijinit-o atît prin fapte, cît și prin creația lor, îmbogățită și adîncită prin apropierea de viață și de realitățile sociale.

Interesul pentru folclor.

O trăsătură caracteristică a epocii este preocuparea vie pentru producțiile populare. Interesul și dragostea pentru folclor apar la toți marii scriitori ai vremii. În studiile sale, mai ales în *Poezia poporală*, Alecu Russo apreciază în chip deosebit poezia populară, pe care o consideră o oglindire realistă a vieții poporului și un admirabil izvor de inspirație pentru literatura scrisă.

M. Kogălniceanu vede în folclor „*sîmburele poeziei noastre naționale*“ încă din prima lui lucrare de critică literară de la 1837: *Limba și literatura românească sau valahică*. Costache Negruzzi a atras atenția asupra importanței folclorului în *Scene pitorești din obiceiurile Moldaviei*: *Cîntece populare a Moldaviei* și a arătat cum poate fi folosit folclorul în opere originale (*Păcală și Tîndală*).

Un moment însemnat în istoria literaturii noastre îl constituie publicarea de către V. Alecsandri a culegerii de *Poezii poporale ale romînilor* (1852). Alecsandri dă prima colecție de poezii populare; publică de asemenea o serie de studii asupra acestor poezii și se îndreaptă hotărît spre creația populară, folosind larg elementele folclorice în poezia sa proprie.

Plină de merit este activitatea de culegere și de prelucrare a folclorului desfășurată de Anton Pann. Încă din 1831, el tipărește colecția *Poezii deosebite sau cîntece de lume*.

Interesul pentru folclor al tuturor acestor scriitori corespundea necesităților forțelor progresiste, pentru care folclorul a fost o armă de luptă politică.

Scanned with OKEN Scanner

Anton Pann (1794—1854)

„Finul Pepelei, cel isteț ca un proverb" — cum îl caracterizează în poezia *Epigonii* marele nostru Eminescu — nu a fost un simplu tipăritor de literatură populară. El a știut să îmbine cu măiestrie proverbele și ghicitorile, snoavele și cîntecele în creații originale.

Astfel, în *Povestea vorbii* țese cu îndemînare proverbele, snoavele și povestirile morale într-un tot atrăgător, pe capitole: *Despre prostie*, *Despre sărăcie*, *Despre stăpîn și slugă*, *Despre negoț și tovărășie*, *Despre pricini și judecăți*, *Despre căsătorie*.

Vrednic de remarcat este faptul că *Povestea vorbii* reflectă în mod critic moravurile sociale din prima jumătate a secolului trecut. Interesul autorului se îndreaptă mai ales spre mediul sătesc sau spre mahalalele orașelor. El își bate joc de bogătași, se bucură împreună cu săracii de pățaniile ridicole și umilitoare ai căror eroi sînt cei din clasele avute. În unele povestiri scriitorul înfățișează corupția, minciuna, necinstea bogaților, pornind de la zicători concludente ca: „*Peștele de la cap se-mpute*", „*C-o minciună boierească treci peste granița nemțească*" sau „*Minciuna stă cu vodă la masă*".

Nici instituțiile de stat ale vremii nu sînt cruțate. În capitolul *Despre pricini și judecăți*, găsim critica justiției părtinitoare în zicători ca: „*Banul e ciocoi de uși multe, are trecere-n orice curte*", „*Dacă nu vrei să scîrțîe carul, unge osia*", „*Dreptul umblă totdeauna cu capul spart*".

Este evidentă în *Povestea vorbii* simpatia pentru cei umili, pentru țăranii asupriți de moșieri și arendași și pentru micii meseriași ce îndurau mizeria. Umorul este nota predominantă în *Povestea vorbii*.

Anton Pann a prelucrat într-un mod original cărți populare care circulaseră multă vreme în popor și pe care el le-a făcut din nou accesibile maselor populare. Dintre aceste cărți, cea mai de seamă este *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea*, în care forța poporului de a satiriza pe asupritori este personificată în figura eroului popular, Nastratin Hogea.

Anton Pann

Dar Anton Pann este însemnat nu numai prin faptul că a fost un colec-

ţionar de folclor pe care l-a prelucrat în mod original şi un răspînditor larg al cărţii în masele populare, dar şi pentru că a fost un pasionat răspînditor al muzicii populare.

DEZVOLTAREA LITERATURII

Mişcarea literară din Ţara Romînească ia un avînt deosebit prin creaţia poetică a lui Vasile Cârlova şi Grigore Alexandrescu, cîntăreţi ai năzuinţelor poporului în preajma revoluţiei de la 1848. *Marşul* (*Oştirii romîne*) al lui Cârlova şi *Anul 1840* al lui Gr. Alexandrescu exprimă nu numai admiraţia faţă de trecutul glorios al poporului, dar şi revolta împotriva tiraniei feudale.

O contribuţie importantă la dezvoltarea literaturii noastre a avut I. Eliade Rădulescu prin activitatea lui de traducător, de editor, de critic literar şi prin unele creaţii originale ca balada *Zburătorul*, în care se oglindeşte un aspect din viaţa poporului de la sate.

Democrat revoluţionar, cu o mare dragoste de patrie şi de popor, cu un rol de frunte în pregătirea şi desfăşurarea revoluţiei de la 1848 în Muntenia, N. Bălcescu a fost şi un animator şi îndrumător cultural. El a îndreptat pe scriitori spre izvoarele vii ale literaturii populare, ale vieţii poporului, ale istoriei patriei. Prin operele lui istorice, însufleţite de avînt patriotic şi scrise cu măiestrie, Bălcescu a trezit conştiinţa poporului în lupta împotriva jugului otoman şi împotriva stăpînirii feudale din ţara noastră.

Ion Ghica

Creaţia poetică a lui Bolintineanu a trezit sentimentele patriotice şi mîndria naţională a contemporanilor prin evocarea vitejiei strămoşeşti. Poezia lui Cezar Bolliac a exprimat ura şi revolta împotriva boierimii exploatatoare, îndemnînd poporul la luptă pentru cucerirea drepturilor sale.

Foarte însemnată este activitatea memorialistică a lui Ion Ghica; prin *Scrisorile* pe care le-a adresat prietenului său V. Alecsandri, el ne-a lăsat un preţios document nu numai despre moravurile sociale şi politice ale epocii, dar şi pentru viaţa culturală. Cu talent de povestitor şi cu putere

Scanned with OKEN Scanner

descriptivă, ne-a înfățișat *Școala acum 50 de ani*, *Dascăli greci și dascăli romîni*, pe *Gr. Alexandrescu*, pe *N. Bălcescu*. I. Ghica a scris și *Amintiri din pribegia după 1848*, care oglindesc viața, legăturile și planurile de acțiune ale revoluționarilor exilați după înfrîngerea revoluției de la 1848.

Deosebit de vie și de bogată este mișcarea literară din Moldova. În jurul lui M. Kogălniceanu, la revista *Dacia literară* se grupează o serie întreagă de scriitori.

În acest timp înflorește creația literară a lui C. Negruzzi, Al. Russo și V. Alecsandri. C. Negruzzi publică *Alexandru Lăpușneanu*, cea dintîi nuvelă istorică izbutită din literatura noastră; Al. Russo scrie *Cîntarea Romîniei*, iar Vasile Alecsandri își desfășoară bogata și variata sa activitate ca poet, prozator și dramaturg, pusă în slujba forțelor progresiste ale epocii.

Vasile Cârlova
(reproducere după un desen de Jiquide)

În mișcarea transilvăneană din preajma revoluției de la 1848 se afirmă poetul Andrei Mureșanu, autorul marșului *Un răsunet*, (Deșteaptă-te, romîne...). Activitatea lui literară este cuprinsă într-un volum de poezii, apărut la Brașov (1862), în care poetul exprimă revolta poporului romîn din Ardeal împotriva despotismului habsburgic.

Vasile Cârlova.
(1809—1831)

Deși a trăit numai 22 de ani, scriind foarte puțin, cele cinci poezii rămase de la el dezvăluie o adevărată personalitate poetică, în formație.

Cârlova apare ca un entuziast cîntăreț al năzuințelor poporului în preajma revoluției de la 1848. Astfel *Marșul* (*Oștirii romîne*), scris cu prilejul înființării oastei naționale, este un înălțător apel al patriei către fiii ei, pe care îi îndeamnă să se înroleze în miliția pămînteană. Într-o apoteoză alegorică, glasul miliționilor deșteaptă din morminte pe eroii străbuni, care privesc cu mîndrie fîlfîirea steagului.

Marșul scris într-un ton energic are o bogată variație ritmică.

Poezia *Ruinurile Tîrgoviștei* începe cu un regret dureros pentru trecutul de slavă al cetății, astăzi în ruină:

„O ziduri întristate! O monument slăvit!
În ce mărire-naltă și voi ați strălucit..."

M. 17 — 3469

Scanned with OKEN Scanner

Tema ruinelor e frecventă la mulţi dintre poeţii noştri din jurul anului 1830 ca urmare a influenţei exercitate de către unii din poeţii romantici francezi. Evocarea trecutului la Cârlova nu e însă numai un izvor de melancolie; ea serveşte drept mijloc pentru a biciui inerţia oamenilor, pentru a lovi în tiranie:

„Deci priimiţi, ruinuri, cît voi vedea pămînt,
Să viu spre mîngăiere, să plîng p-acest mormînt,
Unde tiranul încă un pas n-a cutezat,
Căci la vederea voastră se simte spăimîntat!..."

Dragostea de patrie, admiraţia faţă de trecutul glorios al poporului, ura împotriva tiraniei sînt exprimate într-un vers muzical, folosind numeroase metafore (*„viscol de dureri"*, *„mormînt al slavei strămoşeşti"*). Toate aceste calităţi ni-l arată pe Cârlova ca pe un poet liric cu mijloace remarcabile.

Ion Eliade Rădulescu. (1802—1872)

Ion Eliade Rădulescu desfăşoară o bogată activitate literară creatoare în epoca de pregătire a revoluţiei burghezo-democratice de la 1848. El e un îndrumător entuziast al tinerei noastre mişcări literare moderne. În acest scop înfiinţează o editură, traduce el însuşi, organizează şi îndeamnă la traduceri cît mai numeroase din operele scriitorilor mari ai literaturii universale, opere menite să servească drept model scriitorilor noştri.

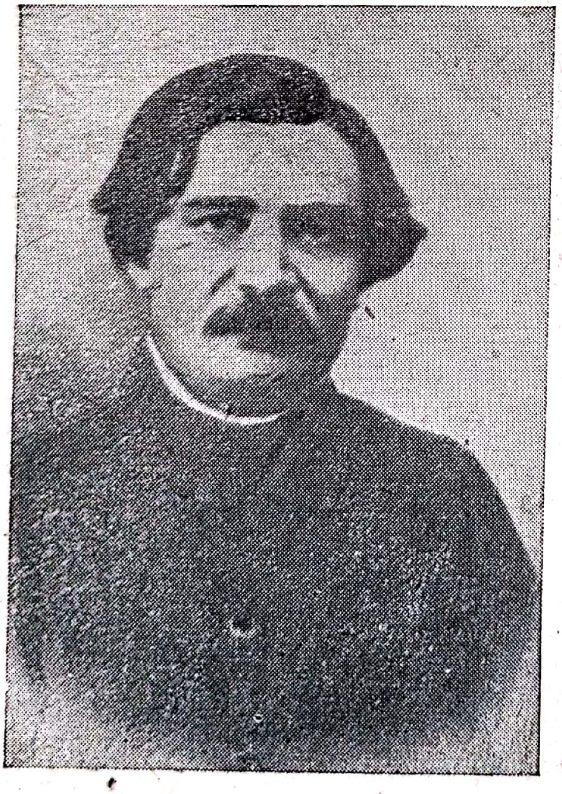

Ion Eliade Rădulescu

Încurajează, îndrumează şi sprijină pe tinerii scriitori, cărora le cere să scrie cît mai mult. Sprijiniţi de Eliade, încep să se manifeste talente ca Grigore Alexandrescu, Vasile Cârlova, Dimitrie Bolintineanu.

Studiul intitulat *Critica literară* cuprinde, pe marginea analizei făcute unei fabule a lui Gr. Alexandrescu, observaţii şi îndrumări folositoare pentru scriitori. Dacă Eliade ar fi fost credincios ideilor înaintate pe care le susţinuse în prima parte a activităţii sale, ar fi putut rămîne un critic constructiv.

Eliade a creat o variată literatură originală, în versuri şi proză. A scris fabule, satire, elegii (*O noapte pe ruinele Tîrgovişteî*). Într-o serie de schiţe, în care talentul său se afirmă îndeosebi, Eliade reuşeşte să prindă

Scanned with OKEN Scanner

unele aspecte și obiceiuri ale societății *(Domnul Sarsailă, autorul, Cuconița Drăgana* și *Cuconul Drăgan*).

Cea mai bună creație literară originală a scriitorului rămîne balada *Zburătorul*. Punctul de plecare al baladei este legenda zburătorului, o credință populară în legătură cu înmugurirea sentimentului iubirii la tinerele fete. Poezia cuprinde trei părți: în prima parte, Eliade înfățișează naivitatea fetei, suferințele, neliniștea, teama care au cuprins-o și stăruitoarea rugăminte pe care o face mamei sale de a-i veni în ajutor; partea a doua cuprinde un tablou al înserării, iar în cea de-a treia parte, în mod indirect prin comentariile unor sătence, se vorbește de credința populară despre zburători. Valoarea baladei *Zburătorul* constă în reprezentarea colorată a vieții de la țară cu obiceiurile ei, în descrierea realistă a naturii, în naturalețea și prospețimea expresiei.

După ce, alături de Tell, I. Brătianu și alții, Eliade trădează mișcarea revoluționară de la 1848, devenind unul din groparii ei, opera sa este plină de mari scăderi și contradicții, mergînd pînă la reacționarism. Noi preluăm astăzi, din moștenirea literară a lui Eliade, părțile ei pozitive.

D. Bolintineanu. (1819—1872)

Opera lui Dimitrie Bolintineanu este strîns legată de realitățile și de atmosfera epocii de la 1848. În 1845 el pleacă la Paris cu o bursă oferită de *Asociația literară*. Anii petrecuți în Franța l-au ajutat pe tînărul poet să-și lămurească problemele pe care le ridicau frămîntările sociale și politice din patria sa. După ce, în Franța, asistă la izbucnirea revoluției de la 1848, se întoarce în patrie și sprijină mișcarea revoluționară scoțînd ziarul *Popolul suveran*. La acest ziar, care a apărut între 19 iunie și 11 septembrie 1848, colaborează: N. Bălcescu, C. Bolliac, Gr. Alexandrescu etc. În primul număr al ziarului se afirmă:

„Ținta acestui jurnal este a sprijini drepturile poporului romîn. Glasul său se va ridica cu energie în contra tiraniei".

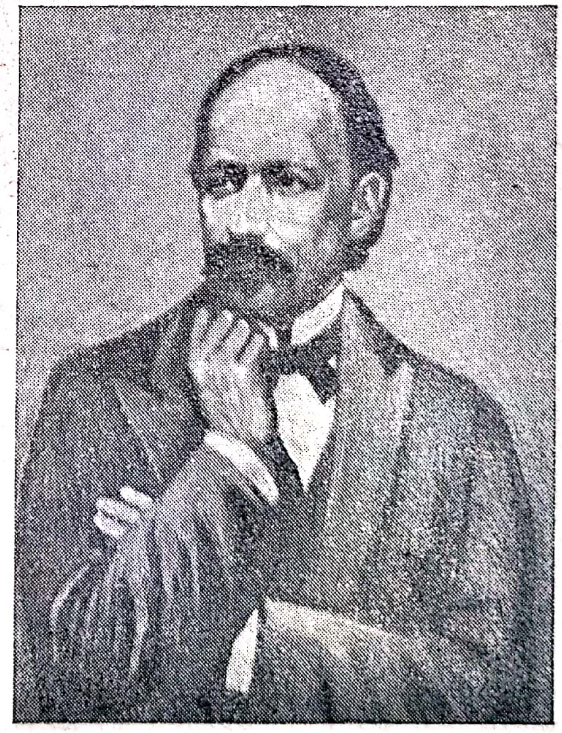

Dimitrie Bolintineanu

Ziarul acordă o importanță deosebită chestiunii țărănești, atrăgînd atenția că *„țăranii sînt o clasă de oameni de care sînt legate toate interesele noastre"*.

Conștient de misiunea socială a literaturii, în cuvintele de prezentare a primului său volum de versuri, apă-

Scanned with OKEN Scanner

rut în 1847, Bolintineanu afirmă că sarcina literaturii este de a „*curăți sufletele prin amintirea virtuților, descrierea patimilor, avînd totdeauna în vedere îmbunătățirea soartei omului*".

Sentimentul care însuflețește în bună parte poezia lui Bolintineanu este patriotismul. În ciclul său de poezii *Legende istorice*, poetul își alege subiectele, de cele mai multe ori, din trecutul patriei. Evocarea figurilor eroice (Mircea, Ștefan, Vlad Țepeș, Neagoe Basarab, Petru Rareș, Preda Buzescu) sau versificarea unor legende istorice consemnate de Ioan Neculce în *O samă de cuvinte (Mama lui Ștefan cel Mare, Daniil sihastru*, ș.a.) sînt mijloace de a trezi sentimentele patriotice și mîndria națională a contemporanilor.

Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare este un exemplu în această privință. Poezia zugrăvește un moment însemnat din viața eroului: ultimul sfat pe care acesta îl ține înainte de a fi asasinat.

Scena începe cu o descriere a nopții. Pe cer lucește luna „*ca un glob de aur*" și „*pe-o vale verde*" dorm oștile lui Mihai. În cortul său, viteazul „*stă în capul mesei între căpitani*" și hotărăște planul bătăliei care se pregătește.

Accentul poeziei cade pe discursul voievodului, care vestejește fără cruțare lașitatea, primirea de bună-voie a jugului robiei:

„Cei ce rabdă jugul ș-a trăi mai vor
Merită să-l poarte spre rușinea lor!"

Moartea e de o mie de ori mai bună decît sclavia; acesta este testamentul pe care-l lasă Mihai căpitanilor săi, în ultima lui noapte.

Poemul reușește să schițeze personalitatea eroului, preocupat de soarta țării. Acesta stă gînditor la masă, lăsîndu-și fruntea „*pe dalba-i mînă*". Bolintineanu realizează un contrast interesant între speranțele pe care și le face Mihai și soarta crudă care-l așteaptă chiar în acea noapte. Astfel viteazul „*recheamă dulce tinerii săi ani*" și, gîndindu-se la viitor, „*cugetele triste*" nu-l mai tulbură.

Cuvintele prin care el mulțumește urării comesenilor strecoară însă ideea morții:

„Nu vă urez viață, căpitanii mei!
Dimpotrivă, moarte, iată ce vă cei!"

Dar voievodul vorbește de o moarte eroică, vitejească pe cîmpul de bătaie. Discursul lui Mihai conține o avîntată chemare la luptă. Ea se exprimă cu ajutorul metaforelor care subliniază grozăvia robiei. Viața în sclavie e ca „*noaptea fără stele*", ca „*ziua fără soare*". Sufletul celor ce rabdă lanțurile e la fel de nesimțitor ca fierul din care aceste lanțuri sînt făcute; a-i lua unui om libertatea e ca și cum i-ai tăia vulturului aripile.

Scanned with OKEN Scanner

Th. Aman: *Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare*

Mihai folosește arta oratorică, își pune întrebări și răspunde singur la ele, prezintă gradat diferitele idei expuse, dînd toată greutatea ultimelor cuvinte:

„Astfel e romînul și romîn sunt eu,
Și sub jugul barbar nu plec capul meu."

Se remarcă la Bolintineanu talentul însuflețirii tabloului printr-o serie de epitete bine alese, printr-o serie de notații de amănunte semnificative. Cortul voievodului e situat pe un vîrf de munte, dominînd întregul peisaj. În tăcerea nopții „*luna varsă raze dulci și argintoase*", iar austrul, petrecîndu-și suflarea prin cort, mișcă pletele oștenilor.

Compoziția poeziei ilustrează îmbinarea reușită și caracteristică pentru Bolintineanu a elementelor narative, descriptive și retorice, contribuind toate la sublinierea sentimentelor patriotice de care artistul e însuflețit.

Prin evocarea trecutului vitejesc, poetul urmărea biciuirea prezentului bicisnic. Decăderea țării își are cauza — pentru Bolintineanu — nu în condițiile externe, ci în putreziciunea păturii stăpînitoare. Cozile de topor care trădează interesele țării trebuie căutate în rîndurile boierimii exploatatoare. Îndreptarea nu va veni decît o dată cu dispariția boierimii. Atacul

pornit împotriva boierimii, care coalizîndu-se cu exploatatorul străin trădează interesele naţionale, apare direct în volumele satirice ale lui Bolintineanu: *Eumenidele*, *Menadele* şi mai ales în poezia *Către boierii romîni antinaţionali*.

Bolintineanu are şi meritul de a fi unul din întemeietorii romanului romînesc. Prima încercare de roman în literatura romînă datează din 1850. Este vorba de *Tainele inimii*, operă neterminată, atribuită lui M. Kogălniceanu şi apărută în *Gazeta de Moldavia*. În 1855, revista *Romînia literară* publică romanul *Manoil* al lui Bolintineanu, prezentare critică a societăţii romîneşti din acea vreme, cu frămîntările, contradicţiile şi conflictele sociale, cu ideile politice şi literare ale epocii. Spiritul critic al scriitorului biciuieşte decăderea moravurilor claselor exploatatoare. Uneori se zugrăvesc în chip realist saloanele boiereşti, în care tinerii sînt robii jocurilor de cărţi, iar femeile decad, atrase de lux şi desfrîu.

Bolintineanu critică alunecarea în cosmopolitism a lui Manoil, care spune că: „*Acolo unde mi-e bine şi acolo unde-mi place, acolo este patria mea şi este de prisos ca s-o iubesc, căci ea poate exista şi fără iubirea mea*". Concepţiile progresiste ale lui Bolintineanu aduc în sfera romanului şi păturile exploatate. Robii ţigani sînt prezentaţi cu simpatie de scriitor, iar ţăranii săraci apar în toată mizeria lor, umiliţi şi brutalizaţi de boierii exploatatori.

În cel de al doilea roman al lui Bolintineanu, *Elena*, cei doi eroi, Elena şi Alexandru Elescu sînt purtătorii ideilor progresiste ale scriitorului. Elena iubeşte pe ţărani, se îngrijeşte de sănătatea lor, apără literatura naţională faţă de cei care o disprefuiau. Elescu este exponentul revoluţionarilor de la 1848. El vorbeşte astfel:

„Este o ţară în lume unde ţăranii sînt rău trataţi şi unde cei ce caută să-i protegă trec de oameni revoluţionari, criminali şi aceasta e Ţara Romînească, care se laudă cu o constituţie bazată pe principii de libertate, egalitate, umanitate".

În opoziţie cu tabăra progresistă, reprezentată de Elena şi Al. Elescu, romanul înfierează pe apărătorii vechii orînduiri feudale, oameni lipsiţi de cinste, de patriotism, antiunionişti, cosmopoliţi, disprefuitori ai poporului.

Prin aspectele înaintate ale operei sale literare, ale activităţii lui de gazetar şi de om politic, D. Bolintineanu a contribuit, alături de ceilalţi scriitori ai generaţiei de la 1848, la progresul social şi cultural al poporului nostru.

Cezar Bolliac. (1813—1881)

Activitatea lui Cezar Bolliac, ca participant la revoluţia de la 1848, este bogată şi vie. La 3/15 mai 1848, el ia parte la marea adunare a romînilor ardeleni de pe Cîmpia Libertăţii. În timpul revoluţiei de la 1848 din Muntenia, Bolliac e unul dintre cei ce trebuiau „*să rîdice tabacii, mărginaşii şi tinerimea din Bucureşti să meargă gloată la palat să ceară sancţionarea constituţiunii*" (Ion Ghica: *Nicu Bălcescu*). C. Bolliac este membru al consiliului munici-

Scanned with OKEN Scanner

pal, unul din cei patru secretari ai guvernului provizoriu, prezident al clubului „Junimii" și membru al comisiei însărcinate cu emanciparea țiganilor.

Ia parte, alături de Bolintineanu și N. Bălcescu, la redactarea ziarelor *Pruncul romîn* și *Popolul suveran*, la întruniri și manifestații, ține cuvîntări pline de înflăcărare. Se bucură de multă popularitate. Participă la eliberarea guvernului provizoriu, în mulțimea condusă de Ana Ipătescu. Protestează energic, în paginile ziarului *Popolul suveran*, împotriva decretului de dizolvare a Comisiei proprietății. Alături de Bălcescu, vede clar prăbușirea revoluției, prăbușire pe care el o atribuie îndeosebi uneltirilor puse la cale de boieri, susținuți de elementele burgheze, reacționare din guvern.

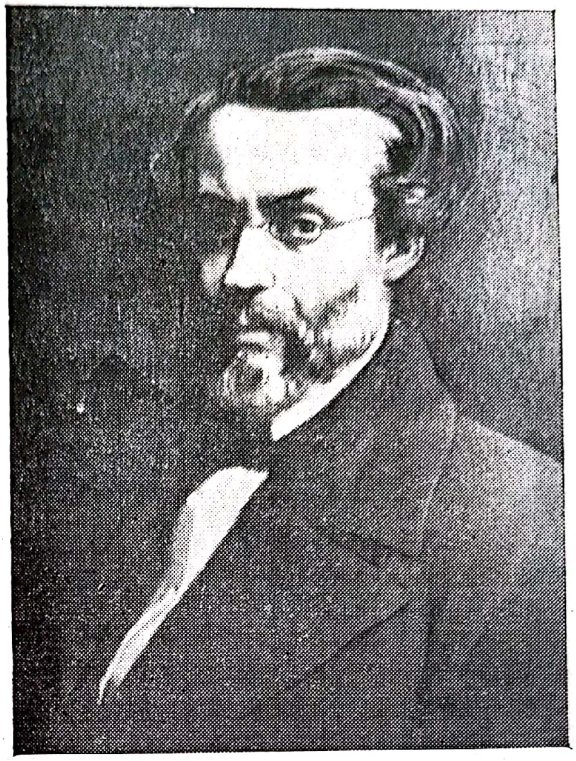

Cezar Bolliac (portret de Th. Aman)

După înăbușirea revoluției, Bolliac este trimis cu o misiune de protest în lagărul lui Fuad Effendi, dar este arestat; împreună cu N. Bălcescu, Ion Ionescu de la Brad și alții, este transportat într-o ghimie pe Dunăre. Evadînd, fuge în Transilvania și se stabilește la Brașov, unde editează ziarul *Espatriatul*.

Prăbușirea revoluției din Muntenia nu-l descurajează, ci dimpotrivă, îl face să continue lupta cu și mai multă energie. Acum scrie poezii ca *Ciocoii din revoluție* și articole politice în care atacă înverșunat pe „tirani".

El vede clar că:

„... astăzi nu sînt luptele între cutare și cutare nație, între cutare și cutare împărat; astăzi este o singură luptă în toată Europa: este lupta între Libertate și Tiranie, între populi și dinastii".

De aceea militează, împreună cu N. Bălcescu, pentru o împăcare a tuturor naționalităților subjugate din imperiul habsburgic și în primul rînd pentru o înțelegere între forțele revoluționare romîne și maghiare.

Activitatea lui Bolliac, atît pe teren politic cît și cultural, este multilaterală. A scris versuri, teatru, studii de critică literară, studii de arheologie și geografie, memorii, descrieri de călătorie și numeroase articole de gazetă. E autorul primei drame originale în literatura noastră, piesa *Matilda*, pe care o face cunoscută publicului fără a o tipări. Bolliac a fost un deschizător de drum al arheologiei românești prin lucrările *Mînăstirile din Romînia*, *Călătorii arheologice în Romînia* și *Excursiuni arheologice*.

În ceea ce privește opera sa poetică, nu putem trece la caracterizarea ei mai înainte de a cunoaște studiul *Poesia*, tipărit ca prefață la volumul *Poesii nuoe* (1847), în care este prezentată concepția înaintată despre poezie a lui Cezar Bolliac. Socotind că poezia este superioară tuturor celorlalte arte, Bolliac spune în această prefață:

„Este timpu ca poesia să se ocupe, să puie în mișcare toate resorturile sale la o prefacere întreagă, la o reformă totală de conștiință: schimbarea tutulor ideilor ce a avut pînă acum și are astăzi omul despre lume. Să cerceteze cu de-amănuntul izvoarele inegalității în societate și să nimicească toate formele și reformele sociale, politice și religioase, prefăcînd acea iubire numai teoretică de libertate și egalitate în libertate și egalitate practică și actuală".

Așadar Bolliac vede în poezie o armă de luptă împotriva nedreptății sociale și pentru crearea unei noi orînduiri în societate. Această concepție despre poezie își are însă la Bolliac limitele determinate de evoluția societății din acel timp. El propune în mod greșit, ca leac împotriva nedreptăților pe care le denunță, mărinimia cerească sau omenia asupritorilor, soluții utopice, limitînd valoarea acestui studiu, unul din cele mai însemnate în tezaurul progresist al culturii noastre.

Poezia lui Bolliac are o bogată și interesantă tematică socială, înfățișînd exploatarea cruntă a clăcașilor și a robilor țigani în *Muncitorul*, *Țiganul vîndut*, *Carnavalul*; critica ascuțită a claselor stăpînitoare, a cosmopolitismului și superficialității lor în *Epistolă la D.K.A.K.*; ura împotriva celor care au trădat revoluția de la 1848 în *Ciocoii din revoluție*.

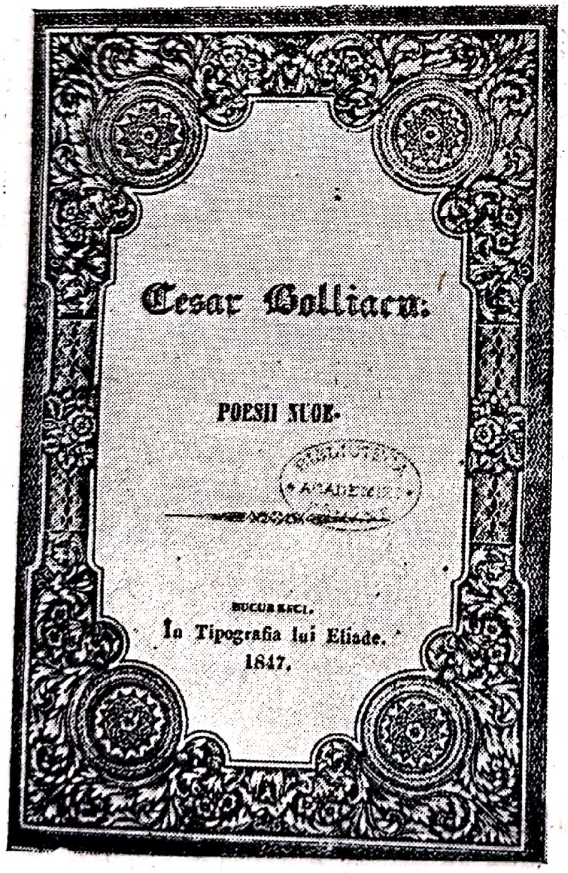
Cezar Bolliacu:

POESII NUOE.

BUCUREȘCI.
În Tipografia lui Eliade.
1847.

Cezar Bolliac: *Poesii Nuoe* (coperta interioară)

În tablouri realiste ne sînt redate sărăcia și obida țăranului iobag, precum și existența tragică a robilor țigani.

Dar spre deosebire de mulți dintre contemporanii săi, poetul nu se mulțumește numai să prezinte realist și critic viața tragică a celor exploatați, ci îndeamnă la revoltă.

Poezia socială cea mai combativă, care îndeamnă fățiș la lupta necruțătoare împotriva orînduirii feudale, este *Clăcașul*, scrisă la Paris în 1851. În această poezie se concentrează toată ura și revolta scriitorului împotriva celor care prefac pe oameni în sclavi, în iobagi.

Scanned with OKEN Scanner

Energica exprimare a sentimentului de ură răsună de la primele versuri:

„Oh! legați pentru vecie
De pământul unde stăm,
Plătim vecinică chirie
Și pe apa care bem.
Nu avem nimic al nostru...“

Se simte aici cum se frămîntă, surd și reținut, sentimentul de revoltă al maselor țărănimii iobage împotriva exploatării boierești și cum izbucnește violent în versurile:

„Sgripțori cu-ntreite fețe,
Jupuiți pe muncitori.“

Apoi vine îndemnul la luptă:

„D-astăzi, munca ne e-a noastră
Ș-o schimbăm pentru pământ. —
Mîncați voi țărîna voastră!—
Munca noi n-o dăm în vînt.“

Bolliac arată cum, dreptul o dată cucerit, clăcașii îl vor apăra cu toată îndîrjirea:

„Pîinea, fierul o rodește;
Tot cu fierul ne-o păstrăm;
Ea e-a celui ce-o muncește;
Trîntorilor n-o mai dăm!“

Bolliac și-a pus întreaga operă în slujba năzuinții păturilor asuprite de a se elibera de exploatare. Creația poetică a lui Bolliac a folosit poezia populară ca izvor de inspirație și model artistic; de exemplu în poeziile: *Maria din Besdat*, *Zînele*, *Meșterul Manole*, *Cîntec oltenesc*.

În ultima poezie, el demască în versuri viguroase exploatarea:

„Ce folos d-așa cîmpie,
De a țării avuție,
C-aduc aurul cu sacii,
Dacă parte n-au săracii!“

Uneori, limba literară folosită de Bolliac nu este nici destul de curgătoare, nici suficient de clară. Scăderile acestea se datoresc însă, în bună parte, stadiului înapoiat de dezvoltare a limbii noastre literare din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Bolliac a fost printre primii poeți ai literaturii noastre care și-au înțeles misiunea lor, slujind interesele forțelor progresiste ale poporului, în lupta împotriva dominației boierești.

„În popor, fraților! acolo este mîntuirea, puterea, onoarea și gloria noastră“, spunea el.

Mihail Kogălniceanu. (1817—1891)

Foarte curînd după întoarcerea în țară de la studii (1838), M. Kogălniceanu devine unul dintre fruntașii mișcării progresiste care pregăteau revoluția burghezo-democratică de la 1848. Acțiunea lui de culturalizare se desfășoară pe diverse planuri. Am cunoscut activitatea lui ca director al Teatrului Național din Iași, în 1840, alături de V. Alecsandri și C. Negruzzi, activitatea lui de istoric, de conducător de reviste. Îndemnat de un viu interes pentru popor, el tipărește un număr de suplimente culturale la *Foaia sătească a Principatului Moldovei*, apoi *Almanahul de învățătură și petrecere*, *Calendarul pentru bunul gospodar*, publicații destinate cititorilor de la sate și menite să popularizeze ideile înaintate ale timpului.

Ca profesor de istorie la Academia Mihăileană din Iași, Kogălniceanu dovedește în lecțiile sale aceeași atitudine democratică și patriotică.

Ea face ca tînărul scriitor să cadă în dizgrația dómnitorului Mihail Sturdza. Plecînd în străinătate, Kogălniceanu este oprit, prin porunca domnească, la Viena. Cînd se întoarce în țară, e trimis în surghiun la mănăstirea Rîșca, apoi la o moșie a sa (1844). Dezgustat de „*strîmbătățile nepravilnice*“ la care fusese supus, pleacă din nou în străinătate în 1846.

În desfășurarea evenimentelor de la 1848 din Moldova n-a participat efectiv, căci se afla mai dinainte pus sub urmărire și silit să se ascundă. După eșuarea acțiunii de la 27 martie, Kogălniceanu publică o broșură *Dorințele Partidei Naționale din Moldova* cuprinzînd un program burghezo-democratic în 36 de articole. Programul prevedea, pe lîngă dezrobirea și împroprietărirea clăcașilor, și unirea Moldovei cu Țara Romînească.

Reprezentant al forțelor progresiste din jurul anului 1848, M. Kogălniceanu luptă contra privilegiilor boierești și pentru îmbunătățirea situației țărănimii. De asemenea el desfășoară o activitate însemnată în sprijinul Unirii.

Însemnat este rolul lui de îndrumător al literaturii. Kogălniceanu caută mai întîi să dea un conținut nou învechitei reviste *Alăuta romînească*. Nereușind atît din cauza rezistenței lui Asachi, cît și din pricina greutăților ce i le fac autoritățile, în ianuarie 1840 redactează revista *Dacia literară*. În programul cuprins în *Introducție*, Kogălniceanu se ridică împotriva caracterului regional al revistelor ce apăruseră pînă atunci în cele trei provincii și subliniază necesitatea ca „*romînii să aibă o limbă și o literatură pentru toți*“.

Pentru a strînge laolaltă pe scriitorii din cele trei provincii și pentru a anticipa astfel unirea politică printr-o unitate culturală, Kogălniceanu dă revistei sale titlul semnificativ: *Dacia literară*.

Ridicîndu-se cu putere împotriva tendințelor cosmopolite ale claselor exploatatoare, el scrie răspicat în această introducere că „*dorul imitației s-a făcut la noi o manie primejdioasă*“.

Semnalînd abundența de traduceri din literaturile străine și căutînd să facă pe scriitori să dea opere literare originale, care să oglindească societatea din timpul lor și care să corespundă caracterului și aspirațiilor poporului, Kogălniceanu afirmă că „*traducțiile nu fac o literatură*“ și îndrumează pe scriitori să creeze o literatură originală inspirată din folclor, din trecutul istoric al patriei, din frumusețile țării, din realitățile epocii.

Din nevoia de a oferi scriitorilor izvoare de inspirație și pentru a da o orientare cu caracter științific studiului istoriei, Kogălniceanu tipărește vechile cronici și documentele istorice. De altfel, în prefața publicată în 1852 la *Letopisițile Țării Moldovii*, după ce exprimă nădejdea că „*această colecție va fi bine primită de romîni*“, adaugă:

Mihail Kogălniceanu

„Artele și literatura, expresiile inteligenței, n-au speranță de viață, decît acolo unde ele își trag origina din însăși tulpina popoarelor. Altmintrele ele nu sînt decît niște plante exotice pre care cel întîi vînt ori le îngheață, ori le usucă. Ca să avem arte și literatură națională, trebuie ca ele să fie legate cu societatea, cu credințele, cu obiceile, într-un cuvînt cu istoria noastră“.

Un loc de frunte îl ocupă Kogălniceanu în dezvoltarea genului oratoric în literatura romînă, mai ales prin *Cuvînt introductiv la cursul de istoria națională* și prin *Îmbunătățirea soartei țăranilor*. Principiile de bază ale concepției sale despre istorie sînt expuse în lecția introductivă la cursul de istorie națională, lecție ținută la Academia Mihăileană în 1843. Acest curs de altfel n-a putut să-l continue din cauza autorităților. Kogălniceanu face o critică serioasă boierimii antipatriotice, arătînd că studiul istoriei este plin de învățăminte pentru toți, că are o importanță deosebită pentru educarea tineretului în spiritul dragostei față de patrie. Scopul acestei lecții a fost de a pune istoria în slujba aspirațiilor democratice și patriotice ale forțelor care pregăteau revoluția de la 1848. De la început, măiestria oratorică a lui Kogălniceanu se afirmă în claritatea planului lecției, în concentrarea întregii argumentări în jurul unui obiectiv precis, în exprimarea vibrantă a admirației față de eroismul poporului. Forța logică a argumentării se îmbină cu patosul stilului pentru a prezenta concepția nouă despre istorie:

„Pînă acum toți acei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională n-au avut în privire decît biografia domnilor, nepomenind nimică de popor, izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvilor, și fără care stăpînitorii n-ar fi nimică.“

Scanned with OKEN Scanner

Este vrednic de remarcat rolul progresist al lui M. Kogălniceanu ca om politic în timpul domniei lui Cuza. În vreme ce majoritatea revoluționarilor de la 1848 încetaseră de a mai lupta pentru reforme democratice, Kogălniceanu ridică problema țărănească în marele discurs pe care-l rostește la 25 mai 1862, combătînd legea rurală propusă Adunării de către guvernul conservator și susținînd cu înflăcărare necesitatea de a se da pămînt țăranilor. Discursul intitulat *Îmbunătățirea soartei țăranilor* este construit pe o argumentare temeinică.

Pentru a susține dreptul de proprietate al țăranilor asupra pămînturilor pe care locuiau și pe care le lucrau, vorbitorul aduce un bogat material documentar istoric. Kogălniceanu subliniază caracterul violent al luptei sociale ce se dădea în țară:

„Suntem în mijlocul luptei, lupta între trecut și între viitor, lupta între societatea veche și între societatea modernă; această stare de lucruri a făcut din toate cestiunile o armă de resbel".

Într-o celebră perorație, oratorul se adresează pe un ton patetic deputaților căutînd să le insufle înțelegere față de țărănimea în mizerie, dînd totodată un avertisment celor ce se opun îmbunătățirii soartei poporului.

Cele două discursuri ale lui Kogălniceanu au rămas în literatura noastră ca model de artă oratorică.

Dezvoltarea limbii literare în această epocă.

Contactul cu poporul și cu creația lui artistică orală a avut o importanță hotărîtoare pentru dezvoltarea limbii noastre literare. Alecu Russo sau Alecsandri au scris sub influența creației artistice populare o literatură cu un conținut nou, cu o formă nouă, îmbogățind limba noastră literară cu numeroase cuvinte și expresii populare. Valoarea folclorului, după Alecu Russo, stă și în armonia limbii. Consecvent acestui principiu, el scrie *Cîntarea Romîniei*, operă în care împrumută imagini și expresii din baladele populare pentru a cînta frumusețile patriei.

Alecsandri a contribuit într-o măsură deosebită la formarea limbii literare, îndreptînd-o cu hotărîre spre izvorul viu al creației populare. El a izbutit să dea, prin opera sa, pe baza vorbirii populare o pildă de limbă literară plină de posibilități artistice, simplă, mlădioasă și vie.

Sfera de utilizare a limbii literare s-a lărgit în mod considerabil prin apariția și dezvoltarea în literatura noastră a unor genuri și specii noi. Meditații, epistole în versuri și fabule cum sînt acelea ale lui Gr. Alexandrescu, nuvele ca *Alexandru Lăpușneanu* de Costache Negruzzi, poeme epice de mare amploare ca *Dan, căpitan de plai* și drame istorice ca *Despot-Vodă* de V. Alecsandri — iată specii noi care nu s-au putut realiza fără o adîncă prelucrare, îmbogățire și mlădiere a limbii literare.

Scanned with OKEN Scanner

Naturală și vioaie în fabule, limba a trebuit să capete vigoarea expresivă din poeme pentru a putea evoca plastic trecutul de luptă al poporului împotriva cotropitorilor.

Apariția în această epocă a unei bogate literaturi științifice a avut ca urmare îmbogățirea vocabularului limbii literare și înjghebarea unei terminologii științifice.

Astfel, Ienăchiță Văcărescu și mai ales Eliade Rădulescu au avut o contribuție pozitivă în fixarea terminologiei gramaticale.

Scriitorii generației de la 1848 se situează pe o linie progresistă prin efortul lor de a adapta la vocabularul limbii noastre un mare număr de neologisme. Russo susținea că „*ideile noi, vremurile noi și nevoile noi*" „*cer gînduri și cuvinte noi*".

Proza lui Bălcescu, atît de bogată și de armonioasă, folosind cu atîta iscusință limba populară, poate fi dată ca model de întrebuințare justă a neologismelor, alese astfel încît să corespundă spiritului limbii noastre. În *Ardealul*, fragment din *Istoria romînilor subt Mihai-Vodă Viteazul*, găsim alăturări fericite de cuvinte noi și vechi ale limbii: „*veșnică diademă de ninsoare*", „*comori minerale*", „*mărețe piedestaluri înverzite*".

Alecsandri, de asemenea, a căutat să dea neologismelor o formă adecvată limbii romîne, nimerind de cele mai multe ori forma adoptată apoi de uz. Uneori însă a dat greș, ca în: „onor" (onoare), „hor" (cor).

Operele literare ale acestei epoci se remarcă printr-o mare varietate stilistică, urmare a dezvoltării unor genuri și specii noi. Întîlnim stilul didactic în epistolele și satirele lui Gr. Alexandrescu, stilul oratoric în discursurile lui M. Kogălniceanu, stilul polemic în *Cugetările* lui Alecu Russo, care atacă exagerările latiniste etc.

ROMANTISMUL *

Metoda de creație literară dominantă în literatura noastră din prima jumătate a secolului al XIX-lea este cea romantică.

Într-o discuție cu Balzac, scriitoarea George Sand făcea deosebirea următoare între opera sa romantică și cea a marelui prozator realist: „*d-voastră prezentați omul așa cum îl vedeți, eu simt nevoia de a-l înfățișa așa cum aș vrea să-l văd*".

Prima trăsătură principală a romantismului este deci legată de tendința scriitorilor romantici de a exemplifica în personajele lor literare ceea ce ei ar dori să vadă în viață, ceea ce ar trebui să fie realitatea socială după părerea lor.

* Redactat după *Teoria literaturii* de Timofeev.

1) Scriitorii romantici proclamă libertatea deplină de a construi tipurile literare mai ales din materialul pe care-l oferă imaginaţia. Se ştie totuşi că imaginaţia scriitorului nu este izolată de realitate. Imaginaţia îl ajută pe scriitor să vadă elementele care în viaţa socială nu apar cu o suficientă claritate din anumite motive istorice, să vadă legile de dezvoltare ale societăţii care în prezent de-abia îşi taie drum, dar care vor acţiona cu putere în viitor.

Prin urmare, a doua trăsătură caracteristică a romantismului este năzuinţa de a înfăţişa ceea ce nu s-a limpezit încă în realitatea socială, ceea ce se întrupează numai în caractere excepţionale, unice.

2) Se poate deci spune că romantismul creează mai ales „*caractere excepţionale în împrejurări excepţionale*".

Aşa, de exemplu, chipul lui Danco din povestirea *Bătrîna Izerghil* de Gorki este excepţional, aşa cum sînt excepţionale şi evenimentele legate de el; însă în chipul lui, Gorki a prins trăsăturile de bază ale revoluţionarului care abia se forma în mişcarea muncitorească din Rusia ţaristă la sfîrşitul secolului al XIX-lea. În felul acesta personajele romantice nu sînt lipsite de forţa generalizatoare.

Romanticilor li se poate atribui caracterizarea pe care Marx a făcut-o utopiştilor:

„Aceştia n-au putut fi altceva decît utopişti în epoca lor, cînd producţia capitalistă era aşa de slab dezvoltată. Ei erau nevoiţi să construiască din imaginaţie elementele societăţii noi".

3) O altă trăsătură esenţială a romantismului este caracterul lui subiectiv. Astfel, în operele inspirate din trecutul istoric, scriitorii romantici nu căutau să descrie obiectiv fenomenele sociale care au existat, ci transpuneau în trecut o lume zămislită de ei.

Curentul romantic s-a dezvoltat în Europa în epoca războaielor naţionale de eliberare de la începutul secolului al XIX-lea, în epoca de destrămare a feudalismului, de ascensiune a burgheziei, în epoca frămîntărilor revoluţionare care aduc în arena istoriei masele populare.

Romantismul capătă un înţeles social precis, în raport cu caracterul visului propriu pe care scriitorul romantic vrea să-l transpună în realitate.

Dacă scriitorul năzuieşte de a ţine încă în viaţă ceea ce şi-a trăit traiul din punct de vedere istoric, dacă visul lui contrazice dezvoltarea vieţii noi, avem de-a face cu ceea ce Gorki a numit „*romantism paseist*". De exemplu, în literatura rusă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, erau scriitori care priveau cu regret descompunerea vechii societăţi feudale, care idealizau epocile de altădată. Poezia lui Jucovski, de pildă, vorbeşte despre „*farmecul zilelor trecute*", opunîndu-l vieţii reale din timpul său.

Scanned with OKEN Scanner

Romantismul este „progresist" și activ cînd scriitorul înfățișează în opera sa necesitatea transformării vieții, descoperind noile forme de dezvoltare ale ei, cînd visul nu contrazice dezvoltarea vieții. Scriitori romantici progresiști au fost Lermontov, Byron, Victor Hugo.

În sfîrșit, romantismul este „revoluționar" cînd scriitorul luptă pentru desființarea pe cale revoluționară a orînduirii sociale existente, cînd opera lui, oglindind în profunzime viața, zugrăvește și căile către care ea se îndreaptă, cînd visul lui merge înaintea vieții.

Un astfel de scriitor a fost Maxim Gorki. Opera lui pune bazele realismului socialist, metoda de creație care stă la temelia marilor realizări ale literaturii sovietice.

Romantismul revoluționar intră ca parte integrantă în creația literară a realismului socialist.

Nașterea literaturii noastre moderne, în condițiile specifice de dezvoltare a țării noastre, s-a făcut în cadrul unui proces complex.

Mișcarea noastră literară din această perioadă coincide cu lupta forțelor progresiste pentru dreptate socială și pentru independența națională. Dar chiar de la început burghezia, așa cum se știe, a trădat revoluția și s-a aliat cu dușmanii ei. Caracterul reacționar al burgheziei romînești, demagogia pe care ea o făcea cu ideile de libertate, egalitate și fraternitate, au fost simțite foarte curînd de masele largi ale poporului.

Așa se explică de ce în literatura noastră, chiar de la început, elementele romantice s-au împletit cu puternice elemente realiste și critice.

Studiul literaturii noastre din al doilea sfert al secolului al XIX-lea ne poate servi numeroase exemple.

Gr. Alexandrescu se eliberează din atitudinile meditative și pesimiste, reflexul influențelor poetice ale operei lui Lamartine (din *Adio la Tîrgoviște*, *Meditație*), pentru a îmbrățișa ideologia forțelor progresiste, sentimentele de încredere și de nădejde în viitorul patriei. Cît de departe este poemul *Anul 1840* — în care poetul își biruia propria durere, cerînd noului an să aducă, o dată cu prăbușirea despotismului, o viață de libertate pentru întreaga lume — de poezia *Meditație*, pătrunsă de sentimentul deșertăciunii oricăror sforțări omenești! Dar Alexandrescu satirizează în același timp, cu multă ascuțime realistă, liberalismul burghez.

Poezia lui Bolintineanu însoțește evocarea eroismului strămoșesc cu critica necruțătoare a regimului feudal tiranic, antinațional. *Legendele istorice* evocă timpurile trecute pentru a lovi decăderea epocii sale. Și Bolintineanu biciuie în satirele sale corupția claselor stăpînitoare.

Avînd ca model literatura rusă, în special opera lui Pușkin, Costache Negruzzi s-a folosit de minunatul ei exemplu pentru a putea trece de la romantism la realism și la prelucrarea comorilor artei populare.

Scanned with OKEN Scanner

Romantismul este „progresist“ și activ cînd scriitorul înfățișează în opera sa necesitatea transformării vieții, descoperind noile forme de dezvoltare ale ei, cînd visul nu contrazice dezvoltarea vieții. Scriitori romantici progresiști au fost Lermontov, Byron, Victor Hugo.

În sfîrșit, romantismul este „revoluționar“ cînd scriitorul luptă pentru desființarea pe cale revoluționară a orînduirii sociale existente, cînd opera lui, oglindind în profunzime viața, zugrăvește și căile către care ea se îndreaptă, cînd visul lui merge înaintea vieții.

Un astfel de scriitor a fost Maxim Gorki. Opera lui pune bazele realismului socialist, metoda de creație care stă la temelia marilor realizări ale literaturii sovietice.

Romantismul revoluționar intră ca parte integrantă în creația literară a realismului socialist.

Nașterea literaturii noastre moderne, în condițiile specifice de dezvoltare a țării noastre, s-a făcut în cadrul unui proces complex.

Mișcarea noastră literară din această perioadă coincide cu lupta forțelor progresiste pentru dreptate socială și pentru independența națională. Dar chiar de la început burghezia, așa cum se știe, a trădat revoluția și s-a aliat cu dușmanii ei. Caracterul reacționar al burgheziei românești, demagogia pe care ea o făcea cu ideile de libertate, egalitate și fraternitate, au fost simțite foarte curînd de masele largi ale poporului.

Așa se explică de ce în literatura noastră, chiar de la început, elementele romantice s-au împletit cu puternice elemente realiste și critice.

Studiul literaturii noastre din al doilea sfert al secolului al XIX-lea ne poate servi numeroase exemple.

Gr. Alexandrescu se eliberează din atitudinile meditative și pesimiste, reflexul influențelor poetice ale operei lui Lamartine (din *Adio la Tîrgoviște*, *Meditație*), pentru a îmbrățișa ideologia forțelor progresiste, sentimentele de încredere și de nădejde în viitorul patriei. Cît de departe este poemul *Anul 1840* — în care poetul își biruia propria durere, cerînd noului an să aducă, o dată cu prăbușirea despotismului, o viață de libertate pentru întreaga lume — de poezia *Meditație*, pătrunsă de sentimentul deșertăciunii oricăror sforțări omenești! Dar Alexandrescu satirizează în același timp, cu multă ascuțime realistă, liberalismul burghez.

Poezia lui Bolintineanu însoțește evocarea eroismului strămoșesc cu critica necruțătoare a regimului feudal tiranic, antinațional. *Legendele istorice* evocă timpurile trecute pentru a lovi decăderea epocii sale. Și Bolintineanu biciuie în satirele sale corupția claselor stăpînitoare.

Avînd ca model literatura rusă, în special opera lui Pușkin, Costache Negruzzi s-a folosit de minunatul ei exemplu pentru a putea trece de la romantism la realism și la prelucrarea comorilor artei populare.

Scanned with OKEN Scanner

Chiar în nuvelele sale romantice *Zoe* și *O alergare de cai* se oglindesc și aspecte realiste ale decăderii societății feudale, mai ales în paginile în care denunță corupția morală a „coconașilor".

Costache Negruzzi s-a inspirat din trecutul istoric în poema *Aprodul Purice* și Alecsandri are dreptate cînd spune, în prefața la ediția operelor complete ale prietenului său, că:

„Se cunoaște că nu fără intenție Negruzzi colora atît de viu tabloul său; lui îi plăcea să pună în fața tronului imagina sublimă a lui Ștefan, ca un contrast amar; îi plăcea să arate boierilor degenerați din timpul său cum erau acei de pe timpurile vitejiei... Aprodul Purice a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mișelit".

Elementele romantice din *Alexandru Lăpușneanu* nu pot întuneca valoarea acestei nuvele, trăinicia fundamentului ei realist. În adevăr, sentimentele puternice antiboierești; precum și apariția norodului în acțiune, fac ca nuvela să rămînă și astăzi tot atît de vie.

Opera lui Vasile Alecsandri este de asemenea caracteristică pentru împletirea de elemente romantice și realist critice în literatura noastră din această perioadă.

Deși găsim în nuvela *Buchetiera de la Florența* sau în poezii ca *Barcarola venețiană* elemente care reprezintă o îndepărtare de realitate, totuși în proza, ca și în întreaga operă a lui Alecsandri, elementele realiste — rezultat al apropierii sale de forțele progresiste — precumpănesc.

De asemenea vom cunoaște satira puternică din piese de teatru ca: *Iașii în Carnaval*, *Cucoana Chirița la Iași*, *Sandu Napoilă*, tablouri realiste ale societății românești din acea vreme, precum și caracterul profund realist al unor poezii ca *Peneș Curcanul*, *Plugul blăstemat*. Ca și poezia sau teatrul, proza acestui deschizător de drumuri în literatura noastră este valoroasă în măsura în care — pe baza legăturii strînse cu năzuințele poporului — oglindește realist viața.

E de ajuns să pomenim acel cuprinzător tablou realist și critic pe care l-a schițat Alecsandri în *Istoria unui galbîn și a unei parale*.

Se pot da numeroase alte exemple care să arate că specificul dezvoltării romantismului în literatura noastră a fost împletirea lui cu puternice elemente realiste și critice. Opera scriitorilor noștri din această epocă ne dovedește că în acest proces realismul a devenit treptat dominant.

INFLUENȚA LITERATURII RUSE

În perioada pe care o studiem, literatura rusă a avut o rodnică influență asupra literaturii noastre. Mulți dintre scriitorii noștri au fost contemporani cu Pușkin.

Pușkin este cel mai mare poet popular rus. El este creatorul genial al literaturii naționale ruse. În locul literaturii convenționale, imitate după modelele

Europei apusene, el a creat o literatură originală, pătrunsă de un puternic caracter popular în toate aspectele ei, în zugrăvirea vieţii sociale ruse, în minunatele descrieri ale peisajului natal, în evocarea trecutului istoric al patriei. Mare cîntăreţ al libertăţii, Puşkin a folosit armele poetice în lupta pentru eliberarea poporului său din lanţurile odiosului regim ţarist. El a pus bazele realismului în literatura rusă. Romanul său în versuri *Eugen Oneghin* a fost opera de căpetenie a noii şcoli realiste, a format fundamentul noii literaturi ruse. Marele democrat revoluţionar rus Belinski spune că fără *Eugen Oneghin* Gogol n-ar fi fost pregătit pentru a zugrăvi realitatea rusă cu atîta adîncime şi adevăr.

În literatura universală, Puşkin este un exemplu de măreţie la care se poate ridica un poet cînd e legat de popor. El vedea izvorul principal al creaţiei sale în popor, în sentimentele, în concepţiile de viaţă şi arta poporului.

Marele poet rus Puşkin a avut o influenţă deosebită asupra scriitorilor romîni C. Stamati, A. Donici şi C. Negruzzi, pe care i-a îndrumat către viaţa şi arta poporului. În 1822, la Chişinău, C. Negruzzi cunoaşte pe marele poet rus, exilat acolo de ţar pentru avîntul revoluţionar al poeziilor sale. Puşkin i-a recitat tînărului său prieten unele din poeziile sale. El i-a deşteptat gustul pentru scris: din vremea aceasta datează primele încercări literare ale lui Negruzzi. Învăţînd limba rusă, Negruzzi traduce din Puşkin poemul *Şalul negru*, povestea unei iubiri pasionate, sfîrşită tragic, şi *Cîrjaliul*, povestire despre un haiduc moldovean.

ЦЫГАНЫ

ПЪМЪ А. А. ВЯ

А. РУСКІЯ

Трансльтъ дїя языка Россїйскаго

АЛЕКСАНДРЪ DONICH.

БУКУРЕСТЫ

Въ типографїа Іоа Eliad

1837.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

A. S. Puşkin: *Ţiganii*, poem tălmăcit de A. Donici (coperta interioară)

Alecu Donici traduce în întregime poemul *Ţiganii*, în care Puşkin a folosit, ca motiv de inspiraţie, şi creaţia noastră populară.

Vasile Alecsandri a preţuit în mod deosebit influenţa binefăcătoare a literaturii ruse, atît asupra lui C. Negruzzi, cît şi asupra lui Al. Donici: „*Negruzzi traduce cu măiestrie minunata poezie a lui Puşkin «Şalul negru»; limba lui era corectă, versifi-*

carea armonioasă și traducerea demnă de original", scrie Alecsandri în *Introducere la scrierile lui C. Negruzzi, 1872*. Alecsandri însuși citează strofe întregi din poemul *Țiganii* de Pușkin, împletindu-le în cuprinsul povestirii sale *Istoria unui galbîn*. În această operă, în care este înfățișată larg viața chinuită a robilor țigani, Alecsandri se folosește de traducerea făcută de Donici din Pușkin, pentru a da mai multă vigoare tabloului realist al vieții țiganilor:

„Să ne întoarcem iar la țigani. Pre cît ei sînt vrednici de privit în călătoriile lor, cu atît și popasurile lor sînt curioase".

Pușkin face o descriere foarte vie a unei șetre, la începutul poemului său:

„Ei astăzi, iată, au rămas
La mal de apă, pentru mas.
Cu țoluri rupte, afumate
Căruțele le învălesc
Pe d-asupra pîn'la roate;
Apoi femeile gătesc
Mîncare proastă și se pun
Buluc pe lîngă ceaun.
În depărtare se privede
Cum caii pasc la iarba verde,
Iar după șatre dezlegați,
Șăd urșii bine învățați.
Gîlcevi și vorbe și strigare
Amestecate cu cîntare
Și sunetul de herării
Asurdă locul în cîmpii".

Un capitol mai larg de traduceri din literatura rusă îl constituie *Satirele și alte poetice compuneri de prințul Antioh Cantemir*, la tălmăcirea cărora Negruzzi a colaborat cu A.Donici. În satirele sale, Antioh Cantemir critică pe retrograzi, pe dușmanii științei, pe nobilii trîndavi din societatea rusă de la sfîrșitul domniei luí Petru cel Mare.

Iată pasaje în care este atacat clerul îmbuibat și trufaș:

„De vrei să fii episcop, c-o mantie vărgată
Înfășură-ți trufia, îți pune-un lanț de aur,
Sub mitră strălucită ascunde-ți capul sec
Și subt o barbă lungă stomahul îmbuibat,
Diaconul să meargă cu cîrja înainte,
Te-ntinde-ntr-o caretă și tot blagoslovește
În dreapta și în stînga, cînd ești plin de venin..."

Traducerea acestor versuri a fost considerată de Alecsandri ca un act de curaj într-o vreme „*cînd clerul ținea într-o mînă discul drăgălaș și în cealaltă fulgerele afuriseniei*"!

Scanned with OKEN Scanner

Poezia *Melancolie*, tipărită în 1839, este o prelucrare a lui C. Negruzzi după poezia *Cimitir de țară* a poetului rus V.A. Jucovski. În fața mormintelor simple, dintr-un cimitir de țară, poetul exclamă:

„Te salut, locaș cucernic sărmanului muncitor,
Care a fost toată viața statului folositor!
Te salut! pentru că traiu-i pururea în asuprire,
De abia aice află o adîncă liniștire;
Cu respect și duioșie mă închin astui mormînt...
Patriot a fost acesta de folos l-al său pămînt".

Pătrunzînd conținutul ideologic al poeziilor traduse, Negruzzi a reușit să le redea în versuri curgătoare. În felul acesta el a îmbogățit literatura noastră cu opere valoroase ale literaturii ruse și a contribuit la mlădierea limbii literare.

Influența marelui fabulist rus Krîlov s-a exercitat cu putere asupra lui Alecu Donici, care i-a tradus opera în limba romînă. Întocmai ca și I. A. Krîlov, Gr. Alexandrescu, cel mai mare fabulist al nostru, a folosit fabula ca armă de luptă împotriva claselor exploatatoare, a folosit metoda realistă în construcția fabulelor în așa fel, încît ne-a putut oferi o oglindă vie a societății romînești din epoca 1830—1848.

De la istoricul rus Karamzin a învățat M. Kogălniceanu rolul educativ al istoriei, așa cum l-a prezentat în *Cuvînt introductiv la cursul de istoria națională* (1843) de la Academia Mihăileană. El citează numele istoricului rus în prima parte a lecției sale, în care arată că istoria este „*cartea de căpetenie a popoarelor*", un mijloc de educație patriotică.

Exemplele date mai sus arată acțiunea binefăcătoare pe care literatura clasică rusă a avut-o în dezvoltarea conștiinței noastre patriotice, a mișcării democratice de la noi în epoca premergătoare revoluției de la 1848 și în făurirea literaturii noastre progresiste.

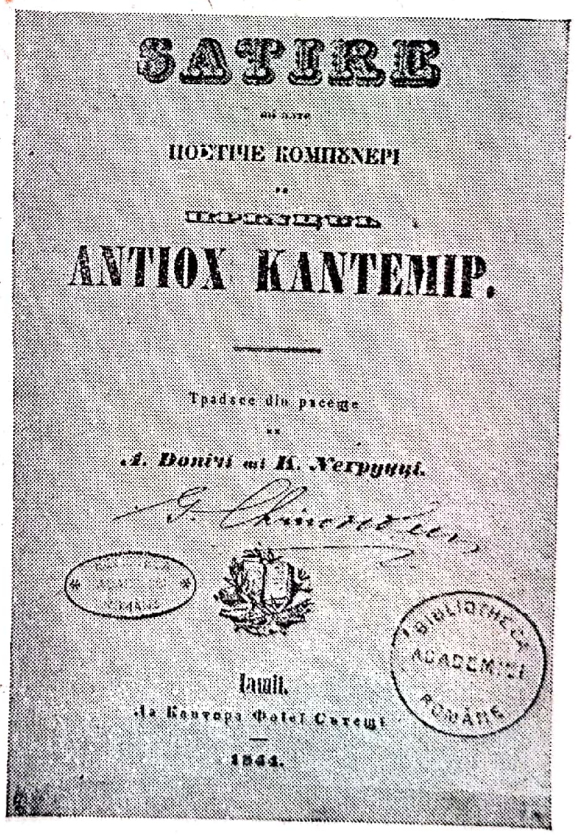
САТИРЕ
ПОЕТИЧЕ КОМПЕНЕРИ
ANTIOH KANTEMIR.
Tradose din prosse
A. Donici ші K. Negruzzi.
Iași.
1844.

Antioh Cantemir: *Satire și alte poetice compuneri* traduse de A. Donici și C. Negruzzi (coperta interioară)

Scanned with OKEN Scanner

TRADUCERI ŞI ADAPTĂRI DIN LITERATURA CLASICĂ MONDIALĂ

În această epocă de mare dezvoltare culturală, se traduc în limba romînă numeroase opere din clasicii antici şi din scriitorii clasici francezi, englezi, germani, italieni. Pentru a sprijini teatrul abia întemeiat, Eliade traduce *Mahomet* de Voltaire şi *Amphitryon* de Molière, iar Gr. Alexandrescu traduce tragedia lui Voltaire *Alzire*. Gh. Asachi prelucrează pastorala *Mirtil şi Hloe* de Gessner şi Florian, pentru a putea da cea dintîi reprezentaţie teatrală în limba romînă.

O adevărată campanie pentru traduceri din literatura mondială iniţiază Eliade Rădulescu. În 1827, el citeşte primele sale traduceri din Lamartine membrilor *Societăţii literare*. Ele stîrnesc, după propria mărturisire a tălmăcitorului, o mulţumire generală, deoarece „*pentru prima oară învederau de cît ar fi capabilă limba romînă condamnată pînă atunci d-a fi limba celor mojici*“. Eliade publică din *Meditaţiile poetice* ale lui Lamartine (1830),

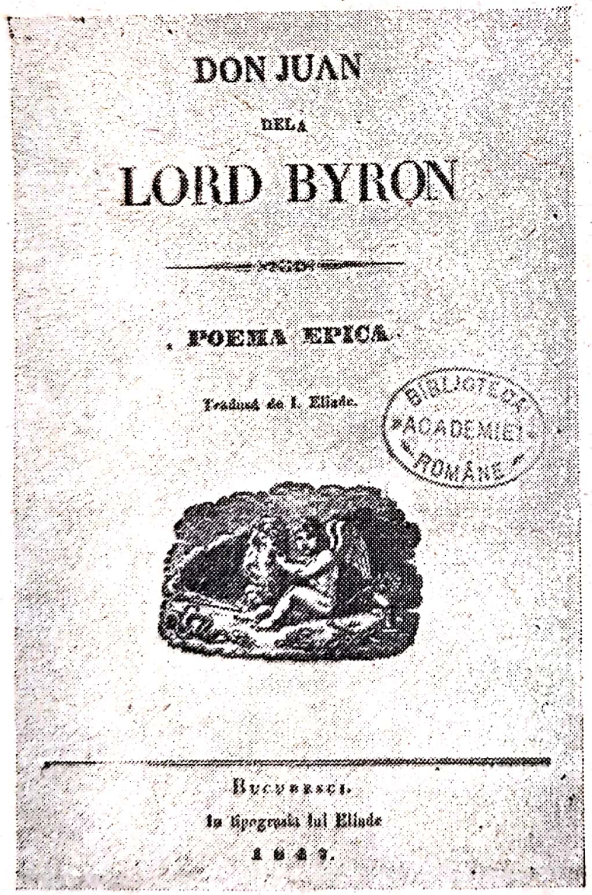

Lord Byron: *Don Juan* — Poemă epică tradusă de I. E. Rădulescu (coperta interioară)

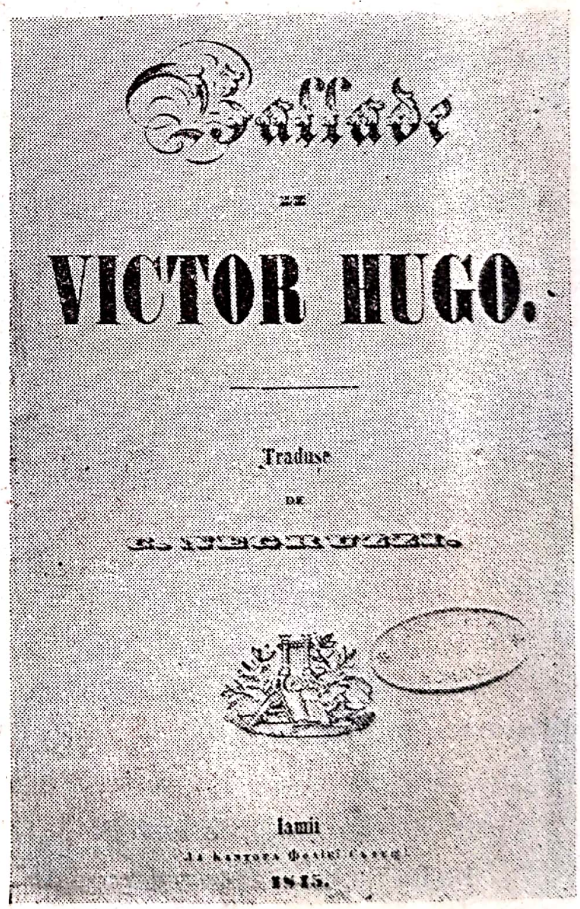

V. Hugo: *Ballade* traduse de C. Negruzzi (coperta interioară)

Scanned with OKEN Scanner

Don Juan de Lord Byron, poemă epică (1847), *Canicolo* de Al. Dumas (1846), *Speronare* de Al. Dumas (1847). Gr. Alexandrescu publică la 1832 *Eliezer și Neftali*, poemă tradusă din Florian, iar în 1847 *Meropa* de Voltaire.

O bogată activitate de traducător are Costache Negruzzi, care publică în 1837 *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei*, ambele din Victor Hugo, iar în 1845 *Balade* traduse tot din V. Hugo.

Nu numai traducerile dar și adaptările sînt numeroase în această epocă. Activitatea dramatică atît de variată a lui V. Alecsandri este influențată de literatura franceză. Influența lui Molière și a lui Augier o găsim în comedii, iar în dramă se resimte mai puternic influența lui Victor Hugo. Alecsandri e influențat de trăsăturile unor tipuri, cîteodată de unele subiecte, dar moravurile sînt totdeauna de la noi.

Atît traducerile, cît și adaptările din literatura clasică mondială au avut o mare însemnătate, pregătind limba noastră literară pentru marile lucrări originale de mai tîrziu.

NICOLAE BĂLCESCU

(1819 — 1852)

Viața și activitatea

Copilăria și adolescența. N. Bălcescu, născut la București în anul 1819, era fiul mijlociu al lui Barbu Petrescu, boiernaș cu o avere modestă. A urmat cursurile școlii de la Sfîntul Sava, unde printre alți profesori cu dragoste de patrie preda istoria dascălul ardelean Aaron Florian. Pasiunea lui Bălcescu pentru istoria poporului nostru s-a manifestat de timpuriu. Deși în școală nu se preda un curs de istorie națională, Bălcescu studia singur manuscrise de vechi cronici romînești, precum și istoricii și filozofii clasici.

Scriitorul Ion Ghica povestește într-una din scrisorile sale cum l-a cunoscut pe Nicu Bălcescu la școala de la Sf. Sava: „*Un găligan de școlar, cît un bivol de mare, tăbărîse pe un băiat slab și pirpiriu, îl trîntise la pămînt și-i căra la pumni, căutînd să-i ia din mînă o bucată de halviță*". Cel atacat, care se apăra dîrz împotriva unui adversar vădit mai puternic ca el, era Bălcescu. Ghica i-a dat ajutor să-l îndepărteze pe bătăuș și să-și strîngă de pe jos foile răvășite ale unui caiet. A doua zi, Bălcescu îi arătă caietul pus în ordine, pe foile căruia Ghica citi cu mirare notele făcute de colegul său după vechile cronici:

„Petru Maior spune...
Fotino zice...
Din Constantin Căpitanul...
După Logof. Radu Greceanu..."

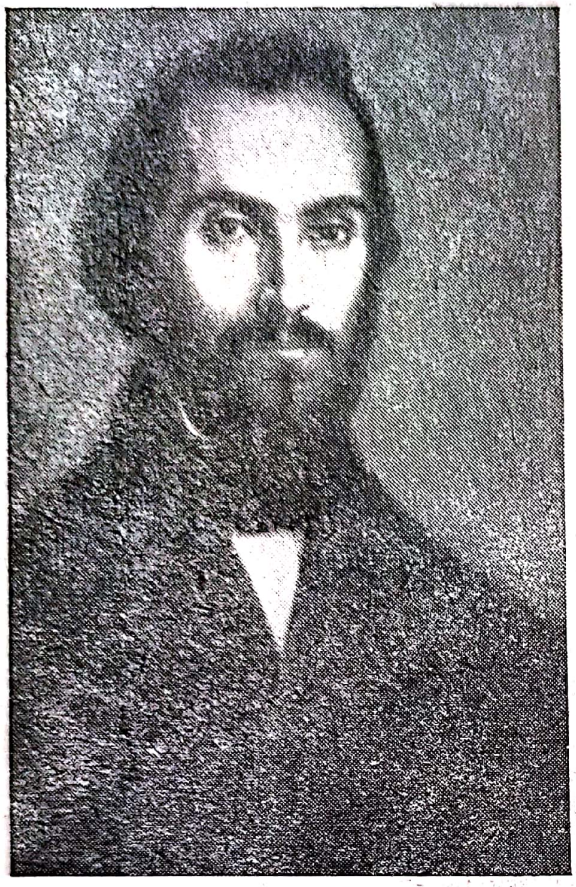

Nicolae Bălcescu (portret de Tattarescu)

Bălcescu își însușește singur cea mai mare parte din cunoștințele sale istorice, precum și limbile franceză, latină, engleză. Fiind de părere că eliberarea poporului nu putea fi înfăptuită decît pe calea armelor, Bălcescu, la 19 ani, îmbrățișează cariera ostășească, intrînd în școala de ofițeri a armatei naționale create prin Regulamentul Organic.

În orele libere, înflăcăratul patriot le vorbea ofițerilor și soldaților despre luptele pentru libertate ale poporului romîn. Dornic să răspîndească în mase cît mai multe cunoștințe, el îi învață pe ostași să scrie, să socotească, să citească.

Alex. Vodă Ghica nu privește cu ochi buni lecțiile de istorie ale tînărului ofițer și de aceea poruncește închiderea cursurilor.

Bălcescu însă duce mai departe lupta pentru ridicarea poporului. În 1840 intră împreună cu alți tineri în conspirația împotriva domnitorului, pusă la cale de Dimitrie Filipescu. Întregul complot este descoperit de guvernul reacționar al boierimii și căpeteniile sînt arestate. Dimitrie Filipescu moare scurtă vreme după aceea, iar Bălcescu, care fusese condamnat la trei ani de temniță, este eliberat din închisoarea de la Mărgineni după 2 ani și jumătate, cu prilejul amnistiei pe care o dă Gh. Bibescu la venirea lui ca domn. Anii grei de temniță îi zdruncinase sănătatea și Bălcescu iese cu plămînii atinși de tuberculoză.

Primele studii istorice legate de lupta pentru pregătirea revoluției.

Ieșit din închisoare, Bălcescu își urmă neobosit activitatea pregătitoare mișcării revoluționare, ce va culmina cu anul 1848. El fundează în 1843 (împreună cu Ghica și Cr. Tell) o organizație secretă *Frăția*, care reia lupta de mai înainte a lui Dim. Filipescu. Cam tot în același timp, s-a format în București o asociație literară, cu scopul de a dezvolta și a încuraja literatura romînă și mai ales de a promova ideile democratice și realizarea unității naționale. Făceau parte din ea scriitorii moldoveni ai epocii: Alecsandri, Kogălniceanu, Negruzzi ș.a. Bălcescu era secretar.

Scanned with OKEN Scanner

Totodată, Bălcescu își continuă cercetările istorice. În 1844, revista *Propășirea* publică întîiul său studiu: *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum.*

Încă din acest studiu, Bălcescu își arată preocuparea sa de a scrie „*o istorie adevărat națională*", care să rupă cu vechea tradiție a istoricilor dinaintea lui:

„Toți cîți s-au îndeletnicit în scrierea istoriei nu ne-au dat decît biografia stăpînitorilor. Nimeni nu ne-a reprodus cu acuratețe instituțiile sociale, ideile, simtimentele, obiceiurile, comerțul și cultura intelectuală a vremilor trecute" — spune Bălcescu în introducere.

Înțelegînd că istoria unui popor nu poate fi adevărată și cuprinzătoare dacă se mărginește să înfățișeze viața domnitorilor, el scrie o istorie a unei „instituții", a armatei, subliniind contribuția poporului la dezvoltarea și rosturile ei.

Între 1845—1847 Bălcescu editează cu Aug. Treb. Laurian *Magazin istoric pentru Dacia*, hotărînd să publice în el cronici, hrisoave, folclor și acte oficiale, menite să înlesnească cercetările viitorilor istorici.

În *Cuvînt preliminariu despre izvoarele istoriei romînilor*, în care arată necesitatea de a se alcătui o istorie națională, Bălcescu scrie că istoria trebuie legată de viața poporului. Peste un an, în 1846, Bălcescu publică în paginile *Magazinului istoric pentru Dacia* valoroasa lucrare *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele romîne în deosebite timpuri*.

Urmărind evoluția stării sociale a țărănimii, Bălcescu caută să pună în lumină „*pricinile care stinseră egalitatea străbună de drepturi și de stare în țările noastre*". El demonstrează că boierii au uzurpat pămînturile țăranilor liberi și că decăderea țărănimii a coincis cu destrămarea politică a Principatelor și cu pierderea independenței naționale, ceea ce a sporit împilarea poporului. Bălcescu scoate în evidență rolul precumpănitor al maselor populare în făurirea istoriei și arată că, îndeosebi de la Mihai Viteazul, care a statornicit legarea țăranului de pămînt, „*țara se împărți în două tabere vrăjmașe, avînd interesuri împotrivite*".

Vorbind despre reformele și „emanciparea" țăranilor în trecut, Bălcescu arată fățărnicia acestor simple declarații asupra libertății, care n-au adus nici o îndreptare adevărată țărănimii.

Puternică este critica pe care istoricul revoluționar Bălcescu o face orînduirii feudale, scoțînd în relief „*prigonirea înverșunată de mai multe veacuri a claselor de jos de către clasele de sus*".

Studiul se încheie cu o chemare pentru ridicarea stării economice și sociale a țăranilor și cu profeticele cuvinte că vor pieri acele națiii „*unde un mic număr de cetățeni își întemeiază puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor*".

Studiul ataca o problemă foarte actuală atunci: aceea a chestiunii țărănești, care va forma principalul punct în revoluția de la 1848. Pregătind

spiritele pentru lupta revoluționară și nemulțumind prin aceasta stăpînirea, Bălcescu e nevoit să plece din țară.

În străinătate, în biblioteci și arhive istorice, el culege o bogată informație cu privire la istoria romînilor, strîngîndu-și material mai ales pentru epoca lui Mihai Viteazul. La Paris leagă relații cu cercurile democratice franceze și cu cele ale revoluționarilor emigrați.

Participarea la revoluția din 1848.

Revoluția din februarie 1848 îl găsește în capitala Franței. Bălcescu a fost alături de mișcarea revoluționară a maselor, a luat parte la luptele de stradă, a pătruns cu mulțimea răsculaților în palatul regal și a smuls, ca un trofeu, o bucată de catifea din tronul lui Ludovic Filip.

Convins că sunase ceasul dezlănțuirii acelei „*minunate revoluții care va schimba fața lumii*", Bălcescu se reîntoarce în patrie, luînd parte activă la pregătirea și organizarea mișcării.

Venirea lui Bălcescu grăbi desfășurarea revoluției. El este ales în comitetul care trebuia să ia măsuri pentru dezlănțuirea mișcării revoluționare. În acest scop, Bălcescu pleacă pe la începutul lui iunie în Prahova, spre a răscula poporul.

Rolul lui Bălcescu în revoluția burghezo-democratică a fost covîrșitor.

El a dat programul revoluționar, formulat în punctele *Proclamației* din 11 iunie de la Islaz, și mai cu seamă în art. 13 privitor la împroprietărirea imediată a țăranilor.

Asupra acestui articol Bălcescu va insista spunînd:

„Acest articol formă caracterul deosebit și principal al revoluției de la 1848, căci în toate celelalte puncte esențiale ea se modela după revoluția de la 1821, dîndu-i numai oarecare dezvoltări". (*Reforma socială la romîni*).

După 11 iunie este numit pentru scurtă vreme secretar de stat pentru afacerile externe, apoi secretar al guvernului revoluționar. Bălcescu a militat cu dîrzenie pentru a înfăptui aspirațiile poporului, pentru dezrobirea clăcașilor. El vede limpede importanța interesării maselor și a participării lor conștiente la acțiunea revoluționară ; de aceea organizează un corp de comisari de propagandă, menit a merge la sate. Pentru folosința lor și în scopul de a da deslușiri teoretice pe linia revoluției, Bălcescu scrie *Manualul bunului romîn*, conduce revista *Învățătorul satelor* și este unul dintre redactorii gazetei revoluționare din 1848, *Popolul suveran*.

Punctul împroprietăririi țăranilor, pe care Bălcescu îl susținea cu tărie, nu găsește sprijin în rîndurile majorității guvernului provizoriu. Boierii și burghezia, adversari neîmpăcați ai reformelor cu caracter revoluționar, reușesc să impună crearea unei „comisii a proprietății", care amînă și zădărnicește rezolvarea acestei probleme, nesocotind și călcînd principiile de bază ale revoluției.

Scanned with OKEN Scanner

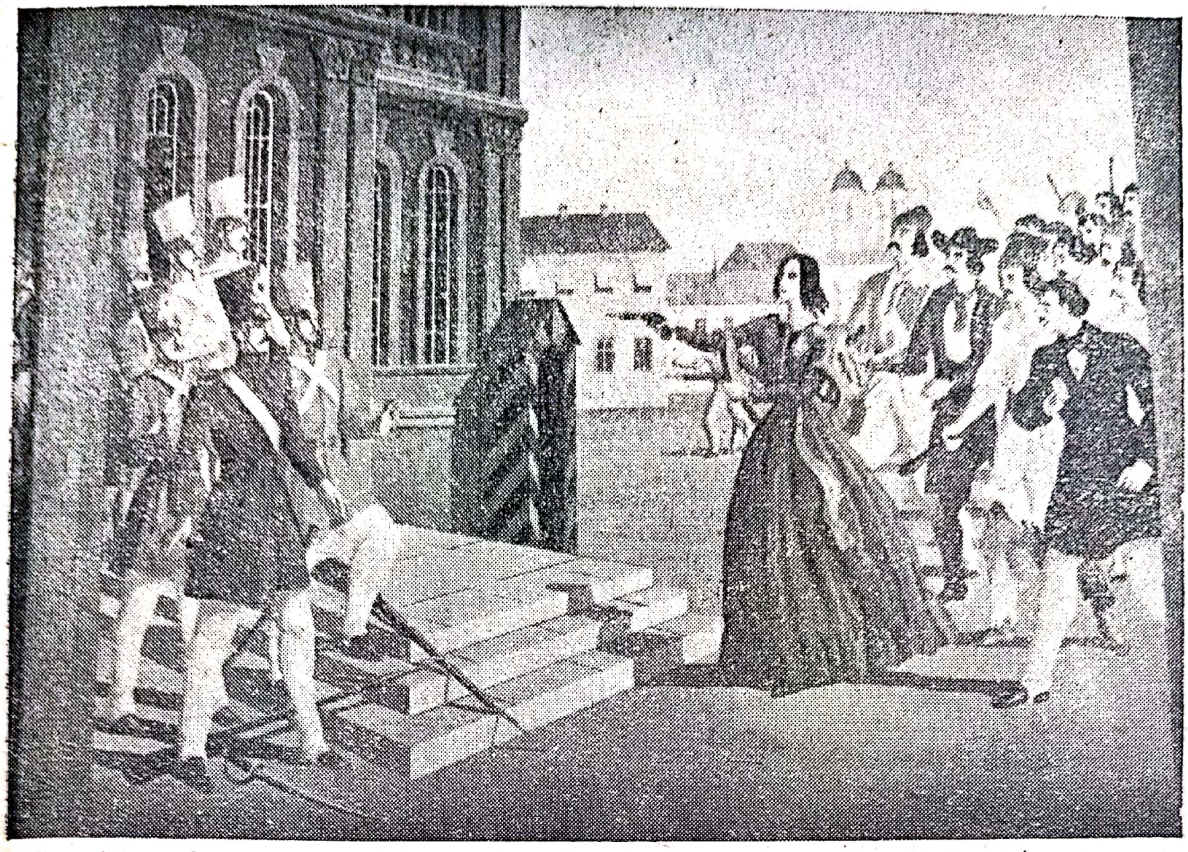

Ana Ipătescu eliberează Guvernul provizoriu

Bălcescu, vajnicul susținător al țărănimii, fusese îndepărtat, fiind trimis înadins, mai înainte, într-o misiune la Constantinopol. Împotriva elementelor reacționare din guvern, Bălcescu cerea și reorganizarea armatei pe baze noi, pentru a putea sprijini revoluția și a o apăra împotriva dușmanilor dinăuntru și a turcilor.

Revoluția, trădată de burghezie, este învinsă în condițiile cunoscute și Bălcescu, împreună cu alți revoluționari, iau drumul pribegiei.

Exilul. Arestat de turci, Bălcescu, împreună cu ceilalți conducători ai revoluției, e purtat în sus pe Dunăre într-o ghimie, un fel de șlep-închisoare. Izbutind să evadeze, fuge în Ardeal.

Acolo Bălcescu urmărea să organizeze participarea activă a populației romîne la lupta dusă de revoluționarii maghiari împotriva dominației habsburgice. Ca și Bolliac, el credea cu putință o colaborare între revoluționari maghiari și romîni, întrucît țelul luptei era comun: cucerirea independenței naționale și răsturnarea feudalismului. Această încercare n-a putut fi realizată din pricina dezbinării naționale promovată de elemente retrograde din cercurile conducătoare ale celor două naționalități. Nefastele urmări ale acestor dezbinări le va deplînge istoricul cu putere:

„O, cîte nenorociri simțămîntul de naționalitate a adus în aceste locuri".

Scanned with OKEN Scanner

Neputînd rămîne în Ardeal, unde stăpînirea austriacă nu-l privea cu ochi buni, Bălcescu pleacă pentru un răstimp la Constantinopol, dar nu reușește să adune pe revoluționarii romîni pribegi. Se întoarce în 1849 în Ardeal, ia legătură cu generalul Bem, comandantul armatei revoluționare maghiare, cu dorința de a crea o legiune de luptători romîni. Nici acum evenimentele nu sînt prielnice acestui plan. Revoluția din Ungaria este înăbușită și Bălcescu pleacă în octombrie 1849 la Paris.

Activitatea la Paris. Studiile istorice pentru apărarea revoluției.

La Paris, Bălcescu desfășoară o mare activitate politică pentru regruparea forțelor emigranților romîni și pentru apărarea revoluției. Cu acest scop, scoate în 1850 revista cu titlul plin de semnificație: *Romînia viitoare*, unde publică studiul său istoric pentru apărarea mișcării revoluționare de la 1848: *Mersul revoluției în istoria romînilor* și unde apăru și *Cîntarea Romîniei* a lui Al. Russo.

În *Mersul revoluției în istoria romînilor* Bălcescu ia atitudine împotriva defăimătorilor revoluției, a trădătorilor ei, care declarau că revoluția nu a fost o expresie a realităților romînești, ci un simplu ecou al ideilor din apus. Bălcescu susține că „*revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției romîne*“ și dovedește că adevăratele și adîncile cauze se aflau înăuntrul țării, în nedreptatea socială, în starea de mizerie a țărănimii, în lipsa de libertate a poporului.

El lega revoluția de la 1848 de răscoala lui Tudor din 1821 și vedea în viitor desăvîrșirea revoluției prin continuarea luptei forțelor progresiste.

Bălcescu spune deslușit:

„În zadar veți îngenunchia și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau, fără numai aceea ce le smulg popoarele“.

Bălcescu credea cu tărie că forța de luptă a poporului e singura în stare să asigure izbînda cauzei sale nobile.

Puțin mai înainte de publicarea studiului *Mersul revoluției în istoria romînilor* Bălcescu scosese, în martie 1850, o broșură în limba franceză *Chestiunea economică a Principatelor dunărene* (redactată în romînește și rămasă în manuscris sub titlul: *Reforma socială la romîni*). Această lucrare a avut răsunet în străinătate ca și în țară. Un economist francez compilează datele lui Bălcescu și pe această cale ele vor servi lui Marx ca material în redactarea paragrafului din *Capitalul* cu privire la situația economică în țările dunărene.

Ideea principală a lucrării lui Bălcescu este justificarea necesității revoluției burghezo-democratice din 1848 și a reformelor sale democratice.

Bălcescu face o scurtă prezentare a dezvoltării societății, în care afirmă ideea luptei de clasă, a schimbării orînduirii sociale pe baza necesității progresului necontenit în desfășurarea istoriei. El dezvăluie, cu aceeași vigoare

Scanned with OKEN Scanner

ca în alte lucrări mai vechi, exploatarea cruntă a țărănimii romîne și arată că exploatatorii nu se pot numi romîni: „*Boierii nu sînt romîni... ei sînt boieri, iată totul*".

*

Deși bolnav, Bălcescu continuă să-și adune materialul documentar pentru opera capitală la care lucra: *Istoria romînilor subt Mihai-Vodă Viteazul*.

Cu sănătatea șubrezită, el pleacă în sudul Franței în căutarea unei clime mai potrivite. Apoi vine cu vaporul pînă la Galați, dorind să-și mai revadă o dată patria iubită. Dar autoritățile reacționare sînt nemiloase cu cel mai dîrz dintre luptătorii democrați de la 1848 și nu-i îngăduie nici să intre în patrie, nici să-și vadă prietenii. Doborît de durere și de boală, Bălcescu ia din nou drumul străinătății. Se oprește la Palermo în Italia, unde, peste scurtă vreme, în 1852 la 29 noiembrie moare — sărac, părăsit și îndurerat — în vîrstă numai de 33 ani. Osemintele-i sînt aruncate în groapa comună a săracilor din acel oraș.

Ultimul său gînd a fost îndreptat către patria lui, al cărei viitor strălucit îl vede în lumina realizării marilor sale idealuri democratice:

„... cu o inimă sfîșiată de durere, mă lupt cu o boală crudă și neîmblînzită, caut a cîștiga timp asupră-i și a o întrece în iuțeală, ca să pot lăsa fraților mei aceste pagine din viața părinților, și cad sleit de puteri, mistuit prin silințele ce fac. Cu toate aceste temeiuri de descurajare, sufletu-mi te slăvește încă, înzeită Libertate, și deși oamenii sîngiuirilor au învelit cu năframă neagră dulce fața ta, crede că va veni ziua fericită, ziua izbîndirei, cînd omenirea întreagă se va scula spre a sfîșia acest văl și dușmanii tăi se vor împietri la vederea chipului tău de lumină; atunci nu va mai fi nici om rob, nici nație roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul, ci domnirea Dreptății și Frăției! Aceste cuvinte, ce odată am dat de deviză nației mele, vor domni lumea; atunci așteptarea, visarea vieții mele se va împlini; atunci toți romînii vor fi unu, liberi și frați! Vai! nu voi avea noroc a vedea această zi, dar și eu asemeni am muncit și am pătimit pentru dreptate, și cel din urmă al meu cuvînt va fi încă un imn ție, țara mea mult dragă!"

Opera

„ISTORIA ROMÎNILOR SUBT MIHAI-VODĂ VITEAZUL"

Ideea operei. Opera la care a început să lucreze încă din 1846, *Istoria romînilor subt Mihai-Vodă Viteazul*, atît de scumpă vieții sale, a rămas neterminată. Totuși această încercare de reconstituire a epocii lui Mihai Viteazul și a eroicelor lupte purtate de poporul romîn sub conducerea viteazului domn împotriva turcilor asupritori, ocupă un loc însemnat în istoria literaturii romîne, prin ideile înaintate pe care le conține, prin frumusețea cu care sînt expuse.

Bălcescu caută să înfățișeze nu numai faptele lui Mihai Viteazul, ci întreaga orînduire socială și economică a timpului; el nu scrie numai istoria

unui domnitor, a lui Mihai Viteazul, ci, după cum arată și titlul, istoria poporului nostru din acel timp.

Scopul lucrării e puternic legat de lupta politică pe care N. Bălcescu o desfășura. Prin această operă, istoricul țintea să dovedească marea însemnătate a luptei maselor populare împotriva robiei turcești, pentru împlinirea năzuințelor naționale, pentru libertatea și unirea romînilor.

N. Bălcescu încerca să descopere în negura timpurilor momentul în care începe marea tragedie a țărănimii iobage. În sprijinul maselor țărănești exploatate glasul său se ridică încă o dată, arătînd cu o mare adîncime a ideilor, monstruosul eșafodaj social care împilează țărănimea:

„Societatea întreagă se alcătuiește pe un șir de privilegiuri și clase; fiecare clasă are privilegiuri deosebite; fiecare individ are privilegiu: întins eșafodaj de tiranii superpozate una asupra alteia și toate ...apăsînd poporul, pe țăranul muncitor..." (*Introducere*).

Opera trebuia să cuprindă, așa cum reiese dintr-un plan manuscris al scriitorului, 6 cărți. Bălcescu n-a putut scrie decît 5 cărți, ultima dintre acestea întrerupîndu-se la capitolul XXXIII, încă neînceput.

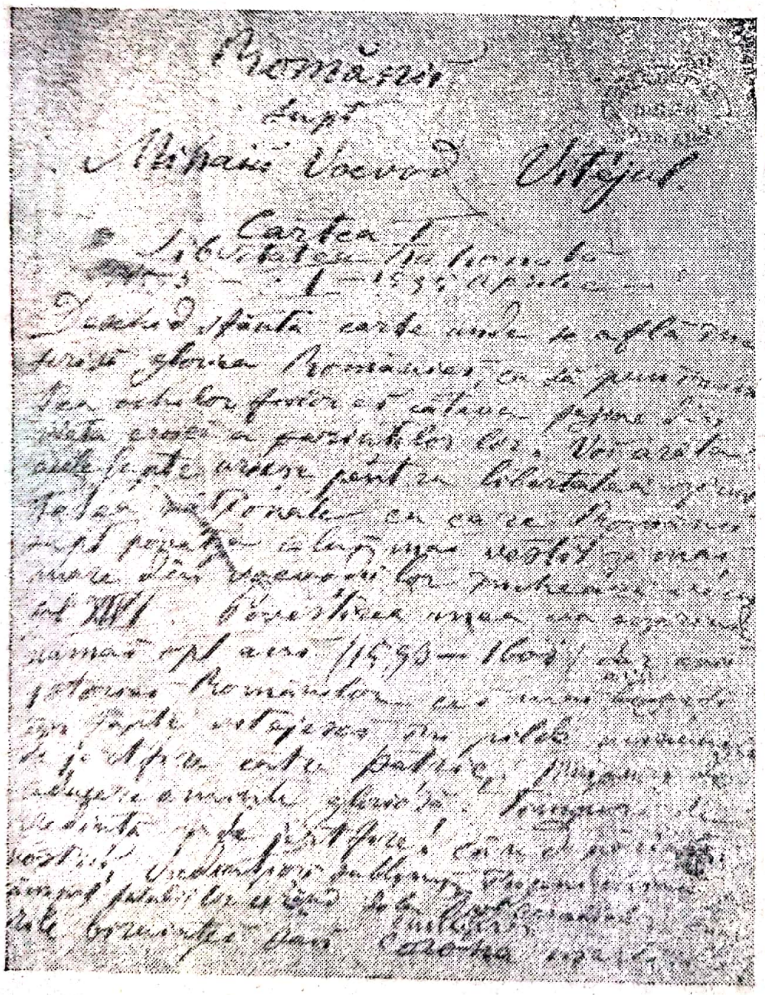

N. Bălcescu: *Istoria romînilor subt Mihai-Vodă Viteazul* (manuscris *capit. I. Libertatea națională*).

În introducerea schițată și de asemenea neterminată, Bălcescu își propune să facă un tablou sumar al istoriei romînilor. Totodată, el exprimă aci ideile care îl călăuzesc în cercetarea istoriei.

„Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra — spune Bălcescu în *Introducere* — această transformație continuă, această mișcare progresivă a omenirii, această dezvoltare a simtimentului și a minții omenești, supt toate formele dinlăuntru și dinafară, în timp și în spațiu."

Reconstituirea istoriei trecutului este făcută pentru a da „*înțelegerea revoluțiilor ei de față și a revoluțiilor ei viitoare*", folosind deci ca instrument al redeșteptării conștiinței naționale și pentru înțelegerea perspectivei viitorului.

Scanned with OKEN Scanner

Cartea I, care poartă simbolicul subtitlu *Libertatea națională*, cuprinde faptele istorice mai însemnate dintre 1593—1595 din Țara Romînească și Moldova, încadrate în situația generală a unei Europe în care se simte slăbirea puterii otomane. Acestei puteri, care începe să se clatine, i se împotrivesc acum, prin intrigi politice, alianțe și numeroase încercări și lupte de dezrobire, popoarele creștine dimprejur. Într-un asemenea cadru general, în care Bălcescu nu uită să reamintească starea socială mizeră a poporului romîn, gemînd sub jugul otoman, se desemnează figura centrală a lui Mihai Viteazul.

Cea de a II-a carte, intitulată *Călugărenii*, cuprinde descrierea bătăliei victorioase a lui Mihai cu turcii.

În prezentarea evenimentelor, Bălcescu face o legătură neîntreruptă între întîmplările din Țara Romînească și cele din țările înconjurătoare. Sînt comentate ridicarea în scaun a lui Mahomed III, intrigile politice de la Poarta Otomană, neînțelegerile dintre Bathory și Mihai, schimbarea lui Aron-Vodă, domnul Moldovei, cu Răzvan, tratatul de dependență pe care Mihai, silit de partida boierilor și a călugărilor „*spre a-și asigura și întinde privilegiile lor*“, îl semnează cu Sigismund Bathory. De asemenea, autorul înfățișează numeroase ciocniri între turci și romîni, lupta de la Nicopole și mai apoi marea izbîndă a romînilor la Călugăreni.

Legătura concretă a acestei opere cu ideile revoluționarilor de la 1848 apare limpede, căci Bălcescu întrerupe uneori povestirea pentru a se referi direct la împrejurări ale timpului. Astfel, după ce descrie bogata vale a Neajlovului unde s-a dat lupta oștirilor romîne cu turcii, Bălcescu mărturisește îndurerat dezamăgirea că fala de atunci a poporului lasă nepăsători pe contemporanii săi.

Mai departe, amintind trădarea de la 1848 și definindu-și poziția față de clasele care au luat parte la revoluție, Bălcescu adaugă într-o notă în josul paginii:

„Acestea s-au petrecut într-un club la Mitropolie, cea dintîi și din urmă oară cînd am stătut de față la seanțele acelui club. Trebuie a ști că puțini oameni din popor se aflau la această adunare și părerea mea e că poporul cel de jos, mai cu seamă cel al Bucureștilor, și-a împlinit datoria revoluționară și națională, declarîndu-și, deși cam tîrziu, vroința de a apăra revoluția cu paloșul, iar clasele de sus, guvern, boieri, negustori unime, s-au aflat mult mai prejos și nevrednice de misia lor și de poporul ce conduceau“.

Întîmplările prin care trece poporul sub Mihai Viteazul între decembrie 1595 și aprilie 1599, strîns urmărite și în cadrul conjuncturii externe, fac obiectul cărții a III-a. Ea poartă subtitlul lămuritor de *Robirea țăranului*, întrucît această robire, asupra căreia Bălcescu va face un larg comentariu, este problema esențială a sfîrșitului secolului al XVI-lea în Țările romîne și în același timp explicarea cauzelor adînci pe care scriitorul le arată că au dus la revoluție în 1821 și 1848.

Fragmentul — cu deosebire interesant — ce încheie această carte privește explicarea stării sociale a țăranului romîn, legat de pămînt prin „*așezămîntul memoriabil al lui Mihai Viteazul*".

Textul respectiv face parte din studiul *Despre starea socială a muncitorilor plugari...* (1846) care a fost introdus de Odobescu în ediția din 1878. Bălcescu arată dintru început că pricina înrobirii țăranilor se află în instituțiile ce cîrmuiesc proprietatea, adică în organizarea socială. El lămurește că uzurparea libertății și a dreptului de proprietate a poporului s-a făcut printr-un proces îndelungat, asemănător cu cel din alte țări ale Europei.

„La început însă—scrie Bălcescu despre robia țăranilor — erau puțini la număr acești nenorociți, cea mai mare parte a populației fiind moșneni sau răzași. Curînd însă, desposedarea acestora începu a se face, numărul lor a se împuțina din zi în zi și moșioarele lor a se concentra în proprietăți mari. Interesul, nevoia și sila conlucrară la aceasta".

Luînd pe rînd aceste pricini ale stării de înrobire a țăranului, Bălcescu își exprimă plin de revoltă convingerea sa că este „*o monstruozitate socială ca o țară întreagă să robească la cîțiva particulari*".

Deși este plin de simpatie față de eroul său, în ale cărui țeluri vedea urmărirea năzuințelor naționale și patriotice, Bălcescu critică sever actul prin care domnitorul a consfințit legarea țăranului de locul de muncă. Singura explicare a acestui „*act barbar*" scriitorul o găsește în faptul că domnitorul a fost silit de către boierime.

Bălcescu arată cum starea clăcașilor se înrăutățea din zi în zi, atît în Valahia cît și în Moldova, prin mișelia boierilor care robeau pe țărani.

Cartea a IV-a, intitulată *Unitatea națională*, tratează evenimentele care l-au dus pe Mihai Viteazul pentru o clipă pe culmea măririi visată de el, la unirea Ardealului, Moldovei și Țării Romînești sub aceeași conducere.

La începutul acestei cărți, Bălcescu face țării Ardealului o bogată descriere, reprezentînd natura grandioasă, avuția și frumusețea acelor locuri. Bălcescu, care găsise refugiu în Transilvania după înfrîngerea revoluției din Muntenia, socotea acest ținut ca o parte a pămîntului patriei, iar pe ardeleni frații de peste munți ai romînilor.

Peisagistul prezintă întîi așezarea geografică a țării:

„Pe culmea cea mai naltă a munților Carpați se întinde o țară mîndră și binecuvîntată între toate țările semănate de Domnul pre pămînt. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d-operă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte".

Natura e privită astfel ca un monument arhitectural. Scriitorul începe de la culmea cea mai înaltă, evocînd piramidele de munți cu creste ninse, și apoi trece la o treaptă mai jos, la șirurile de dealuri „*ca niște valuri proptitoare*", coborînd pînă la lunca domoală. Vin apoi priveliștile proprii acelor părți, pădurile stufoase unde calcă ursul, vegetația trufașă și bogatele lanuri

Scanned with OKEN Scanner

de grîu, cîmpiile arse și albe de piatră de var, „*unde bivolul dormitează a lene*“, peisaje ce amintesc de „*porțile Romei*“ sau altele unde natura e asemănătoare ținuturilor de miazănoapte.

Scriitorul înșiră comorile minerale, de la sare pînă la aur, felurimea națiilor, organizările sociale, cît și urmele vechi ale istoriei, interesînd nu numai artistul, ci și omul de știință, istoricul și cercetătorul politic, și amintește pe dacii și romanii ale căror urme se întîlnesc la tot pasul.

Cartea a V-a, neterminată, dezvoltă, așa cum indică și subtitlul ei, întîmplările nenorocite de la Mirăslău, cu care începe decăderea marelui erou; cartea a VI-a, neîncepută, urma să povestească bătălia de la Gorăslău și pieirea lui Mihai.

Figura lui Mihai. Figura lui Mihai domină întreaga carte. Scriitorul, într-un elogios portret, subliniază forța eroului, calitățile lui de conducător și „*omenia către cei mai de jos*“. Bălcescu povestește cîteva întîmplări esențiale din viața lui Mihai; cum încă înainte de a fi ajuns domn, fiind ban al Craiovei, el era cunoscut în toată țara, iar faptele lui „*îi cîștigau inima poporului*“; cum, osîndit de Alexandru cel Rău la moarte, se îndreaptă cu seninătate și demnitate către călău, care înfricoșat de bărbăția eroului, nu cutează să-i ia viața, în vreme ce poporul văzînd în această întîmplare un semn divin, silește pe vodă să renunțe la hotărîrea sa de a-i tăia capul.

Energic, cu dragoste de țară, neîntrecut în arta bătăliei, dînd personal pildă în luptă, vîrîndu-se în foc oricînd era nevoie spre a-și îmbărbăta oștenii, Mihai Viteazul este în imaginea lui Bălcescu întruparea gloriei străbune a poporului.

Eroul operei nu este văzut de scriitor unilateral sau părtinitor, ci în mod realist. Alături de personalitatea marelui viteaz, comandant neîntrecut de oști pe cîmpurile de bătălie, scriitorul ne prezintă pe Mihai din viața intimă, soț și tată iubitor, plin de gingășie față de doamna Stanca și de fiul său Pătrașcu. „*Ca toate inimile de leu, el își iubea familia*“ — subliniază Bălcescu. Deși plin de admirație față de Mihai, pe care-l socotește unul dintre cei mai minunați bărbați mari ai omenirii, scriitorul este necruțător față de greșelile eroului. El socotește că prăbușirea lui Mihai se datorește neînțelegerii faptului că „*în popor și numai în popor e adevărata lui putere*“. În loc să se sprijine pe țărănimea liberă, el a iobăgit-o și a căutat mîntuirea „*cînd în nobilime, cînd în arme și în oștile mercenare, cînd în Austria*“. Bălcescu recunoaște cu durere greșelile săvîrșite de Mihai și își încheie analiza decăderii acestuia cu cuvintele:

„... iar pe romîni, fără nici o ușurare, îi lăsă în starea de iobagi ai nobililor. Astfel Mihai trădă misia sa în Ardeal și merită d-a cădea!“

Poporul este în nenumărate rînduri evocat, mai ales în desfășurarea bătăliilor. Însetați de libertate, oamenii din popor sînt aceia care prin vi-

tejia lor cîştigă nenumărate lupte împotriva turcilor. Din rîndurile masei se desprind eroi populari, cîntaţi în vechile balade, pe care Bălcescu le şi aminteşte uneori (cum face cînd vorbeşte de viteazul Radu din Calomfireşti, cap. XII, cartea a II-a).

Oamenii din popor suferă cu tărie chinurile la care cotropitorii îi supun, dar nu se pleacă voinţei acestora; chiar femeile se arată demne şi cutezătoare. Bălcescu aminteşte pe Maria Putoianca răzbunîndu-şi cu arma în mînă fraţii căzuţi sub securea turcească.

Figura lui Mihai şi a oamenilor din popor, oşteni sau simpli ţărani, se reliefează puternic în operă. Scriitorul nu trece cu vederea şi alte personaje istorice, cum sînt: Sinan Paşa, Sigismund Bathory, blînda şi credincioasa soţie a lui Mihai. Un loc deosebit îl ocupă Răzvan, care din rob ţigan se ridicase prin însuşirile sale pînă la rangul de domn al Moldovei, sprijinindu-se şi el pe masele populare.

Limba şi stilul operei.

Bălcescu a contribuit într-o largă măsură la dezvoltarea limbii literare din secolul al XIX-lea, prin îmbogăţirea lexicului cu o bogată terminologie social-economică. Limba lui păstrează şi un aspect arhaic, pe care cunoaşterea vechilor cronici i l-a imprimat. De asemenea în ea descoperim numeroase cuvinte şi expresii populare, muntenisme şi unele neologisme, foarte adesea de proveniență franceză. Fraza lui Bălcescu are o netăgăduită valoare artistică; construcţia ordonată, cu perioade largi, căreia expresiile populare şi arhaismele îi dau un suflu de poezie simplă şi caldă, este mult mai liberă decît în scrierile istorice dinaintea sa.

Pentru a ilustra frumuseţea frazei prin care este exprimat avîntul sentimentului patriotic, se pot aminti acele rînduri ale lui Bălcescu despre ruinele Tîrgovişteі, unde el evocă tulburat amintirea timpurilor şi a figurilor glorioase ale trecutului nostru.

„Umbrele acestor eroici războinici parcă le vezi înălţîndu-se singuratice şi tăcute împrejurul acestei ruine; adierea vîntului ce suflă din Carpaţi, şuierînd în pustiul turn, ne pomeneşte numele lor şi undele măreţe ale Ialomiţei par a cînta necontenit un cîntec de mărire la gloria lor".

Stilul e sobru, de o căldură stăpînită, fraza amplă, fără a fi încărcată şi întortochiată. O deosebită atenţie dă scriitorul descripţiei bătăliilor. Vălmăşagul luptei, mişcarea maselor, ciocnirile sîngeroase sînt înfăţişate cu dinamism. E de remarcat faptul că în naraţiune N. Bălcescu obţine, din alternarea perfectului simplu cu prezentul istoric, punerea în lumină a unor situaţii dramatice, a căror semnificaţie scriitorul vrea s-o sporească. De pildă, în descrierea bătăliei de la Călugăreni, acţiunile lui Mihai sînt povestite la prezentul istoric, situîndu-se astfel în primul plan al atenţiei cititorului, în timp ce faptele celorlalţi participanţi sînt împinse în trecut prin utilizarea largă a perfectului simplu sau a imperfectului:

Scanned with OKEN Scanner

„Sinan Paşa, văzînd retragerea romînilor, luase inimă şi vrea a-i desface şi a-i reschira de tot. Spre acest sfîrşit, în capul rezervei sale el umbla a trece podul... Mihai atunci se aşează cu ceata de curînd sosită la capul podului spre a întîmpina pe Sinan, trimite pe căpitanul Cocea cu 200 unguri..."

Foarte adesea, din necesitatea de a se adresa mai viu şi mai direct cititorului, Bălcescu foloseşte procedeele stilului retoric, fraza interogativă, exclamaţia care accentuează căldura convingerii proprii ori amărăciunea constatării.

Iată cum îşi exprimă direct sentimentele de ură faţă de boieri în cuprinsul unei descrieri a ticăloşiei lor:

„Cine va veni să zdrobească această clasă apostată care, ieşind din sînul poporului, robi pe fraţii şi pe părinţii lor şi care ocăra omenirea?" (*Introducere*).

Întrebările retorice alcătuiesc cîteodată pasaje întregi. Prin acest procedeu se subliniază zbuciumul lăuntric al unui personaj, spre exemplu în pasajul unde Mihai, întrebîndu-şi mereu conştiinţa în ajunul expediţiei în Ardeal, îşi vesteşte, după o îndelungată îndoială, hotărîrea (Cartea IV, cap. XII).

Înfăţişînd evenimentele istorice ori personajele sale, Bălcescu le însoţeşte totdeauna de o caracterizare precisă şi scurtă.

Despre luptele lăuntrice în momentul premergător expediţiei de la Călugăreni, scriitorul spune lapidar:

„În vreme ce Mihai se străduia cu atîta vîrtute împotriva duşmanului dinafară, zavistia boierilor semăna sămînţa împerecherilor dinăuntru".

Bălcescu este un observator atent în notarea trăsăturilor esenţiale de natură psihologică, punînd omul în mediul lui înconjurător; Murat al II-lea e un „*duh slab şi superstiţios; dulce la trai, dar iute la mînie şi adesea atunci şi la cruzime; dat cu totul la misticism, la poezie şi la voluptate...*"

Personajele sînt bine diferenţiate prin trăsăturile lor morale expuse numai prin cîteva linii esenţiale. Regele Filip al II-lea este „*posomorît şi crud*"; Sigismund al Ardealului „*om crud, fără măsură, necumpătat, nestatornic şi neastîmpărat la minte*".

O deplină caracterizare a măiestriei artistice a lui N. Bălcescu a fost făcută de M. Eminescu, admirator neţărmurit al patriotismului şi democratismului marelui luptător:

„Limba lui Bălcescu este totodată culmea la care a ajuns romînimea îndeobşte de la 1560 începînd şi pînă astăzi... Deşi Bălcescu se întemeiază pretutindenea pe izvoare şi scrierea lui e rezultatul unei îndelungate şi amănunţite munci, totuşi munca nu se bagă nicăiri în samă, precum în icoanele maeştrilor mari nu se vede amestecul amănunţit de văpsele şi desemnul îngrijit linie cu linie. O neobicinuită căldură sufletească, răspîndită asupra scrierii întregi, topeşte nenumăratele nuanţe într-un singur întreg şi, asemenea scriitorilor din vechime, el îi vede pe eroi aievea şi-i aude vorbind după cum le dictează caracterul şi-i ajunge mintea, încît toată descrierea persoanelor şi întîmplărilor e dramatică, fără ca autorul să-şi fi îngăduit a întrebuinţa iscodiri proprii ca poeţii".

Scanned with OKEN Scanner

Influența lui Bălcescu asupra scriitorilor din vremea sa

Este cunoscută strînsa legătură ideologică și sufletească dintre Bălcescu și scriitorii progresiști ai epocii sale. Prin exemplul luminos al vieții și operei sale, marele istoric de la 1848 a înrîurit adînc creația scriitorilor contemporani cu el și a celor de mai tîrziu: V. Alecsandri, Al. Russo, C. Bolliac, I. Ghica, D. Bolintineanu, Al. Odobescu, B. P. Hasdeu ș. a.

Figura lui Bălcescu este evocată cu căldura dragostei frățești în amintirile scriitorilor progresiști de la 1848.

Vorbind de personalitatea lui Bălcescu, Ion Ghica povestește întîmplări trăite în comun, în tinerețea lor, subliniind rolul important pe care l-a jucat marele luptător în pregătirea celorlalți tineri și în legarea lor de cauza revoluției. Ghica își amintește cum s-au pus în 1843 bazele *Frăției* condusă de Bălcescu; legătura lui Bălcescu cu scriitorii moldoveni C. Negri, V. Alecsandri și Al. Russo; participarea lui Bălcescu alături de Kogălniceanu, Ghica și alții la *Societatea studenților romîni din Paris* (1846). I. Ghica atrage atenția că principiile aflate în *Proclamația* de la Islaz fuseseră dinainte puse și în programul, din păcate pierdut, al Societății *Frăția*. Arătînd rolul lui Bălcescu în redactarea *Proclamației* de la Islaz ca și în desfășurarea revoluției, în lupta din emigrație, Ghica îi acordă pe drept cuvînt locul central în epoca 1848.

Cu prietenească admirație, Ghica păstrează scrisorile pe care i le trimisese Bălcescu — și le publică în *Amintiri din pribegia după 1848*.

În epoca în care intrase în armată, Bălcescu legase prietenie și cu Bolliac, întărind aceste relații pe baza acelorași convingeri revoluționare. După înfrîngerea revoluției din Muntenia, aflăm dintr-o scrisoare a lui Bolliac că s-au întîlnit la Debrețin, unde „*lucrăm împreună la toate.*"

Jurnalul din 1849 al lui Bolliac, *Espatriatul*, care lupta pentru a uni pe revoluționarii romîni cu cei maghiari, este adînc influențat de ideile lui Bălcescu.

Și între Russo și Bălcescu au fost apropiate legături prietenești. Tot de la Ghica aflăm că se cunoscuseră prin 1845 la proprietatea lui C. Negri, Mînjina, unde se adunau prietenii de ziua acestuia. Știm de la Alecsandri că Russo și Bălcescu, apropiați prin marea lor dragoste față de țărănime, priveau cu aceeași puternică emoție țărănimea la horă, întrevăzînd acestui popor mîndru un viitor luminos.

Pe Russo îl revede Bălcescu și după revoluție și mai ales la Paris, unde se strîng mai mult relațiile lor prietenești. Multe din ideile aflate în poemul lui Russo *Cîntarea Romîniei* se datoresc colaborării dintre cei doi scriitori și trebuie să ne amintim că Bălcescu este cel dintîi care publică manuscrisul lui Russo, insistînd asupra valorii lui.

Russo a scris de două ori despre Bălcescu. O dată în *Soveja*, cînd arată cu ce plăcere urmărea scrierile istorice ale prietenului său și o dată în 1855,

Scanned with OKEN Scanner

cînd spunea într-o notiță în *Romînia literară* că Bălcescu a fost *„nu numai un cercetător de istoria neamului, dar o inimă aprinsă de rîvna neamului"*.

De Bălcescu îl leagă și pe Alecsandri multe amintiri și convingeri revoluționare. Prețuindu-se reciproc, comunicîndu-și frățește impresiile, ei se apropie sufletește și mai mult în timpul exilului. Cînd Alecsandri își pierde logodnica, Bălcescu este acela care găsește, în îmbărbătarea trimisă, cele mai nobile și mai vrednice cuvinte pentru a-i insufla curaj:

„... să întoarcem ceea ce ne-a mai rămas din dragostea noastră, către țara noastră. Romînia va fi iubita noastră. Într-însa și printr-însa să reînnoim și să întărim frăția noastră... Iubește-o dar și fă pe toți a iubi pe iubita ta..."

Alecsandri este plin de atenții și duioșie față de marele lui prieten în tot timpul bolii sale. Îi scrie nenumărate scrisori prietenești și în revista proiectată de el prin 1852, în primul număr trece lucrarea lui Bălcescu despre Răzvan-Vodă. Cenzurată, revista n-a apărut — din pricina articolului lui Bălcescu — decît în 1855.

Alecsandri închină prietenului său poezia *N. Bălcescu murind*, în care evocă dragostea de patrie a luptătorului revoluționar, stins printre străini.

Multe din ideile ce însuflețesc opera lui N. Bălcescu pot fi regăsite la scriitorii care l-au cunoscut, arătînd că în lupta pentru aceleași năzuințe democratice și patriotice rolul de îndrumător jucat de Bălcescu a fost precumpănitor.

Bolintineanu a ilustrat și el în poeziile sale lupta strămunilor pentru libertatea națională; a descris în poezie chipul femeii eroine *Maria Putoianca*, despre care vorbise și Bălcescu în *Istoria romînilor subt Mihai-Vodă Viteazul*. Sub influența ideilor rodnice de la 1848 și a lui Bălcescu personal, creația lui Al. I. Odobescu a fost orientată pe făgașul progresist, pe care s-a desfășurat cu consecvență.

În semn de omagiu pentru acela care a fost îndrumătorul său spiritual, Odobescu editează întîiul, în 1878 *Istoria romînilor*... a lui Bălcescu, însoțind-o de o scurtă prezentare elogioasă a vieții și activității scriitorului.

Istoricul și scriitorul B. P. Hasdeu prețuia cu o deosebită pietate opera marelui Bălcescu. Drama *Răzvan și Vidra* este în mod învederat înrîurită, în ceea ce privește prezentarea lui Răzvan, de portretul făcut acestui domnitor de către N. Bălcescu, iar monografia istorică *Ioan-Vodă cel Cumplit* are ca model necontestat *Istoria romînilor subt Mihai-Vodă Viteazul* a lui Bălcescu.

Marii noștri clasici au păstrat învățătura patriotică și democratică răspîndită de Bălcescu ca pe o moștenire de mare preț.

Locul lui N. Bălcescu în cultura noastră

Bălcescu, marele revoluționar democrat de la 1848, a luptat în scurta și zbuciumata lui existență, cu dîrzenie și consecvență pentru poporul său. El și-a dăruit întreaga lui putere de lucru și însăși viața, patriei sale, a făcut

din opera sa o armă puternică în lupta revoluționară împotriva exploatării și nedreptății.

Mergînd pe aceeași linie cu T. Vladimirescu, care știa că „*Patria este norodul*", Bălcescu a văzut în popor, în viața, suferințele și luptele lui forța creatoare a maselor.

De aceea el subliniază rolul maselor și pune în centrul operei sale istorice lupta de clasă, al cărei sfîrșit îl întrezărește foarte departe, într-o societate fără clase antagonice, la făurirea căreia luptăm noi astăzi.

„Istoria omenirii — scrie Bălcescu în articolul *Trecutul și prezentul* — nu ne înfățișează decît lupta necontenită a dreptului în contra tiraniei: a unei clase dezmoștenite de dreptul său în contra uzurpatorilor săi; luptă arzătoare care adesea avu caracterul unei răzbunări, luptă fără sfîrșit, căci se urmează încă în timpurile de azi și se va urma pînă cînd va mai fi umbră de tiranie, pînă cînd popoarele n-or fi întregite în drepturile lor și egalitatea n-o domni în lume".

Bălcescu a legat activitatea sa științifică, știința istorică, de problemele vieții sociale; a militat pentru lichidarea radicală a privilegiilor feudale, pentru întemeierea unui stat național independent sub forma republicii democrate, pentru dezrobirea și împroprietărirea țăranilor, pentru organizarea unei armate naționale care să apere libertățile cucerite de popor și a dus această luptă împotriva moșierimii și a burgheziei care au trădat revoluția.

Prin ceea ce a sperat și a realizat el pentru cei asupriți, prin viața și opera sa revoluționară, Bălcescu este un înaintaș glorios al luptei democratice de azi, dusă de poporul muncitor din țara noastră, sub conducerea partidului clasei muncitoare.

GRIGORE ALEXANDRESCU

(1810—1885)

Viața și activitatea

Copilăria și anii de școală.

Născut la Tîrgoviște în 1810, dintr-o familie de boiernași, Grigore Alexandrescu își pierde de timpuriu părinții. Părăsind locul natal, poetul va rămîne legat prin amintirile familiale ale copilăriei sale, evocată ca un „*veac de aur*", de orășelul care a fost leagănul Văcărești lor și al lui Cârlova, și de ruinele vechii cetăți:

„... ruinuri, sub care adîncită
E slava strămoșească și umbre de eroi".

„*Străin în lume*", deplîngîndu-și singurătatea, însă dornic de a cunoaște și a se cultiva, Grigore Alexandrescu vine în București, unde locuiește o vreme la un unchi, într-o odăiță de sub scara Mitropoliei. În 1831 Grigore Alexandrescu frecventa școala lui Vaillant, alipită apoi colegiului Sf.

Scanned with OKEN Scanner

Sava, avînd printre alți colegi și pe scriitorul Ion Ghica, prietenul și biograful său de mai tîrziu.

Acesta ni-l înfățișează într-una din scrisorile către V. Alecsandri pe tînărul Gr. Alexandrescu, ivindu-se sfios, pe banca din fund „*înfășurat într-un surtuc cafeniu, oacheș, foarte oacheș, părul negru, sprîncenele groase îmbinate, ochii căprii și scînteietori; mustața îi mijea pe buză*".

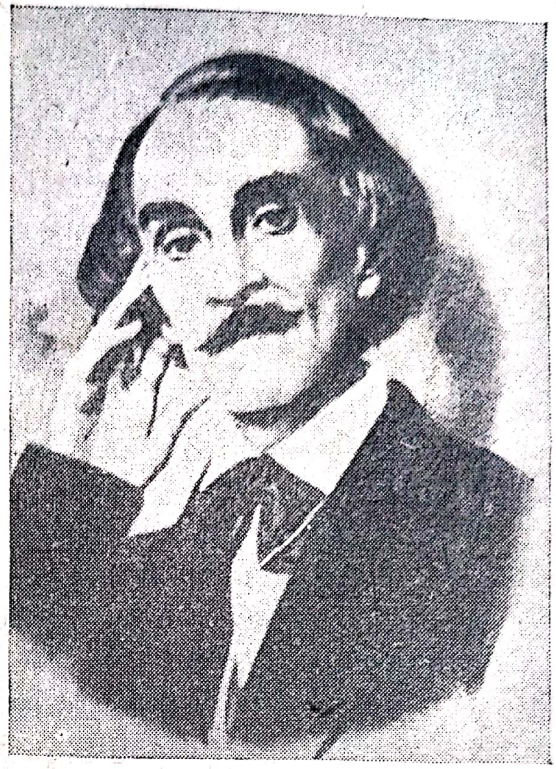

Grigore Alexandrescu

Dintr-o dată el se impusese colegilor săi prin pronunția fără cusur cu care a recitat în franțuzește epistola lui Boileau către Molière.

Tot Ghica ne spune și despre pasiunea lui Grigore Alexandrescu pentru literatură. Poetul, cu uimitoarea-i memorie, putea să recite pagini întregi din autorii vechi elini, din clasicii francezi, ori versurile primilor poeți romîni, între care prefera pe cele ale lui Iancu Văcărescu.

Înainte de a veni în București, Grigore Alexandrescu învățase carte la școala grecească din Tîrgoviște și mai ales învățase singur. Citise pe Sofocle, Euripide, Tucidide, cărțile populare romînești *Alexandria*, *Istoria lui Arghir*, iar în vremea cînd sta în odăița de la Mitropolie, volumele găsite acolo claie peste grămadă într-un pod.

Împrietenindu-se cu Ion Ghica, el cunoaște în casa acestuia pe Cîmpineanu, pe Eliade, pe Iancu Văcărescu și pe alți fruntași ai mișcării culturale romînești.

Ghica povestește că odată, pe cînd Alexandrescu recita din versurile lui Iancu Văcărescu, poetul mai vîrstnic aflîndu-se și el de față, entuziasmat, îl îmbrățișă, spunîndu-i: „*Băiete, tu o să fii un poet mare*". A doua seară, tot în casa lui Ghica, Alexandrescu s-a luat la întrecere cu Văcărescu declamînd din poeții clasici elini cu multă ușurință și recitîndu-și apoi propria sa fabulă *Vulpoiul predicator*.

Talentul tînărului poet începe a fi recunoscut și fiindcă Grigore Alexandrescu era sărac, Ghica, Eliade o scurtă vreme, apoi Ion Cîmpineanu îl ajutară, oferindu-i și locuință.

În acest timp, poetul își publică primul său volum, *Eliezer și Neftali* (1832), care conținea traduceri, meditații și fabule. Paralel cu creațiile originale, Grigore Alexandrescu traduce și din piesele lui Voltaire.

Participarea la societăţile secrete ale vremii.

Prin 1833, Gr. Alexandrescu este membru al *Societăţii filarmonice*, condusă de Eliade şi Cîmpineanu. Societatea aceasta, în afară de scopul mărturisit de a lucra „*pentru cultura limbii romîneşti, înaintarea literaturii şi formarea unui teatru romînesc*“, urmărea în mod secret şi scopuri politice: emanciparea ţiganilor, egalitate în faţa legilor ş.a.

Alexandrescu se simţea atras în mod firesc de mişcarea revoluţionară. Poetul, încă de la primele lui versuri, se arătase admirator al gloriei străbune (*Adio la Tîrgovişte, 1830*) şi potrivnic „*tiraniei*“ de orice fel. În poezia amintită, ca şi într-alte versuri de început (*Meditaţie*), el strecoară aluzii la „*tirani*“, la „*tiranii mărginiţi*“, gîndindu-se desigur la boierii reacţionari în frunte cu domnitorul Al. Ghica.

Datorită relaţiilor cu tinerii ofiţeri care se adunau în casa maiorului Cîmpineanu, Grigore Alexandrescu se angajează şi el în armată, cu gradul de „*iunker*“. Dar şederea în armată îl nemulţumeşte, mai ales că fusese trimis la graniţa cu Moldova (la Focşani) ca „*praporgic*“. Poetul descrie în a sa *Epistolă familiară către Cîmpineanu*, în mod glumeţ, viaţa de la ţară, monotonă, searbădă, care nu se potrivea de loc cu cea din „*idila păstorească*“ artificială a unor scriitori ai timpului.

„Praporgicul“ Grigore Alexandrescu avea îndatorirea să cerceteze paşapoartele călătorilor şi să numere turmele de oi ce treceau graniţa. Alexandrescu demisionează în 1837 şi se reîntoarce în Bucureşti, în casa tatălui lui Ion Ghica. Peste un an, scoate un nou volum de poezii. De acum, devine din ce în ce mai apreciat ca poet. Prin versurile sale, prin fabulele (*Boul şi viţelul, Cîinele izgonit, Şoarecele şi pisica*) îndreptate împotriva ipocriziei şi năravurilor marilor demnitari, Gr. Alexandrescu se pronunţă cu hotărîre împotriva abuzurilor, nedreptăţii şi tiraniei. Ca şi ceilalţi scriitori care au înţeles că trebuie dusă lupta împotriva privilegiilor feudale, împotriva despotismului domnitorului, Grigore Alexandrescu se alătură şi el mişcării premergătoare revoluţiei de la 1848. Se pare că din societatea secretă iniţiată de Ion Ghica, la un timp după dizolvarea *Societăţii filarmonice*, a făcut parte şi Gr. Alexandrescu. În anul 1840, an pe care poetul îl salutase plin de speranţe în poezia cu acelaşi titlu (*Anul 1840*), se organizează complotul împotriva domnitorului Al. Ghica. Nu se ştie sigur dacă Gr. Alexandrescu a luat parte la acest complot, dar e neîndoios că era la curent cu ţelurile sociale pentru care luptau participanţii conjuraţiei, căci poezia *Anul 1840* exprimă clar acest lucru.

Poezia „Anul 1840“.

Străbătută de optimism, de încredere în viitor, poezia arată limpede că prefacerile sociale sînt necesare şi apropiate. Încă din primele patru strofe, poetul îşi îndreaptă gîndul spre ziua dorită, cînd peste amărăciunile trecutului, peste îndoielile din prezent, se va înălţa fericirea. Gr. Alexandrescu vorbeşte în mod vag despre această fericire:

Scanned with OKEN Scanner

„Mîine, poimîine, poate, soarele fericirei
Se va arăta vesel pe orizon senin".

Strofele următoare explică însă în ce constă fericirea nădăjduită de toată lumea laolaltă cu el.

Oamenii care luptă pentru dreptate, aşteaptă prefaceri radicale, răsturnări revoluţionare, îmbunătăţirea legilor, începutul unor noi stări:

„Astfel dreptii ar zice, de ar vedea-mplinite
Cîte într-al tău nume ne sînt făgăduite
O, an, prezis atîta măreţ reformator!
Începi, prefă, răstoarnă şi îmbunătăţează.
Arată semn acelor ce nu voiesc să crează;
Ad-o, fără zăbavă, o turmă ş-un păstor".

Presimţind apropierea revoluţiei de la 1848, al cărei suflu va avea puterea să clatine „*a lumii temelie*", Grigore Alexandrescu vede în ea o mişcare socială generală, pornită nu numai la noi, ci în lumea întreagă, şi atrăgînd spre ea tot omul „*ce gîndeşte*". Revoluţia, duhul care „*fierbe în lume*", este izvorîtă din înseşi cerinţele epocii; ea vine în momentul cînd vechile instituţii „*ruginite*" nu mai corespund:

„A lumei temelie se mişcă, se clătește,
Vechile-i instituţii se şterg, s-au ruginit;
Un duh fierbe în lume, şi omul ce gîndeşte
Aleargă către tine, căci vremea a sosit!"

Poetul zugrăveşte situaţia întristătoare în care se zbate încă lumea: despotismul conducătorilor, călcarea nelegiuită a pravililor, corupţia politică, egoismul cumplit care domneşte în societatea feudală:

„Politica adîncă stă în fanfaronadă,
Şi ştiinţa vieţii în egoism cumplit".

Poezia *Anul 1840* se sfîrşeşte cu calde versuri, în care poetul îşi cîntă speranţa în viitorul luminos al unei omeniri eliberate din lanţurile despoţilor:

„Dar aş vrea să văz ziua pămîntului vestită,
Să răsuflu un aer mai slobod, mai curat,
Să pierz ideea tristă de veacuri întărită,
Că lumea moştenire-ntîmplărilor s-a dat"!

Nu s-au putut găsi dovezi că Grigore Alexandrescu ar fi participat la

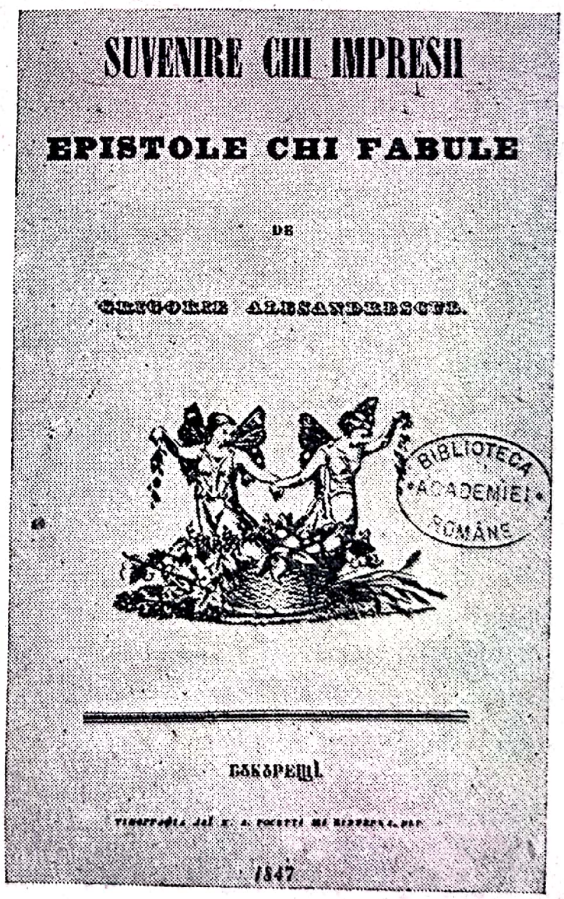

Grigore Alexandrescu: *Suvenire şi impresii. Epistole şi fabule*, 1847 (coperta interioară)

complotul împotriva domnitorului, dar versurile pe care le publicase au constituit motive suficiente pentru ca poetul să fie închis preventiv.

I. Ghica, reîntors din străinătate, își găsește prietenul în mahalaua Gorgani ca „*pensionar, sub cheie și cu pază de soldat cu pușcă la ușă*", cufundat într-un vraf de hîrtii, la care tot îndrepta scriind. Era traducerea *Meropei* lui Voltaire, făcută de Gr. Alexandrescu în cele cîteva luni de arest.

Datorită stăruințelor lui I. Ghica, poetul a fost eliberat.

Călătoria în Oltenia. În 1842, Ion Ghica și Gr. Alexandrescu întreprind o călătorie peste Olt, mergînd din mănăstire în mănăstire, de la Cozia pînă la Tismana. Coborînd la Turnu-Severin, din stînă în stînă, se întoarseră prin valea Oltului pînă la Turnu Roșu. Drumul făcut pe îndelete, cînd cu calul, cînd pe jos, a durat cam o lună și jumătate, timp în care poetul avu prilejul să viziteze mănăstirile și locurile pe unde odinioară purtase lupte Mircea cel Bătrîn. Ecoul călătoriei se regăsește în poeziile: *Umbra lui Mircea la Cozia*, *Mormintele la Drăgășani* și *Răsăritul lunii la Tismana*. Grigore Alexandrescu, străbătînd regiunea bogată în amintiri istorice glorioase, a evocat umbra marelui domnitor, ca și vitejia acelor panduri ai lui Tudor, căzuți alături de oștenii lui Ipsilante, în lupta împotriva turcilor (*Mormintele la Drăgășani*). Poetul urmărea să redeștepte în conștiința contemporanilor năzuința spre independența națională. Frumusețea locurilor și impresiile călătoriei le regăsim și în *Memorial de călătorie*, în care ne mărturisește însă doar începutul călătoriei sale, vreo zece zile în total. În *Memorial de călătorie*, printre celelalte figuri istorice către care se îndreaptă admirația poetului, ne este amintită și figura țarului reformator Petru cel Mare, prezentat cu căldură ca țar „*viteaz și înțelept*". Într-un început de nuvelă (*Călugărița*), scris de Gr. Alexandrescu tot în timpul călătoriei sale pe la mănăstirile Olteniei și înglobat în *Memorial*, poetul subliniază importanța alianței lui Brîncoveanu cu țarul Petru cel Mare, scut al libertății popoarelor romîne din acel veac.

După schimbarea domnitorului Al. Ghica cu Bibescu, Gr. Alexandrescu ocupă pînă la 1848 mici funcții: porucic, șef la „masa jălbilor", primind și titlurile de serdar, paharnic, neputînd trăi din îndeletnicirea de poet, cu toate că în 1842 i se tipărise o nouă ediție a poeziilor care îl consacraseră definitiv.

Participarea lui Gr. Alexandrescu la pregătirea și desfășurarea revoluției din 1848. Ion Ghica scoate în evidență, în amintirile sale, tăria de caracter a lui Gr. Alexandrescu: „*nici intriga, nici lingușirea nu s-au putut apropia vreodată de dînsul*". El nu se lăsase ademenit nici de hatîrurile domnești, refuzînd propunerea doamnei Bibescu de a-l numi „poet al curții" sub motiv că nu vrea să îmbrace „*nădragii de atlas*".

În 1843, el luă parte la întrunirile ce se ţineau la Voinescu, împreună cu Bolintineanu, Bolliac, Eliade ş. a. şi unde se alcătui curînd *Asociaţia literară*, cu un program revoluţionar asemănător cu cel al *Societăţii filarmonice*.

Frămîntările revoluţionare ale anului 1848 îl găsesc pe poet alături de fruntaşii mişcării. Grigore Alexandrescu a participat în mod activ la revoluţie, fiind redactor la ziarul *Popolul suveran*.

După înfrîngerea mişcării, poetul e din nou în pericol de a fi arestat. Credincios idealurilor revoluţiei, va face tot mai mult din creaţia sa literară o tribună de luptă împotriva boierimii reacţionare, a privilegiilor feudalismului şi a liberalismului burghez.

Fabulele. Cele mai multe dintre fabulele, satirele şi epistolele lui Gr. Alexandrescu sînt strîns legate de actualitatea politico-socială a epocii sale. Poetul recurge mai ales la fabulă, care îi dă posibilitatea de a-şi exercita critica sa aspră, într-o epocă de limitare a libertăţii cuvîntului. Grigore Alexandrescu şi-a atins în mod strălucit ţelurile de militant pentru ideile revoluţionare, datorită priceperii cu care a mînuit tăişul fabulei, scoţînd în relief, cu fiecare personaj ori întîmplare luată din lumea animalelor, un tip ori o situaţie caracteristică pentru epoca 1830—1860 şi de multe ori valabilă pentru întreaga fizionomie socială a societăţii burghezo-moşiereşti.

Poetul demască cu multă vioiciune ipocrizia boierimii reacţionare, necruţînd nici pe domnitor, care în *Dreptatea leului*, de pildă, e arătat ca ocrotitor al puternicilor împotriva celor umili, pe care îi jertfeşte. „Judecata" şi „dreptatea" tagmei de exploatatori e, fără îndoială, o judecată de clasă. Gr. Alexandrescu o acuză în fabulele sale. *Elefantul* din fabula cu acelaşi titlu, făcînd pe lup ministru peste oi, îi fixează acestuia, prin lege, dreptul de a lua de fiecare oaie numai o piele şi nici *„un păr mai mult"*.

Poetul ironizează pretenţiile de nobleţe ale unor înalţi dregători care, bazîndu-se pe fala strămoşilor, caută să-şi justifice drepturile de conducători, deşi în realitate sînt nişte oameni de nimic:

„Slava strămoşească pe strămoşi cinsteşte;
În zadar nepotul cu ea se făleşte"

precizează scriitorul în *Pisica sălbatică şi tigrul*.

O altă temă frecventă în fabulele lui Gr. Alexandrescu este critica administraţiei corupte a societăţii timpului său. În fabula *Lupul moralist* sistemul abuzurilor, al jupuirii poporului e acelaşi, fie că e vorba de lup — *„înălţimea-mblănită ce purta o manta de oaie jupuită"* — sau de *„jupînii amploaiaţi"* (funcţionarii mai mărunţi). Domnul lup, cu ipocrite cuvinte, trage la răspundere pentru abuzuri pe ceilalţi dregători: *„Gîndiţi-vă la suflet*

şi luaţi de la mine pildă a face bine", spune el, însă, cu multă fineţe şi umor, vulpoiul îi răspunde la fel de spăsit:

„Ne poate fi iertat
Să vă-ntrebăm smerit, de vreţi a ne-arăta
De unde-aţi cumpărat postavul de manta?"

Concluzia se desprinde în chip firesc:

„Cînd mantaua domnească este de piei de oaie,
Atunci judecătorii fiţi siguri că despoaie".

Cu aceeaşi energie, Gr. Alexandrescu înfăţişează minciuna şi făţărnicia liberalismului burghez. Cîinele din fabula *Cîinele şi căţelul* cere egalitate însă numai pentru „dulăi"; motanul din *Şoarecele şi pisica*, înmuindu-şi glasul, ţine discursuri despre fraternitate şi milă bietului şoricel, pe care apoi îl sfîşie cînd îi pică în gheare; vulpea (*Vulpea liberală*), cu talentul ei de orator liberal, sileşte pe elefant să-i dea stăpînire peste *„departamentul găinilor"* a căror soartă o deplînge amarnic. După scurt timp, cînd e chemată la adunare, vulpea se înfăţişează oblojită şi bolnavă, spunînd:

„Adio! Sînt bolnavă; m-am înecat c-un os!"

Cînd prinţul vrea să răsplătească pe *„vulpoiul predicator"* pentru meritele de a fi luptat ca să facă cunoscut „adevărul" şi „dreptatea", oratorul răspunde prompt:

„Prinţule, în loc de plată
Aş pofti cîţiva curcani".

Astfel, în fabulele sale, Grigore Alexandrescu reuşeşte să prezinte în mod critic moravuri şi tipuri caracteristice nu numai epocii sale, dar întregii istorii întunecate a regimului burghezo-moşieresc. Prin forţa satirei sale, Gr. Alexandrescu a creat o operă a cărei actualitate va dăinui atîta vreme cît vor mai exista în lume moravurile josnice pe care el le-a denunţat şi biciuit.

Activitatea poetului în serviciul Unirii.

Gr. Alexandrescu ia parte la luptele progresiste din jurul anului 1859. Ideea unirii găseşte răsunet în sufletul poetului, care scrie cam la acea dată poezia *Unirea Principatelor*. Iubit de popor pentru patriotismul şi democratismul operei sale, stimat de conducătorii democraţi care au luat parte activă la făurirea Unirii, Gr. Alexandrescu rămîne totuşi un om modest. El refuză funcţia de ministru care-i este oferită în 1859, rămînînd doar director în Ministerul Cultelor. În 1860 este trimis ca membru în Comisia interimară de la Focşani (care urmărea perfectarea clauzelor Unirii).

Grigore Alexandrescu moare în 1885, după o boală îndelungată. Poetul a fost condus pe ultimul său drum doar de cîţiva prieteni rămaşi credincioşi idealurilor sale.

Scanned with OKEN Scanner

Concepția lui Grigore Alexandrescu despre rolul poetului și al poeziei.

În prefața la volumul său de poezii din 1847, scriitorul, împărtășind ideile progresiste cu privire la valoarea militantă a artei, așa cum sînt regăsite și în alte scrieri ale generației literaților de la 1848, spune:

„Eu sînt din numărul acelora care cred că poezia, pe lîngă neapărata condiție de a plăcea, condiție a existenței sale, este datoare să exprime trebuințele societății și să deștepte simțiminte frumoase și nobile, care înalță sufletul".

Această credință în valoarea socială a artei, care trebuia să oglindească „*trebuințele societății*", a stat la baza întregii creații a lui Gr. Alexandrescu.

Astfel în *Epistolă domnului maior Voinescu II*, primele versuri lovesc în acei care-și fac din lene și nepăsare un fel de doctrină filozofică. Pus la adăpost de grijile zilei și socotind că totul e etern în lume, că nu trebuie să te zbuciumi ca să găsești mijlocul de îndreptare a relelor din societate, un asemenea „filozof" e prezentat într-un portret bine închegat:

„Lungit frumos pe spate, cu un ciubuc în gură,
Avîndu-și întru toate plăcerea de măsură,
La fumul ce se-nalță se uită, se gîndește
Și slava drept nimica, drept fum o socotește".

Spre deosebire de aceștia, poetul știe că datoria lui este de a lăuda în poeziile sale virtutea, binele și cinstea, și a demonstra că fapta cea rea este pedepsită în cele din urmă, într-un cuvînt, de a face din poezie o armă educativă. Totuși el pune la îndoială puterea transformatoare a artei asupra clasei exploatatoare:

„Cînte lupii și urșii în pilde cît le place,
Omu-și caută treaba și tot ce-a-nvățat face".

Nu mai puțin însă contemporanii s-au recunoscut în fabulele sale zicînd:

„Că lupii, urșii, leii, vorbesc de stăpînire;
Că lupul e cutare, ce judecă, despoaie
Și ia după om pielea, ca lupul de pe oaie".

În fabula intitulată *Oglindele* Grigore Alexandrescu tratează ideea că arta este o oglindă veridică a realității, că în poezie, de pildă, oamenii pot recunoaște trăsăturile reale ale societății lor. Pentru a demonstra aceasta, poetul își închipuie, undeva, departe, o țară unde oglinzile nu erau cunoscute și de aceea oamenii cei mai sluți treceau drept cei mai frumoși. Poetul face aluzie la despotismul societății feudale, împotriva căruia el lupta alături de ceilalți revoluționari de la 1848. În cetatea despre care vorbește, totul e întunecat, chiar undele gîrlei sînt atît de negre că omul nu-și poate vedea nici măcar umbra, iar legea țării oprește să se aducă din afară oglinzi.

Scanned with OKEN Scanner

O corabie încărcată cu oglinzi se sfărîmă în timpul unei furtuni, lîngă acea țară unde „*plăcuta frumusețe trecea de urîciune*“ și unde nimeni n-ar fi cutezat să spună adevărul despre cei „*sluțiți*“, adică despre asupritori.

Fabula *Oglindele*, scrisă în 1842, deci numai cu cîțiva ani înainte de revoluție, arată limpede că furtuna care sfărîmă corabia cu oglinzi este mișcarea revoluționară pornită împotriva orînduirii feudale și că ea va aduce prefacerile sociale nădăjduite de poet:

„O corabie mare, cu oglinzi încărcată,
Trecînd pe lîngă țara de care vă vorbesc,
O apucă furtuna, o furtună cumplită;
Sau, ca să zic mai bine, furtună norocită,
Pricină de prefaceri, de un folos obștesc“.

În oglinzile duse de talazurile mării la țărm, locuitorii țării se privesc și își văd chipurile, așa cum erau în realitate. Acum reușesc să deosebească, dar cu întristare, adevărul.

Dregătorii însă, ca vrednici asupritori cărora nu le convine ca supușii lor să cunoască adevărul, poruncesc să se spargă cu pietre și să se desființeze „*oglindele acele, oriunde s-ar afla*“. Grigore Alexandrescu scoate în relief lupta purtată de cenzura și stăpînirea feudală împotriva încercărilor poeților de a spune adevărul, de a făuri scrieri prin care, ca și în oglinzile fabulei, oamenii pot privi realitatea.

Multe dintre acele oglinzi au fost nimicite; totuși multe au fost ascunse, păstrate cu grijă de oamenii care iubesc adevărul. Ei pun în fața celor „*urîcioși*“, în fața exploatatorilor, oglinda în care să-și vadă sluțenia faptelor lor:

„Multe se sfărîmară, dar ascunseră multe
Acei care porunca nu vrură s-o asculte.
Și din vremea aceea toți oamenii frumoși
Arăt cîte-o oglindă acelor urîcioși“.

Tîlcul satirei este că în zadar se vor împotrivi acei care doresc să țină poporul în întuneric; adevărul, prin știință și cultură, va triumfa:

„În zadar neștiința îi e-mpotrivitoare
Soarele o pătrunde și-l vezi triumfător“.

Concepția lui Grigore Alexandrescu despre rolul poetului și al poeziei este întregită și prin aprecierea efortului pe care îl depune un scriitor de seamă pentru a îmbogăți, a înmlădia și a apăra de schilodiri limba poporului său.

Această idee, enunțată și în *Epistolă domnului maior Voinescu II*, este mai larg exprimată în *Epistola către Voltaire*.

După ce în prima parte a poeziei este discutată influența pe care scrierile lui Voltaire au avut-o asupra oamenilor, poetul face în a doua parte considerații generale asupra condițiilor care ajută pe creator să scrie și apoi

Scanned with OKEN Scanner

trece la critica acelor concepţii reacţionare despre limbă, puse în circulaţie, în vremea lui, de către curentul latinist, de Eliade şi alţi „puriști".

Adresîndu-se lui Voltaire, Grigore Alexandrescu observă cu justeţe că scriitorul francez n-a avut atît de mult de luptat cu greutăţile inerente începutului de formare a literaturii, căci:

„Dar veacul te-a ajutat; în vremea cînd te-ai născut,
Stilul era curăţit şi drumul era făcut".

Poetul îşi dă seama că în ţara noastră, la începutul veacului al XIX-lea, literatura de-abia se formează şi că pentru a izbuti să spui limpede în opera ta ceea ce ai de spus, trebuie să ai la îndemînă o limbă literară artistică, formată şi unitară:

„Altfel e-n ţară la noi; noi trebuie să formăm,
Să dăm un aer, un ton limbii în care lucrăm;
Pe nebătute cărări loc de trecut să găsim,
Şi nelucrate cîmpii de ghimpi să le curăţim".

Limba scrierilor artistice, la noi în ţară, s-a desăvîrşit abia în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o dată cu Eminescu. Pentru a ajunge la această limbă bogată în care sînt scrise operele cele mai de seamă ale clasicilor noştri, au fost necesare silinţele scriitorilor de mai înainte. Fiecare a venit cu partea sa de contribuţie, ca o albină la „fagurele" limbii literare. Scriitorii generaţiei de la 1848, s-au străduit să îmbogăţească limba scrierilor artistice, pornind de la cunoaşterea şi preţuirea limbii populare. Ei au avut de luptat cu influenţele străine, cu abuzul de grecisme ori turcisme, cu moda latinizantă ori italienizantă, care cerea scoaterea din limbă a termenilor ce nu sînt latini, adică sărăcirea şi stîlcirea limbii. De aceea Grigore Alexandrescu vorbeşte de *„cîmpiile de ghimpi"* găsite de el în limbă la acea vreme.

Ca şi Russo, Kogălniceanu, ori mai tîrziu Alecsandri, Grigore Alexandrescu s-a ridicat cu tărie împotriva stîlcirii limbii noastre. În *Epistola către Voltaire*, poetul ironizează cu multă vervă pe cei care prefăcuseră limba într-o babilonie de termeni neînţeleşi. În special, atacul său e îndreptat la vremea aceea împotriva părerilor greşite despre limbă ale lui Eliade. Grigore Alexandrescu invită pe Voltaire în „Parnasul" romînesc, în care scriitorii se ceartă asupra problemelor de limbă:

„Unul, iscoditor trist de termini încornoraţi,
Lipsiţi de duh creator, numeşte pe toţi ceilalţi,
Se plînge că nu-nţeleg acei care îl ascult,
În vreme ce însuşi el nu se-nţelege mai mult.
Altul, strigînd furios că sîntem neam latinesc,
Ar vrea să nu mai avem nici un cuvînt creştinesc,
Şi lumei să arătăm că nu am degenerat".

Opera

LIRICA PATRIOTICĂ

„UMBRA LUI MIRCEA LA COZIA"

Grigore Alexandrescu a scris numeroase poezii patriotice închinate trecutului de vitejie a poporului. Crescut la Tîrgoviște, în împrejurimile căreia se înalță zidurile vechi ale cetății de odinioară, înrîurit încă din tinerețe și de lirica patriotică a lui Cârlova — primul cîntăreț al ruinelor Tîrgoviștei, poetul a slăvit gloria străbună și a evocat personalitatea marilor domnitori. Admirația în fața amintirilor trecutului l-a îndemnat în 1842, cînd întreprinse cunoscuta lui călătorie peste Olt, să scrie cu acest prilej și frumoasa poezie *Umbra lui Mircea la Cozia*.

Conținutul tematico-ideologic.

Poetul se află înaintea turnurilor bătrînei mănăstiri Cozia. E noapte și doar Oltul lovește ritmic cu valurile sale în zidul vechi. Contemplînd decorul, i se pare deodată că umbrele vitejilor oșteni romîni care au purtat lupte în trecut pe aceste maluri se apropie de el și-l împresoară. Printre năluci, poetul distinge măreața figură a lui Mircea. În fața viteazului se pleacă întreaga natură, rîul se trage înapoi, munții se clatină, iar Oltul și dealul îi repetă numele.

După ce evocă figura lui Mircea cel Bătrîn, apărătorul poporului romîn în fața cotropirilor turcești, Grigore Alexandrescu se adresează în poezie direct marelui erou, salutîndu-l cu pietate în numele generațiilor prezente, ca pe un vrednic și de neuitat strămoș.

El îi vorbește de vremurile de odinioară, care par a întrece în măreție prezentul, dar care totodată au fost „*triste și amare*", tulburate de războaie și întunecate de neștiință.

Poezia se sfîrșește cu un tablou al naturii, asemănător cu cel zugrăvit și în primele versuri. Noaptea se face tot mai adîncă, umbra lui Mircea cel Bătrîn se topește în întuneric și doar valurile, amintind zbuciumul generațiilor trecute, se sfarmă cadențat de zidurile vechi ale mănăstirii. *Umbra lui Mircea la Cozia* este o poezie construită în spiritul romantic al vremii, întrucît în literatura epocii au fost cîntate: ruinele vechilor cetăți istorice, peisajele nocturne, fantomele care glăsuiesc în noapte. Poezia lui Grigore Alexandrescu, departe de a fi o copie fără valoare a modelelor romantice, este puternic legată de idealurile patriotice ale generației de la 1848, prin conținutul său de idei înaintate. Iubirea de patrie însuflețește întreaga poezie.

În măsuri grave, primele versuri ale poeziei arată legătura existentă între generațiile trecute și cele prezente, generații care se succed ca niște valuri ale Oltului:

Scanned with OKEN Scanner

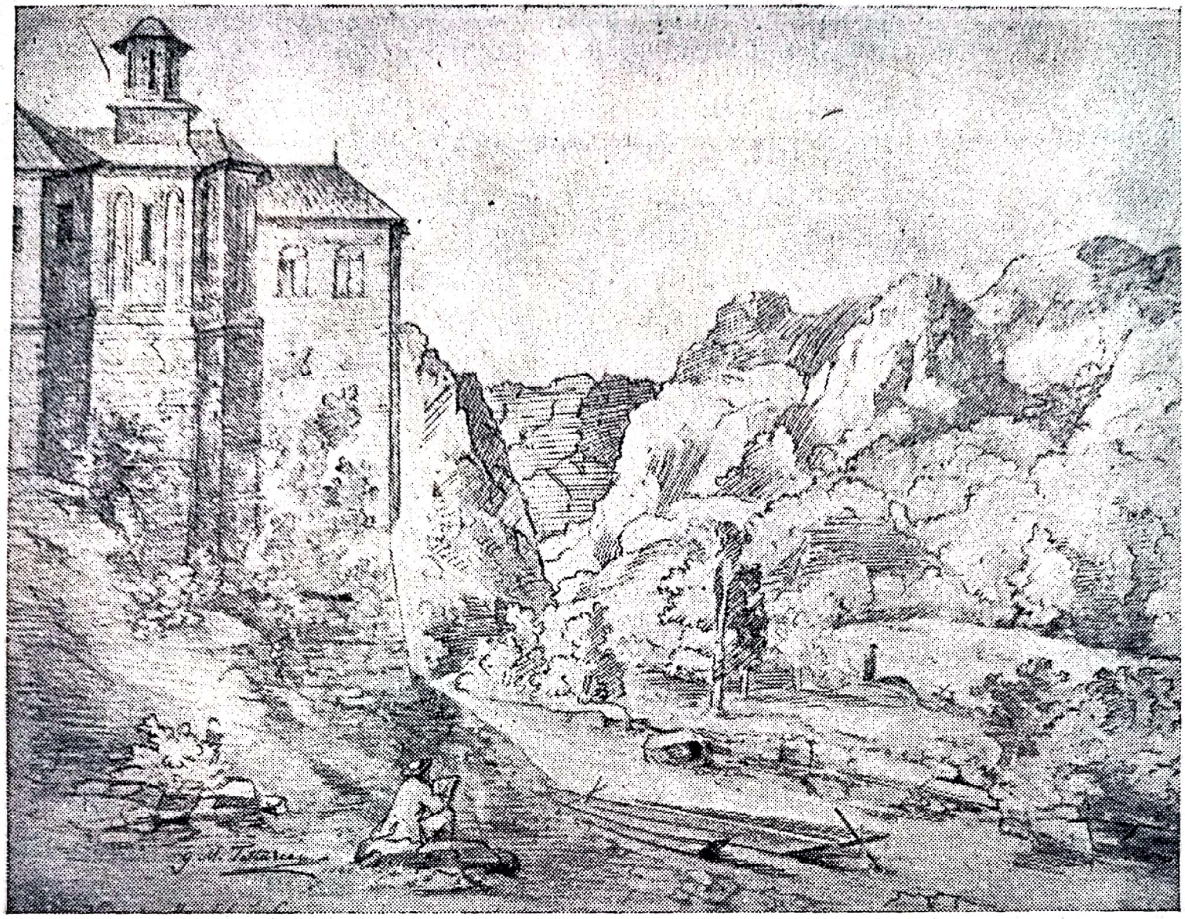

Tattarescu: *Mănăstirea Cozia*

„Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate;
Către ţărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc,
Ş-ale valurilor mîndre generaţii spumegate,
Zidul vechi al mănăstirei în cadenţă îl izbesc".

Natura grandioasă ia parte la desfăşurarea istoriei. Ea-şi aminteşte la rîndul ei întîmplări îndepărtate, luptele purtate aici, pe meleagurile descrise de poet:

„Oltule, care-ai fost martur vitejiilor trecute
Şi puternici legioane p-a ta margine-ai privit,
Virtuţi mari, fapte cumplite îţi sînt ţie cunoscute".

Figura lui Mircea. Impunătoare apare în mijlocul acestei naturi umbra viteazului domnitor, căreia poetul i se adresează:

„Sărutare, umbră veche! priimeşte-nchinăciune
De la fiii Romîniei care tu o ai cinstit.
Noi venim mirarea noastră la mormîntu-ţi a depune..."

Grigore Alexandrescu cinsteşte pe domn tocmai pentru justeţea luptei sale, pentru că a apărat independenţa ţării:

„Întreprinderea-ți fu dreaptă, a fost nobilă și mare,
De aceea al tău nume va fi scump și nepătat".

Optimismul poeziei. Evocînd vitejia strămoșilor și lupta lor pentru păstrarea libertății, poetul privește trecutul în mod critic, despărțind ceea ce a fost bun de ceea ce a fost rău. Vremurile de odinioară, pe care le cîntă cu multă căldură, reprezintă o etapă înapoiată a istoriei. Grigore Alexandrescu este însă un mare iubitor al progresului omenirii, de aceea el își îndreaptă plin de speranță gîndul spre viitorul patriei sale. El crede cu tărie în propășirea poporului său în viitor, propășire pe care o vede legată de dorințele omenirii de a se înfrăți, de a lucra în pace, fără războaie, pentru binele general. Poetul înțelege că prin ridicarea nivelului cultural oamenii vor face un însemnat pas pe drumul progresului, căci științele și artele pot aduce pacea și înfrățirea:

„Au trecut vremile-acelea, vremi de fapte strălucite,
Însă triste și amare; legi, năravuri se-ndulcesc;
Prin științe și prin arte națiile înfrățite,
În gîndire și în pace drumul slavei îl găsesc".

Critica războiului. Cu multă energie, versurile următoare condamnă grozăviile războiului aducător de moarte. Națiile cad victimă războiului, ele îi plătesc în felul acesta un fel de tribut nedorit, sîngeros. Războiul e zugrăvit în imagini puternice, ca un „*bici groaznec*" ori ca un „*foc care topește crîngurile*", adică viețile tinere:

„Căci războiul e bici groaznec, care moartea îl iubește,
Și ai lui sîngerați dafini națiile îi plătesc;
E a cerului urgie, este foc care topește
Crîngurile înflorite și pădurile ce-l hrănesc".

Particularitățile artistice ale poeziei. Prin bogăția și originalitatea mijloacelor de exprimare artistică, Grigore Alexandrescu se dovedește un poet înzestrat. Versurile sînt lungi, alternativ de 16 și 15 silabe, și subliniază prin amploare ideea poeziei. Rima este încrucișată (1 cu 3 și 2 cu 4) și respectată cu grijă.

O deosebită frumusețe armonică a versului poetul o obține prin repetarea unor consoane și a unor grupe de două consoane în mijlocul unui cuvînt. Aceasta dă versului o valoare onomatopeică (citiți cu atenție cuvinte ca: „umbra", „unde", „mîndre").

În strofa citată mai sus și care începe cu versul

„Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate",

pare a se auzi cadența valurilor care izbesc zidul. Prima strofă a poeziei are o desfășurare solemnă, pregătind pe cititor pentru întîlnirea cu umbra viteazului.

Scanned with OKEN Scanner

În strofa a II-a un rol stilistic important în sugerarea amploarei îl are enumerarea făcută.

„Dintr-o peșteră din rîpă...
De pe muche, de pe stîncă, chipuri negre se cobor"...

În strofa a III-a și a IV-a, pentru a sublinia măreția lui Mircea, Grigore Alexandrescu arată că natura însăși se supune eroului vestit. Scriitorul întrebuințează cu pricepere stilistică pauzele și propozițiile eliptice. Fantoma lui Mircea „*Iese... vine către țărmuri... stă... în preajma ei privește...*", iar în fața ei: „*Rîul înapoi se trage... munții vîrful își clătesc*".

Din aceste gesturi și din mișcarea schițată de Mircea, care se oprește în drum, „*face semn... dă o poruncă...*", se conturează o atmosferă solemnă, de mister, corespunzătoare cu intenția poetului de a însufleți o nălucă.

De asemenea poetul folosește ca procedeu de stil exclamația („*Însă vai! n-a iertat soarta să-ncununi a ta dorință*"), repetiția („*Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează!*") și pe alocuri vorbirea ceremonioasă:

„Sărutare, umbră veche! priimește-nchinăciune
De la fiii Romîniei care tu o ai cinstit".

Tabloul mănăstirii care își oglindește în ape umbra turnurilor sale și mai ales tabloul final, al nopții care „*peste dealuri să lățește*" cuprinzînd totul, ni-l arată pe Gr. Alexandrescu ca pe unul dintre cîntăreții de seamă ai naturii. De asemenea poetul dovedește că știe să folosească în mod iscusit cadrul natural pentru sublinierea ideilor și sentimentelor care-l însuflețesc.

POEZIILE DE SATIRĂ SOCIALĂ

„SATIRĂ DUHULUI MEU"

Lirica lui Gr. Alexandrescu se caracterizează și prin latura ei satirică. Una din cele mai izbutite satire ale poetului e *Satiră duhului meu*.

Tema și compoziția poeziei.

Urmărind să înfiereze superficialitatea și snobismul saloanelor, viața protipendadei bucureștene din acea vreme, poetul compune această satiră ca pe o mică piesă de teatru. În mijlocul unui salon de epocă, unde lumea este adunată în jurul jocului de cărți, scriitorul, stîngaci și lipsit de obișnuința vieții mondene a celor care-l înconjoară, irită prin nepriceperea lui pe ceilalți invitați.

Critica acestei lumi, în care punctul de atracție îl formează masa de joc, este făcută fin și usturător. Poetul mărturisește cu umilință prefăcută că nu cunoaște regulile jocului de cărți. Moravurile claselor exploatatoare

Scanned with OKEN Scanner

se desprind, de la început, din replica pe care i-o dă o cucoană cu pretenţii progresiste, indignată de asemenea ignoranţă:

„ — Nebun cine te-o crede, vrei să te rugăm poate.
Astăzi chiar şi copiii ştiu jocurile toate.
Veacul înaintează. — Caro, vezi că ţi-e rîndul;
Dar ce făcuşi acolo! unde îţi este gîndul?"

Pentru reprezentanţii claselor avute, progresul, *„înaintarea veacului"*, se măsoară după priceperea la jocul de cărţi. În continuare, poetul stingher într-o astfel de lume, prefăcîndu-se că totuşi pune preţ pe părerile despre oameni ale societăţii „alese", îşi închipuie o convorbire cu sufletul său. El îl cheamă la „judecată", reproşîndu-i în glumă lipsurile pe care însăşi lumea mondenă le găseşte poetului.

Între poet şi „duhul său", urmează un dialog viu, sclipitor prin satira indirectă la adresa lumii descompuse şi superficiale a saloanelor. „Duhul", luat la rost de poet, îşi arată lipsa de talent în învăţarea „manierelor elegante" şi a îndeletnicirilor protipendadei. El spune:

„Mai lesne poci a spune hoţiile urmate
La zece tribunaluri subt nume de dreptate,
Mai lesne poci să număr pe degetele mele
Cîţi sfinţi avem pe lună şi cîte versuri rele,
Decît să bag de seamă ce carte nu e dată,
A cui este mai mică şi cine o să bată".

Satira moravurilor claselor avute devine necruţătoare, deşi cuvintele autorului par a fi spuse cu un zîmbet îngăduitor. Sînt trecute în revistă obiceiurile timpului, orizontul mărginit şi imoralitatea lumii care populează saloanele. Cu ironică asprime, poetul îi spune „duhului său":

„Trebuie să ştii jocul, şi danţul ce-ţi lipseşte,
Şi nişte mici petreceri ce se zic romîneşte
«Jocuri nevinovate». Nevinovate fie,
Măcar că vini destule din ele pot să vie,
Trebuie să faci pasuri şi complimente bune".

Şi pentru a oferi un model concret de strălucită ţinută în lumea saloanelor, poetul îi arată „duhului" un tînăr, sclivisit, cu o lornetă de care se mîndreşte, cu hainele croite după ultima modă. Înfumurat şi trîndav, cu pretenţii de cultură, el e tipul boiernaşului cu parale şi fără minte, care trece drept „om cu duh" şi ştie să se descurce de minune. Satirizarea snobismului şi a prostiei odraslelor clasei avute e de îndată făcută cu o ironie muşcătoare:

„Vezi domnişorul cela care toate le ştie,
Căruia vorba, duhul, îi stă în pălărie,
În chipul d-a o scoate cu graţii prefăcute?
Hainele după dînsul sînt la Paris cusute".

Scanned with OKEN Scanner

„Fiescine cunoaşte ce cap tînărul are;
Dar pentru că dă bine din mîini şi din picioare,
Şi trînteşte la vorbe fără să se gîndească,
Am văzut multă lume cu duh să-l socotească.
Iată de ce talente avem noi trebuinţă"

Tot atît de nimerit este şi portretul nobilei cucoane de altădată, care, nelipsită din saloane şi de la baluri, îşi petrece viaţa în intrigi mărunte. Înfumurată, ea nu mai vorbeşte cu nimeni o săptămînă, dacă din întîmplare prinţul îi dă mîna într-o seară la bal.

Ca un judecător necruţător, poetul îşi ceartă „duhul" pentru păcatele pe care le are şi-i arată că societatea „aleasă" nu apreciază talentele sale, ba chiar se şi supără cînd el îndrăzneşte să-i arate cusururile. Înclinarea spre satiră a „duhului" scriitorului este pricina necazurilor sale în viaţă; lumea se teme de asemenea înclinaţii:

„În zadar te porţi bine şi lauzi cîteodată,
Chiar lauda în gură-ţi de satiră e luată".

De aceea în ultima strofă a satirei, duhul scriitorului e sfătuit, dacă vrea să fie pe placul protipendadei, „*în loc să rîdă de alţii*", să înveţe „danţul" şi „vistul", iar cît despre versuri să ia „*pildă de la Pralea*", poet vestit prin caracterul încîlcit al stihurilor sale.

Particularităţile stilistice ale „Satirei duhului meu".

Dacă Grigore Alexandrescu s-ar fi adresat direct exploatatorilor, învinuindu-i deschis de toate relele pe care le găsea societăţii timpului, poezia sa ar fi avut un ton prea sentenţios, moralizator şi didactic, pierzîndu-şi astfel mult din forţa satirică. Poetul procedează însă cu multă îndemînare artistică. În loc să reproşeze ceva societăţii „nobile", el îşi reproşează lui însuşi că nu e la înălţimea tinerilor sclivisiţi ai saloanelor. Folosind iscusit autoironia, Grigore Alexandrescu creează o satiră originală şi plină de viaţă.

Pentru a obţine efecte comice, poetul pune mereu în contrast obiceiurile şi gusturile sale proprii, cu cele ale personajelor pe care le critică. El caracterizează astfel realist o serie de personaje tipice pentru lumea exploatatorilor. Realismul prezentării acestor personaje poate fi urmărit şi în tonul firesc al răspunsurilor, în dialogul viu. Versurile se înmlădie după vorbirea fiecăruia dintre interlocutorii poetului. Aşa, de pildă, partenera de joc, nemulţumită, comentează indignată stîngăcia artistului şi spune, adresîndu-se celorlalte cucoane:

„ — Vedeţi, zise, ce soartă şi ce păcat pe mine?
Două greşeli ca asta, zău, sufletul mi-l scot,
A! ce nenorocire! *ma chère*, ce idiot!

În replicile pe care le schimbă personajele ca într-o mică comedie, un rost deosebit îl au exclamaţiile, parantezele, procedee ale stilului oral,

ale vorbirii de toate zilele. Vorbirea cucoanei este caracterizată și prin întrebuințarea unor expresii curente („*șezi, mă rog...*; *zău, sufletul mi-l scot*“) ori prin termeni franțuziți:

„... ce nenorocire! *ma chère!*“...

Personajele sînt prezentate în mișcare, astfel ca fiecare din gesturile pe care le fac să contribuie la sublinierea mai puternică a caracterului fiecăruia. Tînărul filfizon se joacă cu lorneta și o folosește ca un mijloc de a face complimente doamnelor:

„... o ia la ochi, privește
Chiar pe dama aceea cu care-atunci vorbește;
I-o dă în nas, se pleacă, și în sfîrșit o lasă,
Zicîndu-i: Ce lornetă! te-arată mai frumoasă!“

Umorul natural și realismul tipurilor zugrăvite caracterizează *Satira duhului meu* drept una dintre cele mai izbutite satire ale literaturii noastre.

FABULELE

„CÎINELE ȘI CĂȚELUL“

Printre fabulele care s-au bucurat de un deosebit răsunet, un loc de seamă îl ocupă *Cîinele și cățelul*.

Tema fabulei o formează critica ascuțită a burgheziei liberale, care se servește de vechea formulă a revoluționarilor francezi „libertate, egalitate, fraternitate“, atrăgînd pe neștiutori în plasa unor făgăduieli mari. În realitate, interesul meschin stă la baza acestei politici și „egalitatea“ promisă se dovedește a fi pînă la urmă bună pentru cei tari, „*dar nu pentru căței*“.

În Samson, dulăul de curte, vedem pe demagogul caracterizat de la început prin aceea că „*latră foarte tare*“. El ține, după obiceiul politicienilor vremii, un mic discurs în fața unui bou, care ascultă placid fără să-l întrerupă nici măcar o dată, întrucît e de acord cu declarațiile autorului. Samson, dulăul, începe prin a face o critică îndrăzneață celor puternici, celor „*de neam mare*“, propovăduind egalitatea:

„Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace,
Cum lupii, urșii, leii și alte cîteva,
Care cred despre sine că prețuiesc ceva!“

El afirmă că modestia, înțelegerea noilor timpuri și a prefacerilor sociale îl îndeamnă să nu țină seamă de rangul diferitelor animale, deși el însuși este de neam bun:

„Și eu poate sînt nobil, dar s-o arăt nu-mi place“.

Pentru că în lume se vorbește atît despre egalitate, Samson nu pierde prilejul de a o îmbrățișa, de a se mîndri chiar cu aceasta și de a arăta ce deosebire de principii există între el și cei ce rămîn neschimbați, înrădăcinați în vechile principii:

„Oamenii spun adese că-n țări civilizate,
Este egalitate.
Toate iau o schimbare, și lumea se cioplește,
Numai pe noi mîndria nu ne mai părăsește.
Cît pentru mine unul, fieștecine știe,
C-o am de bucurie,
Cînd toată lighioana, măcar și cea mai proastă,
Cîine sadea îmi zice, iar nu domnia-voastră".

După ce face asemenea declarații, ne-am aștepta ca Samson să le și urmeze. Grigore Alexandrescu descriindu-l pe Samson, a făcut însă în mod strălucit portretul demagogului burghez. Pornind de la un model real și foarte frecvent în lumea burgheză, dulăul de curte Samson, predicatorul „egalității", ca o copie vrednică a liberalului burghez, vorbește într-un fel și face tocmai contrariul celor spuse. Cînd din gloata celor care au auzit de departe discursul lui Samson se apropie respectuos și fericit cățelul Samurache, numindu-l pe dulău „frate", oratorul uită dintr-o dată frumoasele fraze ale discursului său și, plin de mînie, izbucnește:

„Noi frații tăi, potaie!
O să-ți dăm o bătaie
Care s-o pomenești!
Cunoști tu cine sîntem și ți se cade ție,
Lichea nerușinată, astfel să ne vorbești?"

Samurache încearcă să explice că el n-ar fi îndrăznit să-l creadă „fratele" lui, dacă Samson însuși n-ar fi spus adineauri acest lucru. Dulăul îi retează vorba cu aprigă indignare: „*eu voi egalitate, dar nu pentru căței*!"

Ca să sublinieze mai puternic tîlcul fabulei sale, poetul scrie în încheiere:

„Aceasta între noi adese o vedem,
Și numai cu cei mari egalitate vrem".

Personajele sînt bine zugrăvite, cuvintele și faptele lor se potrivesc cu tipul social pe care îl reprezintă.

Samson, oratorul liberal, „*care latră foarte tare*" ori de cîte ori are ocazia să vorbească despre „egalitate", își dă pe față cugetul cînd trece la fapte. El vorbește cu smerenie făcînd paradă de idei înaintate, se arată mîhnit de neînțelegerea unora. Dar cînd apare Samurache, îl tratează cu un strivitor dispreț ciocoiesc, numindu-l „potaie", „lichea nerușinată", amenințîndu-l cu bătaia.

La rîndul său cățelul Samurache e bine individualizat. El stă mai la o parte, ca făcînd parte din mulțimea celor ținuți departe de treburile

publice. Cînd aude cuvintele lui Samson, se apropie timid, pe jumătate neîncrezător, și se adresează respectuos dulăului.

Chiar și numele personajelor sînt bine alese. Dulăul se numește Samson, evocînd pe uriașul biblic, iar cățelul poartă numele comic: Samurache.

Fabula e construită toată într-un dialog viu, firesc.

„BOUL ȘI VIȚELUL"

Printre alte chipuri semnificative, întrupînd cu tot atîta realism mentalitatea burgheziei ajunsă la putere, se numără și personajele fabulei *Boul și vițelul*.

Aici, Grigore Alexandrescu face critica parvenitismului burghez. Boul simbolizează în general, în orice fabulă, prostia și nepăsarea. Tocmai un astfel de animal își alege și fabulistul nostru pentru a crea un personaj caracteristic societății burgheze, pe individul care, ajutat de „soartă" și de avuție, dobîndește un post însemnat în lumea sa. Odată cocoțat pe o treaptă socială înaltă, el își disprețuiește cu aroganță și brutalitate rudele și semenii.

Scriitorul se întreabă și-și răspunde ironic:

„Un bou în post mare? — Drept, cam ciudat vine,
Dar asta se-ntîmplă în oricare loc".

Asemenea slujbași aroganți și proști ca boul din fabulă ocupau în vremea lui destule slujbe mari, așa că, într-o societate fără scrupule:

„Decît multă minte, știu că e mai bine
Să ai totdauna un dram de noroc".

Boul ajuns în „post însemnat" începe să creadă, plin de trufie, că nimeni nu-i ca el și își schimbă felul de trai potrivit cu noua sa stare.

Ruda sa apropiată, vițelul, venit să-l vadă pe „*unchiul*—care—*s-a făcut boier*", e lăsat să aștepte pe la uși. Nepotul află cu surprindere că unchiul nu poate fi tulburat, fiindcă:

„S-a schimbat boierul, nu e cum îl știi;
Trebuie-nainte-i să mergi cu sfială,
Priimit în casă daca vrei să fii".

Boul se scoală, pleacă la plimbare, trecînd pe lîngă viței fără a-i arunca măcar o privire, iar vițelul, mîhnit, dar crezînd că totuși va fi primit, mai așteaptă zgribulit de frig. În sfîrșit, o slugă miloasă îi spuse boierului că-l așteaptă „*al doamnei vaci fiu*". Boul, înfumurat și brutal, lepădîndu-se de ruda săracă, răspunde:

„ — Cine? A mea rudă? Mergi de-l dă pe scară.
N-am astfel de rude, și nici voi să-l știu".

Scanned with OKEN Scanner

Cuvintele acestea trădează felul de a gîndi al parvenitului, care nu mai vrea să-şi amintească de familie ori de cunoscuţii de odinioară. Grigore Alexandrescu a îndreptat tăişul fabulei sale împotriva „puternicilor" din societatea sa, împotriva prostiei ridicate pe trepte înalte, împotriva îngîmfării şi mojiciei *„celui ajuns boier"*.

Personajele.

Caracterul profund realist al tipurilor create de Gr. Alexandrescu constă în puternica lor individualizare. Sub masca animalelor, trăsăturile morale ale celor satirizaţi sînt atît de puternice, încît nici un moment cititorul nu are sentimentul că a părăsit realitatea înconjurătoare. Aşa de pildă aerele de boierie ale boului sînt zugrăvite cu deosebită artă.

El şi-a toemit fecior la scară, care opreşte pe oricine vrea să intre. Boul a căpătat tabieturi; ca orice boier trîndav, doarme după prînz. După aceea îşi completează siesta ieşind la plimbare. Deosebit de viu e zugrăvită nedumerirea viţelului. Acesta se bucură la vestea boieririi unchiului. În virtutea rudeniei, socoteşte că-şi poate îngădui intimităţi cu boierul. Făgăduieşte să-i reproşeze obiceiul de a dormi după masă. Chiar cînd boul trece pe lîngă el şi nu-l bagă în seamă, viţelul crede că *„unchiu-a orbit"*:

„Căci fără-ndoială nu putea a crede,
Că buna sa rudă să-l fi ocolit".

Alexandrescu obţine bune efecte umoristice prin aluziile pe care le face la societatea vremii sale, servindu-se de elemente din lumea animală.

Astfel boul capătă în „cireadă" un post însemnat. El are acum *„clăi sumă şi livezi o mie"*. Viţelul se duce să-i ceară „niţel fîn". El e anunţat de fecior ca *„al doamnei vaci fiu"*.

Arta construcţiei fabulelor.

Fabulele lui Grigore Alexandrescu se aseamănă cu scenetele comice, avînd totdeauna 2 sau 3 personaje, bine conturate, care se mişcă pline de viaţă ca pe o scenă, vorbesc în conformitate cu tipul pe care îl reprezintă. Conflictul scoate în evidenţă ideea principală urmărită de poet. Aşa, de pildă, ciocnirea între speranţele căţelului Samurache şi purtarea plină de grosolănie a dulăului Samson scoate în evidenţă ipocrizia burgheziei, demagogia pe care ea o face cu noţiunile de egalitate şi fraternitate. La fel în *Boul şi viţelul*, ciocnirea între dorinţa viţelului de a se căpătui cu ajutorul unchiului bogat şi dispreţul acestuia din urmă pentru rubedeniile sale sărace subliniază egoismul şi bădărănia exploatatorilor.

La baza comicului fabulelor lui Alexandrescu stă contrastul între ceea ce personajele vor să pară şi ceea ce ele sînt în realitate. Aşa se întîmplă cu Samson, ca şi cu *„lupul moralist"*, sau cu *„vulpoiul predicator"*.

Scenetele au o desfăşurare vie. În *Boul şi viţelul* întîi asistăm la momentul prezentării visurilor pline de speranţă ale nepotului, care aleargă la unchiul

avut. Vine apoi scena ciocnirii cu feciorul, pe urmă lunga așteptare și, în sfîrșit, deznodămîntul. Acțiunea merge către un punct culminant, în care este dezvăluită complet adevărata fire a diferitelor personaje criticate. Boul cel *„puțin la simțire"* își dovedește întreaga ticăloșie în ultima replică a fabulei, ca și dulăul Samson, ca și *„lupul moralist"* sau *„vulpoiul predicator"*.

Fabulistul adaugă aproape în toate fabulele un mic epilog de 2—4 rînduri. Acesta este morala fabulei, foarte lămuritoare asupra intenției satirice din povestire, rezultînd firesc din desfășurarea ei. Morala din *Vulpea liberală* este:

„Cunosc mulți liberali: la vorbe ei se întrec,
Dar, pînă în sfîrșit, cu oase se înec".

Sau despre Chir Pisicovici, cotoiul care i-a convins pe șoareci că e cel mai bun prieten al lor și apoi i-a sugrumat într-o „îmbrățișare" frățească, se spune atît:

„Cotoiul cel smerit
E omul ipocrit".

O deosebită atenție dă Grigore Alexandrescu gesturilor și limbii personajelor din fabulele sale. Chir Pisicovici e smerit, cuvios, își exprimă dorința de a se călugări. De aceea scriitorul, descriindu-l, folosește o serie de termeni potriviți, care sugerează pocăirea viitorului călugăr:

„Dar smeritul cotoi, cu ochi în pămînt,
Cu capu-ntre urechi, cu un aer de sfînt
Începu a striga:"

Chir Pisicovici ia adesea martor pe Dumnezeu:

„Eu carne nu mănînc; ba încă socotesc,
De va vrea Dumnezeu, să mă călugăresc!"

Epitetele pe care Alexandrescu le dă personajelor sale măresc umorul fabulelor. Domnul lup este numit *„înălțimea lupească"*, dar și *„înălțimea îmblănită"*. Lui i se adresează cu viclenie vulpea, spunîndu-i: *„dobitocia voastră"*.

Ca poet, Grigore Alexandrescu și-a dat seama singur de greutățile introducerii în literatura romînă, pe atunci de-abia la începuturile ei, a unor noi genuri și specii literare. El singur aștepta ca urmașii săi să desăvîrșească ceea ce a început el. Într-o prefață la poeziile sale, Grigore Alexandrescu spune: *„O scriere este totdeauna un mijloc de a face alta mai desăvîrșită, și eu voi fi cel dintîi a aplauda pe acela ce va face mai bine"*.

Dacă într-adevăr abia Eminescu a reușit să dea mari creații în genul dificil al epistolei, meditației ori satirei, lui Grigore Alexandrescu îi revine meritul de a le fi introdus primul în literatura noastră.

Scanned with OKEN Scanner

Grigore Alexandrescu a folosit fabula, satira, epistola și meditația ca specii literare mai prielnice, mai variate pentru a exprima năzuințele lui patriotice, ori pentru a putea critica necruțător moravurile claselor dominante. Prin conținutul lor social și patriotic, satirele și meditațiile sale sînt creații originale, valoroase. Fabulistul romîn a folosit unele teme frecvente în scrierile lui La Fontaine ori în opera fabulistică a marelui scriitor Krîlov. Meritul său este vizibil însă în originalitatea cu care a știut să adapteze o tematică cunoscută la realitățile sociale ale țării noastre.

Locul lui Gr. Alexandrescu în literatura noastră

Gr. Alexandrescu și-a scris opera în strînsă legătură cu mișcarea democrat-revoluționară de la 1848. El a luptat, prin satirele și fabulele sale, împotriva claselor exploatatoare, demascînd nedreptatea, oprimarea din orînduirea socială a vremii, criticînd cosmopolitismul, superficialitatea și snobismul claselor stăpînitoare.

Opera lui Grigore Alexandrescu este străbătută de optimism, de încredere neclintită în posibilitatea omenirii de a deveni, într-un viitor apropiat, fericită și liberă. El a crezut cu tărie în dreptul „*celor slabi*“, în mersul omenirii spre progres:

„Cugetări adînc ascunse, idei drepte și înalte,
Ce în inimile-alese ura lor le apăsa,
Vor vedea lumina zilei; și în formă de mari fapte
Subt privirea providinței, lumei se vor arăta“.

Poetul vede soarta sa proprie identificată cu a poporului:

„Eu nu-ți cei în parte nimica pentru mine;
Soarta-mi cu a mulțimii aș vrea să o unesc“.

COSTACHE NEGRUZZI

(1808—1868)

Viața și activitatea

Copilăria. Costache Negruzzi s-a născut în anul 1808, la moșia Trifești din preajma Iașilor. Dintr-o familie răzeșească la origine, Dinu Negruț, tatăl scriitorului, fusese multă vreme în serviciul logofătului Constantin Balș și, sprijinit de acesta, izbutise să agonisească o oarecare avere. Mai tîrziu luă în concesiune, împreună cu alții, administrarea poștelor din Moldova.

În timpul copilăriei lui Costache Negruzzi, spre sfîrșitul epocii fanariote, limba de cultură în țările noastre era greaca modernă, în afară de care boierimea începuse să folosească și limba franceză. În școlile grecești de la noi se studia greaca veche, se comentau vechii clasici greci. Exista o singură școală românească: seminarul de la Socola. Clasa dominantă, „protipendada", disprețuia limba română, limba poporului.

Dinu Negruț arăta un viu interes pentru cultura națională.

„Nu ieșea nici un calendar care să nu-l aibă el întîi, nici o carte bisericească care să n-o cumpere, nici o traducție care să nu puie să i-o pescrie " (*C. Negruzzi* în *Cum am învățat românește*).

Totuși copilului, după obiceiul timpului, i se aduseseră întîi în casă profesori de greacă și de franceză. Foarte înzestrat, Costache ajunse repede să citească în original din Homer și Euripide, să traducă din Voltaire, dar nu învățase încă să citească și să scrie românește. Cînd tatăl său, care socotea că „*e rușine să nu știi limba ta*", își dădu seama de aceasta, îi tocmi și un dascăl de limba română de la seminarul de la Socola. Autorul ne povestește cu mult haz deprinderea cititului în limba română (*Cum am învățat românește*). Neîmpăcîndu-se cu pedanteria și metodele învechite ale dascălului socolean, copilul se hotărî să învețe singur: din lada cu cărți și manuscrise românești a lui Dinu Negruț, alese *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* și pînă în seară, ajutîndu-se de abecedarul cu „*slove d-un palmac de mari*", pe care i-l lăsase profesorul, copilul învață să citească românește, spre bucuria tatălui său. La lecția următoare, după ce-l înmărmuri pe dascăl cu lectura unui capitol întreg din cartea lui Maior, îi pune cîteva întrebări, cu istețime ticluite: „*Pentru ce uneori vara plouă cu broaște...*" la auzul cărora acesta „*...astupîndu-și urechile și sărind de pe scaun ca un om ce calcă pe un șarpe...o împunse de fugă pe ușă*".

Cunoștința cu A. S. Pușkin.

În anul 1821, în urma intrării oștilor eteriste în Iași, cei mai mulți dintre boieri, temîndu-se de dezordini, părăsiră orașul. Dinu Negruț cu familia se refugie peste Prut și, după ce petrecu iarna la moșia Sărăuți din ținutul Hotinului, în vara anului 1822 veni la Chișinău, pentru a se întîlni cu rudele și prietenii refugiați. În societatea veselă a unor „*oameni mulțumiți că și-au scăpat zilele*", Negruzzi avu fericitul prilej să cunoască pe Pușkin, marele poet rus, exilat în acest oraș de la marginile imperiului țarist:

„În toată însă această soțietate de emigrați și de localnici — zice Negruzzi în una din *Scrisorile* lui — două persoane numai îmi făcură întipărire neștearsă. Aceste erau un om tînăr de o statură mizlocie, purtînd un fes pe cap, și o junǎ naltă fată, învălită într-un șal negru... Aflai că junele cu fesul era poetul A. Pușkin, acest Byron a Rusiei, ce avu un sfîrșit atît de tragic, iar tînăra cu șalul, pre care toți o numeau *Greaca cea frumoasă*, o curtizană emigrată de la Iași, numită Calipso...

Pușkin mă iubea, și găsea plăcere a-mi îndrepta greșalele ce făceam vorbind cu el franțozește. Cîteodată ședea și ne asculta oare întregi, pre mine și pre Calipso, vorbind grecește; apoi începea a-mi recita niscai versuri de-a lui, pre care mi le traducea".

Această întîlnire cu genialul poet rus lăsă urme adînci în activitatea scriitorului nostru. Puşkin îl stimulează să scrie — din această vreme datează cele dintîi încercări literare ale lui Negruzzi — şi îi dezvoltă gustul pentru literatura rusă. Ca să poată citi poemele marelui său prieten şi operele altor scriitori din Rusia, Negruzzi învaţă limba rusă, devenind un militant, în generaţia lui, al apropierii dintre cele două popoare. Prin activitatea sa, el a contribuit la dezvoltarea interesului contemporanilor săi pentru literatura rusă, care prin Puşkin, Lermontov şi Gogol începe să fie o mare literatură, o literatură străbătută adînc de fiorul dragostei pentru popor.

Întoarcerea la Iaşi. Începutul activităţii de scriitor.

În 1823, familia Negruţ s-a întors la Iaşi, unde şi-a găsit casa ruinată. Biblioteca slujise de „fultuială" ienicerilor. După obiceiul vremii, deşi încă foarte tînăr, Costache Negruzzi a intrat în slujbe, începînd cu cinul mărunt de diac (copist) la vistierie şi urcînd destul de repede treptele ierarhiei administrative. A fost rînd pe rînd: postelnic, agă, căminar, spătar; este ales în 1835 deputat şi secretar al Obşteştii Adunări, ce se înfiinţase conform prevederilor Regulamentului Organic.

Toate aceste funcţii nu-l împiedică pe Negruzzi să desfăşoare o bogată activitate literară. El poate fi socotit un deschizător de drumuri în felurite domenii ale culturii romîneşti, în această epocă în care forţele progresiste întreţin o agitaţie vie împotriva feudalismului în descompunere. Însuşindu-şi ideile înaintate ale vremii, Negruzzi se alătură luptei pe care o încep şi o desfăşoară scriitori progresişti ca V. Alecsandri, M. Kogălniceanu.

Costache Negruzzi

Înainte de a fi apărut programul *Daciei literare*, în care se cerea ca *„romînii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi"*, Costache Negruzzi este un colaborator al revistelor din toate provinciile romîneşti: multe din *Scrisorile* lui sînt trimise pentru publicare la *Curierul de ambe sexe*, al lui I. Eliade Rădulescu, la *Albina românească* a lui Gh. Asachi, sau la *Foae pentru minte, inimă şi literatură*, scoasă în Ardeal de Gheorghe

Bariț. Scriitorul se manifesta astfel ca un propagandist al unității culturale a romînilor.

Poemul „Aprodul Purice".

Încă înainte de 1840, anul apariției revistei *Dacia literară*, ce recomanda istoria națională ca izvor de inspirație pentru scriitori, Negruzzi publică poemul *Aprodul Purice*, fragment din proiectul nerealizat al unei epopei naționale, *Ștefaniada*.

În acest poem, tipărit în 1837, poetul evocă, inspirîndu-se din *O samă de cuvinte*—legende culese— de Ioan Neculce, lupta lui Ștefan cel Mare cu oștile lui Hroiot la Scheea, pe valea Siretului. Pagina sobră a cronicarului este dezvoltată de bogata fantezie a poetului.

Poemul începe cu o frumoasă evocare a naturii:

„Ciocîrlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ș-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba.
Plugarul cu hărnicie s-apucase de arat,
Pămîntul ce era încă d-al său sînge rourat;
Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Și cu fluierul la gură, păstorul pe lîngă oi,
Cînta dragostele sale..."

Autorul povestește năvala lui Hroiot în Moldova și faptele eroice ale moldovenilor care își apără țara, conduși în luptă de Ștefan cel Mare, domn viteaz, cu dragoste de patrie și popor.

Activitatea pe plan cultural, alături de ceilalți scriitori progresiști ai vremii.

Înrudit prin aspirațiile sale cu scriitorii revoluționari, e firesc să-l găsim pe Negruzzi alături de ei la 1840 sau la 1844 cînd aceștia scot revistele *Dacia literară* și *Propășirea*. În aceste reviste el publică cele mai însemnate din scrierile sale originale, precum și traduceri și adaptări, care-i asigură faima de scriitor de seamă al vremii. În două rînduri împărtășește soarta prietenilor săi, fiind surghiunit la țară: în 1838, în urma publicării unei „scrisori" (*Vandalism*), în care protesta împotriva „vandalismului" față de monumentele istorice, și în 1844, după publicarea în *Propășirea* a povestirii *Toderică, jucătorul de cărți* (prelucrată după Prosper Merimée), pe care înaltul cler o găsise jignitoare, autoritățile suprimară revista în care ea fusese publicată.

Costache Negruzzi împărtășește aceleași păreri cu prietenii săi mai tineri: Kogălniceanu, Alecsandri, Russo sau Cezar Bolliac, despre funcția socială, educativă a teatrului. Încă din 1835, în prefața la traducerea din limba franceză a melodramei *Triizeci de ani* sau *Viața unui jucătoriu de cărți*, el afirmase:

„Teatrul îi o oglindă. Tot ce este în lume, în istorie, în om, să privede. El învie pe eroul mort și după trecere de veacuri îl aduce de înflăcărează iarăși simțirea și inima privitoriului. El înfruntează pe cel rău, arătîndu-i sub o alegorie frumoasă urîciunea și degrăduirea năravului său și criticînd pe cel trecut, lovește și arată cu degitul pe cel de față".

Scanned with OKEN Scanner

Scriitorul își încheie prefața cu speranța că se „*va învrednici a auzi pe scenă limba Patriei și a videa în locul lui Policinel și a lui Arlechin reprezentîndu-se virtuțile și eroicește fapte a Ștefanilor și Alexandrilor*". În 1838, într-o scrisoare către Gh. Asachi, Negruzzi condamna disprețul boierimii față de teatrul în limba romînă și făcea propuneri practice pentru înființarea și administrarea unui teatru romînesc.

Cînd în 1840 se hotărăște înființarea Teatrului Național din Iași, Costache Negruzzi este alături de Kogălniceanu și Alecsandri, unul dintre cei trei directori, cărora li se încredințează organizarea acestui teatru; contribuie la crearea unui repertoriu prin traducerile sale din Victor Hugo (*Maria Tudor*, *Angelo*), prin prelucrarea unor vodeviluri și farse (*Muza de la Burdujeni*), prin unele încercări personale (*Cîrlanii*, *Carantina*). Toate acestea au ajutat la dezvoltarea teatrului romînesc.

Negruzzi — creator al nuvelei istorice în literatura noastră.

Printre cele dintîi scrieri ale lui Negruzzi se numără două nuvele cu caracter romantic: *Zoe* și *O alergare de cai*. Cu un conținut sentimental, pline de expresii patetice, cu situații de contrast căutate, cu scene melodramatice, aceste două nuvele conțin totuși frumoase tablouri de epocă.

Scrierea care conferă lui Negruzzi meritul de creator al nuvelei istorice în literatura noastră este *Alexandru Lăpușneanu*. La cîțiva ani după publicarea ei, scriitorul a scris *Sobiețki și romînii*, unde povestește lupta eroică a unei cete de plăieși, asediați în Cetatea Neamțului, împotriva unei armate întregi.

Traduceri și prelucrări.

În orientarea realistă a creației sale, Negruzzi a fost ajutat de modelul marilor scriitori ruși, pe care i-a putut citi în original. Popularizator al literaturii ruse la noi, el a tradus și prelucrat din Pușkin, Jucovski, Antioh Cantemir. Din Pușkin a tradus, și în parte prelucrat, două poeme romantice: *Șalul negru* — povestea unei iubiri cu deznodămînt tragic și *Cîrjaliul* — istoria unui haiduc moldovean. Traducerile din Antioh Cantemir le-a făcut împreună cu fabulistul Al. Donici. Transpunînd în limba romînă satirele și fabulele lui Antioh Cantemir, cei doi scriitori moldoveni au îndreptat tăișul critic al acestor opere împotriva racilelor de care pătimea și boierimea de la noi.

C. Negruzzi a tradus și din opera altor scriitori de seamă ai literaturii universale, ca Victor Hugo și Th. Moore.

Interesul pentru literatura și cultura poporului.

O atitudine progresistă are Costache Negruzzi și în cele două foarte importante probleme ce se puneau pe la jumătatea veacului al XIX-lea: a folclorului și a limbii literare. În repetate rînduri Negruzzi, ca și Russo sau Alecsandri, mărturisește entuziasmul său pentru literatura populară, în care vede reflectarea caracterului poporului nostru:

„Natura voiește ca omul să-și cînte plăcerile și suferințele. Prin cîntecele sale, el își zugrăvește gîndul, năravul, faptele, într-un cuvînt toată ființa sa; cîntecul este o

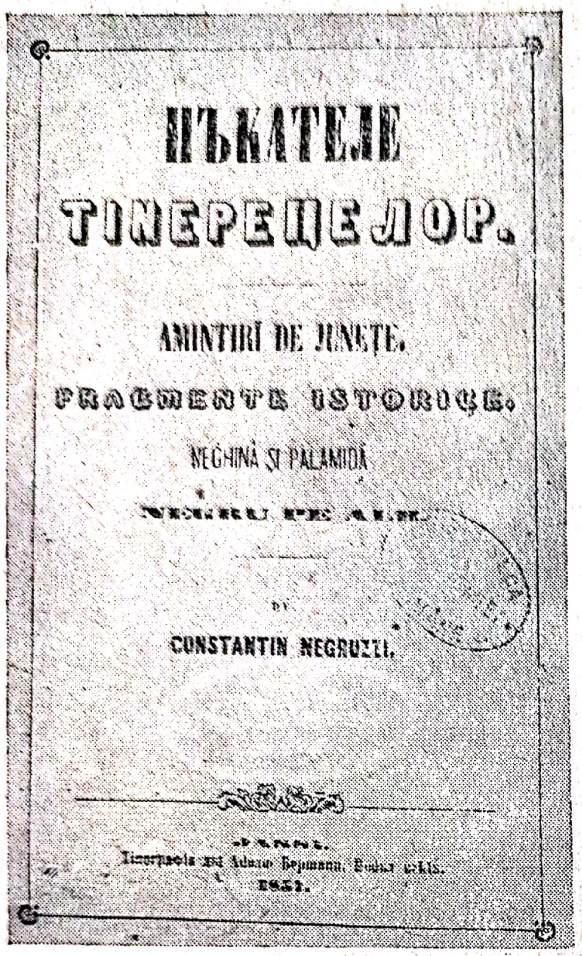

C. Negruzzi: *Păcatele tinereţelor*

răsfrîngere a sufletului său... fieştecare ţară are cîntecele sale a căror muzică şi poezie sînt potrivite cu firea pămîntului său şi caracterul locuitorilor ei".

Aşa îşi începe Negruzzi studiul intitulat: *Scene pitoreşti din obiceiurile Moldaviei*: *Cîntece populare a Moldaviei*. Autorul încearcă şi o clasificare a poeziilor populare, după conţinut: cîntece ostăşeşti sau istorice, religioase, de dragoste, de nuntă şi cîntece de codru sau voinicesti. Cu deosebire Negruzzi pune în lumină frumuseţea doinelor, compunînd de altfel el însuşi trei doine după modelul celor populare. În una din scrisorile sale *(Păcală şi Tîndală)* înşiră ingenios zicături şi proverbe, în felul lui Anton Pann, contemporanul său. Dragostea scriitorului faţă de popor se vădeşte şi în energia cu care a apărat limba poporului de „stricarea" ei prin intervenţia „filologilor" vremii.

Într-un ciclu de patru scrisori, intitulate *Critică*, scriitorul încearcă să-şi lămurească ideile despre limbă şi adoptă de la început o atitudine sănătoasă, recomandînd limba vie a poporului şi a cărţilor vechi drept bază pentru limba literară:

„Dacă limba ar fi ramas precum se vede în cărţile vechi şi se aude în gura poporului.... negreşit că am fi scăpat de oate aceste pleonasme, fiorituri şi cacofonii" (*Scrisoarea XIV*).

Scriitorul se ridică însă împotriva celor care folosesc arhaisme cu orice preţ: „*de ne-am fi potrivit acestei vechi rugine, am purta încă barbă şi papuci galbeni*", precum este şi împotriva acelora, care, manifestînd tendinţe cosmopolite, se străduiau să latinizeze limba, s-o franţuzească, sau s-o italienizeze. În ceea ce priveşte neologismele, Negruzzi se arată de acord cu folosirea lor, atunci cînd sînt impuse de necesitate şi se potrivesc cu spiritul limbii romîne.

Cu deosebire îi combate, ca şi Alecu Russo şi alţii, pe latiniştii ardeleni, care voiau să „purifice" limba de slavonisme. Explicînd istoriceşte existenţa slavonismelor în limbă, Negruzzi ajunge la concluzia că scoaterea lor ar atrage după sine deştrămarea limbii; o limbă din care slavonismele ar fi

scoase ar fi o limbă „*căreia nimic nu i-ar lipsi alta decît de a fi — românească*“ (*Scrisoarea XVIII*).

Ca și prietenul său V. Alecsandri în comedia *Rusaliile*, sau ca B.P. Hasdeu, mai tîrziu, în *Trei crai de la răsărit*, Negruzzi folosește teatrul pentru combaterea aberațiilor lingvistice. În *Muza de la Burdujeni*, autorul ridiculizează teoriile „ciuiniste“ ale lui Aron Pumnul:

„Azi cu o petițiune
M-adresai către Amor,
Și-l rugăi cu-ncordăciune
S-astîmpere al meu dor:
De-a mea tristă pusăciune
Te îndură, zeu de foc!
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc.“

Tot astfel ridiculizează și încercarea de italienizare a lui Eliade, pe care mai înainte îl admirase pentru simplificarea alfabetului și a ortografiei: „*dacă va fi cu volia dumnitale... să te iau de spoza...*“, vorbește la un moment dat unul din personajele comediei. Că a urmărit să-i înfiereze pe stricătorii de limbă prin această piesă, ne-o spune singur într-o notiță:

„Noi am fost zis... că sînt mulți care schingiuiesc și sfîșie frumoasa noastră limbă și în loc de creatori se fac croitori, și croitori răi. Asta ne-a îndemnat a compune această mică comedie, crezînd că facem un bine arătînd ridicolul unor asemine neologisti“.

Scrisorile. Scrisorile literare, specie împămîntenită la noi de Costache Negruzzi, au fost publicate de-a lungul unui sfert de veac în diferitele periodice ale vremii. Intitulate *Negru pe alb* sau *Scrisori la un prieten*, ele prezintă o mare bogăție de teme. Unele definesc atitudinea lui Negruzzi față de trecut: *Vandalism*, *Ochire retrospectivă*; altele ne prezintă figuri de scriitori sau discută probleme de limbă și literatură: *Un poet necunoscut*, *Critică*, altele, în sfîrșit, au un mai pronunțat caracter literar, întemeiate tot pe observarea realității sociale, a moravurilor și a oamenilor timpului său: *Rețetă*, *Pentru ce țiganii nu sînt români*, *Fiziologia provințialului*, *Istoria unei plăcinte*.

Un interes deosebit prezintă cele din urmă. În *Istoria unei plăcinte* Negruzzi satirizează moravuri dintr-un trecut apropiat vremii sale, arătînd că rangurile boierești se puteau obține printr-un plocon făcut domnului: un boier devine mare vornic, fiindcă trimisese într-un moment potrivit la curte „*o plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gogoașe*“. Scriitorul înregistrează disprețul poporului față de asemenea mijloace de parvenire. Mulțimea îi strigă noului boier:

„Cu iaurt, cu gugoșele
Te făcuși vornic, mișelo!“

Fiziologia provinţialului cuprinde portretul boierului din provincie, care devine ridicol imitînd pe cei din „capitală“ în purtări şi îmbrăcăminte. Avînd un bogat conţinut realist, *Scrisorile* ne informează asupra moravurilor epocii şi ne încîntă prin vioiciunea şi umorul lor.

Ultimii ani ai vieţii scriitorului.

Cele mai de seamă dintre scrisorile amintite au fost alcătuite de Costache Negruzzi înainte de 1848. În tot acest timp şi pînă la moartea lui, scriitorul a ocupat diferite posturi administrative, bucurîndu-se de încrederea domnilor. În două rînduri a fost chiar ministru, întîi al lucrărilor publice, apoi al finanţelor. La evenimentele din martie 1848, în care au avut un rol însemnat prietenii săi Mihail Kogălniceanu şi Vasile Alecsandri, Negruzzi nu a participat. Era atunci ministru de finanţe, se afla în bune raporturi cu domnul şi a preferat să se retragă la moşie, atitudine pe care i-au imputat-o revoluţionarii moldoveni surghiuniţi. Dar chiar în iunie 1848, îndată după izbucnirea revoluţiei în Ţara Românească, Negruzzi, vorbind despre eliberarea guvernului provizoriu de către Ana Ipătescu, îşi exprimă entuziast părerile lui despre mişcare şi condamnă pe duşmanii revoluţiei:

„Doamna I... cu arma în mînă îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui şi scapă pre aleşii poporului de complotul unor ticăloşi parveniţi ce voiau să stîngă în noaptea despotismului steaua Romîniei abia răsărindă“ (*Scrisoarea XXIII*, iunie 1848).

A stat alături de forţele progresiste în pregătirea unirii dintre Moldova şi Muntenia. Cu douăzeci de ani înainte, în 1830, Negruzzi spusese: „*ca deputat eu strig în Camera noastră, ca romîn sfătuiesc şi propovăduiesc Unirea fără care binele nu-l voi mai vedea*“. În timpul luptelor pentru unire, în broşura *Despre capitala Romîniei*, el scria: „*Noi voim Unirea, o dorim şi o vom cere întotdeauna unguibus et rostro*[1]“.

După 1859, a fost unul din sfetnicii lui Cuza. În acelaşi timp este ales membru al *Societăţii Literare Române*, care va deveni Academia Română.

A murit în 1868, în luna august, fiind înmormîntat la Trifeştii Vechi, unde-şi petrecuse mare parte din anii vieţii şi unde se retrăsese din 1866. În scrisoarea de condoleanţe, trimisă fiului său Iacob Negruzzi, Vasile Alecsandri îşi caracterizează astfel pe apropiatul său prieten:

„Costache Negruzzi este un nume scump Romîniei şi va rămîne în pleiada pionierilor intelectuali ai neamului nostru... *Scrisorile* sale, deşi nu multe, au însă un caracter nou în literatura noastră, deosebindu-se prin eleganţă, limpezime de stil, energie şi adevărat romînism. *Alexandru Lăpuşneanu* este un model neimitat pînă astăzi şi stă în fruntea literaturii noastre“.

---

[1] *unguibus et rostro*—cu unghiile şi dinţii.

Opera

„ALEXANDRU LĂPUȘNEANU"

Nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanu*, publicată în primul număr al *Daciei literare*, în anul 1840, ilustrează în chipul cel mai convingător recomandarea pe care Kogălniceanu o făcea în *Introducție* scriitorilor de a se inspira din trecutul național.

Costache Negruzzi se inspiră din cronica lui Ureche — Simion Dascălul, evocînd împrejurări istorice din veacul al XVI-lea. Se știe că veacul al XVI-lea se înscrie în istoria Țărilor romînești prin condiții de viață deosebit de grele pentru popor. Țările sînt jefuite în această vreme de turci, care cer haraciuri mereu mai mari. La rîndul lor, știind că stăpînirea le va fi de scurtă durată, domnii pun biruri împovărătoare. Lăcomiei lor li se adăuga lăcomia boierilor, care căutau să se îmbogățească și care ridicau pe tron pe acela dintre ei care se arăta mai dispus să-i îndestuleze. Boierii țeseau intrigi la Poartă și cereau mazilirea celui nesupus dorințelor lor. Așa se explică de ce în veacul al XVI-lea domnii s-au schimbat în Moldova de 26 de ori.

Costache Negruzzi, făcînd în una din scrisorile sale o *Ochire retrospectivă* asupra poporului romîn, arată că puterea boierilor stă în avuție și că strîngerea acesteia presupune sărăcirea țărănimii. Dregătorii sultanului *„iubesc banii, ajutorul și favorul lor domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani ca să doboare pe domni; și de unde se stoarce ăst nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme subt împilarea despotismului și aristocrației*". Mai departe arată și rolul pe care îl atribuie lui Lăpușneanu:

„Acesta... va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea pe domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atît de adînci, apăsarea despotică îl ovilise într-atîta, încît păstorii lui Dragoș și ostașii lui Stefan nu erau acum decît niște sclavi îngiosiți a unei boierimi desfrînate, care îi trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau și nu era el omul care să știe a le seca puindu-le stavilă pre însuși poporul; pentru aceasta fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran".

Aceste judecăți la 15 ani după ce publicase nuvela *Alexandru Lăpușneanu* ne indică destul de limpede tema operei: zugrăvirea luptei sîngeroase dintre domn și boierime în timpul celei de a doua domnii a lui Lăpușneanu. Din același citat reiese că autorul îndreptățea faptele nemiloase ale domnului față de *„furnicarul de intriganți"*. Pe cît de evidentă este dezaprobarea sa față de purtarea boierimii „desfrînate", pe atît de limpede iese la iveală simpatia lui pentru poporul împilat.

Izvoarele istorice ale nuvelei.

Costache Negruzzi a împrumutat elementele istorice care stau la baza nuvelei sale din *Letopisețul Țării Moldovei*, scris de Grigore Ureche — Simion Dascălul. Cronica povestește destul de amănunțit *„De a doua domnie a lui Alexandru-Vodă Lăpușneanul"* (Văleatul 7072). La încheganea subiectului, Costache Negruzzi

urmează îndeaproape izvorul care sună, pe scurt, astfel: Pentru a pune capăt intrigilor boierimii, sultanul a dat din nou domnia lui Alexandru Lăpușneanu. Intrînd în țară, noul domn e întîmpinat de o solie de boieri, care, sfătuiți de Ștefan-Vodă Tomșa, aveau misiunea „*să-i spuie că țara nu-l va, nici îl iubesc*". Solilor lui Tomșa, Lăpușneanu le răspunde: „*de nu mă va țara, eu îi voi pre dînșii și de nu mă iubesc, eu îi iubesc pre dînșii, și tot voi merge ori cu voie ori fără voie*". Boierii, printre care vornicul Moțoc, postelnicul Veveriță și spătarul Spancioc trec în Polonia, unde, la cererea lui Lăpușneanu, craiul poruncește să li se taie capetele. După înscăunare, noul domn cheamă pe boieri la curte și-i ucide împreună cu slujitorii lor. Povestind episodul tăierii celor 47 de boieri, cronicarii — purtători de cuvînt ai boierimii — își arată dezaprobarea față de o asemenea faptă, cerînd ca domnitorii să-i cîștige pe sfetnici nu prin asprime, ci prin blîndețe și dragoste:

„Că tot vărsătoriul de sînge de frică face, ca să-i ia spaima și să se teamă toți de dînsul, ce ar putea face cu blîndețe".

Mai aflăm din cronică despre arderea cetăților moldovene, faptă întreprinsă de Lăpușneanu la porunca turcilor și, în sfîrșit, despre moartea domnului. Ajunși aci, cronicarii consemnează și cele ce se vorbeau în legătură cu această moarte și anume că „*au fost cu înșelăciune*". Înainte de a muri, domnul ar fi cerut să fie călugărit, ceea ce s-a și făcut. „*Mai apoi, dacă s-au trezit* — citim în Letopiseț — *și s-au văzut călugăr, zic să fie zis că, de se va scula, va popi și el pre unii*". De teama acestei amenințări, doamna Ruxanda l-a otrăvit. În ultima frază a capitolului ni se spune: „*Acest Alexandru-Vodă zic că au fost scoțînd ochii oamenilor și pre mulți au sluțit în domnia lui*".

Din rezumatul făcut reiese că, în linii mari, C. Negruzzi a urmat destul de credincios izvorul său istoric. Solia boierilor și răspunsul noului domn — în chiar formularea lui — tăierea celor 47 de boieri, boala și călugărirea domnului, amenințarea rostită de el și otrăvirea de către soția sa— toate aceste momente se reîntîlnesc în chip asemănător în nuvelă. O abatere de la datele cronicii o aflăm în ceea ce privește soarta lui Moțoc, ca și a lui Spancioc și Stroici, care în scrierea lui Negruzzi este deosebită.

Chipul lui Lăpușneanu.

Personajul principal al nuvelei *Alexandru Lăpușneanu* este tipul feudalului: crud, deprins să-și exercite voința lui tiranică. Deși scriitorul—situîndu-se în această privință pe o poziție opusă aceleia a cronicii — îi acordă rolul de a pedepsi pe drept ticăloșiile boierilor, nu-l idealizează. Trăsătura dominantă a chipului lui Lăpușneanu rămîne pînă la sfîrșit cruzimea. Această trăsătură reiese din diferitele sale fapte: pune să fie uciși cei 47 de boieri, el însuși le așază capetele în piramidă, aducîndu-și apoi soția în fața acestui spectacol înfiorător. Cruzimea aceasta, adesea nemotivată, este subliniată și în unele comentarii ale scriitorului:

Scanned with OKEN Scanner

„Dar pentru ca să nu se uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omenești, născoci feluri de schingiuiri. Scotea ochi, tăia mîni, ciuntea și seca pe care avea prepus: însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cîrti cît de puțin".

Dar chipul lui Lăpușneanu este, în nuvela lui Negruzzi, mult mai complex. Eroul, prezentat ca un dușman neîmpăcat al boierilor, este totodată energic și hotărît, inteligent, avînd o voință de fier. În realizarea planurilor sale biruie prin pătrundere și viclenie. În împrejurări dramatice, își păstrează sîngele rece. Astfel, în biserică, pe cînd făcea jurămîntul mincinos, nimeni nu poate bănui ce intenții are. Scriitorul notează doar că „*era foarte galben la față*". În timpul uciderii boierilor, retras lîngă o fereastră, „el rîdea", ca unul ce-și considera fapta pe deplin îndreptățită.

Caracterizîndu-și eroul cu atîta adîncime, ferindu-se de a-l idealiza, Negruzzi l-a evocat în mod realist pe Lăpușneanu, deosebindu-se prin aceasta de alți scriitori mai mărunți ai epocii sale, care considerau că redarea unei figuri din istoria națională trebuie să ducă la o prezentare idealizată a trecutului.

Vornicul Moțoc. Al doilea personaj principal al nuvelei este vornicul Moțoc, zugrăvit cu tot atîta vigoare ca și Lăpușneanu. Și figura lui apare în cronică, dar aci autorul respectă mai puțin adevărul istoric: Moțoc n-a sfîrșit ucis de popor, așa cum se povestește în nuvelă, ci a fost omorît în Polonia, unde se refugiase.

Negruzzi face din el un personaj tipic pentru boierimea însetată de bogăție, neînduplecată și disprețuitoare față de poporul pe care-l asuprea, slugarnică, perfidă sau lașă, aflîndu-se, după interese, alături de domn sau împotriva lui.

Moțoc apare la începutul nuvelei în fruntea soliei trimise pentru a-l întoarce din cale pe Lăpușneanu. El vorbește cel dintîi și din primele lui cuvinte își arată disprețul față de popor : „*căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din țînțar armăsar*". După aceea el, boierul vînzător, vorbind în numele poporului, îi împărtășește domnului că norodul nu-l vrea, nici nu-l iubește. Cînd însă Lăpușneanu respinge propunerea și arată hotărîrea de a nu da înapoi, Moțoc cu perfidie îl îndeamnă să-și îndepărteze oastea, pentru a-l face neputincios:

„Cruță pre biata țeară, doamne! sloboade oștile aceste de păgîni; vină numai cu cîți moldoveni ai pe lîngă măria ta și noi chizeșluim că un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimei tale; și de-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și copii, vom rădica țara în picioare, vom rădica slugile și vecinii nostri. Încrede-te în noi!"

O ispitire atît de vicleană și atît de lingușitoare nu putea să aibă decît replica pe care i-a dat-o Lăpușneanu: „*Lupul părul schimbă, iar năravul ba*". În sfîrșit, neizbutind nici prin această viclenie să-l piardă pe noul domn, perfidul boier i se supune:

„Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mîna care-l bate".

Vornicul reapare ca personaj principal în capitolul al treilea. În timp ce este de față la măcelul boierilor, ca să-i facă pe plac stăpînului, se silește să rîdă, deși „*simțea părul zburlindu-se pe cap și dinții săi clănțănind*". Cînd Lăpușneanu, întrecîndu-l în perfidie, îl întreabă dacă a făcut bine că a scăpat țara „*de o așa rîie*", Moțoc cu lingușire dezgustătoare răspunde:

„Măria ta, ai urmat cu mare înțelepciune...; eu de mult aveam de gînd să sfătuiesc pre m[ăria] ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea măriei tale au apucat mai-nainte; și ai făcut bine că i-ai tăiat"...

Dar cînd armașul aduce răspunsul mulțimii burzuluite sub zidurile palatului, lașitatea lui Moțoc apare în toată goliciunea ei:

„Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre niște proști, pre niște mojici", spune el.

Vornicul se vaietă, se roagă, își smulge barba și numai cu greutate lefegiii îl pot tîrî pînă la porți, ca să-l azvîrle norodului pe care-l împilase și pe care îl disprețuia.

Poporul.

În chipul în care este descrisă o reacție a norodului sau în care este amintit poporul în replicile personajelor, Negruzzi dovedește o bună înțelegere a realităților istorice pe care le evocă. Apăsarea turcească și asuprirea boierilor au provocat în veacul al XVI-lea frămîntări deosebit de vii ale maselor populare. Istoria consemnează pentru acest veac, ca forme de luptă ale țărănimii împotriva exploatării ei, nu numai nesupunerea la muncă, răscumpărarea din iobăgie, fuga de pe moșii, ci și răscoale țărănești, precum și ciocniri în tîrguri și orașe între populație și domn, între cei săraci și cei înstăriți.

Se înțelege deci cît de adînc a pătruns Negruzzi relațiile sociale din epoca pe care o zugrăvește, atunci cînd în repetate rînduri face aluzie la situația poporului. Personajele nuvelei vorbesc despre popor ca de un factor ce trebuie luat în seamă. Astfel, încă de la începutul nuvelei, cînd Spancioc întreabă pe Lăpușneanu cu ce „*va sătura lăcomia acestor cete de păgîni*", gîndindu-se la oastea turcească ce-l însoțea pe noul domn, cel întrebat răspunde: „*Cu averile voastre, nu cu banii țăranilor pe care-i jupuiți voi*". Boierii se bucură de noua domnie, notează scriitorul, pentru că „*le dă nădejdea că vor putea ocupa iarăși posturi ca să adune avuții din sudoarea țăranului*".

Evident, faptul că Lăpușneanu se referă în repetate rînduri la poporul asuprit de boieri nu ne poate duce la concluzia că el era preocupat într-adevăr de îmbunătățirea soartei maselor populare. De altfel Negruzzi, consemnînd ecoul pe care frămîntările populare îl aveau în rîndurile clasei dominante, înfățișează cu realism prăpastia dintre cei asupriți și asupritori — fie aceștia boierii sau domnul vremelnic. În amintitul citat din *Ochire retrospectivă*, scriitorul, aprobînd acțiunea lui Lăpușneanu, punea întrebarea: „*Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului?*" Răspunsul său e negativ. Lăpușneanu a ucis mulți boieri, dar nu a secătuit puterea boierimii, punîndu-i „*stavilă pe însuși poporul*".

Scanned with OKEN Scanner

Capul lui Moţoc vrem (după pictura în ulei de Abgar Baltazar)

În nuvelă poporul apare ca personaj colectiv în capitolul III, cînd se produce o mişcare spontană a tîrgoveţilor, întru totul verosimilă dacă ţinem seama de condiţiile sociale din veacul al XVI-lea, amintite mai sus.

După începerea măcelului în sala de mîncare şi în curtea palatului, slugile boierilor *„burzuluiseră norodul."* Oamenii se strîng la poarta curţii, întărîtîndu-se *„din mult în mai mult"*. Armaşul este trimis de Lăpuşneanu să-i întrebe ce vor. Gloata este la început lipsită de ţel hotărît. Venise aici

la vestea uciderii atîtor boieri și o mișcase fapta grozavă în-sine. La întrebarea armașului, oamenii nu dau răspunsul așteptat, în legătură cu uciderea boierilor. În fond, norodului îi păsa puțin de soarta asupritorilor. Cetele se strîng, se sfătuiesc și strigătul care urmează exprimă revolta nu față de măcel, ci față de jafuri și împilări.

„Să micșureze dăjdiile! — Să nu ne zapcească! — Să nu ne mai împilească! — Să nu ne mai jăfuiască! — Am rămas săraci! N-avem bani! — Ni i-a luat toți Moțoc! — Moțoc! Moțoc! El ne belește și ne prădă! — El sfătuiește pre vodă! — Să moară! — Moțoc să moară! — Capul lui Moțoc vrem!"

Formula aceasta, izbutind să exprime în mod concret revolta tuturor năpăstuiților împotriva aceluia care îi sărăcise cu birurile, însuflețește masa unificîndu-i voința: „*Toate glasurile se făcură un glas și acest glas striga: Capul lui Moțoc vrem...*"

„Ticălosul boier" este predat poporului din ordinul domnului, care vrea să folosească prilejul pentru a-și atrage simpatia mulțimii: „*Haide! Luați-l de-l dați norodului și-i spuneți că în acest fel plătește Alexandru-Vodă celor ce prădă țara!*"

Episodul amintit contribuie la sublinierea ideii de bază a nuvelei lui Negruzzi, cu justețe subliniată de V. Alecsandri, care, în prefața ediției din 1872, arăta actualitatea ei pentru acea epocă:

„Pe cînd palatul domnesc era considerat ca un soi de templu, iar domnul ca un soi de Budă nefailibil, C. Negruzzi avea curajul a scoate la lumină imaginea cruntă a lui Alexandru Lăpușneanu și a spune boierilor un mare adevăr: «Poporul e mai puternic decît boierimea!»

Compoziția. Împrumutînd amintitele momente principale ale subiectului din cronică, Costache Negruzzi le-a îmbinat cu multă pricepere artistică, întocmind o narațiune de un puternic caracter dramatic.

Nuvela este împărțită în patru capitole, fiecare avînd un motto, care indică momentul culminant: I. „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau..." II. „Ai să dai samă, doamnă!..." III. „Capul lui Moțoc vrem..." IV. „De mă voi scula, pre mulți am să popesc și eu..." Capitolele I, III și IV sînt construite, în general, pe datele cronicii. Capitolul II, menționînd unele informații aflate și în cronică (fuga lui Tomșa, arderea cetăților), este în partea lui principală imaginat de scriitor: încercarea doamnei Ruxanda de a-l domoli pe Lăpușneanu în ura lui împotriva boierilor. Episodul acesta, încheiat cu făgăduiala lui Lăpușneanu de a da doamnei „*un leac de frică*" și cu scurta convorbire a domnului cu armașul, mărește încordarea dramatică, pregătind momentul culminant al nuvelei — uciderea celor 47 de boieri. Pînă aici conflictul, care iese la iveală din primele pagini ale nuvelei (răspunsul dat de Lăpușneanu soliei boierilor), a crescut pas cu pas. El se încheie cu predarea lui Moțoc mulțimii înfuriate. Din această clipă, interesul narațiunii ar părea că va trebui să scadă. Dar scriitorul, care și-a propus să îmbrățișeze în opera sa

Th. Aman: *Moartea lui Lăpușneanu*

întreaga domnie a doua a lui Lăpușneanu, readuce pe plan principal două figuri episodice, întîlnite la începutul nuvelei: pe Spancioc și Stroici. Acești doi tineri boieri au izbutit să scape din cursa lui Lăpușneanu și, urmăriți de oamenii domnului, strigă la trecerea hotarului: „*Spuneți celui ce v-au trimis... că ne vom vedea pîn-a nu muri!*“ Capitolul al IV-lea este legat de restul acțiunii prin revenirea la Iași a acestor doi boieri, care vor grăbi moartea domnului, moment ce constituie deznodămîntul nuvelei.

Arta compoziției slujește din plin caracterizării personajelor, evocării realiste a diferitelor episoade, menținînd încordat pînă la sfîrșit interesul cititorului.

Acțiunea este strîns înlănțuită; episoadele, legate organic între ele, lămuresc rînd pe rînd caracterul lui Lăpușneanu, al lui Moțoc, al doamnei Ruxanda și al celorlalți boieri, al mitropolitului ipocrit.

Caracterul dramatic al episoadelor este accentuat prin folosirea dialogului pentru prezentarea caracterului personajelor, a frămîntărilor lor. E memorabil episodul întrevederii lui Lăpușneanu cu solia lui Tomșa:

„Doamne, zise un aprod apropiindu-se, niște boieri sosind acum cer voie să se înfățișeze la măria ta.

— Vie, răspunse Alexandru...

— Bine-aţi venit, boieri! zise acesta silindu-se a zîmbi.
— Să fii, m[ăria] ta, sănătos, răspunseră boierii.
— Am auzit, urmă Alexandru, de bîntuirile ţerii şi am venit s-o mîntui; ştiu că ţeara m-aşteaptă cu bucurie".

Lăpuşneanu şi boierii vorbind lasă să li se întrevadă firea şi interesele ce-i călăuzesc. Tot astfel în episodul-final, într-o replică, scriitorul demască chipul de ipocrit al mitropolitului. Boierii cer doamnei Ruxanda să-i dea lui Lăpuşneanu o cupă cu otravă. Ruxanda ezită şi vrea să aibă aprobarea mitropolitului. Răspunsul acestuia ticluit cu perfidie cuprinde, în ciuda tonului milostiv, aprobarea hotărîtă a uciderii domnului:

„Crud şi cumplit este omul acesta, fiica mea; domnul Dumnezeu să te povăţuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; şi pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte şi să te ierte şi pre tine".

Descrierea mai amănunţită e folosită numai în cîteva locuri în prezentarea doamnei, în prezentarea măcelului, a ospăţului:

„În Moldavia, pe vremea aceea, nu se întrodusese încă moda mîncărurilor alese. Cel mai mare ospăţ se cuprindea în cîteva feluri de bucate. După borşul polonez, veneau mîncări greceşti, fierte cu verdeţuri care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc şi, în sfîrşit, fripturile cosmopolite. Pînza mesii şi şervetele erau de filaliu ţesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile şi păharele erau de argint. Pe lîngă părete stau aşezate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase, pline de vin de Odobeşti şi de Cotnar, şi la spatele fieştecăruia boier dvoria cîte o slugă care dregea. Toate aceste slugi erau înarmate."

Cîteva rînduri şi tabloul sălii în care se va săvîrşi cumplitul masacru este gata. În mai puţine cuvinte, dar cu o forţă plastică de neuitat, este zugrăvită petrecerea din curte, paralel cu cea din palat:

În curte, pe lîngă două junci şi patru berbeci fripţi, erau trei poloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mîncau şi beau; boierii mîncau şi beau. Acum capetele începuseră a se înfierbînta: vinul îşi făcea lucrare. Boierii închinau şi urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefegiii prin chiote şi tunurile prin bubuit".

Portretele personajelor nu sînt realizate prin descrieri ale autorului, ci reies mai ales din replici, din desfăşurarea dramatică a acţiunii, din ciocnirea între caractere. Ici şi colo, unde este vădit necesar, scriitorul adaugă puţine cuvinte pentru fixarea anumitor trăsături: „*Rîdea; muşchii i se suceau în rîsul acesta şi ochii lui hoima clipeau*", zice el despre Lăpuşneanu. Numai pentru portretul doamnei Ruxanda, creaţiune a imaginaţiei lui, dar cu desăvîrşire verosimilă, Negruzzi are culori bogate şi felurite: îmbrăcămintea domnească, ţinuta, vorbirea, toate realizează o „gingaşă" doamnă, în contrast romantic cu chipul crudului voievod.

Limba şi stilul nuvelei.

La strălucirea acestei opere contribuie şi potrivirea desăvîrşită dintre intenţiile autorului, conţinutul de fapte al nuvelei şi limba şi stilul folosit.

Scriitorul, care vorbise despre preţuirea limbii, aşa cum se găseşte în „*cărţile vechi şi-n gura poporului*", ne face dovada că ştie s-o

Scanned with OKEN Scanner

întrebuinţeze ca un mare meşter. Limba lui, bazată pe expresii, proverbe, metafore populare, este plină de culoare. Stroici vorbeşte despre „*astă negură de turci*“, care va „*pustii ţara*“; Spancioc îşi începe răspunsul cu „*solului nu i se taie capul*“; Moţoc, întortochiat şi viclean, îi arată domnului că se poate să fi „*auzit lucrurile precum nu sînt*“ şi că obiceiul norodului este „*să facă din ţînţar armăsar*“. Expresii populare, unele împrumutate din cronici, revin şi în vorbirea lui Lăpuşneanu: „*bîntuirile ţării*“, „*lupul îşi schimbă părul, dar năravul ba*“, „*mulg laptele ţării*“, „*sînt alţi trîntori de care trebuie curăţit stupul*“.

Negruzzi întrebuinţează cu multă pricepere arhaismele pe care nu le poate ocoli, fiindcă este ţinut să evoce culoarea locală; nicăieri însă nu se lasă furat de pedantismul erudiţiei şi nu abuzează de cuvinte vechi. Cînd îi face portretul doamnei Ruxanda, sau cînd zugrăveşte ospăţul, foloseşte mai multe expresii arhaice, dar se grăbeşte să le explice în subsol.

Stilul lui Negruzzi este concis, energic şi adecvat fiecărei împrejurări. Iată o situaţie crîncenă spusă în cîteva cuvinte:

„În sfîrşit puterile îi slăbiră şi sateliţii tiranului, ducîndu-l pe poarta curţii, mai mult mort decît viu, îl îmbrînciră în mulţime.

Ticălosul boier căzu în braţele idrei acestei cu multe capete, care într-o clipală îl făcu bucăţi!“

Sau, în final, descrierea morţii:

„Nenorocitul domn se zvîrcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinţii îi scrîşneau, ochii săi sîngeraţi se holbaseră; o sudoare îngheţată, tristă a morţii prevestitoare, ieşea ca nişte nasturi pe obrazul lui“.

Prin ideile înaintate care o străbat, prin marea forţă realistă de evocare a trecutului, prin mijloacele artistice, prin bogăţia şi culoarea limbii, nuvela *Alexandru Lăpuşneanu* este una din creaţiile clasice ale literaturii noastre. Ea străluceşte de un secol şi mai bine, fiind modelul urmat de unii din scriitorii de mai tîrziu (*Scene istorice* de A. Odobescu), sau oferind material pentru unele prelucrări dramatice[1] (drama lui D. Bolintineanu).

Locul lui C. Negruzzi în literatura noastră

Începînd cu traduceri şi imitaţii, prin care a popularizat la noi literatura clasică rusă, Negruzzi a adîncit observarea realităţilor vremii sale pe care le-a zugrăvit sub aspectele cele mai variate. Scrisorile lui, care anticipează valoroasele *Scrisori către Vasile Alecsandri* de Ion Ghica, sînt opere realiste, adesea de ascuţită critică socială; ele ne desfată prin farmecul lor literar, prin vioiciunea şi umorul ales, prin simplitatea şi naturaleţea stilului.

[1] Există indicaţii că şi Eminescu intenţiona să scrie o dramă, folosind nuvela lui Negruzzi.

Opera lui Negruzzi, redusă ca proporţii, dar variată prin genurile cultivate cît şi prin preocupări, prezintă un progres vădit şi în privinţa luptei pentru crearea limbii literare. Şi din acest punct de vedere, între contemporanii săi el este un deschizător de drum. Adînc cunoscător şi preţuitor al limbii poporului, pe care o întrebuinţează cu o mare dibăcie, el s-a străduit să introducă în limba literară şi acele neologisme cerute de ideile felurite pe care voia să le exprime. Unele din formele pe care le-a dat el acestor neologisme sînt astăzi învechite: *„fiinţă surnaturală“*, *„opinie stravagantă“*. De asemenea, unele din formele create de el nu s-au fixat: *„ramuri tufoase“*, *„era un înfrunt“*, *„care iubirea de sine nu-l putea mistui“*, *„bărbaţii îl fericitau“*, *„plăcerile însurăciunii“*. Dar toate acestea dovedesc sforţarea creatoare a scriitorului pentru făurirea unei limbi literare, într-o vreme în care aceasta era o problemă acută ce se punea culturii romînești.

Vasile Alecsandri vorbind despre autorul lui *Alexandru Lăpuşneanu*, după ce subliniază rolul mare pe care-l avusese pentru dezvoltarea spirituală a scriitorului cunoştinţa cu vestitul cîntăreţ al libertăţii popoarelor, Puşkin, îi caracterizează opera în chipul acesta:

„... voi declara fără nici o părtinire de veche amicie, că valoarea scrierilor lui C. Negruzzi, mare prin calităţile lor, se măreşte în proporţie colosală, cînd gîndirea mea se raportă la timpul de sterilitate în care ele au fost produse. În anii de secetă, rodurile copacilor sînt mai cu seamă preţioase“.

ALECU RUSSO

(1819—1859)

Viaţa şi activitatea

Copilăria şi adolescenţa.

Alecu Russo s-a născut la 17 martie 1819. Era fiul unui arendaş şi negustor de cereale, Iancu Russu. În *Amintiri*, scriere publicată în 1855 în *Romînia literară*, Alecu Russo evocă satul copilăriei sale, *„sat frumos, răşchirat între grădini şi copaci pe o vale a codrilor Bîcului“*, unde în serile senine asculta poveştile bătrînilor despre luptele cu turcii şi tătarii ori despre Ileana Cosinzeana.

Amintirea priveliştilor naturii: *„cireşul sălbatic unde se bătea în joacă cu ţărănaşii“*, viaţa satului moldovenesc cu basmele şi cîntecele lui i-au adîncit desigur în suflet dragostea pentru locurile natale şi pentru tradiţiile şi creaţiile populare — izvorul viu al operei sale de mai tîrziu.

Pe cînd Alecu Russo avea doar 12 ani, holera care bîntuia prin 1831 i-a nimicit întreaga familie, rămînînd — aşa cum va povesti mai apoi— *„singur viu din patruzeci de persoane ce locuiau într-o casă“*. Tatăl său, plecat după afaceri, scăpase de asemenea nevătămat *(Holera)*.

Scanned with OKEN Scanner

Al. Russo este trimis pentru studii în Elveţia. Înstrăinat, copilul a simţit cu putere dorul casei părinteşti şi a păstrat neştearsă amintirea patriei. Cu nostalgie el va invidia pe acei „*care nu au pierdut din ochi pragul casei... au crescut în sărutările soarelui, în toată volnicia cîmpiilor înflorite, în dezmierdările limbii şi în toate bucuriile copilului...*“ *(Amintiri)*.

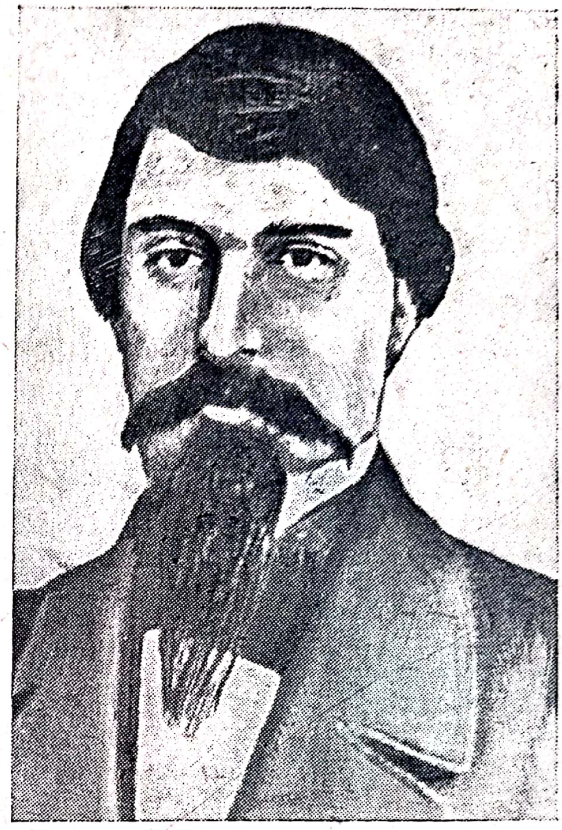

Alecu Russo

În 1835, întorcîndu-se în ţară, Al. Russo se opreşte cîteva luni la Viena, pentru a urma cursurile unei Academii comerciale. În acelaşi an îl găsim dînd ajutor tatălui său la administrarea moşiei în Moldova, iar apoi prin 1841 e numit magistrat la Piatra-Neamţ. Nemulţumit de magistratură, în 1844 se stabileşte ca avocat la Iaşi şi participă, în preajma anului revoluţionar 1848, alături de prietenii săi Kogălniceanu şi Alecsandri, la mişcarea politico-culturală din Moldova. Atitudinea critică a lui Russo faţă de orînduirea socială a vremii şi faţă de tirania domnitorului îl face să intre în curînd în conflict cu stăpînirea.

Surghiunul la Soveja.

În 1846 Teatrul Naţional din Iaşi îi joacă piesa *Jicnicerul Vadră* (sau *Provincialul la Teatrul Naţional)*, după ce cu puţin mai înainte îi reprezentase o altă comedioară, *Băcălia ambiţioasă*, în care Russo satiriza societatea contemporană. Ambele încercări dramatice s-au pierdut. Dar din cele spuse de scriitor *(Soveja* şi *Critica criticii)* se ştie că îndeosebi *Jicnicerul Vadră* fu pricina pentru care, autor şi actori, fură surghiuniţi din porunca domnească.

În piesa *Jicnicerul Vadră* — din care cenzura tăiase un sfert înainte de reprezentare — Russo aducea pe scenă isprăvile unor „*haiduci moldoveni cu îmbrăcămintea şi graiul lor, cu cîntece de ale lor...*“. Sub pretextul că făcea „*o epigramă în contra dramelor care au copleşit scena*“, el lovea în ciocoi, nemulţumind ocîrmuirea cu unele versuri din piesă ca de pildă acestea: „*Din Focşani la Dorohoi, ţara-i plină de ciocoi*“.

Scriitorul povesteşte cu mult umor, cum a fost arestat şi surghiunit la schitul Soveja, în Putna *(Soveja)*.

Surghiunirea lui Russo făcea parte din măsurile de prigoană luate de domnitorul Mihail Sturdza împotriva tineretului cu vederi înaintate.

Scanned with OKEN Scanner

Același domnitor, încercînd să zăgăzuiască avîntul intelectualității progresiste, suspendase în 1840 revista lui Kogălniceanu *Dacia literară*, surghiunise pe Kogălniceanu, cenzurase, așa cum știm, în 1844 titlul revistei *Propășirea* pentru înțelesul său revoluționar.

Cunoașterea „Mioriței".

Russo rămîne în surghiun pînă la 4 aprilie 1846. Dar răgazul petrecut la Soveja îi dă prilej să noteze întîmplările, priveliștile și legendele de prin partea locului și mai ales să audă de la un lăutar cîntece și doine bătrînești, care îi stîrnesc admirația pentru talentul poporului. Acolo în munții Vrancei, Russo descoperă balada *Miorița*.

Pasiunea scriitorului pentru literatura populară începuse mai demult. În timpul cît fusese magistrat la Piatra-Neamț, prefera în locul obligațiilor plicticoase ale serviciului, să cutreiere potecile de munte și să adune poezii populare, pe care le da spre publicare prietenului său Alecsandri.

Interesul lui Russo pentru creația populară, care preocupa de altfel pe mulți dintre scriitorii de la 1848, va apărea continuu în opera sa.

Participarea lui Russo la revoluția din 1848.

La 27 martie 1848 Russo se află printre cei care se ridicaseră împotriva stăpînirii și participă la redactarea „Petițiunii-proclamațiune".

După insuccesul mișcării din Moldova, Russo, ca și ceilalți revoluționari prigoniți, apucă drumul pribegiei. Nădăjduind să găsească sprijin în mișcarea revoluționară din Transilvania, scriitorul stă o vreme în Ardeal, ia parte la marea adunare de pe Cîmpia Libertății din Blaj și devine, prin legăturile lui cu revoluționarii de-acolo, suspect autorităților imperiale. Este închis timp de peste 2 luni, la Dej și Cluj, de unde este eliberat în urma intervențiilor și protestelor prietenilor săi refugiați în Bucovina. De la Sibiu, de unde aflase despre succesul revoluției din Muntenia, îi scrie lui Bălcescu, pe care-l cunoscuse încă din 1845, o scrisoare entuziastă semnată A. Sauveja:

„Sînt mîndru de voi ceilalți și gloria revoluției voastre se resfrînge și asupra noastră și asupra tuturor romînilor".

Părăsind Ardealul, el vine la București, unde se întîlnește cu Bălcescu, apoi trecînd prin Bucovina, pleacă la Paris.

Exilul, întoarcerea în țară; ultimii ani ai vieții.

Aici, alături de ceilalți revoluționari emigrați, Russo își continuă activitatea sa patriotică și revoluționară colaborînd la revista emigranților romîni *Romînia viitoare* cu poemul *Cîntarea Romîniei*, pe care îl începuse în țară cu cîțiva ani înainte.

Întors în țară după o absență de doi ani de zile, Russo profesează avocatura, colaborînd totodată, sub îndemnul prietenului său Alecsandri, la revista acestuia *Romînia literară* (1855), unde trimite *Cugetările*, *Amintirile*

și traducerea din franțuzește a *Cîntării Romîniei*. Partizan al Unirii, Russo colaborează de asemenea la ziarul unionist *Steaua Dunării*, editat de Kogălniceanu. Moare tînăr, numai la cîteva zile după înfăptuirea Unirii, lăsînd în urmă-i o operă rodnică.

Russo ocupă în istoria literaturii noastre un loc însemnat atît prin avîntatul său poem în proză *Cîntarea Romîniei*, cît și prin studiile sale asupra folclorului, criticii, literaturii și limbii romîne. Mergînd pe linia ideologică a *Daciei literare*, Russo subliniază în aceste lucrări importanța literaturii populare, a luptei împotriva cosmopolitismului în literatură și în limbă. De aceea, el poate fi pe drept considerat ca unul dintre făuritorii criticii literare în epoca de la 1848.

Al. Russo, îndrumător al creației literare progresiste.

Încă de la 1846, în articolul *Critica criticii*, Russo își formulează concepția sa asupra literaturii și criticii. Articolul publicat în revista *Albina românească* este un răspuns la o critică nedreaptă ce fusese făcută piesei sale *Băcălia ambițioasă*. În *Critica criticii* Russo nu se mărginește să dea doar explicații cu privire la sensul și cuprinsul comediei, ci enunță și cîteva principii care privesc sfera mai largă a literaturii și criticii literare, a teatrului și a realizării artistice a personajelor. Scriitorul afirmă, pe aceeași linie cu Kogălniceanu, care cerea în *Dacia literară* promovarea literaturii naționale, că originalitatea este condiția de seamă a unei literaturi, că „*tălmăciri, imitații, cercări, deși vrednice de laudă, nu alcătuiesc o literatură*“. Operele dramatice nu trebuie să fie „*traduceri de obieceiuri streine*“, ci trebuie să se potrivească realităților sociale de la noi, să le oglindească și să le îndrepte.

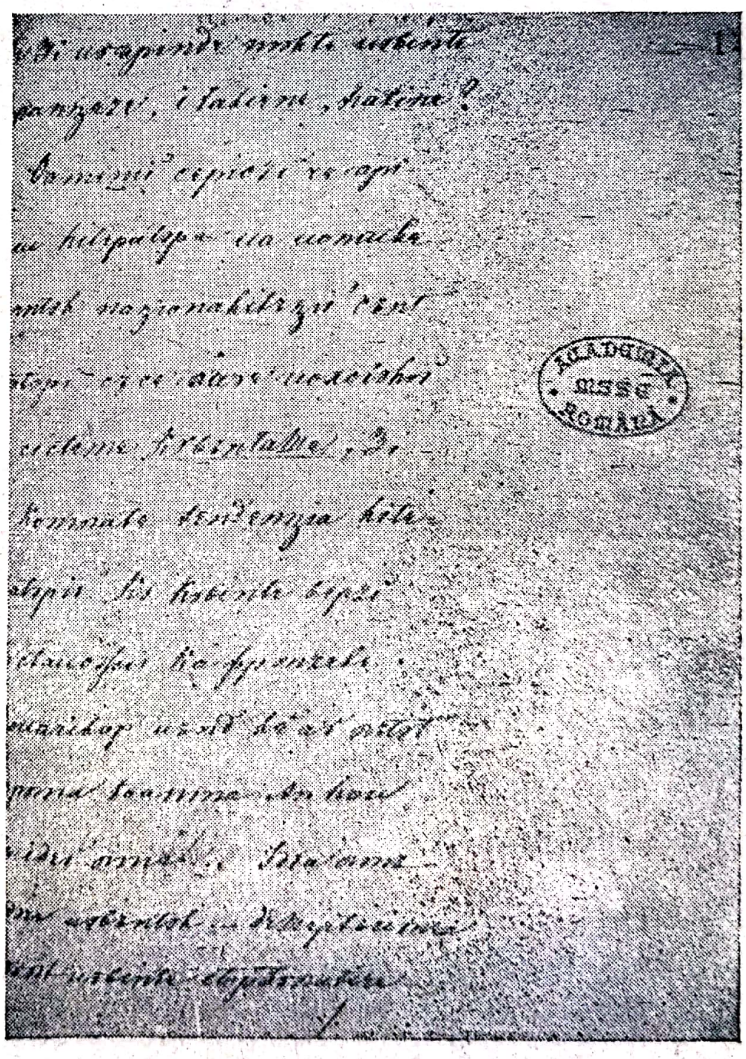

Alecu Russo: *Cugetări* (pagină de manuscris)

Rolul social al teatrului, văzut ca o școală de educație cetățenească, este definit de Russo cu următoarele cuvinte: scopul teatrului e *„îmbunătățirea năravurilor și educația obștească"*. De aceea Russo nu se oprește atît asupra desăvîrșirii artistice a operei dramatice, conștient că, în acel moment, lupta pentru o literatură națională era de-abia la începutul ei, că *„autorii ei sînt ca niște salahori chemați a ridica o zidire... arhitecții vor veni mai tîrziu!"*; el cere criticului înțelegerea justă a momentului în care apare o lucrare și nepărtinirea în discuție.

Discutînd semnificația personajelor din piesa sa *Băcălia ambițioasă*, scriitorul pune problema zugrăvirii realiste a personajului *„fiecare după treapta lui"*, reprezentativ deci pentru o anumită categorie socială și diferențiat prin felul lui de a vorbi. Chiar titlul *Băcălia ambițioasă* indică preocuparea lui Russo de a generaliza fenomenul social prin prezența unor personaje tipice. *„Domnul D. G.* — scrie Russo — *ar fi trebuit să înțeleagă că băcălia s-a luat drept nume colectiv, care cuprinde toată tagma"*.

În *Cugetări*, lucrare publicată în 1855 (în *Romînia literară)*, Russo revine asupra problemelor criticii și dezbate pe larg chestiunea limbii romîne, combătînd pedantismul filologilor și exagerările curentului latinist.

Scriitorul observă legătura literaturii și limbii cu obiceiurile, viața politică, socială și morală a poporului, fără de care limba și literatura *„nu are temelie"*: *„literatura aceasta nu are rădăcină, nici dă roadă"*. Cunoașterea trecutului poporului nostru este de folos pentru a înțelege evoluția și viața lui. Russo, trecînd în revistă literatura vremii sale, denunță primejdia izolării de mase a intelectualilor, care nu pot fi înțeleși de popor din pricina *„cuvintelor schimonosite de sistemele geniilor lor"*. El subliniază cu pătrundere, că acele producții literare, rupte de mase, *„nu îndestulează mintea și inima"*, sînt inutile și *„nu formează o literatură romînă și că o astfel de literatură niciodată nu va cîștiga dreptul de împămîntenire în sînul unui neam ce a improvizat minunatele balade (cîntece bătrînești) culese și scoase la lumină de V. Alecsandri"*.

În cuprinsul *Cugetărilor* combate cosmopolitismul scriitorilor care împrumută idei din autori străini, exprimîndu-le apoi într-o limbă stîlcită, pentru înțelegerea căreia ai nevoie de dicționar.

Vorbind de cronicarii moldoveni, el reamintește limba lor frumoasă și fără a cere ca limba literară să rămînă pe loc, sau să se întoarcă la acel stadiu, îi numește „mari" pe cronicarii care *„au scris în limba obștească"*; *„de aceea și sînt mari, nemuritori și vrednici, pentru că toți îi înțeleg, mici și mari, neștiutori și învățați"*.

În *Cugetările* sale, Russo cerea o literatură inspirată din viața poporului și scrisă în limba lui. Russo pornește în aprecierea literaturii de la concepția înaintată că literatura trebuie să fie *„expresia vieții unei națiii"*.

Scanned with OKEN Scanner

Lupta lui Russo împotriva concepțiilor reacționare în domeniul lingvisticii.

Tot în *Cugetări*, Russo dezvăluie exagerările curentului latinist, care au dus la adoptarea unei limbi artificiale, ridicole și străine poporului. Cu multă ironie și cu bun simț amintind despre adunarea romînilor pe Cîmpia Blajului, Russo își exprimă regretul că în marea clipă de la 1848 intelectualii ardeleni nu vorbiră romînește, ci într-o „*babilonie de cuvinte stropșite și smulse din latinește*". Înțelegînd că la baza activității lui Samuel Micu, Petru Maior și Șincai s-au aflat motive politice și că tendința de latinizare a limbii avea atunci măcar scuza că slujea o luptă națională, Russo arată că pentru timpul lui exagerarea latinistă nu-și mai are nici un rost: „*uităm că latinismul și neolatinismul au fost un steag ce nu mai prinde loc acum*". Russo își dă seama că susținerea unor aberații filologice cum sînt cele ale latiniștilor duc la depărtarea intelectualilor de mase. Apărînd limba vorbită de popor, scriitorul se ridică împotriva pedantismului filologic care împiedică pătrunderea culturii în masa poporului:

„Dacă șefii nu vorbesc limba soldaților, dacă învățații și autorii nu scriu pentru popor, apoi de ce mai pierd vremea în vorbe și în scrieri neînțelese?"

Cu ascuțită ironie Al. Russo își imaginează într-una din *Cugetările* sale revenirea pe pămînt a lui Ștefan cel Mare în Moldova anului 1855 și uluirea voievodului în fața limbii cu totul de neînțeles în care ar fi glorificat de către lingviștii cosmopoliți și reacționari ai epocii:

„Ce ar face el pe un pămînt unde n-au rămas urme de umbra lui măcar?... Vorba lui nu mai este limbagiul nostru... Strănepoții Urecheștilor, Dragomireștilor, Movileștilor i-ar zice în versuri, în ode și în proză: *Eroule ilustru! trompeta gloriei tale penetră animile bravilor romani de admirăciune grandioasă și neindefinisibilă pentru meritul neinvincibilitățiunei tale !...* la care lucruri frumoase, deși *neinteligibile* pentru dînsul, Ștefan-Vodă bietul ar holba ochii lui cei înfricoșitori... și s-ar culca iarăși în mormînt..."

Russo își dă seama că limba romînă se transformă și se îmbogățește în decursul veacurilor și că vremurile noi „*cer gînduri și cuvinte nouă*". Luptînd pentru menținerea frumoasei limbi a poporului, scriitorul respinge propunerea *Școalei ardelene* de a scoate termenii care sînt nelatini. El, dimpotrivă, subliniază de nenumărate ori marea importanță a elementului slavon în limba romînă și faptul că el constituie o parte însemnată în structura limbii romîne, în originalitatea ei:

„Scoateți slavonismul din limba noastră — scrie Russo — și s-a dus originalitatea ei".

Împotriva reacționarilor care negau rolul slavonismului în istoria culturii romînești, Russo arată că influența slavă era o nevoie, „*o realitate istorică pentru limba noastră*" și că în cultură „*slavonismul era Dunărei ce a fost apusului latinismul*".

Scanned with OKEN Scanner

Russo înţelege că întrebuinţarea unui cuvînt de către popor, iar nu voinţa născocitorilor de sisteme lingvistice hotărăşte înrădăcinarea lui în limbă:

„Cuvîntul, fie slav, fie turc, fie latin, ce se va romîni, are drit la împămîntenire şi numai obştească frămîntare şi nevoia pot să-i dea indigenatul, iar nu autoritatea fabricanţilor de sisteme".

De aceea el cere filologilor să facă o nouă gramatică, respectînd limba şi statornicia sintaxei.

Lupta pentru limba firească a poporului, combaterea cosmopolitismului şi a purismului în limbă fac din Alecu Russo unul dintre întemeietorii ştiinţei limbii la noi.

Combaterea cosmopolitismului şi naţionalismului.

La baza lucrărilor sale din domeniul criticii şi a întregii activităţi literare a lui Russo a stat un puternic sentiment patriotic. Iubind patria, admirînd trecutul, crezînd cu putere în viitorul ei strălucit, Russo a luat atitudine atît faţă de cei care disprețuiau poporul, cît şi faţă de cei care, sub masca naţionalismului burghez, căutau să-l învrăjbească cu alte popoare.

Regretînd pierderea tradiţiilor strămoşeşti (în *Studie moldovană*), el vorbeşte despre clasele stăpînitoare care, uitîndu-şi patria, se ploconesc în faţa obiceiurilor şi limbilor apusene, încît „*Societatea educată a Moldovei samănă a fi o colonie ingleză, într-o ţară a căria nici limbă, nici obiceiuri, nici costume nu ar cunoaşte...*" În *Cugetări*, el arată că autoîngîmfarea şi disprețul şovin faţă de celelalte naţiuni pot duce poporul spre pieire:

„De mult ce ne vom lăuda, de mult ce vom huli celelalte neamuri, romînii vor socoti că sînt buni şi mari din născare şi se vor acufunda iarăşi în somnul lor adînc".

Cu acelaşi bun simţ, Russo respinge exclusivismul naţional şi se pronunţă cu hotărîre împotriva şovinismului, „*căci ori subt ce chip şi pretext se arată apăsarea în lume, tot strîmbătate se cheamă*" (articol din *Steaua Dunării*, nr. 5, 1856).

Asemenea idei sînt actuale şi astăzi în lupta noastră împotriva cosmopolitismului şi a naţionalismului şovin. Importanţa deosebită a lucrărilor de critică ale lui Russo a fost discutată în trecut de G. Ibrăileanu, care în studiul *Spiritul critic în cultura romînească* arată că Russo a fost reprezentantul de frunte al curentului antilatinist şi anticosmopolit în vremea sa. Ibrăileanu consemnează superioritatea „*vechii şcoli de critică moldovenească*", ilustrată de Russo, asupra *Junimii*. El precizează că, în momentul formării criticii literare, a spiritului critic în cultura romînă, Russo a adus o contribuţie valoroasă, insistînd „*asupra cunoaşterii literaturii poporale şi utilizării ei ca îndreptar pentru literatura cultă*".

Scanned with OKEN Scanner

Al. Russo despre poezia populară.

Pasionat culegător al cîntecelor populare, Russo este printre cei dintîi scriitori care își dau seama de valoarea deosebită a folclorului. La baza prieteniei sale strînse cu Alecsandri a stat și această preocupare a amîndurora. Influența lui Russo asupra prietenului său, pe care l-a ajutat în strîngerea materialului pentru editarea culegerii de poezii populare, este de asemenea cunoscută, întrucît Alecsandri a amintit-o în diferite note și scrisori.

Dragostea pentru poezia populară e atît de mare la Russo, încît el presară *Amintirile* ori alte scrieri literare (*Soveja*, *Holera*, *Piatra Teiului*) cu numeroase versuri luate din baladele populare.

Teoretizarea rolului de frunte al poeziei populare apare mai ales în lucrarea *Poezia poporală*, care este probabil printre primele sale scrieri, dar care a fost publicată de-abia în 1868 de către Alecsandri, după moartea lui Russo.

În acest studiu, scriitorul vorbește cu entuziasm și cu pătrundere despre importanța deosebită care trebuie acordată creației populare și despre valoarea ei artistică. El consideră folclorul ca pe o oglindă a realităților sociale și morale, a vieții poporului. „*Datinele, poveștile, muzica și poezia sînt arhivele popoarelor*“, scrie el la începutul lucrării.

Subliniind legătura poeziei populare cu istoria, cu epoca în care a fost plăsmuită o anumită baladă românească, scriitorul arată că aceste „*cîntece bătrînești adeveresc cronicile*“, pe care le depășesc de multe ori ca frumusețe artistică și le completează uneori ca informație documentară. În sprijinul acestei idei, Russo citează cîteva versuri dintr-un cîntec popular în care e vorba de „*arme de Veneție*“ și comentînd felul cum factorul economic se răsfrînge în poezia populară, scriitorul observă că vechile cronici ale lui Miron Costin ori Neculce nu pomenesc despre schimbul comercial între țările române și Veneția în acea vreme, în timp ce cîntecul popular „*îndeplinește această lacună numai cu două cuvinte.*“

Tot aici Russo precizează importanța studierii literaturii populare pentru a cunoaște trecutul și viața adevărată a poporului nostru de-a lungul veacurilor, căci creația populară oglindește îndeaproape „*obiceiurile vieții intime și organizarea socială a Principatelor*“ noastre.

Scriitorul discută apoi caracterul cosmopolit al unor scrieri din vremea sa, cărora le reproșează îngustimea tematicii, lipsa de idei, de originalitate, impuritatea limbii, lipsa de legătură cu realitățile sociale. Russo observă, de pildă, aceeași lipsă pe care o combătea în articolele sale și Bălcescu— anume că istoria e ruptă de realitățile sociale. Deschizînd o carte istorică — spune Russo — „*văd în ea nume, date, pomeniri de războaie, însă nici idee de mișcarea soțială, de instituturi, de gradul civilizației diferitelor epoce*“.

Pentru ca literatura națională originală să existe, scriitorul trebuie să cunoască și să se inspire din literatura populară, în care se manifestă

geniul poporului şi caracterul său naţional. Valoarea creaţiei populare stă în realismul oglindirii realităţilor sociale şi în frumuseţea, armonia limbii. Aprecierea făcută de Al. Russo asupra rolului de frunte al poeziei populare în dezvoltarea unei literaturi naţionale, realiste şi patriotice, şi înţelegerea măiestriei creaţiei populare constituie pentru noi azi o însemnată moştenire literară.

Opera

„CÎNTAREA ROMÎNIEI"

Tema şi compoziţia. *Cîntarea Romîniei* este una dintre cele mai frumoase poeme în proză ale literaturii noastre. Scrisă la început în limba franceză, a fost tradusă şi publicată în *Romînia viitoare* (la 1850) de către N. Bălcescu. Acesta însoţeşte poemul lui Russo cu o prezentare în care istoricul, desigur în înţelegere cu prietenul său, declară că autorul *Cîntării Romîniei* este un călugăr necunoscut, dintr-o mănăstire din munţii Moldovei. Procedeul acesta romantic, care învăluia opera în mister, era obişnuit în acel timp în literatura apuseană. Mai tîrziu, V. Alecsandri destăinuie în scrisorile sale că poemul aparţine lui Russo.

Manuscrisul francez s-a pierdut. Cunoaştem poemul în două versiuni: în traducerea lui Bălcescu şi în traducerea făcută chiar de Russo la 1855, cînd îşi publică din nou opera în revista *Romînia literară*. Există diferenţe între cele două versiuni, Russo, la 1855, adăugînd la cele 61 de versete publicate de Bălcescu încă 4 versete.

Cîntarea Romîniei căreia, aşa cum s-a spus pe drept, doar versurile îi lipsesc pentru a fi adevărată poezie, este o prezentare alegorică a momentelor de seamă din istoria poporului nostru. Poemul conţine un mesaj plin de avînt patriotic, pe care, în spiritul revoluţionarilor de la 1848, Russo îl adresează poporului îngenuncheat sub asuprirea claselor dominante. În *Cîntarea Romîniei*, imn de slavă şi îmbărbătare adresat patriei sale, Russo caută, ca şi ceilalţi scriitori de la 1848, să arate lupta poporului pentru libertate, lupta împotriva nedreptăţilor sociale ale orînduirii feudale, presimţirea revoluţiei şi credinţa într-un viitor liber şi fericit al poporului.

Invocaţia către patrie. Scriitorul începe *Cîntarea Romîniei* adresîndu-se patriei sale, personificată într-o fiinţă de o mare frumuseţe, dar copleşită de suferinţă. Însufleţit de dragoste pentru ţara sa, Russo descrie măreţia priveliştilor şi bogăţia plaiurilor patriei, punîndu-le mereu în contrast cu tristeţea în care se zbate ţara întreagă. În felul acesta, scriitorul caută să atragă luarea-aminte că patria lui nu este fericită, că în ea suferinţele poporului sînt multe şi adînci. Diferitele imagini poetice sugerează deci tragicele realităţi care au dus la revoluţia din 1848.

Scanned with OKEN Scanner

Scriitorul face apel la trecutul vitejesc al poporului, spre a trezi în conștiința contemporanilor săi ideile de libertate socială și națională:

„N-ai ficiori mulți care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitorul înaintea ta? Pentru ce curg lacrămile tale?"

În acest viitor, pe care Russo îl presimte luminos, stă nădejdea țării. De aceea el vorbește de apropiata prăbușire a lumii vechi și de înălțarea libertății, a „slobozeniei" pe aceste dărîmături, făcînd în mod direct aluzie la mișcarea revoluționară din 1848.

Legătura dintre nedreptatea socială și decăderea națională.

După invocația către patrie, Russo ridică problema importantă a libertății poporului, pe care el o concepe ca fiind alcătuită și din libertatea națională, și din cea socială. În poemul său, Russo scrie cu căldură că *„slobozenia este îndoită: cea dinlăuntru și cea din afară... ele sînt surori, una fără alta nu pot trăi"*... Libertatea națională este explicată astfel:

„Slobozenia din afară este neatîrnarea moșiei în care ne naștem și care ne hrănește".

Pentru această neatîrnare națională s-au luptat, din timpuri depărtate, strămoșii noștri *„pentru aceasta au fost bătăliele neamului nostru și a neamurilor, bătăliele cele vestite, scrise cu movile și mănăstiri pe șesuri și pe dealuri"*.

Însemnîndu-și aceste cuvinte, Russo afirma puternic îndatoririle patriotice ale fiecărui cetățean în vederea unirii tuturor forțelor pentru continuarea luptei de eliberare națională. El sublinia că, la chemarea patriei, *„pentru sîngele ce ne dă, sîntem datori cu sîngele nostru"*.

În afară de rîndurile avîntate unde se simte vibrînd chemarea la lupta națională, pasajul pune, în continuare, problema libertății sociale, *„a slobozeniei dinlăuntru"*. Ca și Bălcescu, ca și ceilalți scriitori care au luptat la 1848 pentru libertatea poporului, Russo arată că lipsa libertății sociale, inegalitatea în drepturi care a dus la înrobirea maselor e pricina tuturor suferințelor poporului. El reia ideea lui Bălcescu, că prin nerespectarea libertății poporului, prin întocmirea unor legi de clasă ce apără pe privilegiați, s-a ajuns la împărțirea societății în stăpîni și robi:

„Acolo unde nu e lege, nu e nici slobozenie și acolo unde legea e numai pentru unii și ceilalți sînt scutiți de subt ascultarea ei, slobozenia a pierit... și fericirea e stînsă... căci atuncea asuprirea, nevoile, necazurile și sărăcia izvorăsc în lume; atuncea lumea se împarte în săraci și bogați, în stăpîni și robi, flămînzi și îmbuibați..."

Russo critică cu tărie această nelegiuită uzurpare a libertății poporului de către exploatatorii care l-au făcut rob prin silnicie: *„strîmbătatea izvorăște din siluire, din pizmă, din jefuire"*. Glasul scriitorului se înalță acuzator împotriva celor ce asupresc: *„blăstăm asupra părinților noștri care au făcut strîmbătate..."*

El înţelege că în societatea împărţită în clase antagoniste nu poate domni pacea şi nu poate fi vorba de „frăţie", aşa cum, falsificînd istoria, burghezia vrea să prezinte lucrurile:

„Ce frăţie poate fi — se întreabă autorul *Cîntării Romîniei* — între uliu şi prada lui, între răpit şi răpitor, între drept şi nedrept?"

Pasajul închinat slobozeniei se termină cu avîntata presimţire a zilei izbînzii, „*ziua cînd vrabia se va lupta cu uliul şi-l va birui*".

Înfăţişarea suferinţelor poporului şi denunţarea exploatării.

Vorbind despre revoluţie, Russo scrie: „*furtuna mîntuirii strașnică are să fie*" şi socoate, pe bună dreptate, că toată suferinţa strînsă clipă cu clipă de norodul asuprit îşi va afla în revoluţie „*ceasul care răscumpără veacuri de chinuri*". Întreaga simpatie a scriitorului se îndreaptă către ţărănimea asuprită. Evocînd ridicarea ei împotriva nelegiuirilor şi constatînd îndreptăţirea acestei „furtuni omeneşti", Russo înfierează huzurul boierimii arătînd că poporul trudeşte în chinuri, despuiat de drepturi şi libertăţi:

„...blăstemele văduvelor sărace, sudoarea oamenilor aruncată ca pleava, hrana sărimanilor mistuită, moştenirea copiilor răpită, adunate la un loc, cresc furtuna omenească..."

Russo descrie cît de cumplită era exploatarea masei ţărăneşti. Deşi poporul este „*stîlpul ţării*", el nu mai are nici un drept; rodul muncii sale e luat de stăpîn, sufletul i se înstrăinează de ogorul strămoşesc pe care acum îl munceşte pentru altul, bătaia îl gîrboveşte, îi rămîne doar doina, sărăcia şi pribegia.

Cu clocotul indignării şi cu jale în suflet, Russo scrie:

„Toţi îşi bat gioc de viaţa, munca şi sărăcia ta şi slugile slugilor calcă peste trupul tău... Cei ce zic că sînt aleşii tăi cresc în măriri şi avuţii şi ţie-ţi este frig şi copiilor tăi le este foame! Ei fac legi, dar nu pentru dînşii, ci pentru împovărarea ta!"

Scriitorul demască şi demagogia exploatatorilor, care încearcă să înşele nădejdile poporului:

„Vor veni ficiori cu mîngîieri mincinoase de ţi-or povesti că eşti şi tu un popor... Noi sîntem păstorii... tu eşti turma chinurilor".

Înfăţişînd sentimentele antipatriotice ale boierimii, el arată cum cea mai mare parte a războaielor purtate în epoca feudală, războaie nedrepte care aveau la bază „*lăcomia cuprinselor şi a prăzilor*", au fost puse la cale nu prin voinţa popoarelor, ci de „*domnii şi boierii neamului*", tocmai spre folosul asupritorilor. Decăderea ţării şi închinarea ei la turci este explicată şi prin aceea că boierii au trădat interesele patriei. Pe trădătorii de patrie, pe cei vînduţi duşmanului, cuvintele lui Russo îi înfierează:

„Ca să-ţi sugă sîngele, ficiorii tăi cei blestemaţi se deteră pradă duşmanului".

Încrederea în viitorul patriei. Russo, descriind starea jalnică a țărănimii, adaugă la sfîrșitul versetului, atît de plin de amărăciune, aceste cuvinte:

„Dar în cîmpie crește și pe deal iarăși crește o floare pentru popoarele chinuite... Nădejdea".

Chiar atunci cînd asupririle dinăuntru și năvălirile dușmanilor peste țară vin să atingă pentru o lungă epocă libertatea poporului, voința de libertate — crede Russo — nu piere din sufletul celor împilați:

„Temelia dreptului și a slobozeniei nu piere în veci".

În încheiere, scriitorul constată, cu durere în suflet, că patria este acum mai puțin viteză decît în trecut, că poporul, bătrînii și femeile sînt robi. El face aluzie la epoca de după revoluția din 1848, cînd *„copii robiți întorsu-s-au iarăși"*, cînd participanții mișcării revoluționare au revenit din pribegie. Pe pămîntul patriei *„Orașele s-au întemeiat din nou, dărămăturile turnurilor și a curților nu se mai văd... În orașele acestea nouă însă nu se mai aude de vitejie, ci de lăcomie și nedreptate"*.

Cu toate că Russo își vede patria încă sub jugul exploatatorilor, lipsită de libertate și împovărată de durere, el crede cu putere în viitorul ei fericit și în apropiata zi a „furtunii mîntuirii", prevestind în finalul poemului său sfîrșitul suferințelor țării. Scriitorul își îndeamnă poporul să se pregătească pentru ziua care va veni, pentru continuarea revoluției în viitor:

„Deșteaptă-te pămînt romîn!... Cinge-ți coapsa ta, caută și ascultă... ziua dreptății se apropie... toate popoarele s-au mișcat... căci furtuna mîntuirii a început!"

Dragostea de patrie. Sentimentul dragostei de țară răsună în fiecare verset al *Cîntării Romîniei*, alcătuind un imn fierbinte închinat patriei dragi. Pătrunsă de lirism, de gingășie în imagini și de forță poetică este evocarea patriei făcută de Russo în versetul 28:

„Patria e aducerea-aminte de zilele copilăriei... coliba părintească cu copaciul cel mare din pragul ușii, dragostea mamii... plăsmuirile ale inimii noastre... locul unde am iubit și am fost iubiți... cîinele care se giuca cu noi, sunetul clopotului bisericii satului ce ne vestește zilele frumoase de sărbătoare... zbierătul turmelor cînd se întorceau în amurgul serii de la pășune... fumul vetrii ce ne-a încălzit în leagăn înălțîndu-se în aer... barza de pe streșină ce caută duios pe cîmpie... și aerul care nicăierea nu este mai dulce!"

Aceste imagini asociate cu finețe vorbesc inimii despre casa și locurile natale, legătura cu neputință de smuls din amintire. Dar Russo știe că patria este și legătura noastră cu trecutul, cu cîntecele norodului asuprit, cu revoltele sale împotriva nedreptății, este cea căreia *„îi sîntem datori cu sîngele nostru"*.

Evocînd luptele strămoșilor pentru apărarea patriei și victoriile lor împotriva jugului otoman, Russo tresaltă parcă de admirație pentru vitejia străbunilor, care este mereu reamintită ca un refren ce străbate opera:

„Pentru ce stai înmărmurită, o țară romînă? nu-ți mai aduci aminte de zilele cele vechi?"

Caracterul liric al operei.

Cîntarea Romîniei este o operă cu un pronunţat caracter liric. Deşi în ea sînt povestite lupte, ca războiul dintre daci şi romani, ori turci şi romîni, aceste lupte nu sînt descrise epic, ci sînt prezentate prin sentimentele pe care i le trezesc autorului evenimentele istorice. Lipseşte acţiunea propriu-zisă. Iată cum este descrisă lupta împotriva turcilor:

„Vîjîie crivăţul... se clatină pămîntul! răsună buciumele... Oamenii se izbesc cu oamenii... zalele cu fierul... piepturile cu oţelul... vitejii cad morţi în ţărînă... sîngele desfundă pămîntul... Leşuri plutesc pe rîuri... pîrjolul se învîrteşte în toate părţile. Strigările luptătorilor şi clăncăirea paloşelor încrucişîndu-se răsună cu huiet... Ce te-ai făcut mare vizir? ... Unde-ţi sînt voinicii, paşă cu trei tuiuri?...

Cine fuge colo în vale cu brîu descins... cu turbanul desfăcut... cu pala zdrobită?... Sultanul cel fălos... Sultanul groaznicul!... Fugi... şi erai împăratul împăraţilor... numele tău îngrozea mai mult decît o oştire...“

La imaginea cu caracter general a bătăliei, Russo adaugă note particulare care sugerează aspecte concrete ale diferitelor bătălii purtate de poporul nostru, de-a lungul secolelor, cu cotropitorii otomani. În pasajul amintit, Russo reuneşte într-un singur tablou momente din luptele cu turcii ale lui Mircea, Ştefan şi Mihai.

Procedee stilistice.

Pentru a întări efectul invocaţiei lirice, scriitorul pune adesea adjectivele, două la număr, înaintea substantivului: „*Multe şi frumoase turme pasc văile... Mîndră şi viteză erai în bătălie, o ţară romînă*!“ Ca procedee stilistice caracteristice prozei lui Russo trebuie amintite desele exclamaţii, apostrofe şi antiteze. Iată un exemplu tipic din multele antiteze. Vorbind de boieri, Russo zice:

„Ei înălţară trufia lor pe tîlhărie — avuţia lor pe foametea ta... boieria lor pe zdrenţele tale“.

Între procedeele stilistice folosite mai frecvent de Russo în acest poem se află şi personificarea. Scriitorul vorbeşte ţării ca unei fiinţe omeneşti, libertatea e o „copilă bălăioară“, patria are trup, plete, îşi poate jeli cu lacrimi şi ţipăt feciorii căzuţi în bătălie.

Pentru a reliefa frumuseţile patriei, Russo foloseşte întrebarea retorică, tonul discursiv, dar aprins: „*Care alta se împodobeşte în zile de vară cu flori mai frumoase, cu grîne mai bogate*?“

Ritmul poetic al frazei.

Ceea ce face ca stilul operei să fie de o pronunţată originalitate este fraza concisă, scurtă; propoziţiile sînt introduse prin conjuncţia „şi“: „*Şi copiii vor ajunge robi lor şi ei se vor purta cu dînşii ca stăpînul cel rău cu cîinele său... şi vor fi de rîsul şi de batjocura neamurilor*“. Conjuncţia „şi“, de asemenea punctele de suspensie, au un rol special în ritmul poetic al frazei lui Russo, legînd propoziţiile într-un fel de cîntare unică, murmurată, care dă o muzicalitate deosebită poemului întreg.

Influența poeziei populare asupra stilului lui Russo.

Lirismul lui Russo se resimte de influența doinei, a cîntecului liric popular. Chiar în cuprinsul poemului, scriitorul intercalează versuri din balade populare; astfel versetul 5 începe ca și balada „*Dolca*“ (pe care Russo o citase și în studiul său despre *Poezia poporală*):

„Pe cîmpiile Tenechiei răsărit-au florile? Nu au răsărit florile, sînt turmele multe și frumoase ce pasc văile tale...“

Influențat de poezia populară, a cărei bogăție o cunoștea și o admira nespus, Russo a căutat să scrie în felul simplu al versului popular, folosind imagini bogate, un ritm vioi și fraze scurte.

În versetul 50, unul dintre cele mai frumoase versete ale *Cîntării Romîniei*, scriitorul pune în lumină caracterul cîntecului popular de a fi tezaurul tradițiilor poporului, oglindind viața acestuia în trecutele și tristele vremuri de cumplită exploatare. Pasajul privitor la cîntecul bătrînesc e desprins parcă dintr-o autentică doină de jale și pribegie în care țăranul asuprit își cîntă amărăciunea:

„Doina și iar doina !... cînticul meu e viersul de moarte a poporului la șăzătoarea priveghiului... pămîntul îi e de lipsă... și aerul îl îneacă... văzut-am flăcăii scuturîndu-și pletele... și fruntea lor a se încreți fără de vreme, florile de pe capul copilelor a se vesteji...“

Atunci cînd nădejdea în viitor însuflețește cuvîntul scriitorului, tot din bogăția și plasticitatea versului popular își alege el imaginile, repetate astfel încît să trezească cu adevărat impresia unui cîntec săltat de bucurie:

„Aurică, copiliță, cîntă frunza verde, cîntă floarea cîmpului, cîntă floarea muntelui, cîntă nădejdea !“

Russo realizează o înaltă formă artistică prin mînuirea cu pricepere a expresiei arhaice și a inversiunii poetice: „*Dar timpul sosit-a !... cinge-ți coapsa ta, o țara mea ! În șesurile tale, dușmanii corturile și-au întins*“.

Împletirea elementelor folclorice cu cele cronicărești.

Alături și împletite cu elementele folclorice, apar la Russo expresii și elemente cronicărești. Scriitorul aprecia limba mlădiată a cronicarilor, de care și în *Cugetări* vorbise cu entuziasm. În *Cîntarea Romîniei* de multe ori vom recunoaște cadențarea gravă a frazei, farmecul vechilor cuvinte cronicărești. Un motto e luat dintr-o cronică moldovenească și e repetat și în începutul versetului 35:

„Dacă dușmanul vostru va cere legăminte rușinoase de la voi, atunci mai bine muriți prin sabia lui...“

O pildă de stil cronicăresc este și începutul unor versete (1, 10, 26, 37, 63), în care se face invocația ori se exprimă, într-o formă mai sentențioasă, o constatare asupra realităților istorice:

„Se zice în carte că domnul pre cei fără de lege, cînd voiește a-i prăpădi, îi orbește și le insuflă cugete nebune și neînțelepte de mîndrie...“

Particularităţi ale limbii lui Russo.

Russo a fost un scriitor care şi-a dat seama de valoarea limbii vorbite de popor. De aceea, în opera sa, el se îndreaptă către această bogată sursă naţională, folosind o frumoasă limbă romînească, melodioasă, cu unele urme arhaice şi cu termeni vechi moldoveneşti.

Cîteva forme gramaticale îl deosebesc de ceilalţi scriitori romîni din prima jumătate a secolului al XIX-lea. El preferă forma inversă, populară, a perfectului compus interogativ: „arătatu-ţi-s-au?"; de asemenea forma moldovenească a articolului genetival: „a" tinerilor, „a" noştri. În limba lui Russo, găsim de asemenea cîteva arhaisme interesante: „slobozenie", „volnicie", „totime" şi destule provincialisme: „ştiurlubatic", „a hui", „făgadă" etc.

Locul lui Al. Russo în literatura noastră

Al. Russo este unul dintre scriitorii generaţiei de la 1848 care ne-a lăsat o rodnică moştenire literară.

Prin ideile sale înaintate pe tărîmul criticii literare şi al filologiei, prin patriotismul *Cîntării Romîniei*, prin combaterea imitaţiilor servile, a cosmopolitismului în limbă şi literatură, prin înţelegerea pentru creaţia populară, pentru limba şi poporul său, Russo este un înaintaş valoros al culturii noastre de astăzi.

VASILE ALECSANDRI

(1821 — 1890)

Viaţa şi activitatea

Vasile Alecsandri, născut în oraşul Bacău, în anul 1821, era fiul unui boiernaş care a reuşit să se ridice în epoca Regulamentului Organic de la treapta de medelnicer pînă la aceea de vornic, ceea ce i-a îngăduit totodată să agonisească o mare avere. Avînd înţelegerea prefacerilor ivite în viaţa ţării pe tărîm economic şi social, Vasile Alecsandri-tatăl dădu copiilor săi o creştere aleasă, în spiritul ideilor de progres proprii unei bune părţi dintre micii boieri ai vremii.

Copilăria. Anii de studii.

Pînă la vîrsta de şapte-opt ani, Alecsandri a copilărit în casa părintească de la Iaşi şi la conacul moşiei din Mircești, unde poetul de mai tîrziu a auzit din gura mamei Gahiţa, jupîneasa casei, şi a lui Dincă lăutarul, basmele şi poeziile poporului. Cu duioşie şi cu haz va evoca el — într-o scrisoare către Ion Ghica — atmosfera curţii boiereşti şi mai ales figura întîiului prie-

ten de joacă, Vasile Porojan, copil de ţigani robi, neastîmpărat şi deosebit de inventiv. Înflăcărarea cu care a luptat Alecsandri pentru cauza eliberării ţiganilor îşi are fără îndoială rădăcinile în trainica simpatie cîştigată în anii copilăriei pentru acest popor atît de greu încercat.

Întîia învăţătură de carte o capătă de la dascălul Gherman Vida, un călugăr maramureşean, care se aşezase la Iaşi, aducînd cu sine din călătoriile sale manuscrisul original al cronicii lui Şincai. Din această epocă datează legăturile de prietenie ale lui Alecsandri cu Mihail Kogălniceanu, cu care învăţa împreună.

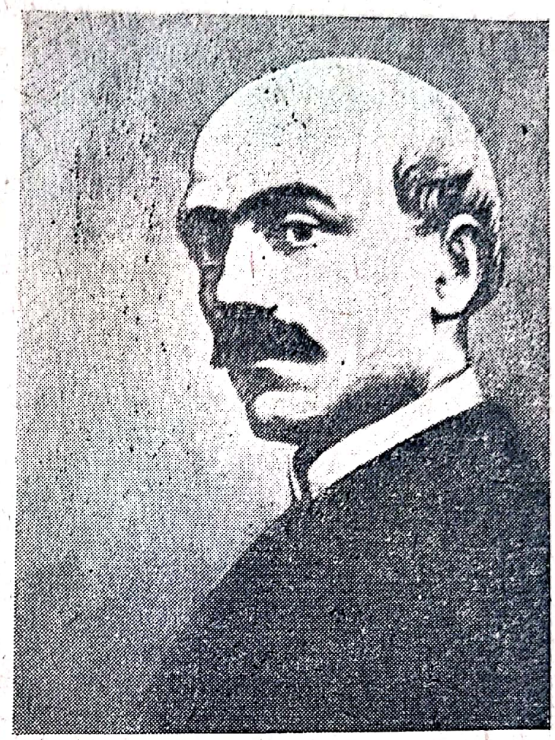

Vasile Alecsandri

Între anii 1828 — 1834 aflăm pe Alecsandri la Iaşi, intern la pensionul francez al unui fost ofiţer din armata napoleoniană, Cuénin, învăţînd *„tot ce se învăţa pe atunci: un pic de franţuzească, un pic de nemţească, un pic de grecească şi ceva istorie şi ceva geografie, pe deasupra“* (*Vasile Porojan*).

În vara anului 1834 este trimis pentru studii la Paris. O dată cu el pleacă şi alţi tineri munteni şi moldoveni — printre care Alexandru Cuza, viitorul domn — şi pictorul Negulici, unul dintre participanţii activi la revoluţia de la 1848 din Muntenia. După ce trece bacalaureatul, Alecsandri, îndemnat de tatăl său, se înscrie la facultatea de medicină, apoi la cea de drept şi se pregăteşte pentru a intra în şcoala de poduri şi şosele, dar nesimţind tragere de inimă pentru aceste studii, le părăseşte spre a se consacra literaturii. Din această epocă datează primele sale încercări de poezie (în limba franceză).

Anii şederii la Paris au ajutat la limpezirea concepţiei înaintate de viaţă a poetului prin contactul strîns cu cercurile intelectualilor progresişti şi prin cunoaşterea nemulţumirilor şi revoltei maselor oprimate, care vor culmina în revoluţia de la 1848.

Întoarcerea în ţară. Activitatea culturală între 1840—1844.

Treapta cu adevărat hotărîtoare pe calea maturizării sale politice a constituit-o însă contactul direct cu stările înapoiate din ţară în momentul întoarcerii de la studii. Plecase — ca şi ceilalţi — adolescent şi se întorcea la sfîrşitul anului 1839 în puterea tinereţii, stăpînit de un nestăvilit elan patriotic. Vizitase, împreună cu Costache Negri, Italia şi admirase

comorile sale artistice, care au trezit într-însul rîvna patriotică de a vedea și „*în Moldova, un Raphael, un Michel Ange, a căror produceri minunate să poată atrage ochii și laudele națiilor asupra noastră*“ (*Buchetiera de la Florența*).

Cu atît mai dureroasă i-a fost surprinderea cînd și-a dat seama de adevărata stare de lucruri din țară. Contrastele pe care le oferea structura regimului social-politic din țara sa, înapoierea pe toate tărîmurile și exploatarea cruntă a poporului îl întristează și-l indignează:

„... am găsit:
Libertatea lănțuită cu însăși mîna domnitorului...
Am găsit egalitatea turtită, sărmana! subt un nămol de prejudețe absurde și de privilegiuri monstruoase, un nămol atît de mare, atît de greu, cît ar trebui un cutremur social pentru ca să-l răstoarne și să-l rîsipească. El este compus de mai multe pături ce apasă una pe alta, ca stratificările unui munte. Dedesub, la bază, stă întins pe brînci poporul!... peste dînsul împiegați, subalterni ai guvernului și ai proprietarilor de moșii, iar peste aceștia diferitele clase de boieri mici, mijlocii și mari, purtînd în spinare pe unul din ei, care cu, *mila lui Dumnezeu*, adică... cu mila sultanului și cu mila vizirului, *miluit cu peșcheșuri*, a devenit voievod.
Nimic mai trist decît aspectul poporului strivit! Nimic mai viclean și mai brutal decît tipul subalternilor puși în contact cu el; nimic mai umilit decît fizionomia boierilor mici; nimic mai grotesc decît îngîmfarea boierilor mari!... “

Anii premergători revoluției din 1848 sînt însemnați pentru deplina formare ca scriitor-cetățean a lui Alecsandri. Acum se cristalizează concepția militantă a poetului despre viață și artă; se adîncește legătura cu arta populară, pe care o va lua ca model de creație.

Alecsandri se consacră din toate puterile unei largi activități culturale și literare. Împreună cu Costache Negruzzi, ia parte în 1840 la întemeierea de către Kogălniceanu a revistei *Dacia literară*. Numele revistei arată singur un întreg program de luptă pentru înfăptuirea unității și independenței naționale. Aci publică nuvela romantică *Buchetiera de la Florența*, ecou al călătoriei sale prin Italia.

În același an, împreună cu Kogălniceanu și Negruzzi, Alecsandri preia conducerea Teatrului Național din Iași. Ca director al teatrului (1840—1842) — și chiar și după aceea — Alecsandri simte nevoia de a îmbogăți repertoriul sărac al teatrului romînesc, în care scop localizează piese din autori francezi. Prima localizare de acest fel, *Farmazonu din Hîrlău* (*Comedie în trei acte prelucrate*), s-a reprezentat cu mare succes pe scena teatrului ieșean în luna noiembrie 1840. Apoi „prelucrările“ de acest fel vor fi tot mai puține, locul lor luîndu-l comediile satirice inspirate din realitățile vremii. Prima piesă în care se concretizează noua orientare a scriitorului este *Iorgu de la Sadagura*, jucată pe scena teatrului ieșean la începutul anului 1844. Comedia, pe care revista *Propășirea* apărută în același an o califică drept „*cea întîi piesă putem zice romînească*“, e o critică ascuțită a cosmopolitismului clasei boierești, a disprețului ciocoiesc față de limba și tradițiile sănătoase

ale poporului. Spectacolul a lovit în plin. Despre acest lucru vorbește însuși Alecsandri:

„Astăzi glasul clevetirii a mutit; nime nu mai îndrăznește să înfigă ascuțitul înveninat în sînul țării, căci eleganții cuconași se tem de a fi arătați cu degetul și porecliți: *Iorgu de la Sadagura*...“

Nu întîmplător ocîrmuirea, profund reacționară, căuta cel mai mic pretext pentru a opri reprezentarea pieselor socotite primejdioase ale celui care devenise — cum îl definește un contemporan — „spaima ticăloșilor“. O astfel de încercare are loc cu prilejul reprezentației piesei *Iașii în Carnaval*, în care Alecsandri ridiculiza frica de comploturi a regimului reacționar al lui Mihail Sturdza. Poliția a încercat să întrerupă spectacolul, dar publicul din sală, mai ales tinerimea democratică și patriotică, s-a opus cu îndîrjire.

La începutul anului 1844 apare sub conducerea lui Kogălniceanu, Alecsandri și Ion Ghica revista *Propășirea*, care continuă programul *Daciei literare*, suspendată în anul 1840

În scurta sa existență — va fi și ea interzisă curînd—noua publicație izbutește să adune în paginile ei pe scriitorii cei mai reprezentativi din toate colțurile țării: muntenii Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu, Iancu Văcărescu, Cezar Bolliac și Nicolae Bălcescu; moldovenii Costache Negruzzi, Costache Negri și Alecu Donici; ardeleanul Andrei Mureșanu.

Scrierile în proză. Alecsandri publică în *Propășirea* valoroase scrieri în proză, în care biciuiește

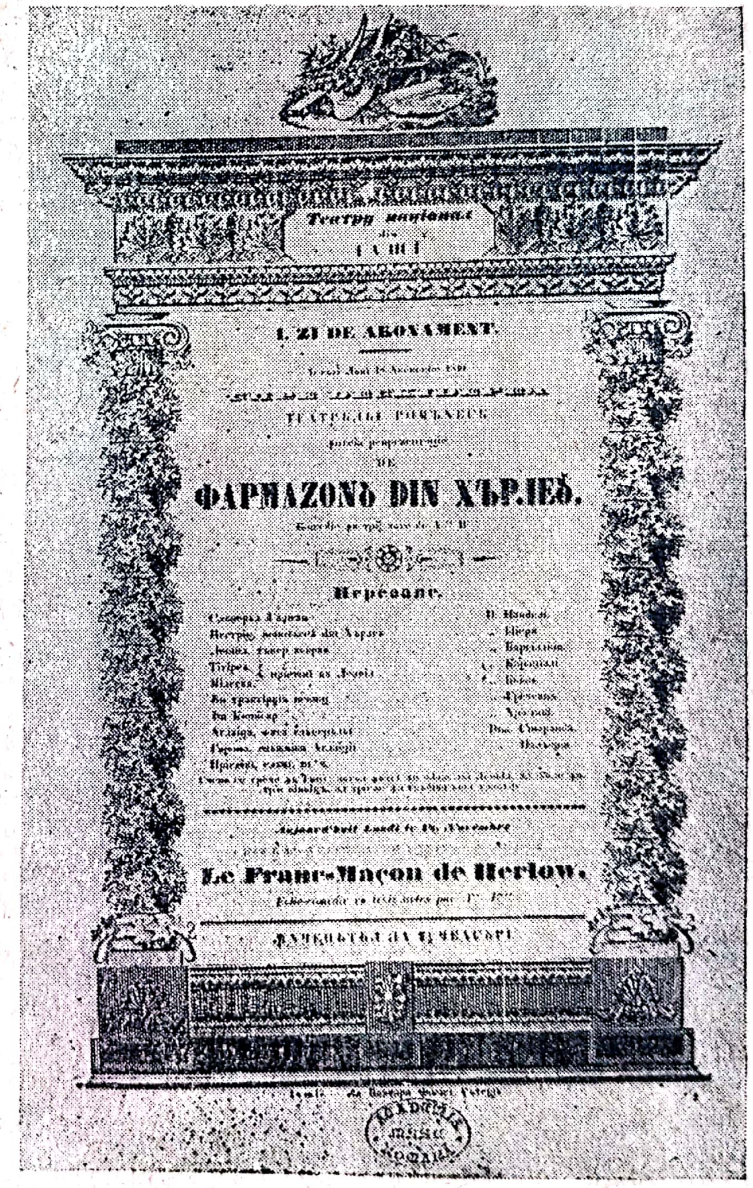

Farmazonu din Hîrlău (afiș)

corupţia, superficialitatea, dispreţul pentru popor, imitarea servilă şi ridicolă a tot ce venea din apus. Cea mai însemnată dintre aceste scrieri în proză este *Istoria unui galbîn*, care face să treacă prin faţa cititorului tablouri caracteristice, oglindind marile nedreptăţi şi contrastele vieţii sociale din Moldova şi denunţînd, printre altele, degradatoarea robie a ţiganilor. Preţioase calităţi de observator social dovedesc şi celelalte scrieri în proză din această epocă.

Iaşii în 1844 — tablou plin de culoare al prăpastiei dintre traiul luxos şi îndestulat al celor avuţi şi mizeria şi înapoierea vieţii celor mulţi — e o bună caracterizare, prin mijlocirea descrierii, a decorului în care se mişcă în mod obişnuit personajele comediilor satirice ale lui Alecsandri. După cum spune însuşi scriitorul:

„Iaşii este un teatru curios, decorat cu palaturi şi bordeie lipite împreună, actorii lui sînt *luxul* şi *sărăcia*; iar comedia ce se gioacă în toată ziua pe scena lui poartă deosebite titluri, precum:

„Cine-i mare, îi şi tare; cine-i mic, tot nimic.
Şlicul şi pălăria, sau idei vechi şi idei noue".

În contrast cu boierimea retrogradă şi ciocoimea înstrăinată a saloanelor şi, în general, cu lumea satirizată în teatrul şi proza sa, Alecsandri îşi arată încrederea în popor:

„Această observare m-ar despera asupra caracterului nostru, dacă n-aş şti că ea se atinge numai de o mică parte a societăţii romîneşti; căci ţăranii, carii, slavă Domnului, alcătuiesc cel mai mare număr, nu şi-au părăsit niciodată obiceiurile, nici limba, nici portul, deşi tristele întîmplări ce au trecut peste ţară au apăsat mai mult asupra lor".

Contactul cu viaţa poporului, cunoaşterea firii şi a însuşirilor lui au înrîurit adînc pe scriitor, care va pune la temelia creaţiei sale viaţa şi arta maselor populare spre a putea răspunde chemării de poet „*naţional şi popular*".

Culegerea de poezii populare.

Mînat de dorinţa de a afla cît mai mult despre viaţa poporului său şi de a strînge acele comori de frumuseţe care sînt doinele şi baladele populare, Alecsandri a făcut în cursul anilor 1840 — 1843, în lungul şi latul Moldovei, numeroase călătorii, cum este cea descrisă în *O primblare la munţi* (*Propăşirea*, 1844). Chiar din aceşti ani poetul devine un harnic culegător de folclor. El străbate satele, stă pe la hore, intră în vorbă cu ţăranii bătrîni, urcă munţii oprindu-se pe la stîne, pentru a nota cu grijă cîntecele, poeziile şi basmele pe care ţăranii i le spun cu plăcere, pentru că poetul le arată prietenie şi stimă. Aşa a ajuns Alecsandri să dăruiască literaturii noastre acea colecţie de *Poezii poporale*, pe care el însuşi le numeşte cu drept cuvînt „*o avere naţională*". Publicarea acestei colecţii în 1852 este un eveniment de seamă în istoria literaturii romîne. Culegerea de folclor a lui Alecsandri,

Scanned with OKEN Scanner

care strînge laolaltă floarea cîntecelor bătrînești (*Miorița*, *Mihu Copilul*, *Toma Alimoș*, *Dolca*, *Șalga*, *Mogoș Vornicul* ș. a. a arătat întregii țări și străinătății marile valori artistice create de poporul nostru. În dezvoltarea literaturii romîne ea a fost un far călăuzitor către o artă patriotică și populară.

Doinele.

Cel dintîi scriitor asupra căruia influența binefăcătoare a poeziei populare a acționat adînc și hotărîtor a fost chiar Vasile Alecsandri.

Despre schimbarea fundamentală petrecută în orientarea sa, ca urmare a întîlnirii cu poezia populară, scriitorul însuși spune:

„Atunci scrisei sau mai bine improvizai cele mai bune poezii ale mele: «Baba Cloanța», «Strunga», «Doina», și-mi făgăduii cu tot dinadinsul să las la o parte încercările mele de versificație franceză și să-mi urmez calea ce-mi croisem singur în domeniul adevăratei poezii romînești".

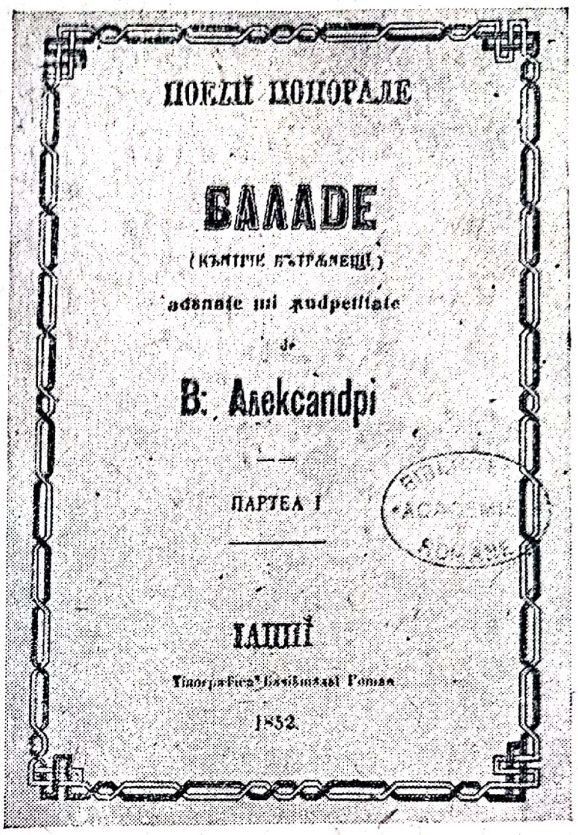
ПОЕЗІЇ ПОПОРАЛЕ

БАЛАДЕ

(КЪНТЕЦЕ БЪТРЪНЕШТІ)

adunate ші ѯudpeliate

de

B. Alekcandpi

ПАРТЕА І

IAШІІ

1852

V. Alecsandri: *Poezii poporale* (coperta interioară)

Doinele lui Alecsandri, strînse în volum și tipărite în 1853, după ce fuseseră risipite vreme de zece ani în revistele timpului, sînt cea mai vie ilustrare despre însemnătatea valorificării folclorului.

Caracterul acestei înnoiri rodnice n-a scăpat cîtuși de puțin contemporanilor și în primul rînd scriitorilor. Mulți n-au „gustat" astfel de versuri — după cum mărturisește însuși Alecsandri — calificînd cu dispreț doinele drept „*poezii de colibă*".

În schimb, scriitorii legați de popor le-au întîmpinat cu entuziasm, iar Bolintineanu, vorbind despre ele, a spus: „*de atunci poezia se romîni*".

Poetul a cîntat în *Doine*, cu mijloace simple, optimismul, încrederea în puterile binelui, ura neînduplecată față de asupritor — elemente tipice ale poeziei populare — și și-a însușit în mod creator modalitățile acesteia de exprimare, limba ei, pe care a înălțat-o, pe cît i-a stat în putință, la un remarcabil grad de finețe și expresivitate.

Alecsandri va trece apoi la noi forme poetice, pe măsura asimilării tot mai adîncite a folclorului. Lirica sa patriotică, legendele și pastelurile sînt etapele următoare ale acestui drum ascendent.

Activitatea în preajma revoluției.

Colaborarea atîtor scriitori din Muntenia și Moldova la *Propășirea* a contribuit în mare măsură la apropierea spirituală între cele mai luminate minți ale poporului nostru din acea epocă.

Scriitorii din cele două țări românești: Alecsandri, Bălcescu, Ghica, Kogălniceanu, Russo și alții se întîlnesc încă de prin 1845 la moșia Mînjina a lui C. Negri, pentru a-și pune de acord principiile și a face „*proiecte măreți pentru renașterea Patriei comune*".

Anii aceștia au lăsat o urmă neștearsă în sufletul poetului. Dacă întîlnirea poetului cu poporul a avut urmări atît de binefăcătoare asupra artei sale, participarea activă a lui Alecsandri la lupta pe care o duceau mințile cele mai luminate ale vremii a deschis noi perspective de dezvoltare talentului său, i-a dat un nou imbold creator. Sînt anii cînd scriitorul cunoaște pe Elena Negri — sora lui Costache Negri — de care-l va lega o puternică afecțiune. Tot în acești ani se întărește prietenia dintre Alecsandri și Bălcescu. Prietenia și chiar iubirea nu sînt desprinse, pentru Alecsandri și cei apropiați lui, de marile țeluri patriotice pentru realizarea cărora luptau. Elena Negri îl încurajează îndată după publicarea primelor sale „doine", primite defavorabil de „aristocrație":

„Continuă cum ai început; cel mai frumos titlu de glorie la care trebuie să rîvnească un poet e acela de poet național și popular".

La moartea Elenei Negri, întîmplată în 1847, Nicolae Bălcescu mîngîie pe poet, îndemnîndu-l să-și biruiască suferința:

„Pe Elena Negri trebuie s-o regretăm, hrănindu-ne de spiritul ce o insufla, făcînd fapte măreți și lăudate după inima sa...
Pentru aceea, ca să fiu vrednic de prietena mea, voi ca durerea mea pentru pierderea ei s-o prefac în dragoste către țara mea".

Participarea la revoluția din 1848. Exilul.

Rolul lui Alecsandri în desfășurarea evenimentelor din 1848 din Moldova, ca și în sprijinirea cauzei revoluționarilor după ce mișcarea revoluționară a eșuat atît în Moldova, cît și în Muntenia, este însemnat. În afară de faptul că a sprijinit și bănește pe revoluționari, Alecsandri a făcut parte dintre conducătorii acțiunii îndreptată împotriva abuzurilor domnitorului și ale marii boierimi.

La cererea prietenilor, Alecsandri scrie înfocatul marș revoluționar *Deșteptarea Românei*, care s-a tipărit îndată pe foi volante și a fost larg răspîndit. Alecsandri ia parte la redactarea memoriului cu cele treizeci și cinci de revendicări. Cum se știe, în Moldova mișcarea revoluționară a fost repede înăbușită, întrucît, ignorînd aproape cu totul revendicările țărănimii, n-a izbutit să atragă masele populare.

Urmărit de zbirii domnitorului Mihail Sturdza, Vasile Alecsandri ia calea refugiului, strecurîndu-se prin munți în Ardeal. Fuga a povestit-o

Scanned with OKEN Scanner

scriitorul mai tîrziu într-un episod introdus în scrierea în proză *Dridri*. Fragmentul, povestind trecerea scriitorului pe la curtea prinţului Cantacuzino de la Hangu, oferă o imagine a lipsei de entuziasm arătată de ţărani în cursul mişcării revoluţionare din Moldova.

La Braşov, Alecsandri publică înflăcăratul manifest: *Protestaţie în numele Moldovei, a oamenilor şi a lui Dumnezeu*, în care înfierează pe duşmanii revoluţiei. Totodată, semnează noul program al revoluţionarilor moldoveni: *Prinţipurile noastre pentru reformarea patriei*, program mai radical decît cel dintîi prin faptul că cere desfiinţarea tuturor privilegiilor şi împroprietărirea ţăranilor fără ca ei să plătească boierilor despăgubiri. Tot la Braşov, poetul are prilejul să întîmpine, în două poeme pline de avînt patriotic, izbucnirea revoluţiei romînilor din Transilvania: *3/15 mai*, *Hora Ardealului*. Între timp, *Deşteptarea Romîniei* fusese tipărită în gazeta lui Bariţ *Foae pentru minte* şi se cînta peste tot în Transilvania. Sub impulsul marşului lui Alecsandri şi-a scris Andrei Mureşanu marşul său *Deşteaptă-te romîne*, intitulat de fapt *Răsunetul*.

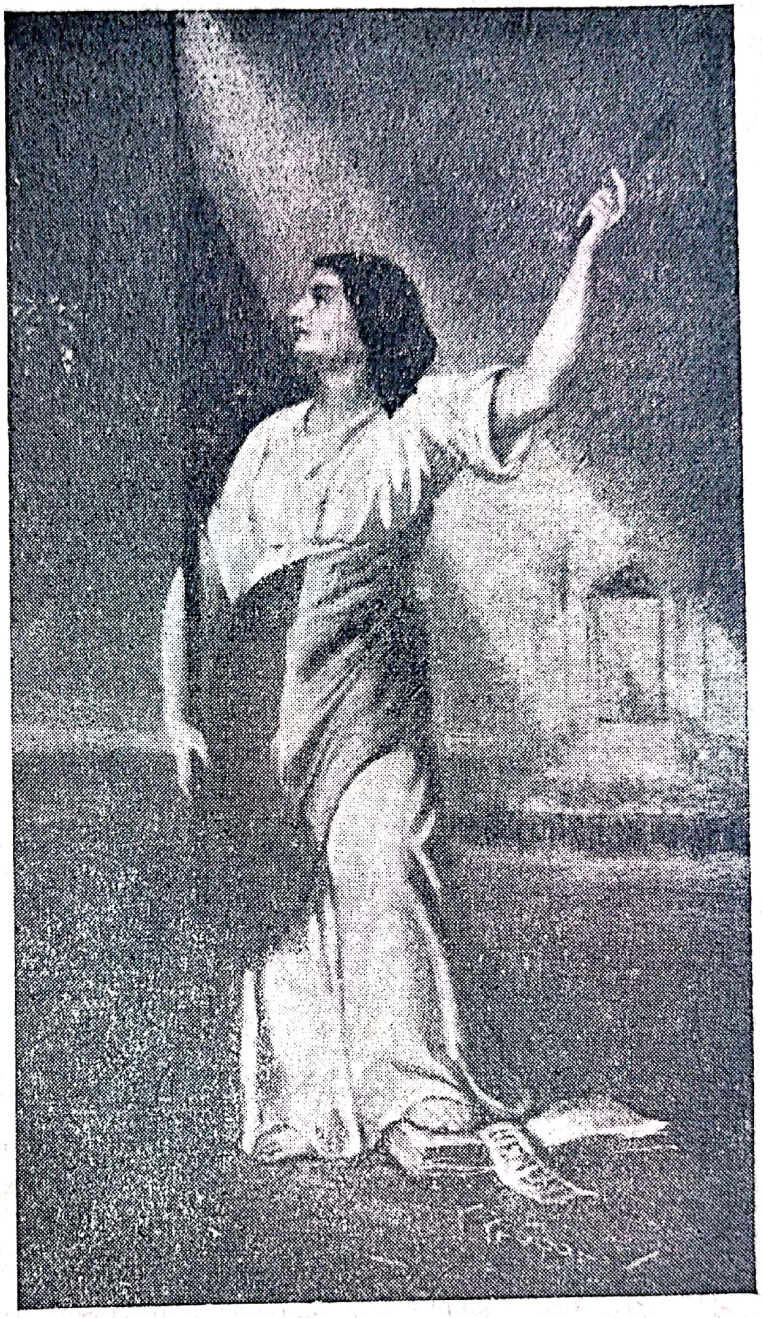

C. Rosenthal: *Romînia rupîndu-şi cătuşele pe Cîmpia Libertăţii*

De la Braşov, Alecsandri este silit să plece în Bucovina la moşia fraţilor Hurmuzachi. Cît timp a stat aici, poetul a colaborat la gazeta *Bucovina*, publicînd poezii populare culese de el, versuri originale,

Scanned with OKEN Scanner

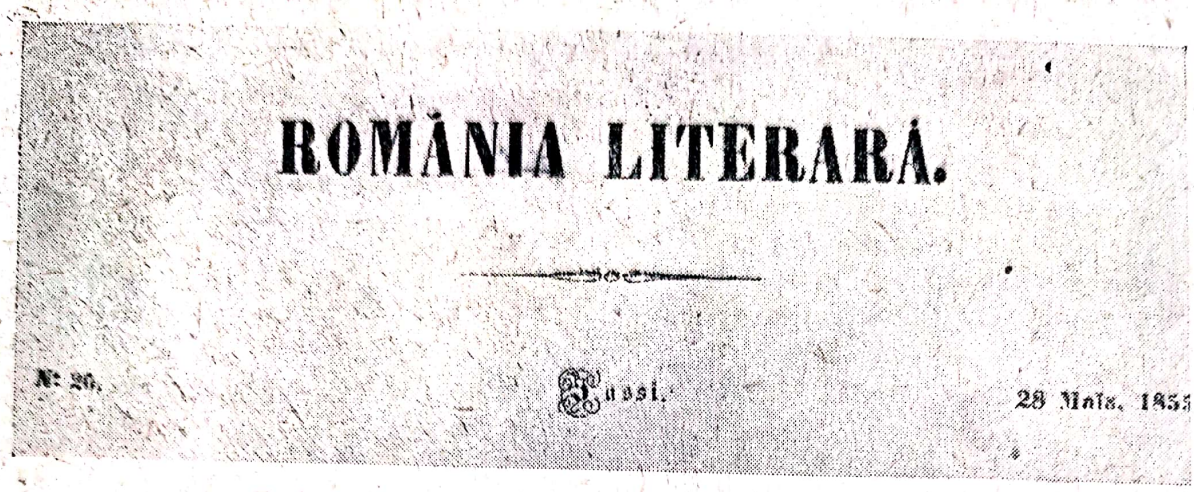
ROMÂNIA LITERARĂ.

№ 20. Iași. 28 Maiu. 1855

Romînia literară, 1855 (frontispiciu)

articole; este ales secretar al comitetului revoluționar și trimis în această calitate la Paris, pentru a duce acolo, alături de ceilalți refugiați politici din Muntenia și Moldova, lupta împotriva guvernelor reacționare ajunse la cîrma țării. În această perioadă, Alecsandri colaborează la *Romînia viitoare*, revista emigranților munteni, în fruntea căreia se găseau Bălcescu și Bolintineanu. Versurile pe care le scrie Alecsandri în acești ani, ca de pildă *Adio Moldovei* (1848), sînt pătrunse de nostalgia patriei iubite.

Vrednice de interes sînt ideile lui Alecsandri cu privire la folclor cuprinse în studiul *Romînii și poezia lor*, publicat în formă de scrisori de către Alecu Hurmuzachi, în 1848.

Poetul prețuiește creația poporului pentru valoarea ei artistică nedespărțită de oglindirea realității, arătînd că poezia populară păstrează urme de obiceiuri străvechi, zugrăvind aspecte din viața poporului (transhumanța ciobanilor). El atrage luarea-aminte asupra însemnătății luptei duse de haiduci, citînd din *Cîntecul lui Bujor*:

„Frunză verde de lior
Răsărit-au un Bujor
La ciocoi îngrozitor
Și la săraci de-agiutor".

În același studiu Alecsandri analizează măiestria creațiilor populare, lăudînd versuri ca:

„Astfel roibul mi-ți fugea
Văile se limpezea".

„Ce descriere poate fi mai simplă, mai energică și mai poetică? Care cuvînt din limba noastră poate arăta o icoană mai lămurită de iuțeala calului și de repegiunea fugăi ui, decît *limpezirea văilor*?" exclamă el entuziasmat.

Activitatea literară după întoarcerea din exil. „Romînia literară".

Întors în țară, poetul continuă să fie tot atît de activ și multilateral ca și înainte. Preocupările literare stau totuși pe primul plan, fără ca munca de creație propriu-zisă să se rupă de preocupările larg culturale. Alecsandri se dedică după 1850 mai ales teatrului, pentru că „*aceasta este singura tribună ce mai rămîne și eu o întrebuințez, ca să hrănesc anume sentimente ce căutau să le înăbușe* (e vorba de autorități n. r.). *Și aceasta prinde destul de bine, reușește mai bine decît gazetăria. Gazetele nu se citesc, dar la reprezentațiuni se asistă și-aici se cîștigă idei. Aceasta-i mult*".

Regimul reacționar de după revoluție instaurase o cenzură odioasă împotriva oricăror forme de manifestare progresiste. Alecsandri a știut să ocolească asprimea cenzurii, prin piese în care, într-o formă ascunsă, a biciuit „*defectele de astăzi a pocitei noastre societăți*". Din această epocă datează descoperirea acelei forme dramatice simple, nepretențioase, dar cu mare efect asupra publicului, pe care Alecsandri o va numi *Cînticel comic*, amestec de elemente lirice, satirice, sociale, polemice, patriotice, turnate într-un monolog. Numeroase tipuri ale epocii au fost prinse de scriitor în cînticelele sale: *Paraponisitul*, *Kera Nastasia*, *Mama Angheluța* (satiră a credinței în leacurile bătrînești) sau ca *Barbu Lăutarul*, *Ion Păpușariul*, *Surugiul*.

Alecsandri a educat o generație întreagă de spectatori, pregătindu-i pentru formele superioare de teatru de mai tîrziu.

Piesele *Chirița în Iași* (1850) și *Chirița în provincie* (1852) îmbogățesc repertoriul original al teatrului nostru cu genul comediei satirice, atît de iubit de marele public.

Prin *Coana Chirița* Alecsandri a criticat cu ascuțime toate exagerările și întreg ridicolul imitației slugarnice a apusului de către păturile avute ale societății romînești a timpului său.

În 1852 Alecsandri este pe cale de a scoate o revistă în genul *Propășirii*, cu titlul de *Romînia literară*, dar primele trei coale tipărite sînt confiscate de autorități. Revista va apărea totuși trei ani mai tîrziu, la 1855, sub conducerea lui Alecsandri, avînd drept

Matei Millo în Kera Nastasia

ţel de a deveni: *„cîmpul de întîlnire frăţească a tuturor talentelor din ţerile noastre.“* Ea va stîrni — ca şi înaintaşele ei — aceeaşi ură din partea autorităţilor reacţionare şi va fi curînd suspendată, din pricină că, semnalînd într-un articol evenimentul dezrobirii ţiganilor, autorul adăugase: *„astăzi cade şi se desfiinţează sclavia cea neagră; mîine caută să cadă şi să se desfiinţeze şerbia cea albă“*.

Revista, prin nivelul artistic ridicat al materialelor publicate şi mai ales prin discuţiile despre limba literară, a contribuit în mare măsură la orientarea sănătoasă a scriitorilor noştri în problemele limbii.

În acest timp, apăruseră primele volume din opera poetului. Astfel în anii 1852 şi 1853 apar în Iaşi două volume de poezii populare (*Balade*), culese de poet; în 1853 apare la Paris întîiul volum de versuri scrise de poet: *Doine şi lăcrimioare*.

Perioada luptei pentru Unire.

În anul 1856 poetul improvizează cunoscutul *Jurămînt* pe care-l vor rosti plini de însufleţire unioniştii la o primă întrunire a lor:

„Sub acest măreţ castan
Noi jurăm toţi cu frăţie
Ca de azi să nu mai fie
Nici valah nici moldovan!“

Un an mai tîrziu, el scrie vestita horă a unirii, care pusă pe muzică se va cînta peste tot, devenind cîntecul luptătorilor pentru Unire. *Hora Unirii* e remarcabilă prin imaginile necăutate, de factură populară, prin care se exprimă ideea de înfrăţire:

„Amîndoi sîntem de-o mamă,
De-o făptură şi de-o samă
Ca doi brazi într-o tulpină,
Ca doi ochi într-o lumină“.

Duşmanii Unirii sînt înfieraţi într-un puternic blestem în poezia *Moldova în 1857*:

„Şi cînd pe calea de vecinicie,
Veţi pleca sarbezi, tremurători,
Pe fruntea voastră moartea să scrie:
«Duşmani ai ţării! Cruzi vînzători!»

Teatrul este folosit şi el pe scară largă.

Concepţia înaintată pe care Alecsandri o avea despre rosturile teatrului se vede limpede dintr-o scrisoare adresată în 1858 unui prieten şi în care poetul spunea:

„Toţi amicii noştri lucrează cu entuziasm sub impulsul acestei mari idei a «Unirii»; unii prin propagandă verbală necurmată, alţii prin organul ziarelor locale şi străine, alţii prin diverse influenţe asupra spiritelor. Cît pentru mine, am cercat să fac din scena romînă un auxiliar puternic pentru succesul luptei noastre“.

Scanned with OKEN Scanner

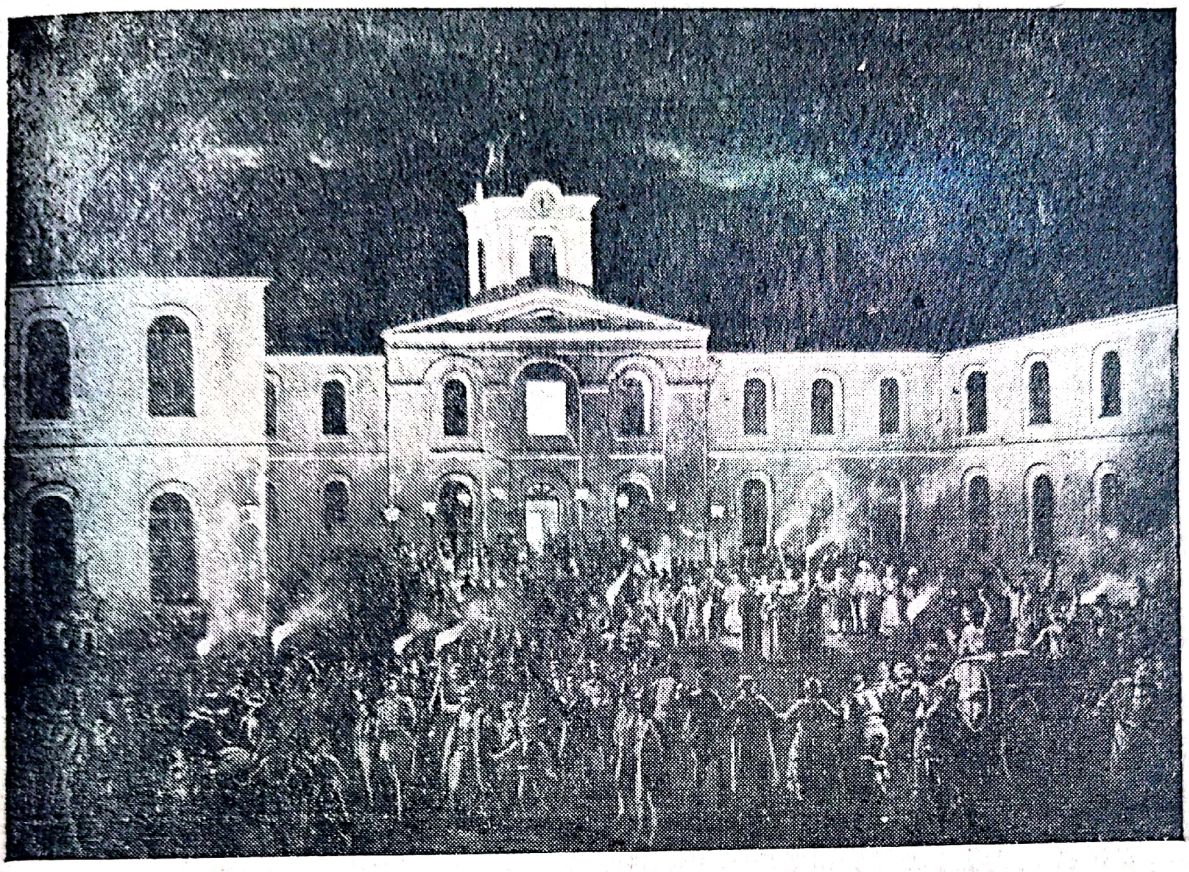

Th. Aman: *Hora Unirii la Craiova*

Pentru lămurirea publicului cu privire la rostul Unirii, Alecsandri scrie o scenetă: *Păcală și Tîndală*. De altfel, aluziile la necesitatea Unirii sînt prezentate în aproape toate piesele din această epocă *(Cinel-Cinel)* ș.a.

Pornind de la evenimentele politice ale vremii, dramaturgul își lărgește obiectivul criticii sociale.

În piesa *Rusaliile*, Alecsandri prezintă viața satului și moravurile moșierești din jurul anului 1860. Scriitorul a urmărit un dublu obiectiv: de a semnala abuzurile moșierești, înrăutățirea vieții țăranului ca urmare a măririi clăcilor pe moșia boierilor, de a satiriza totodată tendințele latiniștilor de a poci limba; în persoana domnului „*Ionus Galuscus, vechilul moșiei și profesorul școalei din sat*", Alecsandri a surprins legătura dintre cele două roluri: acela de instrument al boierului (în calitate de vechil) și de propagator (ca dascăl) al teoriilor latiniste — manifestare a naționalismului celui mai exclusivist, care, sub masca demagogiei, servea întru totul tendințele diversioniste și antipopulare ale claselor dominante.

Alecsandri a ridiculizat concepțiile reacționare din domeniul lingvisticii, aberațiile filologice ale latiniștilor, după cum a denunțat și italienismul lui Eliade, și franțuzomania saloanelor. „*Pedanți romîni, cloanțe*

infernale... buhne cobitoare" — așa îi numea scriitorul pe cei care încercau „*să lovească în armonia limbii romîne*".

Într-un foarte spiritual articol intitulat *Dicționar grotesc*, scriitorul își bate joc cu vervă satirică de exagerările lui Aron Pumnul și în general de tendințele de pocire a limbii.

Monologul *Sandu Napoilă, ultraretrogradul* satirizează conservatorismul boierimii, care se opune oricărui progres, „*pentru apărarea boieriei și a proprietății*". De asemenea în *Clevetici, ultrademagogul*, e biciuit liberalul burghez, care, în vorbe, e pentru progres și pentru popor, pentru împărțirea moșiilor boierești pînă la obținerea mandatului de deputat. Cu două decenii înainte de Caragiale, Alecsandri zugrăvea cu ascuțime tipuri ale societății burghezo-moșierești, premergătorii lui Trahanache și ai lui Cațavencu.

Scoțînd în evidență ce era esențial în personajele vremii sale, dramaturgul a creat piese valabile și azi, căci ele biciuiesc cu putere ce e învechit și militează în favoarea calităților oamenilor din popor, cum sînt moș Corbu și flăcăul Graur din *Crai-Nou* sau Toader din *Rusaliile*. Prezentarea pe scenă a omului din popor este de altfel unul din meritele sale deosebite.

Rolul politic al scriitorului în lupta deschisă pentru Unire este de asemenea însemnat. Alecsandri se găsește peste tot în centrul luptelor îndîrjite dintre unioniști și adversarii Unirii; face parte din Comitetul Unirii, iar mai tîrziu (1858) este ales secretar de stat provizoriu și în cele din urmă chiar candidat la domnie. După alegerea prietenului său Cuza în ambele principate, Alecsandri primește din partea domnitorului misiunea de a merge în străinătate, spre a susține, pe lîngă cancelariile puterilor apusene, cauza Principatelor Unite, și se achită pe deplin de această sarcină. Relatarea misiunii sale diplomatice, Alecsandri o face mai tîrziu într-un șir de memorii intitulat *Istoria misiilor mele politice* — în care, cu multă naturalețe și umor, scriitorul notează scene și convorbiri, zugrăvind figuri politice celebre ale timpului.

*

În anii închegării monstruoasei coaliții și mai ales după detronarea lui Cuza, dezgustat de farsa politicianismului, de frămîntarea politică sterilă și de demagogia care de pe atunci încerca să transforme lozincile revoluției în vorbărie goală, Alecsandri s-a retras o vreme din vîltoarea politică a timpului, izolîndu-se în preocupări exclusiv literare. Poetul ajunge în unele poezii la mărturisirea marii sale dezamăgiri pentru „*proasta comedie ce o joacă interesul și trista mișelie*" a politicienilor vremii *(Epistolă generalului Florescu)*:

„Acum, în loc de arme curate, lucitoare
Eu văd că se preferă hulirea mînjitoare.
Oricine stă-n arenă de tină are parte
Eu, nedeprins cu tina, mă țin de ea departe".

Scanned with OKEN Scanner

Cu toate acestea din anul 1875, cînd acceptă mandatul de deputat, se apropie sub felurite forme de reprezentanții claselor dominante și de curtea regală, care vor exercita o înrîurire dăunătoare asupra sa, mai ales pe linia diversiunii naționalist-șovine.

Astfel, în piesa *Lipitorile satului* autorul prezintă exploatarea țărănimii într-un mod menit să distragă atenția de la adevărata cauză a mizeriei poporului: exploatarea burghezo-moșierească și să o îndrepte pe un făgaș șovin.

De asemenea în piesa *Boieri și ciocoi* Alecsandri idealizează unele pături ale boierimii și dă o explicație cu tendințe naționalist-șovine unora din fenomenele societății noastre. Dar alături de asemenea lipsuri și în această piesă se exercită critica aspră a dramaturgului împotriva corupției aparatului de stat și a demagogiei politicianiste.

Se mai pot nota unele tendințe de nesocotire a realității în favoarea unei prezentări idilice și convenționale a vieții sociale, lipsite de contraziceri, de luptă cu greutățile (în cîteva pasteluri și poeme exotice și în unele piese de teatru unde țăranul iobag e prezentat idilic, ca împăcîndu-se cu boierul, în totală contrazicere cu ceea ce arătase poetul în *Doinele* sale).

Trebuie spus că asemenea aspecte negative ale operei lui Alecsandri nu sînt precumpănitoare și nu alterează miezul celor mai bune creații ale sale.

De aceea în ciuda acestor influențe păgubitoare, Alecsandri a știut să vadă minciuna regimului din vremea sa, ca în poezia *Moara de vînt*, în care satirizează democrația parlamentară burghezo-moșierească:

„Pe un deal oarecare
Cu renume sfînt
Făcea zgomot mare
O moară de vînt;
Dar biata morișcă
Deși avea un pic
De porumb și hrișcă,
Nu lucra nimic".

Pastelurile. Un loc de seamă în cadrul operei lui Alecsandri din acești ani îl dețin *Pastelurile*, poezii în care poetul, atras de aspectele bogate ale naturii țării sale, le-a zugrăvit cu admirație și deosebită măiestrie.

Poezia naturii nu constă la Alecsandri în simpla descripție. Sentimentul naturii pune în lumină aceeași participare la viață, de care poetul a dat dovadă în toate împrejurările. Pastelurile primesc în bună măsură farmecul lor din legătura cu poezia populară. Aceasta dă pastelurilor căldură, prospețime și o notă de omenesc simplu, armonios, neprefăcut.

Dar pastelurile nu sînt numai bogat înzestrate cu imagini din graiul și creațiile populare. În poezii ca: *Sfîrșitul toamnei*, *Iarna*, *Gerul*, *Miezul iernii*, *Dimineața*, *Semănătorii*, Alecsandri a prins în imagini realiste aspec-

tele cele mai familiare ale vieții cîmpenești privite în perspectiva anotimpurilor. Starea vremii, fauna, flora, ocupațiile specifice ale omului, starea lui sufletească — sînt realități ce se întrepătrund și pe care poetul, atît de intim integrat în acest fel de viață, le are tot timpul în fața ochilor. Lirismul reiese din capacitatea poetului de a trăi viața din jurul său. Cînd poetul exclamă:

„O, Doamne! iată-un fluture ce prin văzduh se pierde!
În cîmpul veșted iată un fir de iarbă verde
Pe care-ncet se urcă un galbin gîndăcel
Și sub a lui povară îl pleacă-ncetinel".

prinde o trăsătură esențială a primăverii: biruința vieții-oricît de măruntă asupra inerției, nemișcării, comunicînd cititorului sentimentul încrederii în viață, bucuria de a trăi.

Într-un număr de poezii care au ca temă natura, poetul depășește granițele descriptivului, trecînd pe tărîmul narațiunii, cu rădăcina în basme și legende. Mergînd pe această cale, el nu face de fapt decît să valorifice modelul oferit de literatura populară, unde elementele naturii, anotimpurile și lupta omului cu forțele potrivnice din natură sînt înfățișate în proporții mitologice.

Astfel norii negri sînt asemuiți cu niște balauri din poveste: de groaza lor, soarele s-ascunde. Iarna e un fel de mumă a pădurii, rea din cale-afară: ea vine călare pe crivăț sau pe un urs și poartă șapte cojoace.

De la aceste poeme, în care elementul mitologic e mai mult un auxiliar în cursul descrierii, poetul a evoluat spre o folosire mai largă a fantasticului popular într-o serie de creații care au ca subiect natura, dar care nu mai sînt pasteluri, ci adevărate legende ale anotimpurilor și proceselor din natură: *Toamna țesătoare*, *Noaptea albă*, *Vîntul de la miazăzi*, *Răzbunarea lui Statu-Palmă*.

Rareori a pus Alecsandri mai multă naturalețe, mai mult umor ca în aceste poeme în care valorificarea basmului popular este făcută cu maturitate artistică.

Legendele. În perioada dintre 1872—1877, Alecsandri a scris ciclul *Legendelor* istorice, care reprezintă o nouă cucerire a talentului său. Și în această privință poetul este un deschizător de drumuri. Cel care a cules cu pasiune „cîntecul" lui Mihu Copilul ori al lui Toma Alimoș, a scris el însuși *Cîntecul lui Stroe Plopan* și al lui *Dan, căpitan de plai*. Folosind tradițiile populare consemnate în scrierile cronicarilor ori păstrate în creațiile orale ale poporului, poetul a realizat poemele *Dumbrava Roșie*, *Visul lui Petru Rareș* și cu mult mai înainte de acestea *Altarul monastirei Putna*, una din primele sale legende. La fel stau lucrurile cu poeme ca: *Legenda ciocîrliei*, *Răzbunarea lui Statu-Palmă* și altele care sînt adevărate basme populare versificate. Valoarea

Scanned with OKEN Scanner

poemelor cu subiect istoric constă în realizarea unor puternice figuri de eroi legendari, ridicați din rîndurile poporului. În *Dumbrava Roșie*, alături de Ștefan cel Mare, al cărui elogiu e făcut într-un cînt întreg, tot atît de viu trăiesc căpitanii de oaste și vitejii surprinși în desfășurarea bătăliei: Negrea, Cîrjă, Velcea, Coman, Grozan și alții.

În poemul epic *Dan, căpitan de plai* Alecsandri prezintă o imagine plastică din viața poporului nostru în trecut: lupta împotriva cotropitorilor care călcau pămîntul țării pentru a-l jefui.

Războiul de la 1877. „Ostașii noștri".

Multe din legende și pasteluri sînt scrise într-o epocă în care ecourile actualității sînt vii în conștiința poetului. De pildă, Alecsandri face elogiul prietenului mort Alexandru Cuza *(Cuza-Vodă)*, slăvindu-l pentru înfăptuirile sale. Cu doi ani înainte (1871) scrisese *Pohod na Sibir*, în care răsună ecourile luptei pentru libertate a popoarelor oprimate de țarism. De altfel lupta pentru libertate a popoarelor împotriva tiraniei și subjugării a constituit întotdeauna un izvor bogat de inspirație pentru Alecsandri. El a cîntat cu simpatie și avînt războiul dus de Italia pentru eliberarea sa de sub jugul austriac *(La Palestro, Pilotul)*; a fost alături de suferințele poporului francez în urma războiului necugetat cu Germania, provocat de Napoleon al III-lea în 1870 *(Căderea Rinului)*, iar în *Legende* orientale a vestejit tirania și cruzimea sistemului politic turcesc și tristul său anacronism.

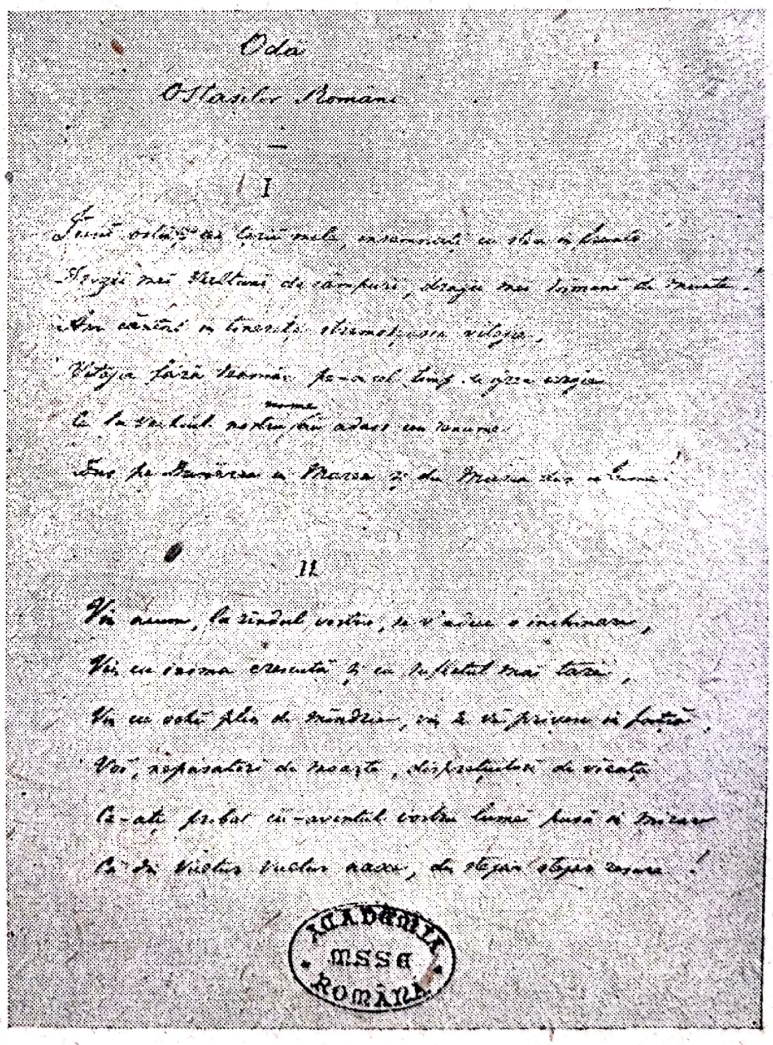

V. Alecsandri: *Odă ostașilor romîni*
(pagină de manuscris)

Războiul pentru independență de la 1877 a făcut să vibreze cu o deosebită intensitate sufletul poetului. El și-a exprimat întregul ata-

şament faţă de cauza dreaptă pentru care lupta poporul romîn alături de marele popor rus. Ciclul *Ostaşii noştri* cuprinde poeme de factură diferită, deşi toate au fost scrise în aceeaşi vreme (1877 — 1878) şi sînt străbătute de aceeaşi însufleţire amintind anii luptelor pentru Unire.

Poezia reprezentativă a ciclului e *Peneş Curcanul*, plină de adîncă înţelegere a sufletului poporului, a eroismului şi abnegaţiei sale. Poezia *Sergentul* oglindeşte un alt aspect important al războiului nostru pentru independenţă, acela al raporturilor ostăşeşti romîno-ruse, întemeiate pe stimă şi dragoste reciprocă. *Căpitanul Romano* aruncă lumină asupra raporturilor dintre ofiţerimea bravă, care trăieşte în mijlocul ostaşilor, şi superiorii cîrcotaşi şi laşi, adăpostiţi undeva în spatele liniilor. În sfîrşit poemul *Fraţii Jderi* descrie viaţa soldaţilor din prima linie. În poezia *Eroii de la Plevna* glorificînd eroismul ostaşilor ţărani, Alecsandri are prilejul să-şi exprime ura şi dispreţul său faţă de conducătorii de atunci ai ţării,

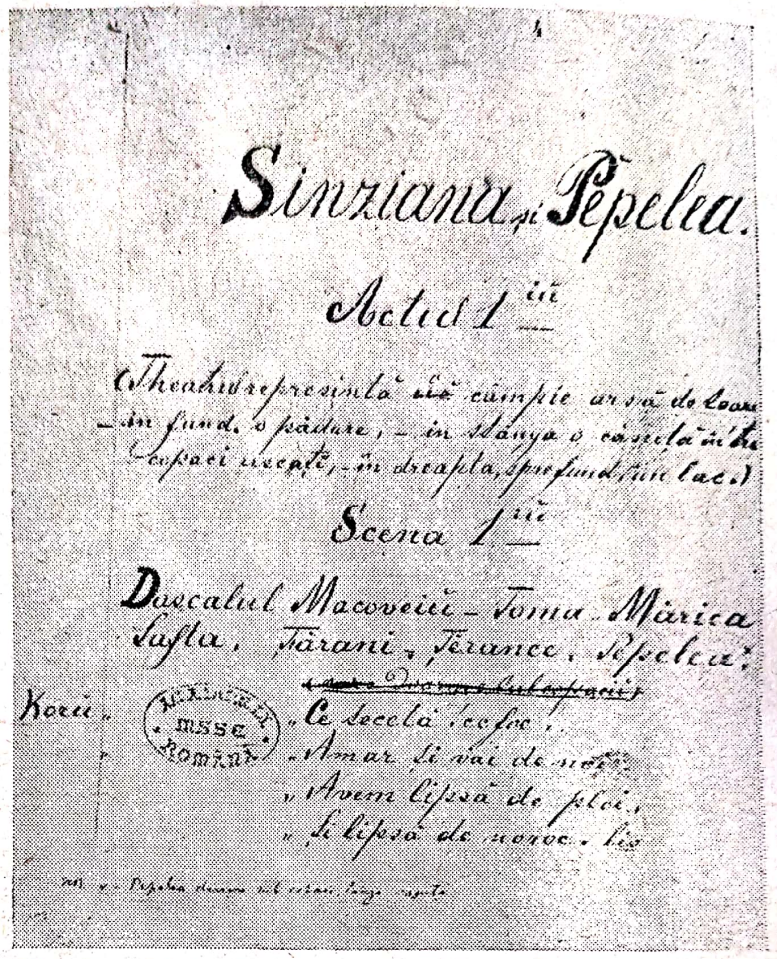
Sinziana şi Pepelea.
Actul I iu
Theatrul reprezintă ...
Scena I iu
Duscalul Macoveiu – Toma – Marica – Sofia, Ţărani, Ţerance, Pepelea.
Coruri.
„Ce lecuia lecuia"
„Amar de viaţa noastră"
„Avem lipsă de ploi"
„Şi lipsă de norod."

Sinziana şi Pepelea (manuscris pag. 1)

... „oameni vitregi, cu inimile sterpe
Legaţi de cîrma ţării cu-ncolăciri de şerpe..."

care transformaseră întoarcerea glorioasă a invalizilor de pe front în ruşinosul spectacol al defilării unei armate de cerşetori.

Scriitorul despărţea astfel categoric lumea eroilor săi dragi, reprezentînd masele largi populare, de lumea duşmanilor aflaţi nu numai în redutele turceşti, dar şi înăuntrul ţării, la conducerea ei.

În acelaşi spirit de dispreţ faţă de politicianismul burghez, Alecsandri scrie în 1880 „feeria naţională" *Sinziana şi Pepelea*, o satiră indirectă, prin mijloace de basm, a reprezentanţilor celor mai caracteristici ai clasei domi-

nante, în frunte cu însuși regele. Plină de fantezie și de haz popular, feeria *Sînziana și Pepelea* pune în mișcare eroi vii, bine individualizați, cum sînt Papură Împărat, Lăcustă-Vodă, Pîrlea-Vodă, Tîndală, Păcală, asemănători parcă eroilor din basmele lui Creangă.

La 60 de ani, îmbărbătat el însuși de faptele de vitejie ale „curcanilor" săi, Alecsandri simte redeșteptîndu-i-se în suflet elanurile de tinerețe. *„Eroismul lor au făcut să-mi crească inima în piept și m-au întinerit"*, scrie el lui Grigore Alexandrescu, curînd după intrarea romînilor în luptă.

Drama istorică. Interesul purtat de poet trecutului patriei îl va determina să încerce construcții cu caracter de evocare istorică mai complexe decît poemul epic. Drama istorică *Despot-Vodă* își bazează conflictul pe frămîntările pricinuite în secolul al XVI-lea de luptele în jurul tronului.

Piesa *Despot-Vodă* este urmată de comedia în versuri *Fîntîna Blanduziei*, brodată pe elemente din biografia lui Horațiu. Această comedie este mai presus de toate un prilej pentru poet de a se reprezenta pe sine însuși, așa cum se vedea la 62 de ani. În 1884 Alecsandri improvizează cu destulă ușurință o nouă dramă istorică, *Ovidiu*, cu subiect din antichitate.

Ultimii ani. O ultimă dată în viață poetul a mai făcut să răsune în versurile sale ecoul frămîntărilor populare. Aceasta s-a întîmplat în 1888, anul răscoalelor țărănești care au cuprins o parte din țară și pe care guvernul le-a reprimat sîngeros. Rodul acestor frămîntări în conștiința poetului este poezia *Plugul blăstemat*, o oglindă a stării de nemulțumire, în continuă creștere, a țărănimii noastre. Ilustrînd un moment din trecut, un episod real petrecut în urmă cu patru decenii, în timpul domniei lui Vodă Sturdza, poezia *Plugul blăstemat* rămîne la fel de valabilă pentru epoca în care a fost scrisă, ca și pentru deceniile următoare de asuprire a țărănimii noastre. Poetul a prins în versurile sale atît neomenia exploatatorilor, cît și ura fierbinte și setea de răzbunare a țărănimii. Sfîrșitul poemului, prin puterea de reprezentare a imaginilor artistice, subliniază încrederea scriitorului în biruința deplină a maselor asuprite și jefuite:

„Și iată că s-aude un glas de răzbunare,
Și iată că se vede o gloată-n fuga mare,
Venind cum vine zmeul pe aripă de vînt
Cu-o falcă sus în ceruri și alta pe pămînt.
Răzășii, sînt răzășii! Fugiți, pieriți cu toții
Păcatul vă ajunge, neferi și domn, voi, hoții!
Răzășii în urgie s-apropie de voi
Ca să vă puie-n juguri, să dați plugu-napoi".

Alecsandri s-a stins din viață în vara anului 1890, la Mircești, în vîrstă de 69 ani.

Concepția despre misiunea poetului în opera lui Alecsandri

În poezia *Cîntice și sărutări* (1855) Alecsandri trata problema sarcinii istorice a poeziei, misiunea socială și patriotică a poetului:

„Dar cînd se luptă țara-n durere,
Tot omul tînăr și simțitor
Trebuie să-i deie cu-a sa putere
O mîngîiere
Ș-un ajutor.
. . . . . .
Versul iubirei duios străbate
Focul poetic e răpitor
Dar nu-s cuvinte mai înfocate
Ca *libertate*
Și *viitor*".

O astfel de concepție despre rolul poètului o găsim și în rînduri cum sînt acestea:

„Poporul este izvorul celor mai poetice creații, celor mai nepieritoare opere și poeții mari nu sînt decît revelatorii măiești ai poeziei populare concentrate în sînul lor".

Poetul a criticat în repetate rînduri poezia individualistă, lipsită de idei, ca și pe poeții preocupărilor meschine, ai suferințelor închipuite, indiferenți la soarta poporului și a Patriei. De un înalt accent patriotic e poezia scrisă în amurgul vieții, *Unor critici*. Poetul, aruncînd o privire în urmă, își confruntă opera cu principiile care l-au călăuzit și răspunde cu demnitate și modestie atacurilor care încercau să micșoreze valoarea creației sale, opunîndu-i-o pe aceea a lui Eminescu:

„E unul care cîntă mai dulce decît mine?
Cu-atît mai bine țării și lui cu-atît mai bine.
Apuce înainte s-ajungă cît mai sus,
La răsăritu-i falnic, se-nchină-al meu apus."

Opera

POEZIA

Dragostea de patrie în poezia lui Vasile Alecsandri

„DEȘTEPTAREA ROMÎNIEI"

Iubirea de patrie este tema centrală a liricii lui V. Alecsandri, ilustrată în chip deosebit cu poezia *Deșteptarea Romîniei*.

Adevărată proclamație adresată poporului, pentru înfăptuirea țelurilor sociale și naționale ale revoluției burghezo-democratice, poezia a fost scrisă în februarie 1848, fiind menită să mobilizeze masele pentru zdrobirea jugu lui feudal.

Scanned with OKEN Scanner

Ea a fost tipărită mai întîi pe foi volante, fără semnătură, purtînd titlul: *Către romîni*.

Deșteptarea Romîniei cuprinde ecouri ale evenimentelor din Franța. Despre revoluția maselor populare pariziene din 22—24 februarie 1848 Alecsandri aflase dintr-o entuziastă scrisoare a lui N. Bălcescu, care-i trimisese o bucată ruptă din catifeaua ce învelea tronul lui Ludovic Filip, din palatul Tuileries, luat cu asalt de popor.

Sub influența acestui eveniment, Alecsandri proclamă cu entuziasm că a sosit momentul trezirii poporului nostru:

„Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare,
N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător,
Ce se-nalță pîn'la ceruri din a lumei deșteptare,
Ca o lungă salutare
Către-un falnic viitor?"

Poetul vorbește în primul rînd de eliberarea țării de sub jugul tiraniei feudale, de o trezire a lumii „*din adîncă... letargie*", „*despre mîndrul soare*" al libertății, de un „*timp reformator*".

El amintește și de lupta pentru eliberarea națională, întrebînd poporul pînă cînd va răbda „*să fie supus stăpînirii streine*". Nu e uitat idealul unirii. Alecsandri vestește timpul de frăție cînd „*copii de același sînge*" cu „*toți într-o unire*"

„Libertate acum sau moarte să căutăm, să dobîndim".

Numeroasele repetiții și propoziții interogative, exclamative și imperative întăresc caracterul agitatoric al poeziei:

„Nu simțiți inima voastră că tresare și se bate?
. . . . . .
Iată lumea se deșteaptă din adînca-i letargie!
. . . . . .
Numai tu să nu iei parte la obștească înfrățire,
La obștească fericire,
La obștescul viitor?"

Poezia se încheie printr-un cald elogiu al luptei și al jertfei pentru libertate:

„Fericit acel ce calcă tirania sub picioare!
Care vede-n a lui țară libertatea re-nviind!
Fericit, măreț acela care sub un falnic soare
Pentru Patria sa moare,
Nemurire moștenind."

Versificația se remarcă printr-o strofă bogat alcătuită din cinci versuri, dintre care trei cu 16 și 15 silabe, iar două cu 8 și 7 silabe. Variația aceasta se potrivește schimbărilor de ton.

„PENEȘ CURCANUL"

Poezia exprimă năzuințele poporului în lupta pentru dobîndirea independenței patriei la 1877.

Scrisă chiar în august 1877, în toiul luptei pentru cucerirea Griviței, ea glorifică eroismul poporului făuritor al independenței noastre naționale, împărtășind sentimentul de entuziastă admirație, stîrnit în țară de victoriile „curcanilor", cum erau numiți dorobanții după căciulile împodobite cu pene de curcan:

„Ne dase nume de curcani
Un hîtru bun de glume,
Noi am schimbat lîngă
Balcani
Porecla în renume!"

N. Grigorescu: *Dorobanțul*

În *Peneș Curcanul* Alecsandri recurge la procedeul povestirii directe a faptelor de către unul dintre eroi, singurul supraviețuitor din ceata celor „zece" ostași plecați din Vaslui. Descrierea înfățișării „curcanilor" este făcută într-un mod pitoresc. Toți poartă „*opinci, suman, ițari și cușma pe-o ureche*". Au pornit cîntînd, plini de voioșie: „*de-acasă de la plug*", ca să scape de jugul turcilor, „*sărmana scumpa țară*!" Din poezie aflăm împrejurările în care „*ostașii pier, rînd pe rînd*". Ciobanul Cobuz moare la Calafat lovit de-o schijă, în timp ce cînta flăcăilor din fluier. Ținteș, dibaci tunar, luptă vitejește împroșcînd cu ghiulele în „*turcescul furnicar*", dar e

lovit de un glonte și cade *„îmbrățișîndu-și tunul"*. Bran și Vlad, după o luptă înverșunată în care ucid o mulțime de dușmani, se prăbușesc și ei străpunși de iatagane. Burcel, Șoimu, frații Călin și sergentul își găsesc moartea în asaltul asupra redutei Grivița. Sfîrșitul fiecăruia e vitejesc. Bran și Vlad, nici morți nu lasă arma din mînă. Dar vitejii nu pier în zadar: pînă la urmă, stindardul patriei e înfipt sus pe *„crîncena redută"* a Griviței:

„Prin foc, prin spăngi, prin glonți, prin fum,
Prin mii de baionete,
Urcăm, luptăm... iată-ne acum
Sus, sus, la parapete.
Allah! Allah! Turcii răcnesc
Sărind pe noi o sută
Noi punem steagul romînesc
Pe crîncena redută!"

Peneș Curcanul, singurul supraviețuitor al luptei, nu pregetă la rîndul său să-și jertfească viața pentru apărarea patriei. Slăvind eroismul fraților săi, rănit, el arde de dorința de a intra din nou în foc. Procesul creșterii morale a eroului este prezentat de Alecsandri într-o gradație ascendentă. La început, Peneș spune că a plecat de la plug, ca să scape de turci sărmana țară, așa cum îl îndemnase sergentul Mătrăgună. Mai tîrziu, lupta aspră și jertfele fraților săi îi întăresc conștiința morală:

„Veni și ziua de asalt,
Cea zi de sînge udă!
Părea tot omul mai înalt
Față cu moartea crudă".

Țelul măreț pentru care luptă îi devine din ce în ce mai limpede:

„Și eu cînd ochii am deschis,
Cînd mi-am luat osînda;
«Ah, pot să mor de-acum, am zis,
A noastră e izbînda!»

Strofa finală a poemului pune în lumină măreția morală la care s-a ridicat Peneș Curcanul:

„Ah! da-o-ar Domnul să-mi îndrept
Această mînă ruptă,
Să-mi vindec rănile din piept,
Iar să mă-ntorc la luptă.
Căci nu-i mai scump nimica azi
Pe lumea pămîntească
Decît un nume de viteaz
Și moartea vitejească!"

Scanned with OKEN Scanner

Luarea Plevnei

Poetul foloseşte cu pricepere elemente de comparaţie luate din lumea satului întărind astfel firescul celor povestite de Peneş:

„Din zori în zori şi turci şi noi
Zvîrleam în aer plumbii
Cum zvîrli grăunţi de popuşoi
Ca să hrăneşti porumbii".

Cîte o expresie familiară, cum este „zău", măreşte impresia de naturaleţe:

„Plecat-am nouă din Vaslui
Şi cu sergentul zece
Şi nu-i era, zău, nimănui
În piept inima rece".

La fel exclamaţiile entuziaste sau blestemele („*Alelei!... mînca-o-ar focul!*")

În fine, imaginea grupului ascultătorilor din sat strînşi în jurul celui întors din război susţine realismul povestirii:

„Copii! aduceţi un ulcior
De apă de sub stîncă
Să sting pojarul meu de dor
Şi jalea mea adîncă".

Scanned with OKEN Scanner

Popularitatea poeziei se datorește și facturii simple, nepretențioase a versurilor:

„Plecat-am nouă din Vaslui
Și cu sergentul zece..."

sincerității elanurilor:

„Prin foc, prin spăngi, prin glonți, prin fum,
Prin mii de baionete,
Urcăm, luptăm... iată-ne acum
Sus, sus, la parapete".

Imaginile sînt reliefate prin izbutita folosire a cuvintelor și expresiilor populare ca: „hîtru, boambă, chiteau, vizunie, movilă", sau: *„ne-am dus cu voie bună"*, *„pieriți în floare"*, *„în carne vie"*, *„cît nu-l încape gîndul"*.

Elogiul frumuseților naturii în poezia lui Alecsandri

PASTELURILE

După cum în anii 1842 și 1843, poetul descoperea din plin frumusețea poeziei populare, la Mircești, între 1863—1867, Alecsandri descoperă frumusețile patriei. *Pastelurile* oglindesc încîntătoarele priveliști ale țării și dragostea statornică a poetului față de locurile în mijlocul cărora a copilărit și a crescut. Unul din cele mai izbutite pasteluri ale lui Alecsandri este *Concertul în luncă*.

„CONCERTUL ÎN LUNCĂ"

Poetul închipuie o adunare a florilor și a micilor viețuitoare, păsări și gîze, venite să asculte concertul pe care privighetoarea îl dă în luncă.

Prima parte a poeziei înfățișează sosirea din toate părțile la concert a oaspeților. Caracterizarea florilor și a viețuitoarelor e în acord cu firea și înfățișarea lor: bujorelul e „vioi, rumen", odoleana e „năltuță", sulcina e „fragedă", nalba e „blîndă", viorelele sînt „oacheșe", cucul este „plin de îngîmfare", turturelele sînt „duioase", gîndăceii au „hlamide smălțuite".

În partea a doua a pastelului intră în scenă cîntăreața. Apariția privighetorii e precedată de o adîncă tăcere, tainică, plină de așteptare. Agitația de adineauri s-a potolit cu totul:

„Vîntul tace, frunza deasă stă în aer neclintită,
Sub o pînză de lumină lunca pare adormită".

În sfîrșit, în ultima parte a pastelului este descris concertul propriu-zis.

Vrednică de notat este atmosfera de basm, de feerie a întregului pastel. Oaspeții sosesc la concertul dat de privighetoare: bujorul cu odoleana, frățiorii cu romanițele, toporașii cu lăcrămioarele. Lunca toată pare o splendidă

sală de spectacol clocotind de mulțimea spectatorilor, care așteaptă cu înfrigurare apariția cîntăreței.

În poiană, prin văzduh zboară „luciri de lună". Natura a pregătit o luminație feerică:

„Roi de flăcări ușurele, lucioli scînteietoare
Trec în aer, stau lipite de lumînărele-n floare,
Răspîndind prin crengi, prin tufe, o văpaie albăstrie,
Ce mărește-n miezul nopții dalba luncii feerie".

Atmosfera de basm a poeziei nu stînjenește caracterizarea realistă a elementelor naturii. Toate viețuitoarele sînt prezentate cu însușirile lor specifice: mierlele scot sunete vii șuierătoare, gaițele imită sunete bizare, macul este roșu la față.

Cele mai multe dintre imagini au un puternic caracter pictural: fluturii își arată aripioarele prăfuite, grangurii coloritul lor de aur, picăturile de rouă scînteiază în umbră:

„Vîntul tace, frunza deasă stă în aer neclintită
Sub o pînză de lumină lunca pare adormită".

Prin imaginea luncii care pare adormită sub vraja preludiului privighetorii, poetul sugerează fiorul artistic străbătînd sufletul spectatorilor în clipa dinaintea concertului.

Frumusețea cîntecului privighetorii este redată apoi prin diferite mijloace, fie vizuale, prin impresia produsă de cîntec asupra întregii naturi:

„Gînditoare și tăcută luna-n cale-i se oprește
Sufletul cu voluptate în extaz adînc plutește".

fie auditive:

„Și se pare că s-aude prin a raiului cîntare
Pe-ale îngerilor harpe lunecînd mărgăritare...
. . . . . .
În a nopții liniștire o divină melodie
Ca suflarea unui geniu printre frunzi alin adie".

O puternică atmosferă de optimism se desprinde din tot pastelul. Totul este plin de lumină și voie bună. Numai nufărul din baltă vine cu o figură întristată și din această pricină viorelele fug de dînsul, „*rîzînd vesel între ele*". Culbecii, care sosesc la concert cu casa-n spinare, stîrnesc rîsul:

„La ivirea lor poiana clocotește-n hohot mare".

Pastelul se încheie foarte nimerit cu o notă de umor care dă prilejul unei destinderi, unei eliberări de sub vraja cîntecului:

„Lumea-ntreagă stă pătrunsă de-al ei cîntec fără nume...
Macul singur, roș la față, doarme dus pe ceea lume!"

Lunca din Mirceşti (copie în ulei de Maria Bogdan, fiica poetului)

Versificaţia este uşoară, melodioasă; limba populară e presărată de neologisme, mai ales pentru a exprima frumuseţea tainică a nopţii şi a cîntecului privighetorii (feerie, prelude, sonoră, extaz). Stilul bogat în imagini pline de prospeţime: „*ciocîrlii— oaspeţi de soare*“, „*rîndunele — oaspeţi de casă*“, „gîndăceii“ poartă hlamide, fluturii sorb roua din potir şi şoptesc florilor cuvinte de dragoste. Poetul foloseşte o serie de repetiţii pentru a indica mişcarea continuă a oaspeţilor care sosesc: „*iată vin pe rînd, păreche, iată frageda sulcină, iată vin şi gîndăceii, iată în urmă şi albine*“.

Concertul în luncă este unul din pastelurile în care se îmbină graţios elementele descriptive cu cele imaginative, unde fantezia poetului e pusă cu succes în slujba oglindirii frumuseţilor naturii.

Creaţii inspirate de poezia populară

Poetul nu numai că a folosit în mod creator experienţa literaturii populare, dar el a scris poezii inspirate îndeaproape de factura poeziei populare.

Acestea sînt *Doinele*, pe care Vasile Alecsandri le-a scris între anii 1842—1852.

Doine ca: *Hora*, *Strunga*, *Cîntic haiducesc* îşi iau forţa din chiar substanţa baladelor şi doinelor haiduceşti, cunoscute atît de bine de poet. Poeziile, de

o extremă simplitate în compoziţie, se remarcă prin tonul direct, sincer, fără artificii:

„Bateţi toţi într-o lovire
Să vuiască-n fund pămîntul;
Lumea-ntreagă să se mire,
Şi Dumnezeu sfîntul!
Sînt sătul de biruri grele
Şi de plug şi de lopată,
De ciocoi, de zapciele
Şi de sapă lată".

Hora comunică setea de descătuşare a poporului, nevoia de libertate ce se oglindeşte pînă şi în frămîntarea ritmică a jocului popular. Ritmul de horă al versurilor de mai sus, ca şi atmosfera de joc ţărănesc realizată prin imagini, pun în valoare scopul urmărit de poet.

În poezia *Strunga* izbucneşte cu şi mai mare forţă strigătul de ură al haiducului:

„— Oliolio, ciocoi bogate!
Ici de-aî trece din păcate
Să-ţi arunc doi glonţi în spate!"

Aceeaşi idee revine, mai bogat ilustrată, în *Cîntic haiducesc* (1843), poezie care seamănă cu una din doinele culese de Alecsandri: *Mult mi-e dor şi mult mi-e sete.*

„CÎNTIC HAIDUCESC"

În *Cîntic haiducesc* poetul exprimă toată dragostea şi admiraţia poporului nostru pentru haiducii care au luat drumul codrului, fiindcă n-au mai putut răbda asuprirea ciocoiască. Poezia e un elogiu al vieţii libere, vitejeşti a haiducilor, care aşteaptă primăvara ca să fie în largul lor:

„Daleu! dragă primăvară
De-ai veni cînd aş vrea eu,
Să mai ies voinic prin ţară,
Să fiu iar în largul meu!

Să-mi pun cuşma pe-o ureche
Şi să-mi las pletele-n vînt,
Şi-n potica mea cea veche
Să mă-ntind iar la pămînt,

Să simt iar durda pe spate
Şi să-mi văd ici că lucesc
Cinci pistoale ferecate,
Cu hamgerul haiducesc".

Scanned with OKEN Scanner

Dorul de libertate și dreptate al răzvrătitului se împletește cu dragostea de natură. El se jeluiește că vine iarna. Codrul atunci își rărește frunzișul și voinicul nu poate sta la pîndă:

„Cît mi-a fi iarna de mare,
Ce-o să facem vai de noi!
Fără codru, fără soare,
Fără bani, făr' de ciocoi?"

Poezia se încheie cu un îndemn adresat murgului de a fi gata de haiducie în primăvara apropiată.

Prima parte a poeziei amintind apropierea iernii este în ton mohorît, tînguitor, cea de a doua, vorbind de primăvară, este dimpotrivă un chiot de bucurie.

În felul acesta, poezia lui Alecsandri se apropie foarte mult de doinele de haiducie care exprimă nu numai sentimentul de jale al haiducului, văzîndu-și descoperite ascunzișurile codrului în preajma iernii, dar și dorul lui după vremea primăverii, cînd se arată iar timpul bun de voinicit.

Alecsandri a folosit tematica și chiar metaforele poeziei populare, ca de pildă acolo unde face legătura dintre desișul codrului și locul potrivit pentru pîndă:

„Daleu! codre, frățioare,
Ce-ți făcuși frunzișul des
Unde-n pîndă, la răcoare,
Stam sunînd din frunzi ades?

Vara trece, iarna vine,
Și tu codre te-ai uscat!
Trece vara și ca tine
Florile mi-am scuturat!"

Aceeași idee o găsim exprimată mult mai concis de cîntecul popular:

„Frunza-n codru s-a desit
Sufletu-mi s-a răcorit!"

Imaginea calului gonind ca vîntul și ca gîndul din balada populară Toma Alimoș e reluată de poet, care pune în gura eroului său cuvintele:

„Fugi ca vîntul, fugi ca gîndul
Măi, voinice năzdrăvan!
Căci acum ne-a venit rîndul".

Poezia lui Alecsandri nu e totuși o imitare servilă a poeziei populare. Gama de sentimente a haiducului este prezentată în poezia lui Alecsandri mult mai complex, într-o gradație ascendentă, culminînd cu chiotul de luptă din final:

„Să ținem codrii și valea
Noi vitejii amîndoi,
La neferi să-nchidem calea,
Să dăm groaza prin ciocoi!“

Deși se păstrează versul scurt, popular, versificația este mai regulată, strofele sînt catrene bine închegate, cu rime încrucișate.

Limba poeziei populare e folosită în construcții verbale noi, în inversiuni rar întîlnite în folclor:

„Și pe coarda-i cea pletoasă
Să-mi dezmierd murgul voinic,
Și pe zarea luminoasă
El să zboare, eu să-i zic...“

Poetul popular spune în mod direct: „Să-mi dezmierd murgul voinic pe coarda-i pletoasă“.

Poezii ca *Hora*, *Strunga*, *Cîntic haiducesc* au trezit interesul pentru popor și pentru creațiile lui artistice. Nevoia poetului de a protesta împotriva asupririi și de a îndemna poporul la luptă și-a aflat o exprimare ocolită prin reactualizarea figurii haiducului.

Inspirația folclorică se recunoaște și în poemele epice ale lui Alecsandri.

Creația poetului, alimentată de cunoașterea din ce în ce mai adîncă a poeziei populare și a trecutului poporului, atinge o înaltă treaptă de realizare artistică în ciclul *Legendelor*.

Aici Alecsandri reușește să exprime, în imagini puternice, dragostea adîncă de țară a oamenilor din popor, măreția eroismului popular.

„DAN, CĂPITAN DE PLAI“

Mai ales în *Dan, căpitan de plai*, Alecsandri creează figuri legendare de eroi populari, ale căror înalte trăsături morale se desprind dintr-o acțiune dramatică plină de mișcare și de viață.

Poemul epic *Dan, căpitan de plai* evocă trecutul de luptă al poporului împotriva cotropitorilor care încălcau hotarele patriei, semănînd moarte și ruină în drumul lor.

Figura lui Dan. Dan, viteazul căpitan de plai, străjuiește încă din vremea lui Ștefan cel Mare hotarele țării. El află că au intrat tătarii în țară și pustiesc totul în calea lor. Deși bătrîn, dragostea pentru patria pe care de atîtea ori a apărat-o nu-l lasă să stea deoparte:

„Un fulger se aprinde în ochii lui pe loc,
«La luptă, Dane! țara-i în joc, țara-i în foc!»

Bătrînul Dan desprinde un paloș vechi din cui
Și palașul lucește voios în mîna lui.
Bătrînul Dan pe sînu-i apasă a lui mînă
Și simte că tot bate o inimă romînă.
El zice cu mîndrie, nălțînd privirea-n sus:
«Pe inimă și paloș rugina nu s-au pus!
O, Doamne, Doamne sfinte, mai dă-mi zile de trai,
Pîn' ce-oi strivi toți lupii, toți șerpii de pe plai!
Fă tu să-mi pară numai atunci palașul greu,
Cînd inima-nceta-va să bată-n pieptul meu.
Și-atunci inima numai de-a bate să încete,
Cînd voi culca sub țărnă a dușmanilor cete!»

Luîndu-l cu sine și pe prietenul său de arme Ursan, bătrînul Dan aleargă să înfrunte hoardele tătărești. Cei doi viteji țin în loc dușmanul pînă cînd le sosesc în ajutor arcașii. Dar în luptă Ursan cade și Dan, greu rănit, e prins de tătari și dus în tabăra lor.

Bărbăția și curajul eroului se mai vădesc o ultimă dată atunci cînd hanul îi propune libertatea cu prețul părăsirii legii strămoșești. Dan refuză și prin demnitatea sa impune atîta respect lui Ghirai, hanul tătăresc, încît acesta-i îngăduie să mai vadă înainte de moarte pămîntul Moldovei. Greu rănit, bătrînul Dan pornește către țară. Aflat în fața pămîntului Moldovei, pe care-l vede pentru ultima oară, Dan îngenunchează:

„Și pentru totdeauna sărută ca pe-o moaște
Pămîntul ce tresare și care-l recunoaște...
Apoi el se întoarce la hanul, intră-n cort,
Suspină, șovăiește și palid, cade mort!“

Ceilalți eroi. Întregul poem este o frumoasă compoziție cu scene vii și eroi de o mare bogăție sufletească în simplitatea lor. Un exemplu în acest sens îl constituie scena în care Dan, sosit la casa vechiului prieten de arme Ursan, dă sfaturi fiicei acestuia cu privire la meșteșugul îmblînzirii cailor. Fulga, curajoasă și independentă, nu se lasă sfătuită:

„Ea intră-n herghelie cu pasul îndrăzneț
Și merge drept la murgul sălbatec și răzleț,
Zicînd lui Dan ce-n treacăt îi dă povățuiele:
«Moș Dane! tu cu-a tale și eu cu ale mele!»

Scena în care Fulga strunește calul o caracterizează deplin pe viteaza fată a lui Ursan:

„Dar Fulga zvîrle lațul, de gît îl arcănește
Și răpide ca gîndul, s-aruncă ușurel,
Îi pune mîna-n coamă și-ncalecă pe el.

Gemînd, el sare-n aer de patru a lui picioare,
Azvîrle, se frămîntă, se spumegă-n sudoare,
Şi-n zbor plecînd deodată, nebun de groază, murgul
S-afundă-n largul spaţiu şi spinteacă amurgul...
Dar cînd steluţa lunei apare viu la lume
Copila se întoarce cu murgul alb de spume,
Şi zice: «Iată calul! El ştie acum de frîu,
Ca paloşul de mijloc şi mijlocul de brîu!»

În contrast cu sprinteneala tinerească a fetei, bătrînul Ursan e făcut parcă numai din linii colţuroase şi din umbre:

„Om aspru care doarme culcat pe-un buzdugan
Ursan, pletos ca zimbrul, cu pieptul gros şi lat,
Cu braţul de bărbat, cu pumnul apăsat,
E scurt la grai, năprasnic, la chip întunecos,
El e de peste Milcov pribeag misterios".

Scenele de mase, priveliştile de ansamblu sînt zugrăvite cu aceeaşi măiestrie, în culori şi linii viguroase; iată bejenia ţăranilor fugind din calea tătarilor:

„Cinci sate ard în flacări pe cîmp, şi fumul lor
Se-ntinde ca o apă, pluteşte ca un nor
De-a lung pe şesul umed şi zboară sus în aer
Ducînd cu el un vuiet de larmă şi de vaier,
Prin fum se zăresc umbre fuginde, rătăcite,
Copii mărunţi şi mame şi fete displetite
Şi cai scăpaţi în fugă, şi cîni şi boi în turme
Goniţi de tătărimea ce calcă pe-a lor urme.
Ici, colo, se văd cete în luptă încleştate,
Mişcări de braţe goale în aer ridicate,
Luciri de arme crunte, pătate roş cu sînge
Pe care-o rază vie din soare se resfrînge".

Particularităţile artistice ale poemului.

O trăsătură specifică a poemului *Dan, căpitan de plai*, ce-şi are rădăcinile în basmul şi legenda populară, e înălţarea la proporţii legendare a însuşirilor şi acţiunilor personajelor. Aceasta dă întregului poem o atmosferă de epopee. Natura participă activ la viaţa oamenilor, ajutîndu-i pe eroi să biruie, stăvilind forţele răului. Vulturii însoţesc cu zborul lor îndrăzneţ pe Dan în drumul lui spre cîmpul de bătălie. Vestea despre intrarea tătarilor în ţară i-o dau lui Dan doi bătrîni stejari, care vorbesc între ei, luînd parte la durerea ţării cotropite. Rîul îşi scade valurile pentru a-l lăsa pe viteaz să treacă; Fulga mînă c-un harapnic o întreagă herghelie de armăsari.

Îndeosebi, lupta este înfăţişată în proporţii de legendă: Dan şi Ursan croiesc pîrtii largi prin deasa mulţime a duşmanilor, luptînd ei singuri cu o oaste întreagă. Figura lui Dan capătă dimensiuni mitologice:

Scanned with OKEN Scanner

„Dar nime nu-ndrăznește la glasu-i să apară,
Căci el se-nnintează precum un stîlp de pară
Și cine-l vede falnic, aprins, cu fruntea sus,
Îi pare că alt soare se-nalță din apus".

Arta lui Alecsandri atinge în *Dan, căpitan de plai* un înalt nivel mai ales în compoziția închegată a poemului, în iscusința cu care este condusă acțiunea tumultuoasă, în înlănțuirea organică, echilibrată a episoadelor. De la scena în care Dan află de năvălirea dușmanilor în țară, pînă la moartea lui eroică în cortul hanului tătăresc, acțiunea crește într-o continuă gradație, finalul constituind un moment culminant în prezentarea măreției morale a eroului principal.

Imaginile au plasticitate și putere de evocare. Astfel înfiorarea calului la apropierea Fulgăi e zugrăvită prin amănunte sugestive:

„Sirepul o zărește, ridică narea-n vînt,
Încruntă ochiul, bate copita de pămînt".

Dan răspunde propunerilor hanului într-un limbaj popular, viu și impresionant:

„Deci nu-mi convine viața mișelnic cîștigată,
Nici pata făr'delegii în fruntea mea săpată.
Rușinea-i o rugină pe armă de viteaz,
Un vierme ce mănîncă albeața din obraz.
Cui place să roșească, roșească... eu nu vreu
Nici pată pe-a mea armă, nici pe obrazul meu.
Alb am trăit un secul pe plaiul strămoșesc
Și vreu cu față albă, senin să mă sfîrșesc.
Ca dup-o viață lungă, ferită de rușine,
Mormîntul meu să fie curat și alb ca mine!"

Fenomenele naturale sînt luate ca termen de comparație pentru cele sufletești:

„Atunci a lui mînie ca trăsnetul era,
În patru mari hotare tuna și fulgera".

De asemenea se pune-n paralelă fapta omului și gestul animalelor. Ursan se zvîrle bunăoară în mijlocul dușmanilor așa cum intră *„vieru-n stuhul tare"*.

Dinamismul este slujit și de vioiciunea ritmului și de unele efecte onomatopeice, pe care Alecsandri le folosește cu mare iscusință. Astfel versurile conțin numeroase armonii imitative:

„De-odată se aude un tropot pe pămînt,
Un tropot de copite, potop rotopitor".

Poemul *Dan, căpitan de plai* constituie un exemplu al artei cu care Alecsandri a știut să folosească în mod creator tezaurul creației populare.

„ISTORIA UNUI GALBÎN [ŞI A UNEI PARALE]"

Istoria unui galbîn [şi a unei parale] este cel mai cuprinzător tablou realist şi critic pe care l-a zugrăvit V. Alecsandri în proza sa. Povestitorul închipuie o întîmplare ciudată. La miez de noapte, el aude un zornăit. Ascultînd cu atenţie, descoperă că un galben şi o para, închişi în cutiuţa de fildeş de pe masă, poartă o discuţie aprinsă şi foarte interesantă. Poetul o notează şi se grăbeşte să o publice în *Propăşirea*. La început discuţia aceasta neobişnuită îl înfricoşează, dar îşi aduce aminte de fabula *Fierul şi argintul* a lui A. Donici, în care cele două metale ţin o conversaţie foarte înţeleaptă şi atunci se linişteşte:

„Am înţăles următorul adevăr: că şi metalurile au suflet, mai ales aurul şi argintul, de vreme ce ele insufleţiază şi mai de multe ori desufleţiază oamenii; în urmare, trebuie să aibă şi grai".

În tiparul acesta atît de simplu, Alecsandri ştie să toarne un bogat conţinut de idei progresiste, înfăţişînd critic diferite aspecte ale societăţii din acea vreme. Cele două monede îşi deapănă amintirile, povestesc peripeţiile prin care au trecut, descriu şi caracterizează oamenii cu care au avut de-a face.

Galbenul trece pe rînd din buzunarul unui boiernaş de ţară, în cel al unui judecător, apoi în mîinile unui trişor, de aici în cele ale unui cămătar, apoi la un hoţ de codru. Hoţul fiind prins, galbenul devine proprietatea unui ispravnic, a unui tinerel uşuratic, al ţigăncii Zamfira ş. a. m. d. Urmărind aventurile galbenului, Alecsandri are prilejul să înfăţişeze o bogată galerie de tipuri şi moravuri.

Ispravnicul cel cucernic.

O figură bine caracterizată e cea a ispravnicului. Acesta a adunat averi mari de pe spinarea ţăranilor pe care îi exploatează crîncen, căci „*avea, sărmanul, două moşioare luate de la răzeşi, avea cîteva suflete de ţigani, şi era cunoscut în tot ţînutul de gospodar cumsecade*". Ca şi exploatatorii din vremurile noastre, el şi-ascunde aptele mîrşave sub haina cucerniciei:

„Mai era încă cunoscut şi de creştin cu frica lui Dumnezeu pentru că ştia Crezul grecește pe de rost, măcar deşi nu înţălegea nicidecum astă limbă, pentru că se împărtăşa de două ori pe an şi pentru că făcea ades paraclisuri în casă. Cu toate acestea, bunul nostru creştin nu se sfia a poronci să bată la talpe pe vreun romîn ce nu-şi putea plăti birul, tocmai cînd el rostea Tatăl nostru, tocmai cînd zicea cu mare *evlavie*: «*Şi ne iartă nouă, Doamne, greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri...*»

În familia cucernicului dregător domneşte cea mai profundă corupţie şi imoralitate.

Cucoana ispravnicului are un verişor „*de vr'o nouăsprezece ani, destul de nostim, dar cam prostuţ din fire şi cam obraznic din creştere*". Ea îşi trimite

mereu soţul „*în comisii*“, cînd vrea să rămînă singură cu verişorul. Acesta îi predă lecţii de franceză „*pentru că astăzi în Moldova e cam ruşine să vorbească cineva romîneşte*“.

Judecătorul. Scriitorul biciuieşte fără cruţare şi felul cum se împărţea dreptatea în ţară, lăcomia de bani şi necinstea judecătorilor, care atunci, ca şi mai tîrziu în regimul capitalist, nu dădeau cîştig de cauză decît celor avuţi. Portretul judecătorului în punga căruia ajunge galbenul este deosebit de vorbitor în acest sens. Omul pus să împartă dreptatea fură mai rău ca în codru:

„Din nenorocire, în capitala asta, el (*împricinatul*) nu putu să întrebuinţeze mijlocul ciubotelor spre scăparea galbinilor lui precum o făcuse în drumul cel mare, căci aici oarecare director de tribunal i-au luat pînă şi ciubotele din picioare“.

În punga judecătorului se întîlnesc monede de toate neamurile, de la galbeni olandezi la irmilici şi carboave. Directorul tribunalului nu face nici o deosebire de naţionalitate în jecmănirea împricinaţilor săi.

Monedele poartă numele de „*dovezi sunătoare*“, arătînd cum sînt deposedaţi de drepturi „*răzeşii*“, „*văduvele sărace*“ şi alţi „*nenorociţi împricinaţi*“.

Cu mult realism sînt zugrăvite chipurile cămătarului, haiducului şi cel al tînărului coţcar, specialist în jocurile de cărţi.

Acesta din urmă petrece o mare parte a zilei închis în odaia lui cu o pereche de cărţi în mîini „*pe care le amesteca necontenit, le aşeza în deosebite chipuri, le sucea, le tăia, deprinzînd şi iscodind fel de fel de teşmecherii*“.

Poetul de salon. Poezia nesinceră a poeţilor de salon care scriu versuri pline de o neagră desperare, după ce toată ziua s-au lăfăit în caleşti luxoase şi au petrecut la baluri strălucitoare, este de asemenea înfăţişată cu ironie şfichiuitoare: galbenul ajunge în punga unui astfel de poet:

„Peste puţin el se îmbrăcă în haine nouă; îşi puse un frac care-i desina o talie cu adevărat elegantă; feciorul îi încreţi părul după modă şi el, după ce-şi gătì toaleta, se duse în faţa psişelei unde zîmbindu-şi cu dragostea unei tinere cochete, adăogi aceasta a doua strofă la cea dintîi:

«La orice pas în viaţă
Simţirea mi se îngheaţă
Şi de dezgustul lumii amar mă simt cuprins;
Plăcerea tinereţii
Şi farmecul frumseţii
Îmi par nimic, căci focul din inimă-mi s-a stins».

Această imagine artistică vie, în care este pusă faţă în faţă poezia de negru pesimism şi cel ce o compune, zîmbindu-şi dinaintea oglinzii, ilustrează foarte convingător nesinceritatea şi meschinăria literaturii convenţionale de salon.

Scanned with OKEN Scanner

Țiganii. Un loc larg în povestire îl ocupă viața chinuită a robilor țigani, a căror liberare Alecsandri a salutat-o cu atîta entuziasm în *Dezrobirea țiganilor*.

Galbenul fusese găsit de o tînără și frumoasă țigancă, Zamfira, și așezat în salba de la gît. Dar stăpînul sălașului de țigani, sărăcind, se hotărî să-și vîndă robii „*la mezat*". Momentul este nimerit pentru ca Alecsandri să descrie, cu puternice accente de revoltă, întreaga cruzime și neomenie a tratamentului la care erau supuși robii țigani. Indignarea lui Alecsandri se revarsă din plin în vigurosul tablou realist al tîrgului de robi:

„Cînd sosi ziua mezatului, piața Ocîrmuirii înfățoșa un tablou vrednic de cele mai crunte vremi a barbariei. Ea era ticsită de țigani lungiți la pămînt cu țigancile și cu copiii lor plîngînd împreună și căinîndu-se ca niște adevărați osîndiți la moarte. O mulțime de boieri și de negustori umbla printre dînșii, călcîndu-i în picioare și arătîndu-i cu degetul ca pe niște vite. Unul zicea: «Aista face zece galbini» — altul răspundea: «Eu n-aș da nici un căuș de făină pe el». Altul iar striga: «Vere, vere, nu te încurca în negustorii de țigani, că-s mai bune cele de boi». Din toate părțile auzeai vaiete amestecate cu rîsuri, lovituri de bici, țipete, ocări și blestemuri.

Telalul, în sfîrșit, ieși din cănțelerie în mijlocul ogrăzii și răcni în gura mare: «Cinci galbini sălașul!... Cine dă mai mult?»

«Șase», răspunse un boier.

«Șase și trii parale», zise rîzînd un casap bogat".

Dramatică este scena vînzării Zamfirei. Părinții ei, zdrobiți de durere, cad în genunchi înaintea boierului care vrea s-o cumpere, sărutîndu-i poalele antereului și rugîndu-l cu desperare să nu-i despartă de copila lor. Boierul îi respinge cu brutalitate, lovindu-i:

„Cîțiva dorobanți ce se găsea aproape îi zmunciră copila din mîni, iar pe dînsul îl legară cu picioarele la falangă și începură a-l zdrobi cu bicele".

Zamfira, ajunsă roabă la casa boierului, suferă toate chinurile și umilințele care formează viața robului. Pînă la urmă, după o încercare neizbutită de fugă, își pierde mințile.

Alecsandri prezintă cu dragoste și înțelegere chipurile țiganilor. Zamfira e o fată de o neobișnuită frumusețe:

„Toate mișcările ei, căutătura sa, glasul său, avea un ce mai deosebit, un aer de sălbătăcime încîntătoare ce o asămăna cu o căprioară sprintenă, în momentul cînd simte vînătorul în codri".

Zamfira are un „*păr negru ca pana corbului, împletit în cosiți împodobite cu bănuți de argint și cu floricele*", ochii „*ca seninul după ploaie sau ca floarea de cicoare*", gura „*un boboc de trandafir giumătate desfoiat*".

Nedelcu, iubitul Zamfirei, e și el „*un flăcău țigan*" înalt, sprinten, voinic, cu ochii mari și negri, cu părul lung și negru, cu fața arsă de soare, dar frumoasă și vioaie.

Nedelcu este lăutar vestit: „*îți rupea inima cînd trăgea din arcuș*". El e viteaz, nu rabdă jugul robiei: fuge în Moldova și cînd boierul pune să fie

I. Andreescu: *Casă de ciurari*

legat, nu îndură batjocura și-l izbește cu toporul drept în frunte, lăsîndu-l mort pe loc.

În spiritul poemului lui Pușkin, pe care Alecsandri îl citează admirativ, și ceilalți țigani sînt zugrăviți ca oameni mîndri, demni, însuflețiți de o mare dragoste pentru libertate. Mizeria, zdrențele nu-i fac umili și temători:

„Cu cît giubeaua e mai ferfelită, cu atît țiganul e mai fudul și, cînd îi trece părul prin căciulă, atunci îi pare că poartă coroană. Așa-i firea lui; îi place să-l bată vîntul și să-l ardă soarele; și cele mai de multe ori, pentru ca să-și împlinească această plăcere, el se dezbracă gol pînă la brîu. Atunci să-l vezi cît e de vesel! Să-l auzi cum cîntă de voios! pare că-i toată lumea a lui".

Tocmai în contrast cu această dragoste de libertate, barbaria robiei apare mai strigătoare, mai neomenoasă.

Galbenul și paraua.

Chiar galbenul și paraua sînt zugrăvite ca personaje vii, bine individualizate. Galbenul olandez e mîndru, cavaler cu apucături de aristocrat; paraua de origine turcească e sentimentală, are gesturi sfioase. Între cele două monede există o veche dragoste; paraua dă semne de gelozie sau de cochetărie, galbenul e curtenitor. Dar ambele monede capătă în povestire o valoare simbolică; ele reprezintă atotputernicia banilor în societatea capitalistă. Alecsandri a reușit să caracterizeze viața socială a Moldovei din prima jumătate a secolului al XIX-lea, în care relațiile capitaliste cîștigau neîncetat teren, transformînd totul în marfă, în obiect ce se poate vinde și cumpăra.

Scanned with OKEN Scanner

Scriitorul se ridică pînă la o adevărată generalizare, privind structura socială și sistemul de relații între oameni: „*Știi că noi banii giudecăm mai totdeauna oamenii după pungile și după buzunarele lor și eu mărturisesc că acest fel de giudecată mi se pare cea mai nimerită într-o epohă unde domnește interesul*“. Parafrazînd aforismul naturalistului francez Buffon „*Le style est l'homme même*“, Alecsandri scrie cu mult haz că în vremea lui nu stilul, ci „*buzunariul arată omul*“.

Peripețiile prin care trece galbenul capătă astfel o adîncă semnificație, subliniind cum în societatea capitalistă goana după înavuțire calcă în picioare orice sentimente omenești, le supune nemilos puterii banului.

Remarcabilă este și arta compoziției acestei nuvele, episoadele înlănțuindu-se strîns și decurgînd unul dintr-altul în mod firesc.

Umorul senin, obișnuit în proza lui Alecsandri, este aproape cu totul părăsit în *Istoria unui galbîn*. Povestirea are un pronunțat caracter satiric, accente de critică ascuțită, de ironie, de sarcasm, de revoltă împotriva neomeniilor pe care ochiul artistului le întîlnește și le înregistrează.

De aceea și stilul în care sînt istorisite faptele este foarte variat, el fiind expresia diferitelor atitudini ale scriitorului față de evenimentele evocate.

Astfel viața sălașului de țigani lăieți e descrisă cu simpatie într-o proză plină de culoare și mișcare:

„Cum și-au așezat corturile în apropierea unui tîrg sau a unui sat, bărbații, dintre care cei mai mulți sînt fierari sau lingurari, purced să vîndă drîmbe, coveți, lăcăți, fuse ș.c.l. babele se duc de trag cu sorții fetelor romînce pe la case; flăcăii merg de gioacă ursul prin ogrăzile boierilor și numai nevestele rămîn la șetre pentru ca să gătească de mîncat, în vreme ce copiii lor aleargă goi pe cîmp giucînd tananaua. Iar cînd se întorc cu toții sara la corturi, atunci să auzi răcnete de copii ce cer de mîncare, lătrete de cîni goniți de la ceaunul cu mămăligă, nechezuri de cai ce vin de la păscut, cîntice de flăcăi și de fete mari ce se întorc din luncă și de la culesul fragilor, sfezi, dizmierdări, vaiete, hohote, chiote, sunete de cobze, de scripce, de drîmbe; toate aceste la un loc, ridicîndu-se în văzduh o dată cu fumul ce iese de sub fiecare șatră, și puțin mai în urmă, cum s-au culcat soarele, cum s-au stins focurile, pare că nici n-au fost, nici nu mai sînt... O tăcere adîncă domnește peste tot; oameni și dobitoace, toți odihnesc, numai cînii se aud lătrînd la lună și numai vr-o babă cloanță se zărește culegînd buruiene pentru discîntice“.

Cu totul alt ton capătă povestirea, cînd scriitorul zugrăvește, de exemplu, pe tînărul boier, verișorul cocoanei isprăvnicese, vînător îngîmfat și prost:

„Țelul său este numai ca să ucidă pentru ca să se încreadă că-i pușcaș; de aceea trage în toate părțile, în toate jigăniile fără deosebire: găini, prepeliți, curcani, vrăbii, ba încă de nu s-ar sfii, ar slobozi pușca și peste oameni“.

Vioiciunea deosebită a dialogului, intervențiile paralei, care comentează cele spuse de galben, dau povestirii un aer de comedie; iar încercarea foarte izbutită a scriitorului de a face din galben și para adevărate personaje sporește naturalețea povestirii și-i creează un aer hazliu, care o apropie de unele povestiri de mai tîrziu ale lui Creangă, cum ar fi de pildă *Acul și barosul*.

Scanned with OKEN Scanner

„CHIRIȚA ÎN PROVINCIE"

În 1850 Alecsandri obține un mare succes de teatru cu piesa *Cucoana Chiriță în Iași*. Publicul a primit cu căldură această comedie, care înfățișează figura ridicolă a coanei Chiriță, soția unui boiernaș din provincie, venită la Iași cu scopul de a-și mărita cele două fete, Aristița și Calipsița, cu tineri din „înalta societate". Pînă la urmă Chiriță găsește ca miri pentru fiicele ei doi escroci, Bondici și Pungescu, care sînt demascați și arestați în ultimul act, comedia sfîrșindu-se cu un mare scandal. Chiriță a devenit un personaj comic foarte cunoscut și care se bucura de un deosebit succes în rîndurile publicului spectator. De aceea Alecsandri s-a grăbit să-l readucă pe scenă. La 8 mai 1852 s-a reprezentat comedia *Chiriță în provincie*.

„Cucoana Chiriță" este o reprezentantă a păturilor micilor boiernași de țară dornici să pătrundă în protipendadă, să-și asigure titluri de noblețe. Chiriță s-a întors din faimoasa ei călătorie la Iași, fără să-și fi împlinit visul de a-și da fetele după bărbați cu „ighemonicon". Măritîndu-și fetele cu Brustur și Cociurlă, doi boiernași de țară, după cum plănuise Bîrzoi soțul ei, Chiriță începe să nutrească alte visuri de mărire. Are ambiția să devie „isprăvnicească", adică să-și vadă soțul prefect, pe motiv că a participat la înăbușirea revoluției de la 1848. Alecsandri își îndreaptă satira împotriva celor care după asemenea acte se mai băteau în piept că ar fi salvat țara din grozave primejdii imaginare și cereau să fie recompensați prin slujbe mari. Așa face și Chiriță, vorbind cu Safta, sora lui Bîrzoi:

„CHIRIȚA: Așa nădăjduiesc... că și noi... Dumnezeu știe cîte-am pătimit la 48... ca patrioți... Las' că ne-o pierit vreo zece capete de vite; dar apoi îți aduci aminte ce friguri o avut Bîrzoi... și cum m-o durut măseaua care am scos-o !

SAFTA: Așa... așa...

CHIRIȚA: De aceea l-am silit pe bărbatu-meu să meargă la Eș ca să cerce a căpăta isprăvnicia de aice din ținut... Doară și el are drituri... ca patriot... c-a pătimit... Nu-i vezi, acu, care de care are pretenții să intre în slujbă... sub cuvînt că i-o fost frică la 48?... Helbet ! dacă-i pe aceea... apoi și noi avem temeiuri... Adă-ți aminte ce groază-l apucase pe Bîrzoi... că striga și prin somn c-o venit zavera..."

(Actul I, scena III)

Chiriță obține pînă la urmă postul de ispravnic pentru boier Bîrzoi. Amîndoi pleacă de la moșie, la oraș și Bîrzoi se instalează în noua funcțiune.

Dar ambițiile Chiriței nu se opresc aici. Ea vrea să-și însoare băiatul, pe nătîngul și alintatul Guliță, cu o fată orfană Luluța, crescută în casa Bîrzoilor. Aceasta e moștenitoarea unei serioase averi și coana Chiriță plănuiește prin căsătorie să-și căpătuiască odrasla.

Dar Luluța îl iubește pe Leonaș, un tînăr de ispravă, inteligent și foarte șiret. El începe să pună bețe în roate planurilor Chiriței, introducîndu-se în casa Bîrzoilor sub diferite deghizări. Conflictul comediei e construit pe

ТЕАТРЪ NAЦIONAЛ.
ФИНЦИНЦАРЕ.
СКАРА МѢЦЕЙ.
КѸКОАНА КІРІЦА
ДОЪ ФЕТЕ ШО NENEAKЪ.

Scara Măţei şi *Cucoana Chiriţa* (afiş)

ciocnirea între interesele Chiriţei, ale ispravnicului şi în genere ale întregii lumi pe care ei o reprezintă şi dragostea adevărată dintre Luluţa şi Leonaş.

Prefăcîndu-se nebună, Luluţa reuşeşte să-l înspăimînte pe Bîrzoi. De asemenea Leonaş obţine dovezi hotărîtoare asupra necredinţei Chiriţei faţă de soţul ei şi asupra faptului că ispravnicul lua din toate părţile plocoane. Puşi în faţa situaţiei de a fi demascaţi, şi Chiriţa şi Bîrzoi sînt siliţi să accepte ca Luluţa să-l ia de soţ pe Leonaş. O scrisoare de la directorul departamentului, sosită în ultima scenă, anunţă demiterea lui Bîrzoi şi numirea lui Leonaş în postul de ispravnic.

Într-o serie de episoade pline de haz, comedia aruncă o lumină necruţătoare asupra caracterului Chiriţei.

Figura Chiriţei. Trăsătura dominantă a firii ei este goana după mărire, visurile de nobleţe. Chiriţa este expresia tipică a parvenitismului păturilor sociale ale micii boierimi şi ale burgheziei, care, căutînd să profite de împrejurările istorice, încearcă pe toate căile să pătrundă în rîndurile protipendadei. Chiriţa se închipuie doamnă mare, posesoare a unor titluri de nobleţe. Ea îşi face paşaport pentru Paris pe numele *„Doamna Baroană Chiriţa Bîrzoi"*; rolul de isprăvnicească şi-l închipuie de asemenea ca un prilej necurmat de onoruri:

„CHIRIŢA: Dulce-i viaţa de isprăvnicească!... zăhărîtă viaţă! Ai jăndari la poartă, la scară, la uşă... şi cînd ieşi la primblare, ai alai pe lîngă trăsură... Cu toate aceste, de m-aş porni mai degrabă la Paris! că m-am săturat de Moldova... Of! de-ar veni azi monsiu Şarlă de la Eş să-mi aducă pasportu, m-aş porni cu nepusă masă... Pune-ţi în gînd efect ce-oi să fac în Paris ca isprăvnicească!"

(Actul II, scena II)

Reprezentantă a claselor exploatatoare, cucoana Chiriţa dispreţuieşte poporul, este brutală cu ţăranii de pe moşia ei. Ea îi ameninţă cu cravaşa şi le spune: *„Tacă-vă gura, mojicilor"*.

Purtările Chiriţei se caracterizează prin cel mai deşănţat cosmopolitism. Ea e scîrbită de Moldova, de limba romînă, de obiceiurile romîneşti. Face călărie, după moda timpului.

Lui Guliţă i-a tocmit profesor de franceză şi ea însăşi se exprimă într-un jargon cosmopolit, pocind vorbele romîneşti sau traducînd cuvînt cu cuvînt expresiile limbii noastre în franţuzeşte:

„CHIRIȚA: Monsieur Charles, je vous prie à la bracette.
ȘARL: Comment? vraiment, nous partons?
CHIRIȚA: Oui, nous lavons le baril.
ȘARL: Le baril?
CHIRIȚA (*cu nerăbdare*): Oui... nous lavons le baril. Spălăm putina... quoi... nous disons comme ça en moldave".

(Actul I, scena XIII)

Deși are două fete căsătorite și un băiat mare, Chiriţa visează mereu amoruri. Ea e încîntată de complimentele pe care i le face Leonaș și-i dăruiește un portret al ei ca suvenir.

Ridicolul Chiriţei reiese între altele din contrastul între vîrsta ei reală și aerele de naivitate juvenilă pe care și le dă.

Cînd Leonaș îi face declarații înfocate, Chiriţa răspunde cu o afectare care stîrnește rîsul:

„Ah,... Leonaș, te rog... menajarisește-mă... nu face abus de slăbiciunea unei gingașe ființe: dacă mă iubești... dacă-ți sînt scumpă... fii delicat... nu mă opri mai mult... lasă-mă să fug... că mă muncește cugetul".

(Actul II, scena IV)

Chipul lui Bîrzoi. Bîrzoi nu împărtășește întru totul aspirațiile Chiriţei. El e tipul boiernașului retrograd, înțelenit în vechile sale tabieturi, visînd o viață de trîndăvie. Greoi, fricos, incult, el se lasă mai mult condus de Chiriţa, opunîndu-i un fel de slabă rezistență, protestînd că e zdruncinat în existența tihnită pe care s-a obișnuit s-o ducă. E însă și el hrăpăreț, prinde gustul măririlor și avuției. Slujba de ispravnic, ca și Chiriţa, nu o concepe altfel decît ca un mijloc de căpătuire. Prin Bîrzoi, Alecsandri a biciuit administrația coruptă.

La jupînul ispravnic nu se poate intra fără plocon:

„ION (*intră pe ușa din dreapta în fund*): Intră, intră... nu-ți fie frică.
LEONAȘ: Da' oare cuconu ispravnic acasă-i?
ION: Acasă... ai vr-o treabă cu d-lui?
LEONAȘ: Am, logofete Ioane... Am venit să mă jăluiesc.
ION: Bine ai făcut... că boieru-i om drept și cu frica lui Dumnezeu; dar... adus-ai vr-un peșcheș?
LEONAȘ: Ba nu... n-am știut că-i plac peșcheșurile.
ION: Nu? Apoi cară-te. N-are vreme să te primească boieriu.
LEONAȘ: Da' bine, logofete Ioane... unde să caut eu acu peșcheș?... Păcatele mele!... Dă!... că cu toată sărăcia mea...
ION: N-ai nimică?... Nici hîrzob de păstrăvi... nici caș de munte? nici căprioară? nici vr-o căpățînă de zahăr?
LEONAȘ: Doar nu-s bacal!
ION (*la ureche*): Nici bănuți?
LEONAȘ: Da' bine,... boieriu metaherisește și?... (*face semn de numărat bani*).
ION: Uf!... Ean caută bine-n pungă, că-i găsi poate vr-o carboanță ruginită..."

(Actul II, scena XI)

Leonaș dă o carboavă și primește în schimb un curcan pe care-l prezintă ca dar ispravnicului. Acest „tertip" îl folosise logofătul Ion de 57 de ori pînă atunci; curcanul rămînea tot ispravnicului, care încasa pe el de la fiecare împricinat cîte o carboavă.

Alte personaje. Interesantă e și figura lui Guliță, care reprezintă tipul tînărului din clasele exploatatoare, crescut în puf, învățat să nu facă nimic și să caute doar să deprindă manierele sclivisite ale saloanelor.

Chirița se arată încîntată că Guliță al ei se exprimă în același jargon cosmopolit:

„CHIRIȚA: Guliță, spune nineacăi, cum se cheamă franțuzește furculița?
GULIȚĂ: Furculision.
CHIRIȚA: Frumos... dar friptura?
GULIȚĂ: Fripturision.
CHIRIȚA: Prea frumos... dar învîrtita?
GULIȚĂ: Învîrtision.
CHIRIȚA: Bravo... Guliță... bravo Guliță... *(îl sărută)*.
ȘARL *(în parte, furios)*: Gogomanition, va!"

(Actul I, scena III)

Guliță e netrebnic, laș, dîrdîie de frică auzind că trebuie să se bată cu Leonaș în duel.

În opoziție cu Bîrzoi, Leonaș și Luluța sînt zugrăviți cu simpatie. Amîndoi sînt firești și plini de bun simț, dîndu-și seama de apucăturile ridicole ale celorlalți.

Leonaș născocește tot felul de farse, care pun în încurcătură cînd pe Chirița, cînd pe Guliță, cînd pe ispravnic.

Prin mulțimea personajelor, bine caracterizate și înfățișînd chipuri ale societății vremii sale, Alecsandri reușește să dea o satiră multilaterală a vieții sociale, a moravurilor claselor exploatatoare.

Satira este completată prin cuplete care generalizează situațiile criticate. Așa e de pildă cupletul rostit la sfîrșitul piesei de toate personajele și care demască întreaga viață politică a țării văzută ca o uriașă comedie, jucată pe spinarea poporului:

„Credeți-mi mie: cei mulți în lume,
Fie din Londra sau din Focșeni,
Fie cu stare, cu rang, cu nume,
Joc-ades roluri de comedieni.
Cela ce strigă că țara piere
Pîn'ce apucă vreun ciolan
Și cît îl roade stă în tăcere...
Cine nu-l știe că-i comedian...
Cel care vecinic se tot fălește
Că-i de neam nobil cît un sultan...
Și-n faptă-i neamul și-l necinstește
Îi prost sărmanul! prost comedian!"

(Actul II, scena XVII)

Comedia *Chirița în provincie* constituie un început deosebit de însemnat pentru teatrul nostru. Însă pe lîngă marile ei calități, această operă are unele slăbiciuni inerente oricărui început.

Scanned with OKEN Scanner

Scenă din *Chiriţa în provincie*

Deşi momentele dramatice se desfăşoară cu o mare vervă, înlănţuirea lor nu e destul de solidă.

Pentru rezolvarea conflictului, autorul trebuie să recurgă la o serie de situaţii neverosimile, obişnuite mai ales în farsă; Leonaş se deghizează cînd în ofiţer, cînd în surugiu, cînd în actriţă. O scrisoare neaşteptată a directorului departamentului sosește în ultimul moment şi devine un factor hotărîtor în desfăşurarea deznodămîntului.

Alecsandri recurge în comedia sa adesea la un comic de situaţii, ca de pildă cel bazat pe contrastul fizic între persoana corpolentă a Chiriţei şi aerele de fiinţă delicată şi gingaşă pe care şi le dă.

Leonaş, în scena declaraţiei de dragoste, o face pe rînd „*ipochimen, zarnacadea, acadea*“, şi-i vorbeşte de o grădină cu canari care cîntă cu toţii: „*Chiriririiţa... Chiriririririiiţa*“.

Dar valoarea reală a comediei nu stă în acest comic buf. Elementele comice dominante rămîn cele bazate pe reuşita caracterizare a Chiriţei şi a celorlalte personaje. Individualizînd personajele prin felul lor de a vorbi, Alecsandri izbuteşte totodată să scoată puternice efecte comice pe această cale. Amestecul de franţuzisme şi de expresii vulgare, care caracterizează

replicile Chiriței, subliniază ridicolul personajului, spoiala de cultură pe care vrea să și-o dea:

„CHIRIȚA: — Merçi, monsiu Șarlă... Cînd ai ști ce mulțămire mi-ai făcut... Vous m'avez frotté le coeur avec du miel.
ȘARL: — Quoi?
CHIRIȚA: — Oui... avec du miel... M-ai uns la inimă cu miere".

(Actul II, scena XVI)

La fel Bîrzoi vorbește folosind provincialisme, unele grecisme și neologisme schimonosite.

El pomenește cu părere de rău de „*vr-o musaca, vr-o capama*", „*vr-o baclava*", „*vr-o ciulama*", pe care le numește „*bucate creștinești*" și se plînge de „*blanmanjele*" și... „*bulionuri*". „*Ați căpchiet*" cu toții în casă... „*ba încă m-ați căpchiet... și pe mine*", strigă ispravnicul indignat că cucoana e tot timpul la „*conțerturi*" sau la „*șandramandra*".

Mai ales prin limbajul comic, teatrul lui Alecsandri găsea în publicul epocii un viu ecou. Spectatorii repetau adesea în batjocură expresiile caraghioase ale Chiriței, fredonau ariile comice devenite populare.

Cucoana Chirița a rămas în dramaturgia noastră. Trăsături de ale Chiriței le vom regăsi mai tîrziu la unele personaje din *O noapte furtunoasă* de Caragiale.

Alecsandri a adus o contribuție de seamă și în domeniul dramei istorice.

„DESPOT-VODĂ"

În iarna anului 1878—1879, Alecsandri scrie drama istorică *Despot-Vodă*. Pînă atunci teatrul românesc cunoscuse doar drama istorică în versuri *Răzvan și Vidra* a lui Hasdeu.

Bolintineanu încercase și el să meargă pe același drum, cu o dramă despre *Alexandru Lăpușneanu*, dar nu izbutise.

Scriitorul se hotărăște să încerce genul dramei istorice, îndemnat de dorința zugrăvirii trecutului poporului nostru și încurajat de succesele de care se bucurau dramele istorice ale lui Victor Hugo. Alecsandri se adresează în acest scop cronicilor și extrage din ele unul din episoadele cele mai dramatice din istoria Moldovei: mărirea și căderea lui Iacob Eraclide-Despotul, aventurierul îndrăzneț care, mînat de ambiția de a stăpîni, se folosește de orice mijloc spre a-și atinge scopul:

„*M-am simțit atras de figura originală a acestui domn, precum și de trecerea sa fulgeroasă prin istoria Moldovei*", spune Alecsandri în prefața din 1879 a dramei.

Tema dramei o formează luptele pentru domnie între diferitele partide boierești în Moldova din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Scanned with OKEN Scanner

Subiectul piesei e bogat în peripeţii neprevăzute care schimbă de la un act la altul soarta eroilor. Despot vine în Moldova, condus peste munţi de prietenul său, nobilul polon Laski, cu soţia căruia, Carmina, avea legături. El face planuri ambiţioase, sperînd să-i cîştige pe moldoveni prin proiecte de luptă împotriva Imperiului Otoman:

„E timpul, o Moldovo, uniţi noi amîndoi,
Să facem visuri, planuri şi fapte de eroi,
Să ştergem umilinţa din fruntea creştinească,
Să liberăm Bizanţa şi patria grecească!
Întreaga lume aşteaptă să vadă-n răsărit
Un soare nou, cu raze de foc, pe cer ivit;
Să ardă semiluna, cît nu e lună plină
Şi planta cea păgînă s-o sece-n rădăcină".

(Actul I, scena III)

Despot cîştigă de partea lui pe boierii nemulţumiţi de domnia lui Lăpuşneanu şi ajunge în cele din urmă chiar la curtea domnului, dîndu-se drept văr al doamnei. Lăpuşneanu simţind primejdia, încearcă să-l otrăvească, dar nu reuşeşte, fiindcă Despot, bănuitor, foloseşte un antidot.

Figura lui Despot. Tip de aventurier, însetat de putere, avuţie şi glorie, Despot nu se dă îndărăt de la nici o ticăloşie pentru a-şi atinge scopurile. După ce-o cucerise pe Carmina, făcîndu-şi din soţul ei, Laski, un aliat, reuşeşte să cîştige şi sufletul Anei, dîndu-i lui Moţoc, tatăl ei, bătrîn boier intrigant, iluzia că ar putea deveni socrul viitorului domnitor. Chiar pe Ruxanda, soţia lui Lăpuşneanu, o încîntă cu daruri şi linguşiri. Moţoc trece de partea aventurierului şi cîştigă pe numeroşi boieri pentru acţiunea de a-l ridica pe tron. Numai Tomşa este singurul boier care nu se lasă convins. Lăpuşneanu reuşeşte să descopere complotul urzit împotriva lui, pune mîna pe Despot şi-l aruncă în temniţă.

Despot scapă printr-o travestire, folosindu-se de o ocazie prielnică. Fuge în Ardeal la sprijinitorul său Laski şi se preface mort la sosirea solilor

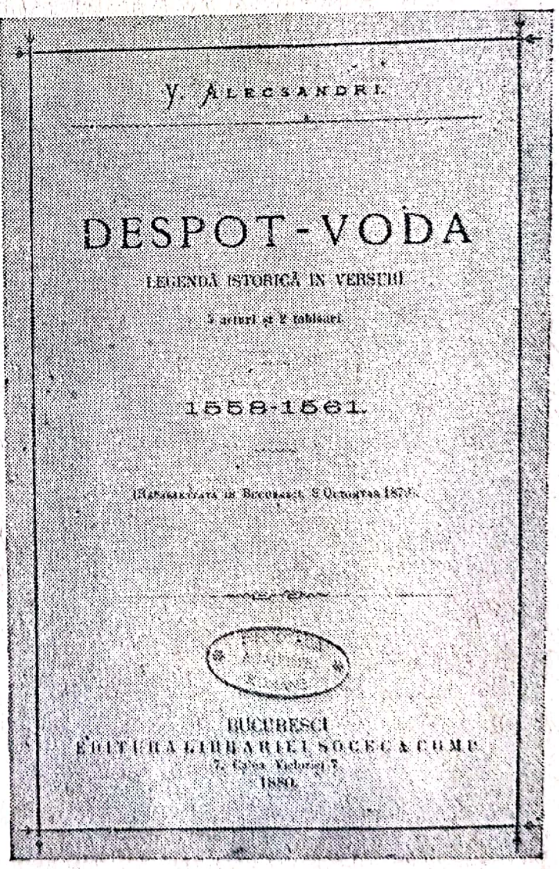
V. ALECSANDRI

DESPOT-VODA

LEGENDĂ ISTORICĂ IN VERSURI

5 acturi şi 8 tablouri

1558-1561.

BUCUREŞCI
EDITURA LIBRARIEI SOCEC & COMP.
1880.

V. Alecsandri: *Despot-Vodă* (coperta interioară)

lui Lăpușneanu care vin să-l ceară. Apoi cu ajutorul oastei lui Laski, Despot se întoarce în Moldova, reușind să-l răstoarne pe Lăpușneanu și să se urce pe tron. Dar o dată cu instalarea sa pe tron, aventurierul își arată adevărata-i fire. Nepăsător la suferințele țării și urmărindu-și doar visurile sale nesăbuite, ține o armată de mercenari, plătită cu bani grei, storși din exploatarea poporului chinuit. În loc să-și respecte vechile făgăduieli de a porni la luptă împotriva turcilor, se înconjoară de oameni care-l lingușesc și-l încurajează să se folosească de ignoranța poporului ținut în întuneric.

Despot nu rămîne credincios nici măcar față de cei care l-au sprijinit. El refuză să ia în căsătorie pe fata lui Moțoc și-și creează astfel, în persoana vornicului, un dușman neîmpăcat. În goana sa după aur, nu se dă îndărăt de la topirea odoarelor bisericești. În sfîrșit, pune noi biruri grele asupra poporului și nici nu vrea să audă de plîngerile acestuia:

„O ȚĂRANCĂ:

Nu-ngreuia, stăpîne, a țării grea povară,
Ne plîng bieți copilașii de foame.

HARNOV:

Ce?... afară!
Afară, mojici! (*Alungă țăranii și iese cu dînșii.*)

DESPOT:

Harnov, să stai pe capul lor!

MOȚOC (*lui Spancioc*):

Prea bine! Despot însuși cu foc zvîrle-n popor!"

(*Actul IV, scena IX*)

Prin aceasta, condițiile căderii lui Despot sînt coapte.

Tomșa, reprezentantul partidei boierești ostile lui Despot, asediază în fruntea unei oști numeroase cetatea de scaun. Conflictul dintre visurile de mărire ale uzurpatorului, devenit domn al țării și interesele boierești ajunge la punctul culminant. Despot cade ucis de mîna unui nebun, fanatic religios, Ciubăr-Vodă.

În figura lui Despot-Vodă, Alecsandri a întruchipat tipul aventurierului îndrăzneț și al domnitorului tiran și exploatator lipsit de scrupule. Pentru obținerea puterii, care e pentru el totul, Despot calcă în picioare orice sentimente omenești (dragostea Anei și a Carminei), folosește lingușirea, viclenia și făgăduielile mincinoase, spre a-și atrage simpatia și popularitatea; își dă aere de noblețe, afișează teatral curaj și mărinimie. O dată scopul atins, trufia nemăsurată și cinismul, proprii aventurierului, se manifestă în voie.

Figura lui Despot prezintă o serie de trăsături romantice.

Eroul e un personaj neobișnuit și situațiile în care este pus sînt la rîndul lor situații neobișnuite. În firea lui se întîlnesc contraste violente.

Scanned with OKEN Scanner

Despot e inteligent, are darul de a place, e plin de imaginație, alcătuiește visuri de mărire îndrăznețe, se pricepe să vorbească astfel încît cucerește cu ușurință inimile celor care îl ascultă.

Dar în același timp toate aceste calități sînt puse în slujba unei ambiții nemăsurate, oarbe. Aceasta îl face tiran și sperjur.

Chipul lui Tomșa. Tomșa este înfățișat ca un boier însuflețit de o adîncă dragoste de țară, scîrbit de intrigile și tîcăloșiile lui Despot. Poporul însuși îl recunoaște pe Tomșa ca un adevărat luptător pentru interesele celor mulți și-l sprijină în doborîrea tiranului. În replicile lui Tomșa recunoaștem dragostea de țară și de popor a lui Alecsandri. Totuși, în zugrăvirea acestui personaj, apar și unele tendințe naționaliste ale autorului, influențat în epoca în care a scris *Despot-Vodă* de ideologia claselor exploatatoare.

Ceea ce-l determină pe Tomșa să lupte împotriva lui Despot nu e întotdeauna reaua purtare a tiranului, ci faptul că el e un străin, un venetic. Alecsandri întunecă astfel critica adusă tiraniei, strecurînd ideea greșită că ea e exercitată mai ales de străini. Ura maselor împotriva exploatatorilor este abătută astfel pe linia diversiunii naționaliste. Alecsandri știe însă să zugrăvească și tipuri odioase de boieri. Unul din aceștia e vornicul Moțoc.

Moțoc. Moțoc este tipul boierului perfid, specializat în trădare, mînat în tot ce face de ambiția sa de a se înălța în demnități. În acest scop, el îi ajută lui Despot să se instaleze în scaunul domnesc și ușurează cu nepăsare intrarea trupelor străine în țară. În Moțoc, Alecsandri, ca și Negruzzi, biciuiește mișelia boierimii, lăcomia ei, pentru care țara e sacrificată oricînd fără nici o tresărire.

Cu multă artă sînt zugrăvite personajele feminine ale piesei. Atît Carmina, cît și Ana, sînt victimele lui Despot, sînt înșelate de falsa lui strălucire. Ele îl iubesc cu sinceritate și sînt gata să facă orice spre a-l ajuta.

Cînd se conving însă de fățărnicia aventurierului, dragostea lor se preface în ură.

Oamenii din popor. În contrast cu tîcăloșia lui Moțoc și a celor mai mulți boieri sînt zugrăviți oamenii din popor, pîndarii Limbă Dulce și Jumătate.

Aceștia, prin felul în care se poartă și prin cele ce spun, întrupează firea poporului, simplitatea, înțelepciunea, umorul, vitejia lui. Limbă Dulce și Jumătate sînt oameni dintr-o bucată, care iubesc libertatea, urăsc asuprirea și nu-i uită pe asupritori.

Drama începe chiar cu o scenă plină de haz între cei doi pîndari:

„JUMĂTATE *(bea)*:

Adă... A!

LIMBĂ DULCE:

Îți place?

JUMĂTATE:

La inimă chiar trece...
Cuminte zicea tata: «Dă-mi, Doamne, orice-oi vrea
Iar mai cu seamă apă ușoară-n cale grea.»

LIMBĂ DULCE:

Nu se temea de broască, era voinic moș Tincă,
Dar tati-i era groază de apă... și-n opincă.
Iar bei?

JUMĂTATE:

Încă o dușcă. Mă arde setea-n piept.

LIMBĂ DULCE:

Beţiv mai eşti!

JUMĂTATE:

Gîndeşte! De ieri de cînd te-aştept!
Pe astă culme goală, încredinţată nouă,
Mîncăm răbdări prăjite şi bem numai cînd plouă.
Cît despre somn...

LIMBĂ DULCE:

Nici vorbă... Pîndarului e scris
C-un ochi închis să doarmă şi celălalt deschis."

(Actul I, scena I)

Limbă Dulce şi Jumătate simbolizează de asemenea înţelepciunea poporului. Într-o serie de replici, batjocoresc josnicia luptelor pentru domnie între diferite partide boiereşti. La sfîrşitul acţiunii, Limbă Dulce se află în fruntea poporului, care se răzvrăteşte împotriva domniei tiranice a lui Despot:

„POPORUL *(năvălind în sală)*:

Hai! Hai!

DESPOT:

Ce vreţi, ce este?

LIMBĂ DULCE:

Măria ta! poporul
De nouăzeci de zile îl seceră omorul,
Încît a noastră grijă nu e cum să trăim,
Nu, Dumnezeu o ştie, dar e cum să murim!
Răbdăm nenorocirea de nouăzeci de zile,
Văzînd cum pier de foame nevesti, copii, copile
Şi ne-a ajuns cuţitul. Nu vrem a mai răbda".

(Actul V, scena X)

Scanned with OKEN Scanner

Ciubăr-Vodă. Ciubăr-Vodă, nebunul care se visează domn, este o figură romantică, reprezentînd o îmbinare de comic și tragic. Ciubăr e mereu ironizat de cei din jur pentru fumurile sale de mărire, pentru închipuirile sale bolnave.

Scena în care Despot se folosește de Ciubăr spre a fugi din închisoare este inspirată din snoavele noastre. Dramaturgul folosește una din întîmplările lui Păcală. Legat într-un sac spre a fi aruncat în apă, Păcală îl convinge pe un prost să intre în locul lui în sac, spunîndu-i că a ajuns acolo fiindcă a refuzat de a fi primar în sat. La fel Despot își construiește planul evadării pe dorința lui Ciubăr de a fi domn cu adevărat. Dar Ciubăr e un fanatic religios. În ultima scenă el ajunge pînă la crimă.

Ciubăr îi servește lui Alecsandri spre a da o anumită rezolvare conflictului și spre a construi deznodămîntul dramei. Poetul înlătură adevărul istoric arătat în cronicile care spun că Despot a pierit ucis de buzduganul lui Tomșa. De dragul creării unor situații excepționale, romantice, poetul îl face pe Ciubăr ucigașul lui Despot. Întreaga compoziție a piesei este bogată-n elemente romantice. Întîlnim astfel dese scene spectaculoase menite să zguduie pe spectator prin situații neobișnuite. Despot, pentru a scăpa de mînia lui Lăpușneanu, se preface mort și zace întins pe catafalc, cu toată pompa. Nu lipsesc de asemenea deghizările și substituirile de persoane atît de frecvente în dramele romantice.

Intriga conține contraste neașteptate, eroul e cînd jos de tot, cînd în culmea măririi.

Unele din aceste procedee romantice sînt exterioare și nu contribuie decît în mică măsură la sublinierea conflictului real al dramei. Greoaie și prea lungi sînt unele tirade ale eroilor.

Totuși, drama *Despot-Vodă* se impune ca o realizare de frunte prin dramatismul acțiunii care pune în lumină ciocnirea reală istorică între interesele diferitelor partide boierești, luptînd pentru domnie.

De asemenea e impresionantă bogăția construcției dramatice, care introduce în cadrul conflictului principal o serie întreagă de conflicte: între Despot și Carmina, între Despot și Moțoc, între Despot și Tomșa. Alecsandri reușește să dea gradație episoadelor, ținînd încordată tot timpul atenția spectatorului.

Alecsandri știe să dea limbajului vorbit de fiecare personaj un rol însemnat în individualizarea acestuia.

Numeroase sînt scenele în care cuvîntul exprimă o situație, o atitudine morală și notează un caracter. Iată-l, de pildă, pe ambițiosul și dornicul de mărire Moțoc, plin de ură împotriva lui Despot, care l-a amăgit cu făgăduiala că-i va lua fiica de soție. Atitudinea lui de tră-

dător conştient, care se vinde celui ce dă mai mult, se desprinde din vorbele vornicului:

„... A, tu crezi
Că mi-i fugi din mînă ca apa? şi nu vezi
Că palidă mi-e fruntea şi scurtă răsuflarea
Sub viforul ce naşte în mine răzbunarea ?
A lui Moţoc copilă nu-i demnă, tu mi-ai spus,
Alături cu tine să steie pe tron, sus?
Îţi trebuie-alianţă de regi... mi-ai spus tu mie,
Tu ce-ai avut drept sceptru un băţ de calicie".

(Actul IV, scena VI)

Replicile lui Limbă Dulce şi Jumătate au un ton sfătos, sînt pline de ziceri şi expresii populare:

„Mîncăm răbdări prăjite şi bem numai cînd plouă".

„Pîndarului-e scris
C-un ochi închis să doarmă, şi celălalt deschis".

„Rău e cînd rîde culmea de muşunoi de jos...
Dar vai de cap, cînd talpa-i mîncată pîn'la os!"

De asemenea delirul măririi care-l stăpîneşte pe Ciubăr apare din tonul grav, afectat şi în acelaşi timp ridicol în care nebunul vorbeşte:

„Da... eu sînt!... Ciubăr-Vodă, născut din fiu în tată,
Cu tron pe cap, cu stemă sub mine aşezată!
Eu, care-n strună dreaptă prin Ştefan mă pogor
Din Cezar, ştiţi, al lumii stăpîn învingător.
Cum dar, stolnice Petre, cum dar tu, Lăpuşnene,
Te răţoieşti la soare fudul cu-a mele pene?
Mult ai să stai tu încă pe tronu-mi strămoşesc?
Destul acum, ajungă-ţi că, zău, te-afurisesc!
Ieşi din palat... Aice eu singur, eu am dreptul
Să stau dîrzoi cu capul, să stau umflat cu pieptul
Şi ca o moaşte sfîntă să fiu de toţi slăvit.
Dă-mi tronul că mă mîniu..."

(Actul I, scena IX)

Prin *Despot-Vodă*, Alecsandri a ridicat pe o treaptă superioară eforturile înaintaşilor de a crea bazele dramei istorice romîneşti.

Remarcabilă este în această piesă arta cu care Alecsandri reuşeşte să adapteze versificaţia noastră dialogului dramatic.

Versurile se succed cu multă cursivitate şi naturaleţe. Se fac izbutite treceri de la replica unui personaj la a altuia, fără ca ritmul să sufere:

„HARNOV:

De mine, dar?

MOŢOC:

Nu, Harnov.

Scanned with OKEN Scanner

TOROIPAN:

De mine?

MOȚOC:

Nicidecum,
Nu mă-ndoiesc de nime, boieri, dar...

TOMȘA:

Spune-acum".

(Actul I, scena IV)

Ritmul respectă de asemenea stările sufletești ale personajelor, pauzele și accentele din vorbirea lor:

„LĂPUȘNEANU *(pe gînduri)*:

Cum să-i deschid capcană... Ce cursă să întind,
Pe el, cu-ai lui tovarăși în laț-u-mi să-i cuprind?...
A... ce să pierd eu timpul cu intrigi mici de curte?
Domnia tare cere braț lung și vorbe scurte.
Cînd dușmanul în taină s-apropie de cort,
Scurtează-i drumul grabnic prin moarte, sau ești mort!"

(Actul I, scena II)

Locul lui V. Alecsandri în literatura noastră

„Pentru a judeca și a prețui meritul unui autor trebuie să cunoaștem bine timpul în care el a scris, gradul de cultură a limbii în care el a fost îndemnat să scrie și dificultățile de tot soiul prin care geniul său și-a făcut drum, pentru ca să iasă la lumină... Nu se cuvine oare cunună de lauri acelui care a inventat și perfecționat instrumentele armoniei, nu se cuvine un respect plin de recunoștință curagiosului pionier, care a străbătut pădurile sălbatice și a pregătit pămîntul pentru holdele viitorului?"

Acestea le scrie Alecsandri în 1872, în studiul introductiv care însoțește operele complete ale lui Costache Negruzzi. Ideile susținute aici se potrivesc lui Alecsandri însuși într-o măsură mult mai mare decît prozatorului prefațat sau oricărui alt scriitor din epoca sa. „*Pionierul curagios*" care a defrișat pădurea și „*a pregătit pămîntul pentru holdele viitorului*" este în literatura noastră, în această epocă, în primul rînd Vasile Alecsandri.

El a jucat un rol de frunte în dezvoltarea literaturii noastre, aducînd-o de la producțiile minore, cum erau în general cele dinainte de 1840, la creațiile de după 1880, ale lui Eminescu, Caragiale, Creangă.

Poet, autor dramatic, prozator, Alecsandri apare în momentul în care literatura noastră nu era pe deplin formată, cînd mulți scriitori scriau opere literare de imitație, care aveau puține legături cu viața adevărată a poporului.

Contribuția sa la introducerea și dezvoltarea unor specii literare noi este foarte importantă. A scris poezii de iubire pornind de la doinele de

dragoste și cîntecele de lume culese din popor. A scris doine de haiducie, foarte apropiate de compunerile populare de același fel. A creat pastelul, oda patriotică, poema eroică, legenda. A întemeiat repertoriul național în teatrul nostru pe care l-a îmbogățit necontenit. De la cantonete comice, monologuri, vodeviluri și farse pînă la comedia socială dinaintea lui Caragiale, la feerie și dramă istorică — toate modalitățile scenice au fost folosite de scriitor pentru a critica, îndrepta sau însufleți prin mijlocirea teatrului.

Ca prozator a dat un nou impuls memorialisticei și prozei de observație realistă și critică, gen pe care îl începuse Costache Negruzzi.

A scris de asemenea articole de critică literară, lingvistică, articole politice.

Opera lui se remarcă printr-un pronunțat caracter patriotic și democratic. Ea oglindește timp de 50 ani aspirațiile marilor mase populare, în toate evenimentele istorice hotărîtoare care au avut loc în această jumătate de veac atît de bogată din istoria patriei noastre.

Alecsandri a contribuit prin activitatea sa poetică la pregătirea mișcării revoluționare de la 1848 din Moldova și a luat parte cu entuziasm la încercarea de a o înfăptui. Prin critica lui socială, concretizată în proza și teatrul său cu puternice accente realiste, prin marea dragoste de popor și dorința de a-l ridica, prin adeziunea hotărîtă la unele acțiuni premergătoare celor de la 1848, precum dezrobirea țiganilor — Alecsandri s-a situat pe poziții din cele mai avansate ale epocii lui. A participat activ la lupta pentru unire, atît prin opera literară, cît și prin activitatea politică.

În războiul pentru independență din 1877, Alecsandri a cîntat cu un cald avînt patriotic eroismul poporului făuritor al independenței naționale și a condamnat cu accente de revoltă amară felul cum guvernul burghezo-moșieresc i-a tratat apoi pe glorioșii luptători.

În 1888, aproape de sfîrșitul vieții, Alecsandri își regăsește vigoarea pentru a critica modul cum fuseseră reprimate răscoalele țărănești din acel an.

Alecsandri a avut dreptate să se definească pe sine, către sfîrșitul acestei vieți de luptă și creație, în felul următor:

„Eu care din junie stătut-am neclintit
Cu inima lipită de țara strămoșească
Și toate-a ei avînturi profund le-am resimțit".

Așa se explică de ce masele populare de la noi au văzut în Alecsandri unul din valoroșii creatori de artă, l-au însoțit cu dragostea și admirația lor în cursul lungii și rodnicei sale activități și i-au păstrat o caldă și vie amintire după moarte.

Numele lui Alecsandri se leagă indisolubil de opera măreață de descoperire și valorificare a tezaurului artistic al creației populare. Alături de Alecu Russo și într-o măsură mult mai mare decît acesta, Alecsandri

a subliniat, în studii și articole, importanța deosebită a poeziei populare pentru dezvoltarea literaturii noastre, demonstrînd prin propria-i creație, puternic stimulată de poezia populară, cît de mult cîștigă literatura și scriitorul din contactul cu arta poporului.

Alecsandri a avut o contribuție hotărîtoare în dezvoltarea versificației noastre și la formarea limbii literare. El a dat fluiditate și vioiciune versificației noastre, pornind de la versul viu al cîntecelor populare. Versurile lui se adaptează minunat conținutului și par expresia spontană a sentimentului pe care-l cîntă. De aici ușurința și neobișnuita cursivitate a versificației lui Alecsandri.

A îmbogățit limba noastră literară în vocabular și imagini, depășind tot ce s-a realizat mai înainte în această direcție.

Creația artistică a lui Alecsandri a exercitat o mare influență asupra contemporanilor și urmașilor.

Versurile lui Alecsandri scrise după modelul poeziei populare s-au impus tuturor și au atras pe calea deschisă de poet ceea ce era mai bun în poezia contemporană. Eminescu l-a văzut pe Alecsandri în fruntea poeților vremii sale și l-a numit:

„Acel rege al poeziei, veșnic tînăr și ferice
Ce din frunze îți doinește, ce cu fluierul îți zice..."

INDICE ALFABETIC

Scriitori, artişti romîni şi străini

A.

Aaron Florian 102, 145.
Aaron Vasile 72.
Alecsandri V. 56, 57, 72, 92, 113, 114, 115, 118, 119, 122, 124, 125, 134, 136, 137, 140, 141, 142, 145, 146, 158, 159, 161, 169, 183, 184, 185, 187, 188, 194, 197, 198, 199, 200, 202, 205, 206, 212 — 263.
Alexandrescu Gr. 100, 101, 112, 113, 124, 125, 126, 127, 136, 137, 139, 143, 144, 145, 160—181, 215, 229.
Aman Th. 10, 49, 129, 131, 195, 223.
Andreescu I. 247.
Angelo Michel 214.
Aricescu C. D. 112, 122.
Ariosto 86.
Asachi Gh. 56, 97, 109, 113, 114, 117, 144, 183, 185.
Augier 145.
Azarie 14.

B.

Baltazar Abgar 193.
Balzac H. de 6, 137.
Barac I. 72.
Bariţ Gh. 110, 184, 219.
Baumaister 71.
Bălcescu N. 9, 36, 96, 106, 107, 108, 111, 112, 113, 115, 116, 119, 121, 122, 124, 125, 127, 131, 137, 145—160, 200, 205, 206, 207, 215, 218, 220, 231.
Belinski V. G. 5, 60, 141.
Benkner Hans 19.
Bogdan Maria 237.
Boileau 161.
Bolintineanu D. 56, 113, 124, 126, 127—130, 131, 139, 158, 159, 165, 197, 215, 217, 220, 254.
Bolliac C. 102, 112, 113, 124, 127, 130—133, 149, 158, 165, 184, 215.
Budai-Deleanu I. 68, 69, 70, 71, 72—93.
Buffon 248.
Byron 139, 144, 145, 183.

C.

Caloşi V. 68.
Cantacuzino Constantin 30, 36, 52.
Cantacuzino Şerban 25, 30, 37.
Cantemir Antioh 142, 143, 185.
Cantemir D. 8, 38, 45, 46, 53, 54, 55, 57—65.
Caragiale I. L. 6, 8, 9, 10, 92, 224, 254, 261, 262.
Cârlova Vasile 124, 125—126, 160, 170.
Casti 86.
Catina Ion 112.
Cervantes 7.
Chladek Anton 98, 117.
Cihac 114.
Ciril 11.
Cîmpineanu Constantin 102, 112, 161, 162.
Collin Heinrich von 114.
Constantin Căpitanul 145.
Coresi 21—22, 27.
Costande Ioan 118.
Costin Miron 26, 31, 33—35, 44, 45, 46, 52, 205.
Coşbuc G. 6, 8, 10.
Creangă I. 6, 10, 248, 261.
Cuénin 213.

D.

Donici Alecu 141, 142, 143, 185, 215, 244.
Dosoftei 25, 27, 28—30.
Dumas Alexandru 145.

E.

Eder 67.
Eftimie 14.

Eliade Rădulescu I. 102, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 124, 126—127, 137, 144, 161, 162, 165, 169, 183, 187.
Eminescu M. 6, 8, 9, 10, 123, 157, 169, 180, 197, 230, 261, 263.
Engels Fr. 5, 6.
Esop 44.
Euripide 161, 182.
Eustatievici Dimitrie 98.

F.

Fadeev A. 7.
Filothei 13.
Florian 114, 144, 145.
Fotino Dionisie 145.

G.

Gavriil 12.
Gessner 114, 144.
Gheorghiu-Dej 9, 108.
Ghica I. 111, 115, 119, 124, 125, 130, 145, 146, 158, 161, 162, 164, 197, 212, 215, 218.
Goethe 7.
Gogol N. 7, 141, 183.
Golescu Dinicu 95, 97, 102—104, 105, 112.
Golescu Iordache 96.
Golescu Radu 102.
Gorki M. 7, 138, 139.
Greceanu Radu 30, 145.
Greceanu Şerban 30.
Grigore (pictorul) 40.
Grigorescu N. 10, 117, 232.

H.

Hasdeu B. P. 72, 158, 159, 187, 254.
Homer 6, 86, 182.
Horaţiu 229.
Hristache Pitarul 40, 41.
Hugo 139, 144, 145, 185, 254.
Hurmuzachi Alecu 220.

I.

Ibrăileanu G. 204.
Ilia (gravorul) 40.
Ionescu Ion de la Brad 131.
Iorgovici Paul 69.
Iscovescu Barbu 118, 119, 120—121.
Ivireanu Antim 40, 41—42, 52.

J.

Jiquide A. 125.
Jucovski V. 138, 143, 185.

K.

Karamzin 143.
Kochanovski Jan 29.
Kogălniceanu M. 56, 111, 113, 114, 115, 116, 122, 124, 130, 134—137, 143, 146, 158, 169, 183, 184, 185, 188, 189, 199, 200, 201, 213, 214, 215, 218.
Krîlov I. 143, 181.

L.

La Fontaine 181.
Lamartine 139, 144.
Laurian A. T. 72, 116, 147.
Lazăr Gh. 96, 97, 100, 109.
Lecca C. 122.
Lenin V. I. 5, 7, 107, 108.
Lermontov M. 139, 183.
Liubavici Dimitrie 16.

M.

Macarie 14, 16.
Machiavelli 74.
Maior Petru 68, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 145, 182, 203.
Manasses 14.
Marx K. 5, 138, 150.
Massim Ion 72.
Merimée Prosper 184.
Metodiu 11.
Micu Samuel 68, 69, 70, 71, 72, 73, 98, 203.
Mihail (pictorul) 40.
Milescu Nicolae 30, 49, 50.
Millo Matei 221.
Molière 144, 145, 161.
Moore Th. 185.
Movilă Petre 25, 40.
Mureşanu Andrei 125, 215, 219.

N.

Neacşu 19.
Neculce I. 8, 38, 44—57, 128, 184, 205.
Negri Costache 158, 213, 215, 218.
Negruzzi C. 56, 72, 113, 114, 115, 122, 125, 134, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 181—198, 214, 215, 257, 261, 262.
Negruzzi I. 188.
Negulici Ioan 118, 119, 121, 213.
Nicodim 12.

O.

Odobescu Al. 72, 98, 154, 158, 159, 197.

P.

Pann Anton 44, 122, 123—124, 186.
Petrescu Costache 112.
Pociapski Sofronie 25.

Scanned with OKEN Scanner

Popescu Radu 36, 50.
Popp Mişu 122.
Pumnul Aron 72, 187, 224.
Puşkin A. 95, 139, 140, 141, 142, 182, 183, 185, 198, 247.

R.

Racine 100.
Radişcev A. 95.
Raphael 214.
Rosenthal C. 118, 120, 121—122, 219.
Rosetti C. A. 121.
Russo Alecu 72, 105, 115, 122, 125, 136, 137, 150, 158, 169, 184, 185, 186, 198—212, 218, 262.

S.

Sadoveanu M. 35, 44, 57.
Sand George 137.
Simion Dascălul 31, 189.
Slavici I. 6.
Sofocle 161.
Stalin I. V. 5, 7,
Stamati C. 141.
Sungurov 117.

Ş.

Şincai Gh. 68, 69, 70, 71, 72, 73, 98, 203, 213.
Şolohov M. 7.
Ştefan Simion 27, 28.

T.

Tasso 86.
Tassoni 86.
Tattarescu Gheorghe 122, 146, 171.
Tăutu Ionică 97, 105.
Teodorovici Ion 68.
Timofeev 137.
Tucidide 161.

Ţ.

Ţamblac Gr. 13.
Ţichindeal D. 72.

U.

Udrişte Dragomir 19.
Ureche Grigore 31—33, 35, 189.

V.

Vaillant 160.
Varlaam 26, 27—28, 40.
Văcărescu Alecu 97, 99.
Văcărescu Iancu 96, 97, 100—102, 113, 114, 161, 215.
Văcărescu Ienăchiţă 97, 98, 99, 137.
Văcărescu Nicolae 97, 99.
Verbiţki T. A. 25.
Vernetta Francisc 118.
Vida Gherman 213.
Virgiliu 86.
Vlahuţă A. 8, 9, 102.
Voinescu II 113, 167, 168.
Voltaire 144, 145, 161, 164, 168, 169, 182.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Pag.

Introducere 5

Începuturile culturii noastre 11

Apariția primelor texte și tipărituri în limba slavonă 11

Cultura romînească în secolul al XVI-lea 17

Cultura și literatura romînă în secolul al XVII-lea 23

Începuturile istoriografiei în limba romînă 30

Grigore Ureche 31

Miron Costin 33

Cronicarii munteni 36

Cultura și literatura romînă în secolul al XVIII-lea 38

Cărțile populare 42

Ioan Neculce 44

Dimitrie Cantemir 57

Literatura romînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea în Ardeal 66

Școala Ardeleană 66

Ion Budai-Deleanu 72

Literatura romînă în secolul al XIX-lea 94

Cultura și literatura romînă în primul sfert al secolului al XIX-lea . . 94

Întîile școli în limba națională 96

Poeții Văcărești 97

Iancu Văcărescu 100

Dinicu Golescu 102

Literatura romînă în cel de al doilea sfert al secolului al XIX-lea . . 105

Progresul studiilor științifice, lingvistice și istorice . . . 114

Dezvoltarea artelor în această perioadă 116

Interesul pentru folclor 122

Anton Pann 123

Dezvoltarea literaturii 124

Scanned with OKEN Scanner

Pag.

Vasile Cârlova 125
Ion Eliade Rădulescu 126
Dimitrie Bolintineanu 127
Cezar Bolliac 130
Mihail Kogălniceanu 134
Dezvoltarea limbii literare în această epocă 136
Romantismul 137
Influența literaturii ruse 140
Traduceri și adaptări din literatura clasică mondială 144
Nicolae Bălcescu 145
Grigore Alexandrescu 160
Costache Negruzzi 181
Alecu Russo 198
Vasile Alecsandri 212

Indice alfabetic 265

Responsabil de carte : Cornelia Botez
Tehnoredactor : Geta Strominger
Corector : Marta Chiriac

Dat la cules 07.07.54. Bun de tipar 02.11.54. Tiraj 24.500+5100+500 ex. Hîrtie cărți școlare sat. de 65 gr. m.p. Ft. 700×1000/16. Coli ed. 19,92. Coli de tipar 17. Prețul unui exemplar broșat 7—1/2 legat 10,10—1/1 legat 12,25 lei. Editia I. Comanda 1576. A. nr. 02547. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R. 09.

Tiparul executat sub com. nr. 406 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.

12.

Scanned with OKEN Scanner